Mikes International

Magyar szellemi fórum

Hungarian Periodical for Art, Literature and Science

Alapítási év / Founded: 2001.

Internet: www.federatio.org/mikes_int.html

Email: mikes_int@federatio.org

P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

XIII. évfolyam, 3. szám **Volume XIII., Issue 3.**

2013. július – szeptember / July – September 2013

ISSN 1570-0070

Kiadó
'Stichting MIKES INTERNATIONAL' alapítvány, Hága, Hollandia.
Számlaszám: Postbank rek.nr. 7528240
Cégbejegyzés: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Terjesztés
A lap a következő Internet-címről tölthető le: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
Aki az email-levelezési listánkon kíván szerepelni, a következő címen iratkozhat fel:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

A kiadó nem rendelkezik anyagi forrásokkal. Többek áldozatos munkájából és adományaiból tartja fenn magát. Adományokat szívesen fogadunk.

Cím
A szerkesztőség, illetve a kiadó elérhető a következő címeken:
Email: mikes_int@federatio.org
Levelezési cím: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Hollandia

Minden cikkért szerzője felel.

Publisher
Foundation 'Stichting MIKES INTERNATIONAL', established in The Hague, Holland.
Account: Postbank rek.nr. 7528240
Registered: Stichtingenregister: S 41158447 Kamer van Koophandel en Fabrieken Den Haag

Distribution
The periodical can be downloaded from the following Internet-address: **http://www.federatio.org/mikes_per.html**
If you wish to subscribe to the email mailing list, you can do it by sending an email to the following address:

mikes_int-subscribe@yahoogroups.com

The publisher has no financial sources. It is supported by many in the form of voluntary work and gifts. We kindly appreciate your gifts.

Address
The Editors and the Publisher can be contacted at the following addresses:
Email: mikes_int@federatio.org
Postal address: P.O. Box 10249, 2501 HE, Den Haag, Holland

Individual authors are responsible for facts included and views expressed in their articles.

ISSN 1570-0070

© Mikes International, 2001-2013, All Rights Reserved

TARTALOM CONTENTS

Kedves Olvasó! 5

Dear Reader, ... 6

Szerzőink / Our authors 7

Szerkesztőség / Editorial Board 10

NIEUWS — NEWS — HÍREK 11

Marácz László : Rebellie aan de Donau 11

PHILOSOPHIA PERENNIS 12

Kádár Zoltán : Marx és a gép – a fiatal és az idős Marx viszonya a technológiához 12
KÁDÁR, Zoltán: Marx and the Machine — the Younger and Older Marx´ Attitude to Technology 17

Kiss Endre : Thomas Bernhardt — a tárgyvesztés irodalma 18
KISS, Endre: Object Losing Life — On Thomas Bernhard 26

Máté Zsuzsanna : A művészet filozófiai 'kisemmizéséről' 27
MÁTÉ, Zsuzsanna: On the Philosophical ´Dispossession´ of Literature 32

NYELVÉSZET 33

Czeglédi Katalin : A magyar-török nyelvviszony 33
CZEGLÉDI, Katalin: The Hungarian-Turkish Linguistic Relationship 33

Mellár Mihály : Lüki nyelvi emlékeink 34
MELLÁR, Mihály: Lycian Language Research 70

TÖRTÉNELEM 71

Bencze Mihály : Szovjet makaróni gyár Csernátfaluban 71
BENCZE, Mihály: Szoviet Macaroni Factory in Csernátfalu 72

Bérczi Szaniszló : Pikt-szkíta skóciai művészet 73
BÉRCZI, Szaniszló: Pict-Scythian Scottish Art 78

Z. Tóth Csaba : Dzsagfar Tarihi 79
Z. TÓTH, Csaba: Djagfar Tarikhy 85

IRODALOM 86

Kukucska Ferenc : Pofon 86

ZENEMŰVÉSZET 89

Plájás Ildikó Zonga : A technikán túl 89
PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Above the Technique 92

KRÓNIKA 93

Obrusánszky Borbála : Az új magyar zarándokhely 93
OBRUSÁNSZKY, Borbála: The New Hungarian Pilgrim Location 96

ÍGY ÍRTUNK MI 97

Sulyok Vince : Színházi élet Oslóban 97

Sulyok Vince : Nyugati levél 99

© Copyright Mikes International 2001-2013

Sulyok Vince : Nyugati levél **101**

Sulyok Vince : Peer Gynt **103**

Sulyok Vince : Nyugati levél **104**

Sulyok Vince : Nyugati levél **106**

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST 108

FELHÍVÁS ***109***

© Copyright Mikes International 2001-2013

Kedves Olvasó!

Megjelent a *Journal of Eurasian Studies* V. évfolyam (2013.) 2. száma. A tartalom:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
  - ARADI, Éva: About the Territory of Magna Hungaria
  - BÉRCZI, Szaniszló: Pict-Scythian Scottish Art
  - DREISZIGER, Nándor: The Hungarian Conquest of the Carpathian Basin, ca. 895-900: The Controversies Continue
- POLITICS
  - ASSYLTAYEVA, Elnura & TOLEN, Zhengisbek: Kazakhstan as a Model for Regulating Interethnic Relations
  - MISHRA, Manoj Kumar: Changing Role of Russia in Afghanistan after Soviet Disintegration
- ECONOMICS
  - NAMATOVA, Gulmira: Economic Relations between Turkey and Kyrgyzstan
- LITERATURE & ARTS
  - PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Above the Technique
- TRAVELOGUE
  - MIRABILE, Paul: Voyage to the Holy City of Timbucktoo over the Western Sahara
- NEW BOOKS
  - FARKAS, Flórián: America´s Black Sea Fleet
- CHRONICLE
  - MIRABILE, Paul: Istanbul Gezi Park: A Universal Message
- NEWS BRIEF (compiled and edited by ZOMBORI, Andor)

Melléklet: MIRABILE, Paul: Voyage to the Holy City of Timbucktoo over the Western Sahara

A folyóirat a következő címen érhető el: **http://www.federatio.org/joes.html**

Jelen számunkkal egyidőben egy mellékletet is kiadunk:

Z. Tóth Csaba: „Rózsa és Liliom” — Egy középkori legenda az igaz szeretetről

A számmal egyidőben két elektronikus kötetet is megjelentettünk:

Czeglédi Katalin: A magyar-török nyelvviszony. Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján. I-II. kötet

A kötetek a következő címről tölthetőek le:

http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#148

A Szerkesztőség

Hága, 2013. július 12.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Dear Reader,

The 2nd issue of the fifth volume (2013) of the *Journal of Eurasian Studies* was recently published. The content:

- FARKAS, Flórián: Dear Reader
- HISTORY
  - ARADI, Éva: About the Territory of Magna Hungaria
  - BÉRCZI, Szaniszló: Pict-Scythian Scottish Art
  - DREISZIGER, Nándor: The Hungarian Conquest of the Carpathian Basin, ca. 895-900: The Controversies Continue
- POLITICS
  - ASSYLTAYEVA, Elnura & TOLEN, Zhengisbek: Kazakhstan as a Model for Regulating Interethnic Relations
  - MISHRA, Manoj Kumar: Changing Role of Russia in Afghanistan after Soviet Disintegration
- ECONOMICS
  - NAMATOVA, Gulmira: Economic Relations between Turkey and Kyrgyzstan
- LITERATURE & ARTS
  - PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Above the Technique
- TRAVELOGUE
  - MIRABILE, Paul: Voyage to the Holy City of Timbucktoo over the Western Sahara
- NEW BOOKS
  - FARKAS, Flórián: America´s Black Sea Fleet
- CHRONICLE
  - MIRABILE, Paul: Istanbul Gezi Park: A Universal Message
- NEWS BRIEF (compiled and edited by ZOMBORI, Andor)

Supplement: MIRABILE, Paul: Voyage to the Holy City of Timbucktoo over the Western Sahara

The periodical can be accessed at: **http://www.federatio.org/joes.html**

With this issue we publish a supplement as well:

Z. TÓTH, Csaba: Floire et Blanceflor — A Mediaeval Legend

We also have released two electronic books:

CZEGLÉDI, Katalin: THE HUNGARIAN-TURKISH LANGUAGE RELATIONSHIP. Based on the Turkish Dictionary and Grammar of Mahmūd al-Kāšγari Vol. I-II.

These can be accessed at: **http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#148**

The Editors

The Hague, July 12, 2013

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Szerzőink / Our authors

BENCZE, Mihály

Matematikus, tanár, költő. Négyfalun született 1954-ben. A kolozsvári Babeş-Bolyai Egyetemen, a Matematika Karon szerzett 1978-ban diplomát. Azóta középiskolákban matematikát tanít, jelenleg Brassóban az Áprily Lajos Gimnáziumban. Emellett a következő területeken fejt ki tevékenységet: tevékenyen részt vett a brassói magyar középiskola rendszer megalapításában; alapítója az Erdélyi Magyar Matematikai Verseny-nek; alapítója a *Wildt József Nemzetközi Matematikai Verseny*-nek; diákjai számára mentorkény működik, akik folyóiratokat szerkesztenek; az OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE nemzetközi matematikai szaklap főszerkesztője; a *Fulgur* (1993) nevű kiadó alapítója, amely magyar könyvek kiadására összpontosít. Számos könyv (verseskötetek és matematika), valamint több száz matematikai szakcikk szerzője.

Mathematician, teacher, poet. Born in Négyfalu in Transylvania in 1954. Graduated from the Babeş-Bolyai University, Kolozsvár/Cluj/Klausenburg (Transylvania), Faculty of Mathematics in 1978. Since his graduation he is teaching mathematics in high schools, currently in the Áprily Lajos High-School in Brassó/Braşov/Kronstadt (Transylvania). Next to teaching his activities cover the following fields: he was involved in the establishment of a Hungarian high-school system in Brassó/Braşov/Kronstadt; founded the Hungarian Mathematics Competition in Transylvania; founded the *József Wildt International Mathematical Competition*; mentor of students who create student periodicals; editor-in-chief of the international mathematical journal OCTOGON MATHEMATICAL MAGAZINE; founder of the publishing house *Fulgur* (1993), which specializes in publishing Hungarian books. He is author of several books including poetry and mathematics and several hundreds mathematical papers

BÉRCZI, Szaniszló

Fizikus, csillagász, planetológus. Az ELTE TTK-n szerzett fizikus-csillagász oklevelet (1975), doktorált matematikából (1987), majd a földtudomány (planetológia) kandidátusa (1995) címet szerezte meg. 33 éve tanít az ELTE TTK-n. Korábban a Csillagászati Tanszék (1975–1978), és a Kőzettani Tanszék tud. segédmunkatársa (1979), majd az Általános Technika Tanszék tanársegéde (1979–1988), adjunktusa (1988–1994), docense, jelenleg pedig a Fizikai Intézet docense az Anyagfizikai Tanszéken (2000-től). Planetológiával, kozmikus és földi anyagvizsgálattal, szimmetria kutatással foglalkozik. A Föld típusú bolygókat, az antarktiszi meteoritokat, a NASA holdkőzeteket és a marsi meteoriteket vizsgálja, szervezi a Hunveyor-Husar gyakorló űrszonda modellek építését. Az MTA Csillagászati és Űrfizikai Bizottságának, valamint a Geonómiai Tud. Bizottságának a tagja, a Planetológiai Albizottságnak az elnöke (2003-tól), és a MANT alelnöke (2001-től).

Physicist-astronomer who made a new synthesis of evolution of matter according to the material hierarchy versus great structure building periods. This model is a part of his Lecture Note Series Book on the Eötvös University. He also organized a research group on evolution of matter in the Geonomy Scientific Committee of the Hungarian Academy of Scince (with Béla Lukács). He wrote the first book in Hungary about planetary science From Crystals to Planetary Bodies (also he was the first candidate of earth sciences in topics planetology). He built with colleagues at the Eötvös University the Hungarian University Surveyor (Hunveyor) experimental space probe model for teaching and training purposes and development of new constructions in measuring technologies.

CZEGLÉDI, Katalin

A Szegedi József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar magyar-orosz-altajisztika szakán folytatta tanulmányait, az altajisztikai tudományokból egyetemi doktori címet is Szegeden szerzett. Nyelveket valamennyi magyar állami iskolai típusban, nyelvészetet és idegen nyelveket főiskolán és egyetemen tanított. Kutatási területe az általános és alkalmazott nyelvészeten belül a nyelvészeti őstörténet. Jelenleg a Miskolci Nagy Lajos király Magánegyetemen és a Budapesti Kőrösi Csoma Magánegyetemen tanít nyelvészeti őstörténetet. Előadásaival rendszeresen vesz részt konferenciákon. Eddig mintegy 80 tanulmánya és két könyve (*´A szkíta-hun nyelvek története 1. Hangtan 2. Ősmondattan´*) jelent meg. Megjelenés alatt: *´3. Alaktan (1. Gyökrendszer 2. A toldalékok rendszere)´*. Feladatának a nyelvünk és népünk igaz történetének a minél jobb megismerését valamint a megszerzett tudás átadását tartja.

Studied Hungarian-Russian-Altaic languages and literatures at the University ´József Attila´ in Szeged, Hungary. She was given the title ´dr. univ´ at the same University, too. As a teacher Ms. Czeglédi taught foreign languages at all type of state schools, and linguistics at state universities. Her major research topics cover linguistic prehistory in general and applied linguistics. Currently she teaches linguistic prehistory at Private Universities called ´Nagy Lajos király´ in Miskolc, Hungary and ´Kőrösi Csoma´ in Budapest, Hungary. She regularly delivers scientific lectures at

© Copyright Mikes International 2001-2013

conferences and meetings. Ms. Czeglédi published about 80 essays and two books: *´History of Scythian-Hunnish languages 1. Phonetics 2. Presyntaxe´*. Currently she is working on the third volume of this series *´3. Accidence (1. System of roots of words 2. System of forming of words.´*). Her major aim is to learn the history of our language and our people in the best possible way and to convey this knowledge to as many people as possible.

KÁDÁR, Zoltán

Szegeden született 1974-ben. A Szegedi Egyetemen szerzett diplomát filozófiából és szociológiából. Dolgozott elemző szociológusként, de huzamosabb ideig köztisztviselőként is tevékenykedett. A Szegedi szerzett doktori fokozatot. Fő kutatási területe a XX. századi antiutópiák filozófiai vonatkozásai.

Was born in 1974, Szeged, Hungary. Studied philosophy and sociology at the University of Szeged, Hungary. Worked as sociologist, and for many years as a public servant. Earned a PhD degree at the University of Szeged. His main research are is the connection between 20th century dystopias and philosophies.

KISS, Endre

Az MTA doktora (D.Sc), egyetemi tanár (ELTE – Nyugat-Magyar Egyetem). A hetvenes években az Osztrák-Magyar Monarchia filozófia- és eszmetörténetének, illetve a magyar filozófia- és eszmetörténet problémáival foglalkozott. Filozófiai tevékenységének középpontjában ezt követően *Nietzsche* állt. 1982-ben könyvet írt filozófiájának magyarországi recepciójáról, 1993-ban monográfiát Nietzsche filozófiájáról, 2005-ben kiadta e monográfia kétszeres terjedelműre növelt végleges változatát. 1989 után e témák mellett a kelet-európai és egyben a globális fejlődés komplex problematikájával foglalkozott. Számos filozófiai és tudományos monográfia szerzője. Humboldt-ösztöndíjas.

Holds a doctor degree of the Hungarian Academy of Sciences (D.Sc.), university professor. In the 1970s his research focused on the history of philosophy of the Austro-Hungarian Empire and the history of Hungarian philosophy. After that Nietzsche constituted the focus of his research. He published several books on his œuvre and its reception in Hungary. After 1989 the issues of Eastern-European and complex global developments became the focus of his work. Author of several books, Humboldt-scholar.

KUKUCSKA, Ferenc

1953-ban született Kiskőrösön. Már korai gyermekkorában megragadta az irodalom. Sokáig csak az íróasztala fiókjának írta újabb és újabb novelláit, hosszabb-rövidebb írásait. Az áttörés néhány éve történt, Krúdy születésének 125. évfordulóján. Azóta vidéki lapokban, művészeti folyóiratban jelentek meg írásai. Kedveli a férfi-nő kapcsolatokat, a velük járó konfliktusokkal, a pergő, dinamikus párbeszédeket. Ír krimit, és csattanós történeteket, ezeket rövidebb, gyorsan fogyasztható formátumban. Nemrég fejezte be első regényét. Kedvenc írói: Krúdy Gyula és Munkácsi Miklós.

Born in 1953 in Kiskőrös, Hungary. He was enamored of literature from his youth. His early writings landed in the drawer of his desk, neverheless, in 2003 a breakthrough happened. Since then Mr. Kukucska publishes in literary journals. He has recently completed his firt novel.

MÁTÉ, Zsuzsanna

A Szegedi Tudományegyetemen a Juhász Gyula Pedagógusképző Karon oktat magyar irodalmat és esztétikát. Törzstagja a Szegedi Tudományegyetem Málnási Bartók György Filozófiai Doktori Iskolájának. Az MTA Doktori Bizottságánál 1996-ban szerzett kandidátui fokozatot, Abszolútum a művészetfilozófiában századunk első felében témában. 2006-ban habilitált a Debreceni Egyetemen Sík Sándor — a szépíró, az irodalomtudós és az esztéta könyvével. Fő kutatási területei: a magyar esztétika története és más komparatisztikai esztétikai problémakörök. Számos kötet szerzője.

Works as habilitation professor at the University of Szeged (Juhász Gyula Teacher Training Faculty), she teaches Hungarian literature and aesthetics. Ms. Máté is full member of the doctoral PhD-system in philosophy of Málnási Bartók György at the University of Szeged. She received a PhD-degree in Philosophy: "The Absolute in the philosophy of art in the first half of our century", at the Hungarian Academy of Sciences (1996); Habilitation: "Sándor Sík – the author, the literary scientist and the aesthetician" at the University of Debrecen (2006). Her main field of research are: Hungarian history of aesthetics and other comparative questions of aesthetics. Author of several books.

© Copyright Mikes International 2001-2013

MELLÁR, Mihály

Matematikus oklevelet szerzett a Belgrádi Tudományegyetemen. 1980 óta Ausztráliában él, ahol ausztráliai aboriginal és pápua-új guineai művészkereskedőként dolgozik. Emellett szerves és endogén kultúrák kutatásával foglalkozik.

Mathematician, Academia of Sciences, Belgrade. Since 1980 he is living in Australia, working as Australian Aboriginal and Papua New Guinean art and craft dealer, researching organic and endogen cultures.

OBRUSÁNSZKY, Borbála

Történész-orientalista. 1992-1997 között az ELTE-n történelem-mongol szakon végez, majd 1997 és 1999 között a Mongol Állami Egyetemen végez posztgraduális képzést, és 1999 decemberében megvédi a doktori címét. 2000-2002 között a Pécsi Tudományegyetemen alakuló Ázsia Központ külső szakértője volt, majd a Shambala Tibet Központ mongol programjait szervezte. Közben több tanulmányutat tett Mongóliába és Kínába. 2005-től a Körösi Csoma Sándor Egyetem előadója, oktatott az ELTE Jogi Karán is. Ezen kívül több magyar tudományos egyesület tagja, alapító tagja: Magyar Őstörténeti Munkaközösség, Magyar Történelmi Társulat, László Gyula Történelmi és Kulturális Egyesület. Számos könyv és tanulmány szerzője. A Journal of Eurasian Studies főszerkesztő-helyettese.

Historian, orientalist. She completed her studies at the University Eötvös Loránd in Budapest between 1992 and 1997 in history and Mongol civilization. This is followed by a postgradual study at the Mongol State University, where she is awarded a Ph.D. degree in 1999. Between 2000 and 2002 she is external consultant of the Asia Center at the University of Pécs. Next to that she organizes the Mongol programs of the Shambala Tibet Center. During this period she participated in several expeditions in Mongolia and China. She also lectured at the University Eötvös Loránd in Budapest. Ms. Obrusánszky is member and/or founder of several Hungarian scientific associations and she is author of numerous books and articles. She is deputy editor-in-chief of Journal of Eurasian Studies.

PLÁJÁS, Ildikó Zonga

Magyar etnológiából, kulturális antropológiából valamint magyar nyelv és irodalomból szerzett B.A. fokozatot a kolozsvári Babeș-Bolyai Egyetemen 2005-ben. Ugyanott 2006-ban complex kulturális kutatási szakon szerzett M.A. fokozatot. Fő kutatási területei a romák vizuális megjelenítése, továbbá az erdélyi magyar kisebbség vizuális megjelenítése. Számos konferenciát szervezett és ugyancsak számos tanulmányt publikált.

Received a B.A. degree in Hungarian ethnology and cultural anthropology and Hungarian language and literature at the Babeș-Bolyai University, Cluj-Napoca, Romania in 2005. In 2006 she received an M.A. degree in Complex Cultural Research from the same university. Her main areas of research include the visual representation of the Roma people — racist, discriminatory and exclusionary practices in the construction of visual discourses in Eastern European societies (2008-present) and the visual representation of the Hungarian minority in Transylvania (Romania) in documentaries (2005-present). Ms. Plájás organized several conferences and she is the author of numerous articles.

Z. TÓTH, Csaba

Társadalom- és művelődéstörténeti kutató, őstörténész, grafikus. Művészeti tanulmányok után (Képzőművészeti Főiskola, Budapest, 1979-1981, díszlet-jelmeztervezés tanszék), intenzív önképzés 1983-tól (mitológia, néprajz, bibliatudomány, antropozófia, történelem). 1999-től rövid ideig kulturális antropológiát hallgatott a Miskolci Egyetemen. 1990 óta több mint száz írása (tanulmány, esszé, interjú, recenzió) jelent meg, főként folyóiratokban (Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). 2009/2010 között a Turán, magyar őstörténeti folyóirat szerkesztője.

Freelance researcher in the fields of cultural and social history, and Hungarian prehistory; graphic designer. After studies of fine arts (Academy of Fine Arts, Budapest, Scenic and Costume Design Faculty, 1979-1981), self studies in the fields of mythology, etnography, biblical sciences, anthroposophy, and history. From 1999 he read cultural and visual anthropology at the University of Miskolc. Since 1990 he published more than one hundred articles, mainly in periodicals (among others in the Harmadik Part, Országépítő, Liget, Kapu, Hitel, Életünk, Képmás, Turán). In 2009/2010 he was the editor of Turan, quarterly of the Hungarian prehistory.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Szerkesztőség / Editorial Board

FARKAS, Flórián	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
KIBÉDI VARGA, Áron	Freiburg i.B., Németország	/	Freiburg i.B., Germany
MURAKEÖZY, Éva Patrícia	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland
TÓTH, Miklós	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

Titkár / Secretary

CSANÁDY, Ágnes	Hága, Hollandia	/	The Hague, Holland

~ ~ ~ ~ ~ ~

NIEUWS — NEWS — HÍREK

Marácz László : Rebellie aan de Donau

In juli 2013 is het discussie artikel van László Marácz over de Hongarije-EU betrekkingen in *'Internationale Spectator*' (Clingendael Magazine voor Internationale Betrekkingen) verschenen. Zowel het artikel als het discussie forum kan op het volgende adres benaderd worden:

http://www.internationalespectator.nl/article/rebellie-aan-de-donau-hongarije-en-de-eu

~ ~ ~ ~ ~ ~

In July 2013 a discussion paper of László Marácz on the Hungary-EU relations was published in Dutch in the *'Internationale Spectator*' — magazine of the The Netherlands Institute of International Relations 'Clingendael', the leading Dutch think tank and diplomatic academy on international affairs. Both the article and the discussion forum can be accessed at the following address:

http://www.internationalespectator.nl/article/rebellie-aan-de-donau-hongarije-en-de-eu

~ ~ ~ ~ ~ ~

2013. júliusában jelent meg Marácz László holland nyelvű írása a Magyarország-EU viszonyról az *'Internationale Spectator*'-ban, amely Hollandia vezető külpolitikai szellemi műhelyének, a Clingendael Intézetnek, lapja. Úgy az írást, mind a vitafórumot a következő címen lehet elérni:

http://www.internationalespectator.nl/article/rebellie-aan-de-donau-hongarije-en-de-eu

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

PHILOSOPHIA PERENNIS

Kádár Zoltán : Marx és a gép – a fiatal és az idős Marx viszonya a technológiához

Marx életművében a technológiához való viszony két részre osztható. Fiatalabb korában úgy tekintett a gépekre és a kapitalista termelékenységre, mint egy szocialisztikusan átszervezhető rendszerre, idősebb korára azonban véleménye negatív irányba változott. A gépi termelés – ahogyan azt az olvasó a tőke lapjairól megismerheti – az idős Marx szerint egy szörnyű perpétuum mobilévé változott, amely már nem talapzata a társadalom korábban elképzelt boldoggá formálható, szocializmus, majd kommunizmus felé tartó jövőjének.

Már a fiatal Hegel által ábrázolt társadalom is gazdasági reprodukciós viszonyrendszer, piactársadalom, a piaci kereslet ezen egész konfiguráció elvének és létének elismerése. A munkamegosztás a 19. század első felére már maga mögött hagyta a tradicionális kereteket, mindenki mások számára dolgozik, mindenki mások segítségével elégíti ki saját szükségleteit. Hegel társadalomábrázolása nyomán láthatóvá válik a technológia alkalmazásának, fejlődésének igénye. A polgári társadalom kifinomult, bonyolult rendszerének mindennapjai csakis valami radikálisan új eszközrendszerrel tarthatók fenn, ugyanakkor Hegel e szükségszerű fejlődés visszásságairól is szót ejt: évtizedekkel Marx előtt taglalja, hogy az új polgári viszonyok, az új termelési módok egészségtelen, alulfizetett munkára, méltatlan életmódra kárhoztatják a nyersanyagok kinyerésével és a termékek előállításával foglalkozók tömegeit.[1]

A modern társadalom iparszerű mintát követ, a legközpontibb áru a pénz, az ember annyira valóságos amennyire pénze van. A társadalomban tökéletes könyörtelenség uralkodik, a gyárak és a manufaktúrák valamely osztály nyomorára alapozzák működésüket, egymás létezését a polgárok a gazdaságon belül ismerik el. Hegel a *Jénai reálfilozófiában* érzékelteti a kapitalizmus farkastörvényeit, dinamizmusát, önzését. Leírja, hogy egész iparágakat, s az itt foglalkoztatott munkások életét döntheti romba ha megváltozik a divat, vagy bevezetnek egy távoli országban valamilyen új eljárást, mely az addig bejáratottat teljesítményben felülmúlja, feleslegessé teszi.[2] Hegel e fiatalkori időszakában még csak távolról figyeli az agresszívan kibontakozó kapitalizmust, melynek Németországot igazán csak a 19. század közepe táján fenyegető negatívumai miatt Marx és Engels kongatja meg a vészharangot, kifejezve aggodalmukat, hogy hazájukban is általánossá válnak azok az állapotok, melyek a gazdaságilag fejlettebb országokat már évtizedek óta jellemzik.

Hegel monarchikus államában nyugvópontra jutnak a polgári társadalom ellentmondásai – kibékülnek a gondolkodás, avagy az abszolút szellem birodalmában, a társadalmi és politikai formák összhangba kerülnek az ész elveivel, kifejlődni engedve az ember legmagasabb képességeit az adott társadalmi formák között. Marx és Engels, elismerve a termelőerők fejlődését és a társadalomszerkezet racionalitását ezt a vélt végpontot, mint a kommunizmusig továbbfejlesztendő állapotot képzelik el. Ám ekkora már javában zajlik a technológia robbanásszerű fejlődése és e produktumok alkalmazása. Városokba terelt milliók keresik helyüket az új körülmények között, s addig soha nem látott termelésnövekedést idéznek elő a gépekkel karöltve a gyárakban, a bányákban, a szállításban, az építőiparban. A technológia mindennapokba való brutális benyomulásának láttatása alapvető kelékévé válik Marx és Engels társadalomkritikai és ideológiai munkásságának. Az általuk festett kép alapján világosan látható, ahogy a polgári társadalom résztvevői, valamint az emberi kreativitás gépi produktumai összekapcsolódnak, és szimbiózisukból kialakul a máig ismert kapitalista világ megannyi válságot túlélő szerkezete. Zakatoló, zúgó, pöfögő, zümmögő masinákat kezelő bérmunkások százmilliói taszigálják előre az össztársadalmi reprodukció menetét, miközben jóval kevesebben azzal foglalatoskodnak, hogy mindenhol, mindig a megfelelő ideológiai hátteret biztosítsák e világméretű folyamathoz.

Engels *A munkásosztály helyzete Angliában* (1845) című munkájában kifejti, a 18. század második felére megjelennek azok a találmányok, amelyek nagyobb munkatempót tesznek lehetővé. Arra is rámutat, hogy földművelés tekintetében is megváltozott a helyzet, új világlátású befektetők tudományos módszerekkel, trágyázással, vízmentesítéssel, azaz racionalizálással olcsóbban termeltek, mint a kisbirtokos yeomanok, akik emiatt elvesztették földjeiket és ipari vagy mezőgazdasági proletárokká váltak. Az egyre tökéletesebb gépeket nagy hodályokban helyezik el, kialakul a gyárrendszer,

[1] Robert Plant: Economic and Social Integration in Hegel's Political Philosophy. In Robert Stern (ed): *Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*. Routledge, 2001, 238.
[2] Uo. 234.

© Copyright Mikes International 2001-2013

mindinkább kiszorítva a kézi munkaerőt. A kezdetben a textiliparra jellemző fellendülés átterjed az ipari tevékenység minden ágára, a legkülönbözőbb új mechanikai találmányok születnek, többek között a szén-és vasércbányák kiszolgálóiként, ezáltal még több gépet, és gépeket kiszolgáló kelléket hozva világra. Fejlődik az infrastruktúra, utak, hidak vasutak, folyók közti csatornák létesülnek, rajtuk gőzhajók közlekednek, jórészt magántőke bevonásával. Az angol lakosság nagyobbik részét már az ipar és a kereskedelem foglalkoztatja, de a folyamat melléktermék az ipari proletariátus kialakulása.

Engels igyekszik hűen ábrázolni a német közönség számára a technológiailag fejlettebb angliai viszonyokat, mivel „a munkásosztály helyzete a jelenkor minden szociális mozgalmának tényleges talaja és kiindulópontja, mert benne mutatkozik meg a legélesebben, a legleplezetlenebbül mai szociális nyomorunk”.[3] Három évvel később *A kommunista párt kiáltványában* (1848) Marx és Engels a tőkés társadalom fokozódó eróziójáról beszél. Úgy vélik, hogy az emberek elsöprő többsége számára erkölcsileg és gazdaságilag káros, országokon átívelő rendszer hamarosan összeomlik, amit az osztályharc révén siettetni kell. Rámutatnak a burzsoázia forradalmi szerepére, azon sajátosságára, hogy mindent megváltoztat, keresztülnyargal a tradíciókon, felülmúlja az elmúlt korok minden grandiózus alkotását, a világot oly mértékben humanizálva, ahogyan azt előtte senkinek sem sikerült. A baj csak az - vélik, hogy eme emberhez igazított világban éppen az ezt kényszerből végrehajtó munkástömegek, illetve a közéjük törvényszerűen lecsúszó egykor autonóm kispolgárok nem élhetnek emberhez méltó életet.

A stabilitást, amely mindaddig lehetővé tette sokak számára az előrelátó tervezést az 1840-es évek örökös bizonytalansága váltotta fel, „az összes szilárd, berozsdásodott viszonyok, a nyomukban járó régtől tisztelt képzetekkel és nézetekkel együtt felbomlanak, az összes újonnan kialakuló viszonyok elavulnak, mielőtt még megcsontosodhatnának. Minden, ami rendi és állandó, elpárolog, mindent, ami szent, megszentségtelenítenek, és az emberek végre arra kényszerülnek, hogy józan szemmel vizsgálják léthelyzetüket, kölcsönös kapcsolataikat”.[4] A burzsoázia „minden nemzetet rákényszerít, hogy hacsak nem akarnak tönkremenni, elsajátítsák a burzsoázia termelési módját; rákényszeríti őket, hogy meghonosítsák maguknál az úgynevezett civilizációt, azaz váljanak burzsoává. Egyszóval: a burzsoázia a saját képmására formált világot teremt magának”.[5] A burzsoázia azonban – 1848-ban legalábbis úgy tűnik Marxéknak – már nem tudja kontrollálni megnövekedett hatalmát. E rengeteg ellentmondással bíró társadalomból egyetlen kivezető út kínálkozik: a termelőeszközök társadalmi tulajdonlására épülő kommunizmus.

Noha a *Kommunista párt kiáltványa* a küszöbön álló összeomlást vizionálja, a kapitalizmus keményen „küzd” a kimúlás ellen, de ez nem gáncsolja a szerzőpáros messianisztikus hevületét. Engels még az évtizedekkel később írt *A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig* (1880) című munkájában is ugyanolyan frissen és ellentmondást nem tűrve ostorozza a(z érzése, valamint hite és logikája szerint) rogyadozó kapitalizmust, mint fiatal korában: „az egyedi létezésért folyó darwini küzdelem ez, a természetből hatványozott dühvel átvive a társadalomba. Az állam természeti álláspontja az emberi fejlődés csúcspontjaként jelenik meg”.[6] E társadalmi rend végzete az a kibékíthetetlen ellentét, amely a technikai fejlődéssel párhuzamos morális leépülés révén megadja a kapitalizmusnak a kegyelemdöfést. Engels érveit helyenként ipari-technológiai zsargonba csomagolja: „a tőkés termelési módtól a termékek más elosztását várni annyi volna, mintha azt kívánnók, hogy egy villamostelep elektródjai ne bontsák fel a vizet, míg a teleppel össze vannak kapcsolva, s hogy ne fejlesszenek a pozitív póluson oxigént és a negatívon hidrogént.”[7]

A kommunizmusig vezető út Marx és Engels szerint három lépcsőből áll. Az első a jelen kapitalizmusa a maga intellektuális-technológiai fejlettségével és erkölcsi nyomorával. Amikor logikus történelmi fordulatként beköszönt a második lépcsőfok, a szocializmus, a termelőeszközök tervszerű és tudatos, a jelen osztálytársadalmi szembenállását kiküszöbölő irányítást kapnak. Marx az így megjövendölt szocializmust, mint a kommunizmus alsóbb fokát definiálja 1875-ben papírra vetett, de csak 1890-ben publikált *A gothai program kritikája* című munkájában. Ezt még nem olyan kommunista társadalomnak kell tekinteni, „amely a saját alapján kifejlődött, hanem ellenkezőleg olyannak, amely a tőkés társadalomból éppen hogy keletkezik; amely tehát minden vonatkozásban, gazdaságilag, erkölcsileg, szellemileg még magán viseli annak a régi társadalomnak anyajegyeit, melynek méhéből származik”.[8] A harmadik lépcsőfok a valódi, kifejlett kommunista berendezkedés, mely új munkamegosztást, a munkatevékenységhez való – a történelemben eddig nem tapasztalt – viszonyulást produkál, mert ekkorra „a munka nemcsak a létfenntartás eszköze, hanem maga lett a legfőbb létszükséglet”.[9]

[3] Friedrich Engels: A munkásosztály helyzete Angliában. In *Marx-Engels művei 2. kötet*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1958, 220.
[4] Karl Marx-Friedrich Engels: A kommunista párt kiáltványa. In *Marx-Engels művei 4. kötet*. Kossuth Könyvkiadó Budapest, 1959, 445.
[5] Uo. 445.
[6] Friedrich Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig. In *Marx-Engels művei 19.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969, 207.
[7] Uo. 209.
[8] Karl Marx: A gothai program kritikája. In *Marx-Engels művei 19*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969, 18.
[9] Uo. 19.

© Copyright Mikes International 2001-2013

A munka a kapitalizmus Marx által gyűlölt, de történelmileg szükségszerű rendszerében elképzelhetetlen a sebesen fejlődő technológiai vívmányok nélkül. A 19. században a természet átalakítása és kizsákmányolása[10] olyan történelmi fordulópontot jelöl, melyet csakis a termelés gépesítésével érhetett el az emberiség, és a marxi paradigma szerint ez a kíméletlen üzemszerűség a fennálló társadalmi rend végzete is. Marx 1844-ben, *Elidegenült munka* című írásában kimerítően tárgyalta, hogy a munkás miként válik többszörösen elidegenült, már-már az állattal egy szinten vegetáló lénnyé, aki a munkaterméktől, a termelés aktusától, önnön nembeli lény-mivoltától, valamint a többi embertől is elszakítva, nyomorultul tengődik. De az elidegenültség nem csak a munkásosztályt sújtja, ebben a rendszerben mindenki idegen: idegenek egymás számára a dolgozók, de még a tőkések is – az idegenek között pedig nincs helye tradícióknak vagy tiszteletnek, mely az önzést megállítaná. Ez a tipikus elidegenült állapot, melynek ábrázolása idővel a technológiai fejlődés mélyebb megértése által kibővül, kifinomodik a marxi elemzésben,[11] amint a világ is változik, alakul a szerző körül.

A termelés gépesítéséhez való viszony megváltozik a marxi elmélet szerint a forradalmi jövő új társadalmi berendezkedésében. Az ember eredendő természete, kreativitása részeként jöhetett létre a technológiai fejlődés 19. századra kibomló sokfélesége, mérhetetlen intellektuális hozadéka, mely a szocialista, majd kommunista jövőben a közjó szolgálatába áll. Ez az elképzelés azonban inkább a korai Marxra jellemző, az 1840-50-es években írt munkákra. A kései művek, *A tőke* kötetei már többnyire technológiai szkepticizmusba hajlanak.

A Marx 1840-es évek végétől körülbelül egy évtizeden keresztül vezetett jegyzeteiből álló *Grundrisse* még egy inkább optimista végkifejlettel számol az ember és a technológia viszonyát illetően. Ekkor Marx még hatalmas lehetőséget lát a technológiában, amely a megfelelő irányítás mellett az anyagi gazdagság minden formáját eljuttathatja a széles tömegekhez, ahelyett, hogy kifacsarná, elsorvasztaná, szolgává degradálná őket.[12] Marx szerint a 19. századi újítások, a modern gépesítés tovább erodálja a manufaktúrákban már részeire bontott munkafolyamatot, így az ember-gép kapcsolat a gyárakban inkább a parazitizmus, mint a szimbiózis formáját ölti magára. A gép falat von az ember és a természet közé, megszünteti a kétkezi munka közvetlenségét, s az ezzel együtt járó tervezést, intellektuális aktust, valamint a megoldott probléma nyomán fellépő sikerélményt. A tőkés termelési mód a munkást és a gépet is bekebelezi, vagyis nem a termelési eszközökben, vagy a munkás termelési eszközökhöz való viszonyában keresendő a probléma oka. Ha a munkás a géphez nem proletárként viszonyulna, kialakulhatna egy egészséges termelő viszony – mutat rá Marx.[13] Ettől kezdve a gép nem a létharc gyűlölt eszközeként jelenne meg a felszabadult ember tudatában, hanem mint a visszanyert kreativitás segítője, de ez csak a termelőeszközök igazságos újraelosztása révén következhetne be. Így szerelkezhetne fel az emberiség a történelem folyamán elért gazdagsággal, melynek rendkívül fontos részét képezik a technológiai vívmányok, s így kaphatna egy új teloszt az új társadalmi berendezkedés által az újjá kovácsolt közösség, lerázva magáról az elidegenültség megannyi béklyóját is.[14]

Marx e technológiapárti fejtegetéseit a *Grundrisse* 6. és 7. jegyzetfüzetében taglalja, de nem egységes koncepcióként, hanem inkább olyasféle utalásokként, amelyekből kiviláglik, hogy elképzelhetőnek tartja az ember és a gép produktív és „boldog" szimbiózisát. E szövegrészeket Antonio Negri „gépekről szóló töredékek"-nek nevezi. A tőkés termelési mód az embert mindig is forgótőkének tekintette, gyorsan elhasználható, veszteségként elkönyvelhető, és mindenekelőtt pótolható szereplőként – állítja Marx. Ehhez Robert Owent is idézi, aki szerint már manufaktúrák lelketlen mechanizmusa is alárendelt gépként tekint a munkásra, előtérbe helyezve a nyersanyag minőségét és szakszerű kezelését, míg az ember testi és lelki szükségletei hidegen hagyják.[15] Marx a munkás állótőkeként való elismerése mellett érvel, az embert értékes értékteremtőnek tartja, aki nem tekinthető olyan, a gépnél is alantasabb létezőnek, akinek még annyi karbantartás és pihenő sem jár, mint a profithozó munkagépnek.

A 19. század második felére elért civilizációs és technológiai fejlődés eltörölhetetlenül nagybani fogyasztó és termelő lénnyé változtatta az embereket, akik igényeiket egy korábbi fejlettségi fok módszereivel már nem tudnák kielégíteni. A tömegek szükségleteit kizárólag a gépi nagyipar állíthatja elő, ennek körülményei azonban megváltoztathatók, mert nem csak a profithajhászás mozgathatja az ipari termelést – véli Marx. A termelő tevékenységbe bele lehet nyúlni oly módon, hogy a

[10] Engels külön kitér a természetrombolásra a „burzsoá" jellemzése kapcsán. A burzsoá az előző korok tradícióiból kiszakadva, csakis a jelenben megszerezhető profitra gondol, az viszont eszébe sem jut, hogy az őt követők is szeretnének profitálni valamiből. „Ha az egyes gyáros vagy kereskedő a gyártott vagy bevásárolt árut a szokásos profitocskával el tudja adni, meg van elégedve és nem törődik vele, mi történik ezután az áruval és annak vásárlójával. Éppoly kevéssé törődik e cselekvések természeti hatásaival [...] A természettel csakúgy mint a társadalommal kapcsolatban a mai termelési mód mellett túlnyomóan csak az első, legkézzelfoghatóbb eredményt veszik számításba. Friedrich Engels: *A természet dialektikája*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1952, 102.

[11] Amy E. Wendling: *Karl Marx on Technology and Alienation*. Palgrave Macmillan, 2009, 3.

[12] Uo. 100.

[13] Uo. 101.

[14] Uo. 105.

[15] Karl Marx: *Grundrisse*. Random House, New York, 1973, 711.

© Copyright Mikes International 2001-2013

munkás kizsákmányoltsága megszűnjön, de a folyamat fennmaradjon. A munkaidő csökkentése, a munkás lehetősége a rekreálódásra lehetne az első lépés e cél felé, hogy létrejöhessen „az állótőke által irányított termelés, s ez az állótőke az ember lenne maga”.[16] A „gépekről szóló töredék” konklúzióként nem a bőséges szabadidőben kiteljesedő embert láttatja, hanem a termeléshez használt gépeket birtokló, és azokat irányító munkásokat.[17] Rendkívüli értékelméletbeli különbség van tehát a Marx által elképzelt szocialista-kommunista jövő közösségi tulajdonlása és termelésirányítása, valamint a tőke által uralt bérmunkára épülő világ látásmódja között, mely úgy láncolja a munkást a géphez, hogy közben el is szakítja attól. A Grundrisse erre való utalásai utat nyitnak egy teljesen új antropológiai dimenzió felé, melyben a munkások fokozatosan „veszítik el láncaikat”. Bár a szocializmus időszaka egy átmenet, melyben főként a bérmunkával járó nyomás és távlattalanság szűnik meg a dolgozó mindennapjaiban, de tágabb értelemben megváltozik a technológiához való viszony is. Ezáltal a korábbi ellenséges környezet az ember szövetségesévé válik, és a gépek használatával már nem csak a közösség gazdagodik, de a technológia fejlődését biztosító szellemi háttér, szakértelem, tudomány is a közösség birtokába kerül. Más szóval Marx szerint mindeme civilizációs nyereség a „családban marad”, azaz a munkás minden potenciáljával a tőkés helyett – a nagy számok törvénye alapján – a többi munkást gazdagítja.[18] Ebben az eszményi állapotban az elidegenedés mintegy visszahúzódik, a munka pedig visszatér a munkáshoz az új „családi vállalkozás” keretei között, amint a munkás magának és sorstársainak termel. A munkatevékenység igazi célt kap, a körülmények visszaállnak egy természetes egyensúlyba a civilizáció eme elképzelt magasabb fokán. Ezen a ponton megszűnik a társadalom Negri által említett tökéletes kapitalista kisajátítása,[19] amely az életet a tudomány, a technológia, az életmód, az erkölcsök és szokások tekintetében totálisan uralta, és szinte megváltoztathatatlannak tűnt.

Marx *A tőke* összeállítása közben egyre elmélyültebben követi nyomon a technológiai fejlődést. Az 1867-ben kiadott első kötetben – akárcsak korábban a *Grundrisse* lapjain – jelentős terjedelemben taglalja e témát, és a munkaeszköz kézművesszerszámból géppé alakulásától kezdve a legösszetettebb, egyetlen erőforrás által hajtott géprendszerekig áttekinti a technológia evolúcióját, valamint e folyamat hatását a munkásságra és a civilizációra.[20] Megállapítja, hogy az egyre specializáltabb munkafolyamatok mind messzebb sodorják az embert a munka élmény-jellegétől, a teremtő aktustól. Marx szerint az ember a mai formájában (mint homo sapiens) munkára ítélt lény. Eredendő kreativitása nem tűrheti, hogy a természetet ne formálja, ne igyekezzen valamiképpen önmagához igazítani közvetlen környezetét. „A testi mivoltához tartozó természeti erőket, karját és lábát, fejét és kezét mozgásba hozza, hogy a természeti anyagot saját élete szempontjából használható alakban elsajátítsa. Miközben e mozgás által hat a rajta kívül álló természetre és megváltoztatja azt, egyúttal megváltoztatja saját természetét. Kifejleszti a benne szunnyadó képességeket, és saját uralma alá hajtja erői játékát”.[21] A munka tehát kizárólag az ember saját tevékenysége, melynek végrehajtását egy gondolati építmény, egy terv előzi meg, ami kiemeli az embert az állatvilág olyan ösztönszerűen cselekvő „mesterei” közül, mint a pókok vagy a méhek. Az emberi kreativitás a munkafolyamatot munkaeszközök segítségével hajtja végre, olyan termékeket eredményezve, melyek további boldogulását segítik. Ezt az aktust rontja meg a társadalmi rétegződés egy magasabb fokán létrejövő kényszer, mely az embert szolgává, jobbággyá majd bérmunkássá változtatja. A gépesítés megjelenése betetőzi e folyamatot, melynek nyomán „egy részszerszám kezelésének élethossziglani specialitása egy részgép szolgálatának élethossziglani specialitásává lesz. A gépi berendezéssel visszaélnek, hogy a munkást – már zsenge gyermekkorától fogva – egy részgép részévé változtassák”.[22] Amíg a manufaktúrában a munkás szerszámokkal dolgozik, megmarad számára némi nyomorúságos szabadság-morzsa, és a termékhez hozzáadhat valamit magából is, addig a gyárban már erre sincs lehetősége, mert egy holt mechanizmus eleven függeléke lesz, és akarata, képzelőereje teljes eltemetésére kényszerül.

A gyári munkavégzés embert próbáló voltának adatai, a horror jellegű történetek, beszámolók, a laissez-faire kapitalizmus tobzódásának évtizedeken át tartó tanulmányozása *A tőke* időszakára láthatóan megváltoztatta Marx hozzáállását a technológiához, e szörnyű rendszer elengedhetetlen kellékéhez is. A profitért követelt, és egy teljes osztály által meghozott áldozat aprólékos feltérképezése könnyen elvezethette Marxot egyfajta technofóbiához, mely azonban nem következett egyenesen korábbi gondolkodásából.[23] A tőkét olvasva igazi rémregénybe illő bekezdésekre, gondolatmenetekre bukkanhatunk, Marx hamisítatlan poklot tár olvasói elé. „A gépi üzem legfejlettebb formája az olyan munkagépek tagozott rendszere, amelyek mozgásukat az átviteli gépezet közvetítésével egy központi automatától nyerik. Az egyes gép helyébe itt egy mechanikai

[16] Uo. 712.
[17] Amy E. Wendling: *Karl Marx on Technology and Alienation*. Palgrave Macmillan, 2009, 121.
[18] Uo. 123.
[19] Antonio Negri: *Marx Beyond Marx. Lessons on the Grundrisse*. Pluto Press, London, 1991, 143.
[20] Karl Marx: *A tőke I*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1955, 346-471.
[21] Uo. 170.
[22] Uo. 394.
[23] Amy E. Wendling: *Karl Marx on Technology and Alienation*. Palgrave Macmillan, 2009, 146.

© Copyright Mikes International 2001-2013

szörnyeteg lép, melynek teste egész gyárépületeket tölt meg, és melynek démoni ereje eleinte óriási tagjainak szinte ünnepélyesen kimért mozgása mögé rejtőzik, majd számtalan tulajdonképpeni munkaszervének őrjöngő körtáncában tör ki".[24]

Marx démoni gépekkel benépesített világa már nem tükrözi a *Grundrisse* bizakodó sorait, az ember *A tőke* lapjain a gépszörnyek szolgájává lesz, a gépek melletti alárendelt lét tipikus betegségekhez vezet, melyek bemutatásával Marx rendre sokkolja is olvasóit. A gépek, a borzalom és az elidegenülés elválaszthatatlanul egybe forrnak, mígnem az egész kapitalizmus is egy hatalmas gépet formál, egy társadalmi mechanizmust, melynek az ember apró alkatrésze csupán. A gépesítés felfal minden egyéni boldogulási lehetőséget, és mindenkit, aki nem tőkés mintegy beolvaszt a proletariátus tengerébe.[25] Természetesen *A tőkében* ábrázolt technológia-szörnyeteg is megszelídíthető, s megzabolázott képességeivel a kommunista jövő hasznos részévé alakítható, de ennek hogyanját Marx egyértelműen itt sem vázolja fel, arra azonban utal, hogy a technológia folyamatos megújulása – vagyis forradalmisága – a munkásokat is, minden kiszipolyozottságuk ellenére tanulékonnyá, öntudatosabbá, reakcióképesebbé teszi. A tőkés, aki a profit érdekében folyton lépéskényszerben van, munkásai közül bármikor bárkit gyökeresen új munkafolyamatba illeszthet, „állandóan forradalmasítja a munkának a társadalmon belüli megosztását, és szakadatlanul tőketömegeket és munkástömegeket dob egyik termelési ágból a másikba".[26] Ugyanitt Marx a *Kommunista párt kiáltványát* idézi, melyben Engelsszel évtizedekkel korábban azt jósolták, hogy a tőkés társadalom eme forrongó sajátosságai között „az emberek végre arra kényszerülnek, hogy helyzetüket, egymáshoz való viszonyukat józan szemmel vizsgálják",[27] utat nyitva a történelmileg szükségszerű társadalmi változások felé.

Marxnak azonban egyre kiábrándultabban kellett megállapítania a tényt, hogy a forradalmi változások igénye az idő előre haladtával kialudni látszik a munkásságon belül. Nyilvánvalóvá válik ez *A Gothai program kritikájában*, ahol keményen bírálja a szociáldemokrata párt elképzeléseit, amelyek bizonyítják, hogy a valóságos világ még 1875-re sem képes megfelelni az elmélet által már az 1840-es években felállított követelménynek. Nyoma sincs a programban a forradalmi átalakulásvágynak, a proletariátus majdani forradalmi diktatúrája felé mutató terveknek, inkább lanyhulás, az osztálytársadalmi keretek kellemesebbé tétele, az állammal történő paktumkötés – az állam támogatása az állami támogatás fejében – érződik ki belőle. A kritikával Marx ugyan könnyített lelkén, de kudarcérzése ettől aligha csökkent.[28]

Az ortodox marxizmus, noha kitűnően diagnosztizálta a kapitalizmus problémáit, nem tudott megfelelő gyógyírt kínálni rájuk. Marx szerint a kapitalizmus keretei között a proletariátus élete végül törvényszerűen lehetetlenné válik, mivel e réteg oly mértékben emancipálódik, hogy nem lehet már korábbi elidegenedett önmagaként kezelni. A kapitalizmust tehát csak egy végső, nagy forradalom törölheti el – vélte – ám elméletével elrugaszkodott a valóságtól, és arra várt, hogy a világ az ő gondolataihoz igazodjon. Marx halála után olyan befolyásos ideológusok, mint Karl Kautsky és Rosa Luxemburg ragaszkodtak a forradalom közeli kitöréséhez, az ehhez szükséges szüntelen osztályharcos mozgósításhoz.

Ám a gépi nagyipar a kapitalista berendezkedéssel együtt átnavigált a 20. századba, és makacsul tartotta magát alapelveihez. Kautsky hiába állította, hogy aki nem azon igyekszik, hogy a tőkés társadalomban kialakult tulajdonviszonyokat megváltoztassa, az „lehetetlenné tesz minden további társadalmi haladást, egyhelyben toporgásra, rothadásra ítéli a társadalmat, de elevenen való elrothadásra, amelyet a leggyötrelmesebb görcsös rángatódzások kísérnek".[29] Ahogy Marx, úgy Kautsky is

[24] Karl Marx: *A tőke I*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1955, 356.
[25] Uo. 468.
[26] Uo. 454.
[27] Uo. 454.
[28] Ezzel kapcsolatban Paul Johnson kajánul megjegyzi, hogy Marx nem véletlenül ismerte félre a munkásokat: mint a szellem embere, és mint elméletalkotó ugyanis nem kereste a társaságukat. A jövő ilyen totális, noha tudományos alapon nyugvó félreértelmezéséhez hozzájárult, hogy „Marx a pénzügyekről és az iparról írt egész életében, de csak két embert ismert, akik pénzügyi vagy ipari folyamatokkal foglalkoztak. Az egyik hollandiai nagybátyja volt […]. De vele csak egyszer konzultált egy a pénzarisztokráciára vonatkozó technikai kérdésben, és noha négy alkalommal látogatta meg, ezen alkalmak a családi pénzügyekre vonatkoztak. A másik jól értesült ember Engels volt. Ám Marx elutasította Engels meghívását egy textilüzem meglátogatására, és amennyire tudjuk, nem tette be a lábát egy malomba, gyárba, bányába vagy más ipari létesítménybe egész élete során. Még meglepőbb volt Marx neheztelése azon forradalmártársai felé, akiknek volt efféle tapasztalatuk, vagyis a politikailag tudatossá váló munkások irányába. Ilyen emberekkel először 1845-ben találkozott, amikor egy rövid látogatást tett Londonban és részt vett a Német Munkásoktató Társaság ülésén. Nem tetszett neki amit látott. A résztvevők főként képzett munkások voltak, órások, nyomdászok, cipészek, egy erdész vezetésével. Autodidaktáik voltak, fegyelmezettek, komolyak, jómodorúak, nem voltak kicsapongók, és bár meg akarták változtatni a társadalmat, mérsékeltek voltak a gyakorlati megvalósítás tekintetében. Nem osztoztak Marx apokaliptikus vízióiban, és legfőként, nem az egyetemi zsargont beszélték. Megvetéssel tekintett rájuk: forradalmi ágyútölteléknek képzelte őket, nem egyébnek". Paul Johnson: *Intellectuals*. HarperCollins, 1992, 60-61.
[29] Karl Kautsky: *Az erfurti program*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982, 100. Az ortodox marxizmus tévedését ugyanakkor kitűnően látta Eduard Bernstein, aki a forradalmi hevület, az agresszív világmegváltás helyett a lassú reformok és a munkásosztály helyzetének fokozatos javítása mellett kardoskodott – és a történelem őt igazolta. Ralph Dahrendorf frappánsan meg is fogalmazza azt, amit Bernstein már a századfordulón tényként kezelt: „A marxi osztályharc-elméletből következő prognózisok nem valósultak meg a fejlett ipari társadalmakban. Nem következett be a két osztály közötti, egyre növekvő polarizáció. A politikai – társadalmi konfliktusok alapjául szolgáló társadalmi viszony nem maradt kizárólag, vagy akár túlnyomóan, az ipari

© Copyright Mikes International 2001-2013

melléfogott: a klasszikus kapitalizmust nem világforradalom követte, hanem a kései kapitalizmus, mely korszak ipari társadalmainak vezetői érzékelték a felgyülemlett feszültséget, és oly módon eresztették ki a gőzt, hogy a spontán verseny veszteseit már kárpótolni igyekeztek, könnyítve az ipari munkásság terhein. Ebben partnerre is találtak, mert a szociáldemokrácia mérsékeltebb, reformista, Eduard Bernstein által képviselt irányzatával szimpatizáló, a fokozatos reformokat és a párbeszédet pártoló szakszervezeti vezetők és munkások megértették, hogy csak ebben lehetnek érdekeltek.[30]

A 20. század e politikai alkujának is köszönhető nyugodtabb viszonyok, jobb életkörülmények, valamint a technológia feltartóztathatatlan fejlődése következtében a gépek elözönlötték a fejlett társadalmakat. Immár nem Marx hodályokba zárt szörnyetegeiként, hanem az élet minden területén nélkülözhetetlenné váló kellékekként befolyásolták az emberek egymásközti viszonyait, a munka világát és a szabadidő eltöltésének alternatíváit.

Felhasznált Irodalom:

- Ralph Dahrendorf: *Társadalmi osztályok és osztálykonfliktus*. Szociológiai figyelő, 1989/2.
- Friedrich Engels: A munkásosztály helyzete Angliában. In *Marx-Engels művei 2. kötet*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1958.
- Friedrich Engels: *A természet dialektikája*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1952.
- Friedrich Engels: A szocializmus fejlődése az utópiától a tudományig. In *Marx-Engels művei 19.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- Paul Johnson: *Intellectuals*. HarperCollins, 1992.
- Karl Kautsky: *Az erfurti program*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1982.
- Karl Marx-Friedrich Engels: A kommunista párt kiáltványa. In *Marx-Engels művei 4. kötet*. Kossuth
- Könyvkiadó Budapest, 1959.
- Karl Marx: A gothai program kritikája. In *Marx-Engels művei 19.* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1969.
- Karl Marx: *Grundrisse*. Random House, New York, 1973.
- Karl Marx: *A tőke I*. Szikra Könyvkiadó, Budapest, 1955.
- Antonio Negri: *Marx Beyond Marx. Lessons on the Grundrisse*. Pluto Press, London, 1991.
- Robert Plant: Economic and Social Integration in Hegel's Political Philosophy. In Robert Stern (ed): *Hegel's Philosophy of Nature and Philosophy of Spirit*. Routledge, 2001.
- Bo Rothstein: *Corporatism and Reformism: The Social Democratic Institutionalization of Class Conflict*. Acta Sociologica, 30/3-4, 1987.
- Amy E. Wendling: *Karl Marx on Technology and Alienation*. Palgrave Macmillan, 2009.

KÁDÁR, Zoltán: Marx and the Machine — the Younger and Older Marx´ Attitude to Technology

Marx had double attitude to technology. In his younger age he regarded machinery and machine based capitalist productivity as a system that can be converted into a socialistic field, but in his late years his opinion towards machinery became worse. Machine based production – as the reader can see on the pages of the Capital – according to the older Max has turned into a monstrous perpetuum mobile that is no longer his previously imagined base of a happy and plannable conversion of society towards socialism and communism.

~ ~ ~ ~ ~ ~

termelőeszközök feletti rendelkezésből eredő viszony. A megjósolt (proletár) forradalom nem robbant ki, legalábbis ott nem, ahol Marx szerint ki kellett volna robbannia. Valami tehát hamis a marxi elméletben". Ralph Dahrendorf: *Társadalmi osztályok és osztálykonfliktus*. Szociológiai figyelő, 1989/2, 7.

[30] Bo Rothstein: *Corporatism and Reformism: The Social Democratic Institutionalization of Class Conflict*. Acta Sociologica, 30/3-4, 1987, 299-302.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Kiss Endre : Thomas Bernhardt — a tárgyvesztés irodalma

Bernhard írásművészetének realizmusa napjainkban már nem az irodalomelmélet vagy az irodalomkritika maszkjában megjelenő kultúrpolitika vagy- s ez lenne a jobbik eset – a kultúrpolitikai vagy ideológiai szempontból releváns esztétika kérdése, de *valódi kognitív kérdés, olyan,* amelyik az életmű szempontjából meghatározó évtizedek szöveg- és értelmezésösszefüggései között *ismeretelméleti* dimenziókkal is rendelkezik. A Bernhard által megteremtett valóságvonatkozás ugyanis nem kizárólag az irodalmi realizmus konvenciói alapján teremtődik meg, jóllehet az egyes protagonisták nyelvében megjelenő realitásvonatkozások arról az átütő ambícióról tanuskodnak, hogy *„valóságosabban" hassanak, mint a konvencionális-irodalmi ábrázolás.* Nem az egyetlen, de nem is az első paradoxon Thomas Bernhard életében, hogy éppen az a hangsúlyos ambíciója, hogy „valóságosabb" legyen a realista konvenciónál is, tette személyiségét az irodalom szűk körein kívül is szociálisan jelentékennyé.

Thomas Bernhard meghatározó valóságvonatkozása *negatív,* de nem filozófiai vagy a reflexió más dimenzióiból származtatott negativitás.

Ez a negativitás, ha szójátéknak tűnhet is, sajátosan *pozitív,* mindenesetre *közvetlen* és *egzisztenciális*. E negativitás ráadásul nem statikus, hanem dinamikus, processzuális. A negativitás nem a reflexió vagy az aktoriális cselekvés meghatározó jegye, de annak eredménye. *A negativitás a veszteséghez vezető folyamatok eredménye.* A Bernhard-művekben felpanaszolt élet az a folyamat, amelynek során a szubjektum elveszíti meghatározó és önazonosságát kitevő tárgyait. Az élet és az aktoriális nyelviség egyetlen témája a *tárgyvesztés folyamata.*

Ezt a tárgyveszítést le lehet írni irodalmon kívüli, de sajátosan irodalmi folyamatként is. Irodalmi folyamatként értelmezve a tárgyvesztés egy irodalmi tárgy „elveszítésé"-nek, és egyben egy irodalmilag ábrázolt „tárgyveszítésnek" is értelmezhető. Ezt a különbségtételt úgy is kifejezhetjük, hogy létezhetnek irodalmi és műfajelméleti sajátságokkal rendelkező és ilyenekkel nem rendelkező irodalmi alkotások, amelyeknek közös tematikája (a félreértések elkerülése miatt nem írjuk: „tárgya") a *tárgyvesztés (Objektverlust*).

A *tárgyveszítés* ilyen végigvitt *radikalizmusa* új oldalról tételi fel a kérdést az irodalmi tárgyiasság kérdésére *általában is*. Ebből a perspektívából nézve a dekonstrukcionizmus jelensége hirtelen érdekes tartalmi megvilágítást kaphat, elszakadhat a legtöbbször nagyon is jól látható doktrinéren filozófiai gyökereitől, majdhogynem logikus magatartássá és eljárásrendszerré válhat a *befejezett tárgyvesztés egy értelmezésének esetén*, amely önmagát ráadásul még önálló történelmi korszaknak is deklarálhatja. A dekonstrukció összes eljárása, bármily mélyen tisztázatlanok legyenek is ezek az eljárások közelebbről szemlélve, mindenképpen kiindulópontnak tekinti az irodalmi és nem-irodalmi tárgyvesztés befejezett állapotát.

A tárgyvesztés *irodalmon kívüli* jelenségeinek csak valamennyire is teljes leírása parttalanná tenné tanulmányunkat. Mégis ki kell emelnünk a tárgyvesztés jelenségének jelentőségét a *pszichológiában* (ezen az irodalomhoz oly közel álló területen). Az objektum-szubjektum-struktúrákkal való összeszövődöttség e két területen meghatározó és elsőrendű alapzat. Különösen is szerencsés körülmény, hogy a modern irodalmiságot és egyben a modern diskurzív önértelmezést mélyen meghatározó pszichoanalízis a lelki egészség és betegség alapértelmezéseit a lehető legnagyobb közelségbe hozta a tárgyiassághoz való viszonnyal általában és az egyes tárgyakhoz való viszonyhoz különösen.

A filozófia univerzális története ugyancsak elképzelhetetlen e viszonylat középpontba állítása nélkül, a hosszú sorból e helyütt csak Ludwig *Feuerbach*ot emelnénk ki. Az ő filozófiája ugyanis nemcsak szubjektum és tárgy(iasság) szükségszerű és egymást meghatározó szükségszerű egymásrautaltságát, de hosszasan és részletekbe menően mutatja ki e két mozzanat állandóan működő valóságos reflexív, egymásba szakadatlanul átmenő viszonyát. Feurbach-nál látszik talán a legtranszparensebb módon az, hogy a szubjektum és a tárgyiasság(ok) egymással (egymáson) való interakciókban definiálják önmagukat, Feuerbach tehát az, aki a legvilágosabb tudja felmutatni mind a szubjektum, mind a tárgyiasság(ok) viszonyában nemcsak azt, hogy a kölcsönhatásaik során egymást, de azt is, ezekben a kölcsönhatásokban önmagukat is definiálják. Ezek a vonatkozások pedig együtt rajzolják ki e kölcsönhatás *filozófiakonstituáló* szerepét. Erről a pontról talán még világosabban tűnhet szembe, hogyan és mi módon tesz szert a tárgyvesztést ennyire intenzíven témává emelő irodalom mindenféle alkotói vagy külső szándék nélkül is sajátos, kvázi-filozófiai karakterre.

Bernhard nemcsak azt mutatja meg, hogyan "hozza létre" (kevésbé differenciáltan kifejezve: hogyan "csinálja") a szubjektum az objektumot, de azt is megmutatja, miként tud a szubjektum maga is csak az objektummal való együttélő kölcsönhatásban szubjektummá válni. Mindezeken túlmenően Feuerbach azonban még egy olyan dimenziót is témájává tesz, ami az ebben a kísérletben megfogalmazandó objektumvesztés fogalma számára döntő jelentőségűvé fog válni. Kimutatja, hogy mindaz, amit rendre az "értelemadás" gyűjtőfogalma alá szoktunk sorolni, elválaszthatatlanul összekapcsolódok a legrelevánsabb objektumvonatkozásokkal. Más szavakkal kifejezve: *tárgyak nélkül nincs értelemadás.*

© Copyright Mikes International 2001-2013

Magától értetődik, hogy Thomas Bernhard életművének érdemileg a tárgyvesztési jelenség jegyében való rekonstrukciója a Feuerbach esetében is tanulmányozható *kiterjesztés* érvényesítésével válik teljesen legitimmé. Mert a tárgyvesztés minden esetben „Sinnverlust" is, azaz az értelemadás elvesztése, a már megadott „értelem" visszavonása vagy eltűnése. Az értelem (Sinn) elvétele, elveszítése vagy eltűnése azonban tökéletesen konzekvens módon a szubjektum önmagát-elveszítése is, egyfajta egyelőre közelebbről nem elemzett *elidegenedés, önelvesztés,* amely feltartóztathatalanul hömpölyög Bernhard dikciójában.

A tárgyvesztés folyamata, amennyiben relevánssá válik, természetesen az irodalmat sújtja leginkább. E folyamat (vagy az ennek megfelelő történés) a zenében már a modernség teljes történelmi korszakaival korábban zajlott le, nagyon is látványosan és úgy szólván a teljes intellektuális nyilvánosság szeme előtt jött lendületbe a tizenkilencedik század végső évtizedeiben a képző – és általában "ábrázoló" művészetekben. Az azonban, hogy a szépirodalomban, sőt, *horribile dictu,* magában a prózában is egy messzemenő tárgyvesztés lehetséges lehet, csak az elmúlt évtizedekben vált esélyes lehetőséggé. Különös teoretikus nehézségeket okoz e folyamat spontánnak vagy manipuláltnak való nyilvánithatósága. E folyamattal párhuzamosan lezajlott ugyanis az irodalom addig soha el nem képzelhető szubkultúrává válása, ami önmagában választ ad a spontaneitás és manipuláció új együttélésére irányuló kérdésekre.

Nem tartozik tárgyunkhoz, hogy közvetlen jelenünk irodalmáról is megemlékezzünk. Ezért azzal az érzésünk mondunk le az ebben az irodalomban felszínre kerülő *tárgyvesztés* elemzéséről és értelmezéséről, hogy talán a jelen irodalom legnagyobb témáját hagyjuk figyelmen kívül, olyan témát, amelynek rekonstrukciója talán integrálhatóvá tenne egy sor olyan jelenséget, amelynek egy értelmes egységbe való elrendezése e nélkül az alapgondolat nélkül minden bizonnyal teljesen esélytelen vállalkozás lenne.

Thomas *Bernhard* egyike volt azon kevés szerzőknek, akik nagy irodalmi hullámokon kívül (ilyennek tekinthetjük ebben az összefüggésben például az egzisztencializmus vagy az abszurd hullámát), tehát a saját írói anyagával való szuverén küzdelem során állította írói világképének középpontjába a tárgyvesztés jelenségét. Tartalmilag ez a mozzanat az, amely Bernhard *különleges jelentőségé*t kijelöli az akkori évtized irodalmi folyamataiban. Minden általánosításnak megvan a maga sokféle veszélye. Mindezek tudatában is úgy tűnik, Bernhard talán az *első* szerző, aki már *az explicitté tett, néven nevezett és szokványos társadalmi tényként elismert tárgyvesztést teljes erővel irodalmi tevékenységének középpontjába állította.*

A tárgyvesztési jelenség *irodalmi* ábrázolásának a kezdetektől van paradox jellege, s ez Bernhard esetében is teljes mértékben igazolódik. Mint már több irányból is érintettük, a tárgyvesztési jelenség érdemileg egyáltalán nem irodalmi vagy esztétikai természetű. Eredetileg természetesen és világos módon *pszichológiai* tartalmú,[1] ezen túlmenően elsődlegesen *szociológiai* vagy *szociálontológiai* irányban fejleszthető tovább, amelynek nagy jelentősége mindenekelőtt abban állhat, hogy az egyéni vagy közösségi tárgyvesztések opciójával elsőrendű fontosságú (és ami talán még ennél is fontosabb) más megközelítésből hozzáférhetetlen jelenségeket lesz képes legitim módon megmagyarázni. A fentebb említett paradoxon a következő módon jelenik meg: a tárgyvesztési jelenség ábrázolása is ábrázolás. Mint ábrázolás (amelynek további irodalomelméleti leírása szövegösszefüggésünk szempontjából érdektelen) a maga puszta létezésénél fogva *pozitív.* Az írott formában megjelenő tárgyvesztés a *negativitás* és a *pozitivitás* közös erőterében létezik.

A tárgyvesztés jelensége az irodalom területén csak egy olyan tárgyi szféra alapzatán lehetséges, amely olyan kiterjedt, ha éppen nem parttalan, amennyire ez csak lehetséges.[2] Az, hogy az elmúlt évtizedekben az irodalmi termelés egészét tekintve a legáltalánosabb értelemben átfogó tárgyvesztés ment végbe, közös tapasztalatunk lehet, még akkor is, ha esetleg nem rendelkezünk (még) a tárgyvesztésről alkotott közös definícióval. Ezen a tágabb szemléleten belül mondjuk a *dekonstrukcionizmus*t a tárgyvesztés széles jelenségkörén belül egy típusként értelmezhetjük, olyan típusként, amely *visszamenőleges tárgyvesztés*ként írható le.[3] Mint olyan tárgyvesztést tarthatjuk számon, amely (megalapozottan vagy sem, ne kérdezzük) megkésetten kívánja kimondani az ítéletet az ekkor (helyesen vagy sem) illegitimnek mondott tárgykonstitúciók fölött.

[1] *Pszichológiailag* ezt a jelenséget a veszteség elemeinek kritikus megnövekedéseként és egy ezen a módon kikristályosodó tárgyiasságként lehetne értelmezni. Ld.Samuels - Shorter - Plaut, 124.

[2] Elvileg nyilvánvaló, hogy az irodalmi tárgyvesztés tételezése a tárgyiasság egy felfogását elõfeltételezi, amely a maga elvébe fel képes venni az összes lehetséges irodalmi tárgyiasságot. Érdekesen játszott politikai szerepet az irodalmi tárgyiasság lehetséges végtelensége az ú.n. „realizmus"-vitában (ld. errõl Kiss, 1993). Általában az irodalmi tárgyiasságról: Kiss, 1998.

[3] Konkrétan a dekonstrukció elképzeléseinek arra az elemére gondolunk, amely ki akarja mutatni, hogy a múlt reprezentatív szerzõi voltaképpen *illegitim* módon jártak el a maguk irodalmi tárgyiasságának megalkotásakor. Az ehhez tartozó, leginkább kifejtetlen, csak utalásokban létezõ megalapozás elemzését elhagyhatjuk, számunkra elegendõ, hogy ez az elgondolás egy *múltba vetített tárgyvesztés* jelenségével azonos.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Thomas Bernhard a kezdetektől fogva *különleges* helyzetet foglal el az irodalmi tárgyvesztés, illetve a tárgyvesztést tematizáló irodalom világában. Ez a szinguláris helyzet, amit reményeink szerint valamiféle szisztematikában sikerül majd ábrázolni e tanulmányban, a tárgyvesztés eredeti bernhard-i víziójából származik. Egyrészt gondosan elkerüli a tárgyvesztési jelenségnek az ötvenes-hatvanas évek fordulójára már üressé, ha nem éppen rituálissá váló változatait, függetlenül azok egykori súlyától (mindenféle értékelés nélkül ebbe a csoportba sorolnánk az *abszurd* széles irodalmi diadalútját). Másrészt a tárgyvesztés konceptusát látványosan, kontrasztívan, ha éppen nem provokatívan úgy fogalmazza meg, mintha az ő átfogó tárgyvesztése egyike lenne nemzedéke és a kor azon teljesen legitim törekvésének, melyek pozitívan fogalmazzák újra az irodalom tárgyiasságát. Harmadrészt minden határon túl azonosítja az irodalmiság tárgyiasságát a tárgyvesztési jelenséggel, a szó szoros értelmében egész életművét ennek médiumában alakítja ki, amivel „kozmikussá", „világtörténetivé", „egzisztenciálissá" emeli azt, igazi *condition humaine*né. Teszi ezt az osztrák és az európai történelem egy konkrét pillanatában, akkor, amikor a konzumtársadalom a hegemónná válás útján megvalósítja a maga áttörését és más új jelenségek mellett az elsajátítható tárgyak egész új arzenáljával kezdi bombázni ezeket a társadalmakat. Mindezzel hatalmas kontraszt, ellentmondás keletkezik az egyidejűségen belül, amely ellentmondás Bernhardnál se nem ideologikus, se nem más absztrakt módon, de a maga sajátos, sokszor nem is reflektált és explicitté sem tett *konkrét* formájában jelenhet meg.[4]

A tárgyvesztési jelenség nyilvánvalóan alkalmas arra, hogy átfogó és egységes interpretációja legyen a teljes bernhard-i életműnek. Ez természetesen előírná más, ugyancsak teljességre törő interpretációs törekvésekkel való részletes összehasonlítását is. Így szóba kellene kerülniük e sorok szerzőjének korábbi interpretációi is (a hegelizáló „túlcsorduló" (überreich) tudatból való kiindulás,[5] illetve egy későbbi új kiindulópont: az abszurd „öszterreichizálása" vagy „ausztriásítása"[6]). Ilyen részletes összehasonlítás nélkül is világos azonban, hogy a „túlságosan gazdag" vagy „túlcsorduló" tudatra épülő értelmezése a tárgyvesztésnek *tökéletesen megfelelő másik oldal*, hiszen a tudat *megállíthatatlan hipertrófiája* egyenes következménye a tárgyiság elveszítésének. De sajátosan a tárgyvesztési jelenség összefüggésében írható le az abszurd jelenségvilágának sajátos és saját „osztrák" sajátosságként való radikális értelmezése is, hiszen a tárgyvesztési jelenség mindent átható és mindenütt jelenlévő étere a legközelebbi kulturális és nemzeti környezetet is átfesti.

A tárgyvesztési jelenség tehát mindenképpen *integráns része, ha éppen nem eleve alapja is* a többi lehetséges értelmezésnek. De a tárgyvesztés számos más, ugyancsak az irodalmiság körébe tartozó sajátosságot is megalapoz.

A tárgyvesztés ilyen mértékű középpontba kerülése, mint említettük, számos további irodalmi következménnyel jár, amelyeket elsősorban az alapoz meg, hogy a tárgyvesztési jelenség erőteljesen

átrendezi a *legáltalánosabb* szubjektum-objektum-viszonylatokat. Előzetes döntések sorával felvázolja azok új helyzetét és funkcióit. Az objektum a maga távollétével és virtuális megjelenítéseivel képviselteti magát és a szubjektum sem lesz képes felülkerekedni e mindent meghatározó traumán. A helyzet objektivitása természetesen a traumát elszenvedett szubjektum *elháríthatatlan belső késztetéseként* is meg kell, hogy jelenjen. A kényszeresség irányában is elmozduló belső késztetés alaposan deformálja az összes elbeszélői konvenciót, mint olyanokat, amelyek összeférhetetlenek *a tárgyvesztési jelenség, mint tárgy ábrázolásával*. Összedőlnek a stílusrétegek rendjei, az írói megszólalások és az írói ábrázolás viszonylatrendszere, a személyesség átlépheti a kezdő vagy a dilettáns íróknak fenntartott közvetlenség határait, s (ami a magyar hagyományban kevésbé jelentős, de Bernhard számára már pusztán családi vonatkozások miatt is meghatározó összevetés) eltörölheti a lokális-regionális és a régiófölötti, magas irodalom közötti határvonalakat is.

A tárgyvesztési jelenség hipertrófiája és az irodalmi következmények kapcsolatának kérdését különlegesen és érdekessé teszi, hogy ez a következmény-kapcsolat az irodalmi ábrázolás törvényeinek megfelelően eleve sokféle lehet. Úgy tűnik azonban, hogy ebben a sokféleségben közös elem a nyelv, mint a tárgyvesztési jelenség átfogó traumájának artikulációja. Déry *A befejezetlen mondat*a és Bernhard életműve közötti alaphasonlóságot ezen a ponton váltja fel a különbség mozzanata. Dérynél a tárgyvesztés jelenségét az írói dikció médiuma hordozza (ez a híd a regényben fellelhető számos más nagy párhuzam értelmezéséhez is, Prousttól Broch-ig). Thomas Bernhardnál azonban az esetek minősítően túlnyomó részében az író és a tárgyvesztést elszenvedő protagonista dikciója a legteljesebben egybe esik, ami egy csapásra egymás legközvetlenebb szomszédságába hozza *a tárgyvesztést és egy közelebbről még nem határozott nyelvi fordulatot.* Ez a változás mindkét irányban jár meghatározó következményekkel. A nyelv természetesen hordozza a tárgyvesztés intonációit, és artikulálja azokat,

[4] E kijelentés magvát az teszi ki, hogy Bernhard tárgyvesztés-értelmezése olyan korban születik és egyben válik is ismertté, amikor a klasszikus és mára éppen ebben a klasszikus formájában már történelemmé vált fogyasztói társadalom a maga elsöprõ gyõzelmét aratta. Ha tetszik, Bernhard *abban a pillanatban érzékelte a valóságot tárgy(a)vesztettnek, amikor a fogyasztói társadalom tárgyakkal rakodta tele azt és áruházakkal váltotta le az urbánus miliõ addigi középponti terében álló funkciókat.* Ezen egyidejûség annál is sajátosabb, mert Bernhard a maga irodalmi konceptusát mindenféle *ideológia nélkül* hozza létre, azaz nem törekszik a fordulat reflexív megragadására.

[5] Ld. Kiss, 1995.

[6] Ld..Kiss, 1980.

© Copyright Mikes International 2001-2013

a tárgyvesztés szövegösszefüggése erőteljesen megnyirbálhatja már az irodalom eredendő ábrázolási funkcióit.[7] A tárgyvesztési jelenség egy meghatározott nagyságrendje és kizárólagossága esetén maga az ábrázolás teljesen el is tűnhet, és a nyelv maga válhat médiummá, mégpedig éppen *a tárgyvesztés médiumává.* A tárgyi mozzanatok redukciója, de akár teljes eltűnése is bekövetkezhet, ami teljesen új helyzetbe hozza a nyelvet. Természetesen a nyelvnek ez a hipertrófiája *korántsem genuin nyelvi jelenség*. A nyelv így létrejövő új mediációs funkcióját ezért az összes erre utaló látszat ellenére sem nevezhetjük nyelvi jelenségnek vagy nyelvi fordulatnak.

De milyen más ismert és az eddigiekben már definiált irodalmi jelenségnek feleltethető meg a tárgyvesztés ezen Bernhard-nál testet öltő hipertrófikus irodalmisága? Rendkívüli közelségbe kerül a tárgyvesztést ilyen intenzíven és radikálisan középpontba állító irodalmiság az *abszurd*dal. Amennyiben ugyanis az abszurd közkeletű és általánosan elismert üzenete a világ „értelem"-nélkülisége (az a bizonyos „Sinn-losigkeit"), a tárgyvesztést majdhogynem szinonimnak lehetne tekinteni az abszurddal. A tárgyvesztés és az értelemvesztés (értelemnélküliség), erre már az előzőekben is utalnunk kellett, kétségtelenül rendelkeznek a közös *referencia* széles felületével, ennek ellenére sem tekinthetők egymással azonos jelenségeknek. *Minden tárgyvesztés az értelem (Sinn) elveszítése is, az értelem (Sinn) elveszítése ugyancsak kényszerítően tárgyvesztés is, anélkül azonban, hogy meghagyná a mindenkori konkrét tárgyvesztést a maga eredeti tárgyi összefüggésében*. De a tárgyvesztés mindig eleme volt (és maradt) az elégikus *költői* hangütésnek, állandó komponense a *humor*nak (különösen a *paródiá*knak), szerves összetevője nem egy költői világképnek (*Csehov*), időlegesen egyenesen középponti szerepben jelent meg az orosz irodalom „*felesleges ember*"-tematikájában és a *tragikum* ellenállhatatlan kibontakozásának is egyik állomása volt. A tárgyvesztés (értelemvesztéssel valamilyen értelemben mindig, de teljes mértékben soha össze nem kapcsolódó) jelensége tehát mindig része volt az irodalmiságban artikulálódó emberi alapviszonylatoknak, *Thomas Bernhard életműve azonban új fejezetet jelent ebben a sorban.* Specifikus jegye ennek a bernhard-i felfogásnak a tárgyvesztés *önéletrajzi* (természetesen a lehető legtöbb esetben *fiktíven* autobiografikus) értelmezése, ami ezeken az alapokon gyakorlatilag szüntelenül a *líra* határmezsgyéjén halad előre. Így módon sokat hivatkozott, de csak a lehető legritkább esetben megvalósított *léthelyzet* jön létre, a líraiba hajló személyesség és a legközvetlenebb módon univerzálisként felfogott tárgyvesztés közvetlen azonosságának léthelyzete. *Az azonosság kivételesen heterogén szférákat köt össze minden érdemi közvetítés és tárgyiasítás nélkül.*

Egy jellemző példa: „Nagyapám filozófusai, akik az én filozófusaimmá lettek, már nem jutnak szóhoz. A város a félelem pszichózisává válik számomra…Egy bombázó repülőraj hirtelen…megsemmisíti tanulmányaim összes előfeltételét a gyűlölt városban…hangszeres szekrényem romokban hever. Megzavarodtam, de élek."[8] A sajátosan Bernhard-ra jellemző specifikusan átmenetek nélküli írói általánosítás nyomban további mozgásba jön: „…körülöttünk és bennünk és velünk darabjaira hullott minden, leolvashattuk ezt az emberekről, a házakról éppúgy, mind a gondolatokról…"[9]

A tárgyvesztés feltérképezése e helyütt is a mű normális retorikája, úgyszólván *normál-diskurzusa*. Ez lesz a reflexió begyakorolt pályája, a gondolat normális menete, a világ megjelenítése. Ebben az általánosságban azután már nem is csodálatos, hogy a tárgyvesztés immár nem csak a maga artikulált és kinyilvánított mivoltában létezik, *de a tudat állandó és szerves alkotórészévé is válik. A veszteség reprezentálja a tárgyat, a valódi tárgy a maga veszteség-formájában, negatívan jelenik meg:* „Mindig a *beszélgetés a testvéremmel. A beszélgetés az apámmal, aki már nem létezik*. A beszélgetés nagy kijelentésekkel…, melyek már nincsenek. A *természet*tel való beszélgetés, ami már nincs, az olyan fogalmak használata, amelyek már nem fogalmak és *nem is lehetnek fogalmak többé*."[10]

Ahogy a tárgyvesztés diskurzusának nincs *alsó* határa, úgy nincsenek *felső* határai sem. A mindenkori pillanatban válik monumentálissá és áthatja az egész kozmoszt. Az egyik mondatról a másikra univerzálissá képes válni, amelynek révén a tárgyvesztés diskurzusa mind tartalmában, mind diskurzívan *mindent átfog*. Ebben a minőségében a tárgyvesztés irodalma az irodalmiság egyik legősibb funkciójának megvalósításához jut: annak az átfogó jellegnek a megvalósításához, ami (természetesen a maga perspektíváinak kiindulópontjából) a maga teljes gazdagságában képes reprezentálni az emberi létet.

„Ma mindnyájan halottak, akikről beszéltem. De a legtöbben azok is halottak, akikről nem beszéltem. Majdnem mindenki halott. Majdnem minden halott. Gyermekkorom tájéka is halott."[11] Nemcsak az önéletrajzi szféra nyúlik bele a kozmikusba, *a veszteség is minden esetben a kozmikusba tágul.* A szó igazi értelmében a veszteség mindenkor átérhet a kozmikusba, s ez

[7] Az egyik oldalon a hagyományos intonációk valamelyik konkrét válfajára gondolunk (így az *elégikus*, a *melankólikus*, vagy esetleg a nyíltan támadó vagy agresszív intonáció valamelyik változatára). A másik oldalon a tárgyvesztés irodalmának nyelvi realizációjának kérdését értjük
ide, különösebb konkrétabb megkötések nélkül. Ebben az összefüggésben, ebben a tanulmányban a *negatív hiperbolizáció* jelenségét vetjük fel.
[8] Bernhard, 1993.30.
[9] Ugyanott, 106
[10] Ugyanott, 18.
[11] Ugyanott, 30

© Copyright Mikes International 2001-2013

igazolja a filozofikussá váló tárgyvesztésről megfogalmazott iménti feltevésünket, miszerint egy ennyire általánossá és egyben absztrakttá váló tárgyvesztés már része lehet a teoretikus diskurzusnak, azaz a filozófiai reflexiónak is. *A „Minden" és a „Semmi" közötti választás kényszere elesik.* A tárgyvesztés és annak diskurzusa állandóan úton van, és közvetít e két pólus között: „Nem volt semmim – csak a hosszú út, lépcsőfokok és vizek, szél és magányosság, útvonalak, asszonyok, lányok és az éhség, amit csak egy ember csak akkor érezhet, amikor rémülten retten fel álmából és annak nevét kiáltja, akiről tudja, hogy már nem ül annál a széles asztalnál, amely az ő boldogságát jelenti…"[12] De eltűnik a *Külső* és *Belső* közötti differencia is, a „boldogsággal egyenlő széles asztal" mindkét szférában értelmezhető, hiszen abból, ami „a világból elpusztult", „annyi minden bennünk" pusztult el.[13].

Ezek az idézetek és a bennük megőrizve-megszüntetett tartalmak és perspektívák magától értetődő módon az átfogó objektumvesztés számos más megjelenési formáját is reprezentálják. Mindezek ellenére azonban már ebben a stádiumban is világossá teszik, miben is áll valójában a specifikusan bernhard-i megközelítése ennek a teljes komplexumnak.

Thomas Bernhard írói világa számára a tárgyvesztésnek nem a *dinamikus* oldala a legfontosabb, azaz nem e folyamat (bárhogyan is irodalmilag realizált) *ábrázolása*. Bernhard ezt, mint *állapot*ot rögzíti, egy előre ugyan már azonosítható és behatárolható folyamat átfogó és határokon átnyúló *statika*ként jelenik meg. Mivel azonban a tárgyvesztés statikája mindenkor csak a veszteség, a kisemmizettség, a depriváció állapota lehet, így nem csoda, ha a panasz intonációja járja át szakadatlanul Bernhard szövegeinek belső tereit.

Ezen a helyen Thomas Bernhard közelsége Hermann Broch-hoz akkor is erőteljesen nyilvánvalóvá válhat (ha az irodalmiság számos más összetevőjének vonatkozásában ez a viszony gyakorlatilag csak erőltetett analógiakeresésnek tűnhet). A *tárgyvesztés* ugyanis a kezdetektől annak az *érték*- és *értelemvesztés*nek felel meg, amely közismert, némelykor már banálisnak is tűnő kiindulópontja a teljes broch-i regényesztétikának is. A közelség azonban a koncepciók radikalizmusának tényében is megmutatkozik (bármely különbözők, talán éppen egymással ellenkezőek legyenek is azok a maguk konkrét meghatározásaikban). Mind Broch-nál, mind Bernhard-nál ugyanis az történik, hogy az érték- és értelemvesztés, illetve a tárgyvesztés nem a szó hagyományos értelmében vett témája lesz az irodalmi ábrázolásnak, de annak a két író által kreatívan kifejlesztett módon, annak médiuma is. *A tárgyvesztés lesz tehát a művek új tárgyiasságának médiuma.*

*Broch*nál kialakul a *„derengési állapot"* az egyes protagonisták tudatának médiumában, amely valóságos médiumként a regény összes szereplői ábrázolásának közegévé válik.[14] A derengési állapot az érték- és értelemvesztés következménye, az új realitás közege és az ábrázolás médiuma. *Bernhard*nál a *tárgyvesztés* (az esetek túlnyomó többségében az íróval többé-kevésbé azonosnak tételezett[15] protagonisták szemszögéből), ugyancsak nemcsak témája, de médiuma is lesz a felvonultatott tárgyiasságnak.

Az átfogóvá és kifejtetté tett (explicit) tárgyvesztés megjelenítésében Bernhard transzformálja a broch-i alapszerkezetet. Egyrészt a tárgyvesztés diskurzusát és nyelvét kitágítja a világ „értelmé"-nek (Sinn) explicit elveszítettségének diskurzusává és nyelvévé, az explikálás műveletének természetesen, s ez számunkra itt a legfontosabb, számos sajátosan *irodalmi* következménye lesz majd. Másrészt a tárgyvesztés nyelvében való szakadatlan tudati mozgás egy újonnan megformált „derengési állapot" (Daemmerzustand) kontinuumát kezdi kirajzolni.[16] Egy kifejező példa: „…az útkereszteződéseknél meg lehet figyelni az *emberek céltalanságát*, a *szükségszerűség céltalanságát.* Az egyetlen cél (a természet) céltalanságát megfigyelni; mindenekelőtt a filozófusokat és a filozófiákat és mindenekelőtt hallatlan céltalansággal a tudományt is!…A céltalanság Európában éppúgy jelen van, mind az összes többi világrészen;…a céltalanság egyáltalán. Céltalan, hogy valami létezik, a gondolatok nem gondolhatnak ki a céltalanságból."[17]

S ez az a pont, ahol a sajátosan bernhard-i tárgyvesztés és az abszurd kapcsolatát újra célszerű felvetnünk. Annak már az eddigiekből is nyilvánvalóvá kellett válnia, hogy a tárgyvesztési jelenségnek nagyszámú irodalmi megközelítése lehetséges, s például miközben *A befejezetlen mondat* tengelyében álló tárgyvesztési folyamatot is elvileg lehetséges lenne az abszurd kategóriájának segítségével megközelíteni, a Déry-regény konkrét történeti, szociális és politikai vetületei miatt ez aligha lenne a teljességgel adekvát megközelítés. Bernhard kiindulása azonban sajátos közelséget és egyben sajátos távolságot teremt az

[12] Ugyanott 57
[13] Ugyanott 125
[14] Ld. Kiss, 2003.
[15] Az állandóan visszatérõ problematika, a Bernhard-mû protagonistájának és az írót képviselõ auktoriális perpektívának az azonossága, de mindenkor kimutatható kvázi-azonossága hirtelen más megvilágításba kerül, ha azokra a nehézségekre gondolunk, amelyek rögtön fellépnének amennyiben az auktoriális perspektíva (és hang) alapvetõen különbözne a protagonistáétól. A tárgyvesztés intonációjának *egységessége* súlyos károkat szenvedne.
[16] A tárgyvesztés irodalmában is kialakul egy sajátos „derengési állapot". Ellentétben például Broch-hal (és hasonlóan Déry-hez) Bernhard nem tulajdonít ennek azonban kifejtésre is kerülõ jelentõséget.
[17] Bernhard, 1993. 54.

© Copyright Mikes International 2001-2013

abszurd alapjelenségéhez viszonyítva. Az „abszurd osztrákosítása”[18] felfogásának jegyében világossá válhatott, hogy Bernhard igazi, egyszerre forradalmi és reakciós újítása abban állt, hogy a maga módján általános *létfeltétellé emelt tárgyvesztést* (amelynek átfedései az abszurddal egyre szélesebb közös metszeteket hoztak létre e két jelenség között) kizárólag osztrák jelenségként értelmezze.[19]

Az abszurd messzemenően épít a tárgyvesztésre (és az azzal a legszorosabban összefüggő „értelem”-vesztésre, az „értelmetlenné” váló világra. Miközben azonban egy ilyen állapotból, mint végeredményből indul ki, a tárgyvesztési folyamatot, mint olyant, semmilyen módon nem tematizálja már.[20]

Bernhard konzekvensen épít egy abszurd világot, de nem megy el konzekvensen a végsőkig. Az írói vízió a relativitás óceánjában fenntartja az abszolút egy szigetét. Ez a sziget azonban a szó szoros értelmében *hely, toposz, földrajzi-politikai* fogalom. Nem az abszurd logikája törik meg a tárgyvesztés kiterjesztése során, de a tárgyvesztés hipertrófiája áll meg Burgendlandnál és Buchs-nál, az abszurd kizárólagosan osztrák jelenség.

Ausztria az abszurd és a tárgyvesztési jelenség közös metszetének abszolút tere, amelyen kívül már a tárgyvesztés, illetve az abszurd léte vagy nemléte is teljességgel közömbös Bernhard számára. Az abszurd óceánján felemelkedik az osztrák sziget, ami Bernhard számára a tárgyvesztés kizárólagos helye. Ezzel egyszerre forradalmian radikalizálja a tárgyvesztés gondolatát (amennyiben szélsőségesen kitágítja azt), miközben a tárgyvesztés gondolatának Ausztriához kötése sajátosan szűkíti be az imént végtelenné tágított tárgyvesztési folyamatot. Egyszerre általánosítja tehát a szélsőségekig az alapgondolatot és egyszerre veszi ki azt az univerzális szövegösszefüggésből, regionalizálja azt, ami redukciót, perszonalizációt, partikularizációt jelent.[21]

A tárgyvesztésnek, az abszurdéhoz hasonlatos, regionalizálása, konkrét topográfiába való belehelyezése egyenesen előírja számunkra, hogy a továbbiakban ennek az alapattitűdnek az irodalmi ábrázolás, az irodalomelmélet vagy akár az általános esztétika irányaiban való továbbfejlesztési lehetőségeit is számba vegyük.

Thomas Bernhard legnagyobb írói eredményei közé tartozik, hogy a már *condition humaine*né emelt tárgyvesztési jelenséget *megkettőzze*, és ezáltal nemcsak magának a jelenségnek egy ideáltipikus irodalmi ábrázolását teremtse meg, de létrehozhassa magának a tárgyvesztési jelenség ideáltipikus történetének irodalmi megjelenítését is. A tárgyvesztés *alak*- és *történetpoétikai* elemként jelenik meg: „Hirtelen nem bírta ki többé, ebben a városban már nem…Amerikai tartózkodása alatt minden borzalmasan megváltozott ebben a városban, amelyben *most egyszerre ismét harminc évvel később* élt, ezzel nem számolt…Egyszerre beláttam, hogy ebben a városban valójában már nincs semmi keresnivalóm…, mivel azonban már visszajöttem, mégpedig azzal a szándékkal, hogy *örökre itt maradjak*, nem fordíthattam hátat ismét rögtön és mehettem vissza Amerikába. Amerikából ugyanis azzal a szándékkal jöttem el, hogy örökre elmegyek Amerikából…”[22] A hazatérő otthon nem találja meg hazáját. *A tárgyvesztésen belül egy újabb tárgyvesztési folyamat megy végbe.* A haza újra megnyerésének elveszítése megkettőzi a tárgyvesztést, ennek a folyamatnak a során elveszíti Amerikát is, második hazáját. *A két tárgyvesztés egy történetet tesz ki*, ami azután megkonstruálja a tárgyvesztést annak poétológiai értelmében.

Bernhard azonban további elemekkel tudja gazdagítani azt az írói eljárást, amellyel a tárgyvesztés jelenségéből egy egész történet (és így egy egész elbeszélés) magvát alkothassa meg. Egy másik szövegében bravúrosnak tekinthető módon építi bele a tárgyvesztést egy elbeszélésnek nemcsak a szüzséjébe, de annak egész üzenetébe is: „Minél inkább közeledett a fegyházból való szabadon engedésének napja, annál jobban rettegett…a feleségéhez való visszatéréstől.”[23]

Egy további (és ugyancsak sokrétű) irodalmi következménye a tárgyvesztés bernhard-i értelmezésének a jelenséget mindenkor kísérő *sokk* közvetlen megnevezése (általában ez az elbeszélések és regények elején már megtörténik), amely, mint említettük, megnevezett sokk azután a további dikció során mint a testet öltött, mondhatnánk, magától értetődő *normalitás* jelenik meg. A hangütés traumatizáló sokkja a tárgyvesztés *condition humaine*jének normalitásává válik: „A gondolat felfedezése az emberben a létező legdrágább ajándéknak tűnt szemében. A világ, ettől a döntő pillanattól kezdve, az összpontosítás és a pontosan elhatárolt tudat útján egyszerű módon formákba önthető végtelenség…Csak most, ettől kezdve, volt szilárd talaj lábai alatt, ettől kezdve volt ég a föld felett, ettől kezdve létezett pokol, a világ egy tengelyének példa nélküli

[18] Ld: Kiss, 1995

[19] Ebben a nagyjelentõségû döntésben természetesen benne van a mindennapi tudatnak az az igazsága, hogy a világ sorsát mindenki a maga társadalmában éli meg, az univerzum számos kisebb univerzumra bomlik.

[20] Ebben az összefüggésben a tárgyvesztés irodalma új oldalról világítja meg az *abszurd* jelenségét. Megmutatja, hogy az abszurdhoz lényegileg tartozik hozzá a reflexiótlanság.

[21] Mindez az abszurd alapelveinek világos megsértésével egyenlõ.- Mindennek természetesen megvannak a maguk szociológiai következményei is. Úgy gondolhatnánk, hogy Hegyeshalomnál, Villach-nál vagy Buchs-nál hirtelen kitör az értelemmel teli világ, amelyre már nem jellemzõ az osztrák tárgyvesztettség.

[22] Bernhard, 1993.155.

[23] Ugyanott, 79

© Copyright Mikes International 2001-2013

megfordítása. Az érzékelt dolgok mögötti sejtésekre hirtelen saját célkitűzéseinek megnyilvánulásai következtek; a következmények hirtelen okaikra utaltak vissza."[24]

A teljes történetté kiegészülő tárgyvesztés az abszurdhoz vezető út több állomását futja keresztül. A fogoly a börtönben nemcsak szabadnak érzi magát, de a megoldásokat is megtalálta saját létértelmezési kérdéseire, miközben kinn, a szabadságban, az abszurd egy egész univerzumával találja magát szemben. A tárgyvesztés egyes mozzanatai egyes aktusokként lassan elválaszthatatlanokká válnak, és így mennek át egymásba: „Attól félt, hogy a szabadságban, rabruhájából kibújva, már nem lesz képes írni többé; attól félt, hogy ekkor, az elbocsátottság vad kiszolgáltatottságában már nem lesz senki többé."[25]

Az átfogó és mindent meghatározó tárgyvesztés világának logikus és következetes másik oldala, ha tetszik, ellenvilága, a *tárgymegtalálás* jelensége, az a ritka pillanat, amikor a szubjektum vagy rátalál vagy – ami még relevánsabb a mi szövegösszefüggésünkben – *újra-rátalál* meghatározó tárgyakra. Egy példa: „Éheztem mindenre, almára és körtére, vajra és mézre, hegyekre és gabonaföldekre, a madarak zenéjére, a folyó vizére és a magány fölött boltosódó égre, anyás asszonyokra és érett apákra,…a föld minden gyümölcsére…Láttam a hazátlanok hazáját, a véges dolgok végtelenségét, a földiek mennyországát…" [26] A mindenséggel való ilyen azonosulás, a tárgy újra megtalálásának ez a teljessége Bernhard írói világképében mindenesetre az ihletett kivételek birodalmába tartozik.

A tárgyvesztés és az abszurd közötti szoros kapcsolat bernhard-i alakítása vezeti a mű alapintonációját a *paradoxon* kategóriája felé.

Ezen állandóan újratermelődő paradoxon alapjelensége a negativitás szakadatlan pozitív tételezése, egy önmagát elveszített vagy éppen aktuálisan elveszítő világ pozitív öntételeződése. Egy példa: „ Mert az, aki rendet csinál, és csak rendet csinál, ki is írt dolgokat, és aki kiírt, rendet csinál és semmi mást nem csinál, mint rendet. Az építőmester éppúgy a ház elpusztítója is…, ahogy a ház elpusztítója annak építőmestere…A törvények és a törvényszerűségek anarchiát is jelentenek…"[27]

A tárgyvesztési jelenség irodalmának ez a kezdetektől a legnagyobb mértékben immanens következménye a bernhard-i próza legspecifikusabb vonása, magában rejt azonban a kezdetektől fogva egy olyan veszélyt, amelyet Bernhard nem érzékel minden esetben. Az ebben az irodalomban immanens paradoxiára való hajlam annyira magától értetődő ebben az irodalomban, hogy annak megjelenése előre kiszámíthatóvá, az író szempontjából pedig formálissá válik. A nagy paradoxia kiüresedhet és nem egyszer ténylegesen már szinte az irodalmi nyelv önjáró mutációinak és permutációinak tűnhet.

A tárgyvesztés irodalmának bizonyára legfontosabb regénypoétikai és regényelméleti sajátossága a húszas és harmincas évek nagy polihisztorikus regénypoétikájával szemben kialakított markáns differencia.[28] Ez a különbség egyszerre szemléleti és strukturális. A polihisztorikus regények poétikája is mélyen érzékelte a történelmi lét átható értelem-vesztését, de számos azzal kapcsolatos további jelenséget.

Az abszurdnak is alapjául szolgáló értelem- (és tárgy-) vesztést ez a szemlélet is a maga tulajdonképpeni kihívásaként élte meg.

A polihisztorikus regény poétikája azonban missziójának tekintette, hogy a mű puszta létével (annak szerkezetével, a *work in progress*-elvével, a polihisztorikus regényben generálódó szinergetikus dimenziók mindegyikével) *ellene dolgozzon* az univerzális értelemvesztésnek (amit Hermann Broch például a maga oldaláról terminológiailag is konzekvensen az „értékek szétesésé"-nek nevez).

Ebben a szembeállításban a tárgyvesztés jelenségének bernhard-i radikális ábrázolása sajátos módon tűnik *tautologikus*nak. Ez a felfogás érzékeli, leírja és felpanaszolja a tárgyvesztést, anélkül, hogy az irodalmi mű konstitúciója bármely értelemben a tárgyvesztés megszüntetésének szövegösszefüggésébe lenne állítva. Ezért aztán nem játék a szavakkal, ha *a polihisztorizmus ellentéteként Bernhard tárgyvesztés-irodalmát monohisztorizmusnak nevezzük.* E monohisztorizmus, a végtelen tárgyvesztés végtelen leírása és felpanaszolása, nemcsak belecsatlakozott a hetvenes években erőre kapó *önreferencialitás* átfogó irányzatába, de annak éppen a maga következetessége miatt egyik legfontosabb jelenségévé vált. Az önreferencialitási irodalom és irodalomelmélet fő áramától jótékony elkülönböződésben azonban a tárgyvesztéshez, mint (paradox vagy negatív tárgyiassághoz) való hűséges ragaszkodása minden alkalommal felmutatja a nehezen érthető karriert csináló önreferencialitás

[24] Ugyanott, 84.
[25] Ugyanott, 86
[26] Ugyanott, 60
[27] Ugyanott, 22-23. – Nagyhorderejû következménye a tárgyvesztésnek, hogy a miliõjében kialakuló új kontextusokban nyílt paradoxonok szokványos pozitív kijelentésekként jelenhetnek meg. Ezen az alapzaton azonban új szemantikai, sõt, akár új esztétikai lehetõségek is kialakulhatnak. Ennek egyik fõ konkretizációját a negatív hiperbolizáció jelenségében pillantjuk meg. Példák. „Minden korszak borzalmas.", „az állam kloáka", „az egyház az egész világra kiterjedõ alávalóság", stb.. Ugyanott, 341.
[28] Mindenekelõtt Kiss, 1999.

© Copyright Mikes International 2001-2013

kényszerű alapját, amelynek révén maga az önreferencialitás is legitimmé válik, szemben e jelenségkör későbbi termékeivel, amelyek a kialakult *irodalmi állapot* genezisének nem szenteltek figyelmet.

A polihisztorikus regénypoétikával szembeállítva is folytatódik a tárgyvesztés bernhard-i irodalmának feltartóztathatatlan *paradoxon*-sorozata. Mivel a szövegek tárgya a tárgyvesztésről szóló beszámolók végeláthatatlan sora, a mindenkori protagonista nem lesz képes saját, pozitív identitást kialakítani, hiszen az ő identitása azokkal a tárgyakkal volt lényegileg összefonódva, amelyek elveszítése saját narrációjának tárgya.

A másik oldalon azonban a tárgyvesztés szakadatlan témává emelése egy másik, új identitást is létrehoz számára, amely tehát egyszerre negatív (a tárgyvesztés miatt) és egyszerre pozitív (a protagonista puszta létének jogán).

A tárgyvesztési jelenség ennyire radikális ábrázolása nem fejlődhet sem a *tragikum*, sem a *komikum* irányába, nem lehet *paródia*, és, mint már volt szó róla, nem töltheti be a valódi abszurd szerepét sem. Ez a több oldalról alátámasztott statika tehát nem az írói vagy az alakpoétikai meghatározottságok következménye, de a tárgyvesztés bernhard-i értelmezésének folyománya. Ugyanezen érem másik oldala, hogy az ilyen radikális tárgyvesztési jelenség a *katarzis* kategóriájával sem válik kompatibilissá.

A tárgyvesztés lehet tragikus, de a tárgyvesztések végtelen sora nem. A tárgyvesztés ellen fel lehet lázadni, a tárgyvesztések végtelen sora már nem indukálhat katarzist. A tárgyvesztés, mint *condition humaine, tragikus állapotból világállapottá* válik, s mint ilyen a világfájdalom egyik legmodernebb változatát teremti meg. A paradoxonok sorát talán a „realizmus" és az „abszurd" irodalmi közvetítésének ténye, a nyelv, az írói perspektivizmus és a tárgyvesztési jelenség vonalán. Amíg a hetvenes és nyolcvanas években az „abszurd", a kilencvenes évektől a „realista" elemek kerültek előtérbe a hermeneutikai horizontok állandó átrendeződésének folyamában.

IRODALOM

- Bernhard, Thomas, *Ein Lesebuch.* Herausgegeben von Raimund Fellinger. Frankfurt am Main, 1993.
- Fellinger, Raimund, Thomas Bernhard - Leben und Werk. in: *Thomas Bernhard, Ein Lesebuch.* Frankfurt am Main, 1993. 360-363.
- Kiss, Endre, Versuch über Bernhard, Handke, die Formen unseres Bewusstseins, sowie der siebziger Jahre. in: *disput*, Jg. 3, Nr.8. 1980. 15-16.
- Kiss, Endre, Kafkaesk. (Die Bedeutung eines Wortes im real existierenden Sozialismus oder Franz Kafkas Prozes gegen Josif St.). in: *Franz Kafka in der kommunistischen Welt*. Herausgeber: Norbert Winkler/Wolfgang Kraus. Wien-Köln-Weimar, 1993. 46-61.
- Kiss, Endre, Thomas Bernhard, Dichtung des Selbstbewusstseins oder Verösterreichisierung des Absurden. in: *Nicht (aus, über, von) Österreich.* Herausgegeben von Tamás Lichtmann. Frankfurt am Main, 1995. 207-216.
- Kiss, Endre, Philosophical Aspects of Literary Objectiveness. in: *Neohelicon*. Acta Comparationis Litterarum Universarum. Tomus XXV/1. 1998. 75-96.
- Kiss, Endre, *A negativ univerzalizmus filozófiája és irodalma.* Hermann Broch elmélete a polihisztorikus regényről. Budapest-Veszprém, 1999.
- Kiss, Endre Der Daemmerzustand in philosophischer, psychologischer und romanaesthetischer Beleuchtung. in: *Austriaca*, Nr. 55. 2003 (a címlapon tévesen 2002).155-172
- Samuels, Andrew - Shorter, Bani - Plaut, Fred, *Wörterbuch Jungscher Psychologie.* München, 1991.

© Copyright Mikes International 2001-2013

KISS, Endre: Object Losing Life — On Thomas Bernhard

The literature appearing on the ways of the *object loss* (Objektverlust) has however still further *novel poetic, linguistic, poetic, structural* and *conceptual* consequences, which we can meet indeed in Thomas Bernhard in all variants. One of these serious and relevant consequences consists in the fact that, the main orientation of the ideology can win in no possible way further conceptual definitions, it can develop neither into the comical nor into the tragic, it can become no parody and it cannot either fulfil the exigences of the real absurd. This statism to be very largely studied in Bernhard is not at all an exclusive consequence of the mentality of the protagonists, it comes in a great extent from the growing together with the problematic of the object loss. Since there is absolutely and at any time the possibility, that every resolution of the *tragic statism* of the fundamental narration can put an end to the state of the object loss, in a way or another, would then even abolish the *condition humaine* of the object loss. Thomas Bernhard is however not ready to put up with this consequence under any circumstances. The other side of the medal is that the possibility of a catharsis of this poetic world must remain unknown. One of its reasons consists already in the impossibility of the tragic *par excellence*, the other one becomes visible in the impossibility of an annihilation or a modification of this *condition humaine*.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Máté Zsuzsanna : A művészet filozófiai 'kisemmizéséről'

Kultúrtörténeti evidenciaként tartjuk számon, hogy az archaikus mitologikus világkép, mint naiv tudatforma az ókor folyamán fokozatosan felbomlott, heterogenizálódott és lassan elkülönült a vallás, a tudomány, a művészet és a filozófia.[1] Platón *Az Állam* X. könyvében már így fogalmazott: „filozófia és költészet régóta ellenséges viszonyban vannak egymással".[2] Ezzel nyilván a *már meglévő* ellentétekre utalt, majd a művészetről, költészetről szóló hírhedett felfogásával ő maga is állást foglalt. Az ókori görög filozófiában az utókorra maradt legkorábbi utalások a költészetre vonatkozóan arról árulkodnak, hogy az esztétikai gondolkodás csírái a költészetről, tágabban az irodalomról – a filozófiai vitákban születtek meg.

Az epheszoszi Hérakleitosz (i.e. 544-484), az ókori dialektika legkiválóbb képviselőjétől fennmaradt egy töredék, melyben vitatkozik Homérosznak az *Iliász*ban tett óhajával: „Bár a viszály odaveszne az isteni s emberi szívből". Hérakleitosz szerint Homérosznak nincs igaza, mivel nem látta be, hogy „ezzel a világ összeomlását kéri, mert ha kérése meghallgatást nyert volna, a világ megsemmisül", hiszen Hérakleitosz szerint a világon minden harc, a látható világ az ellentétek harcának láthatatlan törvényét fejezi ki. Filozófiájának ezt az alapgondolatát rögzíti 53. és 80. töredéke is: „Háború mindenek atyja és mindenek királya."; „tudni kell, hogy a háború közös, és Diké Eris és minden viszályban és ínségből keletkezik".[3] Hérakleitosz, aki szerint nem volna egység, ha nem lennének egyesülésre váró ellentétek, 57. töredékében a költő Hésziodosz bölcsességét e nézőpontból kérdőjelezi meg: „a legtöbbek tanítója Hésiodos. Róla hiszik, hogy a legtöbbet tudja, aki a napot és az éjet nem ismerte. Hiszen e kettő egy."[4] Kortársa, Xenophanész (i.e. 540-470) pedig a homéroszi – hésziodoszi hagyomány antropomorfizált istenképével vitatkozik 11. töredékében: „Rákent isteneinkre Homérosz Hésziodosszal minden olyant, ami gáncs vagy szégyen az emberi nemnél: lopni, paráználkodni s amellett csalni is egymást." Xenophanész 34. töredéke szerint az istenekről lehetetlen bizonyosságot állítani: „Senki se tud bizonyost és senki se lesz, aki tudva értse az isteneket s – amiről itt szólok – a Mindent, […]".[5] Elődjének, a bölcs Szolónnak (i.e.) 640-560) tulajdonított mondás szerint a „költők hazudnak" – feltehetően azért, mert összevegyítik az istenek és a halandók világát.[6]

E töredékek is mutatják, hogy már Platón előtt a filozófusok számára a mitológiai hagyományt hordozó homéroszi eposzok valamint Hésziodosz tanköltemények mintha „vetélytársként" jelentek volna meg. E művekben a később elkülönülő hit, képzelet, megismerés (az ebből fakadó tudás), a megértés és a magyarázat illetve antropomorfikusság még tagolatlan egységbe fonódott, egy mitologikus-kultikus tudatformaként létezett.[7] Ősfilozófia, mítosz, vallás és művészet egysége ugyan felbomlott, de a tudás erről az egységről és a vágy ennek újbóli létrehozására[8] megmaradt, melyet majd a korai német jénai romantika esztétái fogalmaznak meg programszerűen.

A homéroszi-hésziodoszi világnak, az egységnek és a harmóniának a szemlélete lassan megkérdőjeleződik, elsősorban ismeretelméleti szempontból. E differenciálódási folyamatban szétválnak a különböző megismerési formák, a filozófus-tudós a teremtés vég-okait, princípiumait keresi; a költő pedig, az egység naiv képzete helyett külön-külön pillantja meg az egyén igazságát, a közösség törvényét és az istenekét. E folyamatban az önállósuló filozófiai gondolkodás horizontján a homéroszi-hésziodoszi költészet vetélytársként jelent meg, ahogy ezt jelzi Platón már idézett mondata („filozófia és költészet régóta ellenséges viszonyban vannak egymással").[9] Ebben a versengésben foglalt állást ő maga is, három-négy emberöltővel később, amikor így fogalmazott: "az utánzó művészet, amely maga is haszontalan, egy másik haszontalannal lép frigyre, csak haszontalan ivadékokat hozhat világra." [10].

Platón *Állam*ának tizedik könyvében Glaukónnak azt tanácsolja Szókratész, hogy „semmi szín alatt sem szabad befogadnunk" sem a tragédiaköltészetet, sem az utánzó költészetet, hiszen „valósággal merényletet jelentenek a hallgatóság szelleme ellen." [11] Ez alól, minden tisztelet ellenére, még Homérosz eposzai sem jelentenek kivételt. Platón legfőbb érve idea-tanára épül: a költészet csupán utánzás, a tökéletlen látszatvilág még tökéletlenebb utánzása, mivel az ideákhoz viszonyított

[1] KERÉNYI Károly 1988.
[2] PLATÓN II. 1984. 683. (607b)
[3] RUSSELL 1997. 55.
[4] RUSSELL 1997. 57.
[5] Uo., 53-54.
[6] ZOLTAI 1987. 36.
[7] FALUS 1980.
[8] Vö. POSZLER 1989. 466., 507-512.
[9] PLATÓN II. 1984. 683. (607b)
[10] PLATÓN II. 1984. 672. (603b)
[11] PLATÓN II. 1984. 649. (595b)

© Copyright Mikes International 2001-2013

tökéletlen létezőknek csupán egy másolata. Ezért az utánzó költészet, valamint az utánzó művészet[12] a valódi ideákon alapuló „létezéstől számítva a harmadik fokon áll", tehát „az igazságtól számított harmadik leszármazott" [13] az ideákra épülő platóni művészetfilozófiában. Sőt, az utánzó költő nem hogy az ideákat, de a látszatvilágot sem ismeri, mivel „ha valósággal ismerné azokat a dolgokat, amelyeket utánoz, akkor sokkal inkább ezeknek szentelné magát, semmint az utánzataiknak". [14] Homérosz is tudatlan, amiért követői tisztelik, és hogy az embereket jobbá teszi, tévedés. „Homérosztól kezdve minden költő csupán utánzója az erény árnyképeinek s minden egyébnek, amit költeményeibe foglal; az igazságot azonban nem éri el egyik sem, […]". [15] Majd *az ismeretelméleti érvrendszert egy ontológiai érvvel bővíti*, az utánzó költészet, tágabban az utánzó művészet létezése haszontalan, mert ha „haszontalannal lép frigyre, csak haszontalan ivadékokat hoz a világra", azaz ha a haszontalan látszatvilágot utánozza, akkor maga is azzá válik. Sőt, az utánzó költészet nemcsak távol áll a valódi megismeréstől és a létezése is haszontalan, hanem káros és veszedelmes emellett, mivel hatásában értelemhomályosító, hiszen a léleknek a „gondolkodástól távol eső részével társalog".[16] Mivel a nagy tömeg kedvében akar járni, a józan gondolkodás helyett, illetve azt elhomályosítva és megrontva „a méltatlankodó és szeszélyes kedély felé fordul, mert ez alkalmas az utánzásra."[17] Így öncélú utánzása hasonlóan együtt jár az ilyen művészetet élvezők öncélú érzelmi élményeivel. Különösen a tragédia és a komédia az, amelyek mint „veszedelmes művészetek"[18] megronthatják az emberek értelmét, rosszabbá és szerencsétlenebbé téve őket, mivel a szenvedélyeket és az érzelmeket megnövelve *uralkodóvá* teszik azokat az értelmük felett.[19]

Amíg Platón a tragédia, a komédia és a költészet által gerjesztett érzelmeket az értelem megrontóinak véli, a hatásfolyamatban a befogadó immanens állapotát, azonosuló voltát hangsúlyozva, addig tanítványa, Arisztotelész *Poétiká*jában a katarzis pontosan ennek az érzelemgazdagságnak, – illetve ezen belül – a tragédiában megnyilvánuló szenvedélyeknek és érzelmeknek az intenzív átélése. A katartikus átélés során és az az utáni megkönnyebbült állapot nemcsak a zavaró érzelmektől való *megtisztulást* jelenti, hanem azt is, hogy a befogadó a műalkotáson keresztül megismeri és a hatás után tudatosítja, tudatosíthatja e (többnyire) negatív szenvedélyeknek és érzelmeknek a pusztító hatásait.[20] Tágabban értelmezve Arisztotelészt: a műalkotás lehetőséget kínál az érzelmi megismerésre és az érzelmek megismerésére is. Némi kerülővel ugyan, de Arisztotelész részben a platóni alapgondolat igazolását is adja, azt, hogy az érzelmek valamiképpen megrontják az értelmet, éppen ezért hangsúlyozza – kitüntetetten a tragédia katartikus átélése révén – a megtisztulás folyamatát, a megszabadulást, így a hatás után a negatív szenvedélyek és érzelmek romboló jellegének a tudatos felismerését, mely arra hivatott figyelmeztetni a befogadót, hogy a való életben tartózkodjon ezektől, vagy tudatosan irányítsa, szabályozza azokat. Hiszen, ha a való életben az igazságot keressük, óvakodnunk kell az érzelmi befolyásolástól. Idézve a *Retorika* passzusait, az érzelmektől befolyásoltan „nem látják egyformának ugyanazt azok, akik szeretnek és akik gyűlölnek, sem haragvók, sem jóindulatúak, hanem vagy teljesen, vagy fontosságát tekintve másnak." „Az érzelmek azok a tényezők, amelyek megváltoztatják az emberek ítéleteit."[21]

Platón *Iónban* dialógusában az utánzó költészetet, a tragédiát, a komédiát vagy Homérosz műveit élvezők gyöngeségükben szeretnek nevetni és gyakran könnyeket ontani. A többnyire ellentétes érzelmek által keltett lelkiállapotok bonyolultsága és ellentmondásossága megzavarja, sőt meg is ronthatja az emberek értelmét. Dialógusában Szókratész éppen erre mutat rá, amikor Iónt, a rhapszódoszt, „a tolmácsok tolmácsai"-t, a Homéroszt szavalót arról faggatja, hogy vajon eszénél van-e vagy magán kívül, amikor előad egy-egy részletet a költőtől és vajon nem ugyanezt a hatást látja-e a nézőkön? Majd azt bizonyítja számára, hogy sem az előadó, sem a néző nem marad józan e művek érzelmi hatásának, a műalkotás általi elvarázsoltságnak a következményeként.[22]Platón szerint az utánzó költészet varázslatos hatása rendkívül veszedelmes, hiszen mindenfajta tisztátalan élvezetekkel „lassanként tönkreteszi a gondolkodó részt", a lélek magasabb rendű részét.[23] Élvezete életünket megzavarja, az egyik pillanatban a magasba lendít bennünket, boldognak, felszabadultnak érezzük magunkat, de az élvezet elmúltával üressé válunk, s máris új gyönyört hajszolunk. Éppen ezért „államunkba az egész költészetből jóformán csak az

[12] Platón művészetfilozófiájában elkülöníti a valódi, 'királyi' művészetet és ebből a szempontból a filozófia kiváló művészet valamint az úgynevezett utánzó művészetet, amely rendkívül 'silány filozófia'. Ez utóbbiba tartozik az utánzó költészet, Homérosz művei, a tragédiák, a komédiák, a különböző ellentmondásos lelkiállapotokat kiváltó költemények valamint a festészet, a zene és a tánc értelmetlen örömet adó, szórakoztató formája is. Vö: Platón: *Szókratész védőbeszéde, Ión, Prótagorasz, Phaidrosz, A szofista, A lakoma* című dialógusait és a *Törvények*et. PLATÓN I-II. 1984.
[13] PLATÓN II. 1984. 657-658. (597e)
[14] PLATÓN II. 1984. 661. (599b)
[15] PLATÓN II. 1984. 664. (600e)
[16] PLATÓN II. 1984. 672. (603b)
[17] PLATÓN II. 1984. 678. (605a)
[18] PLATÓN II. 1984. 679. (605c)
[19] Platón – nietzschei terminológiában fogalmazva - a művészet dionüszoszi arculatát ismeri fel, s azt veszedelmesnek látja.
[20] ARISZTOTELÉSZ 1997. 7-63.
[21] ARISZTOTELÉSZ 1982. (1354a, 1377b, 1378b)
[22] PLATÓN II. 1984. 315-320., 533-536.
[23] PLATÓN II. 1984. 678. (605b)

© Copyright Mikes International 2001-2013

istenekhez írt himnuszokat és az erényes férfiakról szóló dicsőítő költeményeket szabad befogadnunk; mert ha a dalban vagy a hősi versformában megszólaló édes múzsát beengeded, akkor a törvény és az általánosan elfogadott józan gondolkodás helyett a gyönyör és a fájdalom foglalják el államunkban a királyi széket."[24]

Platón, a filozófus mintha 'megirigyelte' volna a költészet érzelmi és hangulati hatását, így mégsem tudja *Állam*ában nélkülözni azt, persze csak az igen szigorúan szelektált, azaz ideológiájának megfelelő, annak szolgálatába állítható költeményeket. Úgy tűnik, hogy a filozófia művészetet elutasító platóni gesztusa mögött ott bújik egy lappangó és ki nem mondott 'és'. Ezt támaszthatja alá, hogy a platóni dialógusforma révén éppen az ő nevével kezdhetjük az irodalmias beszédmódban író filozófusok számbavételét, hogy majd Pascallal, Voltaire-vel, Rousseau-val, Schopenhauerrel, Kierkegaarddal, Nietzschével és Heideggerrel folytathassuk. A másik ki nem mondott 'és', hogy Platón óta minden, a legitimációját szellemi szinten féltő hatalom tudta: a filozófia 'és' a művészet veszélyes (ezért üdvös az adott ideológia szolgálatába állítani, ily módon a platóni *Állam*ban is 'szolgálatba' lehet állítani a szelektált és átírt költeményeket), mivel felboríthatja és megkérdőjelezheti a mindenkori legitimált fennállót, hiszen akár a gondolkodás szabadságával, akár a művészetben is érvényesülő szenzibilitással és képzelettel egy új látásmódot kínálhat.

Összegezve: a platóni filozófiában a költészet (együttesen a tragédia, a komédia, a homéroszi eposzok és az utánzó költészet): a józan gondolkodás és a tiszta értelem; a költészet és az igazság; a költészet és az erény; a költészet és a hasznosság; a költészet és az ideák (a platóni lényegi világ): egymással szembenállóak, egymást kizáróak. Látható, hogy Platón szinte minden fronton elindította a támadást a költészet, tágabban az utánzó művészet ellen; törekvése mind az *ismeretelméleti*, mind az *ontológiai* valamint az *etikai szintű ellényegtelenítésre* irányult. Az *Állam* tizedik könyvének érvrendszere mégis igen tanulságos, mivel hosszú évszázadokra kijelöli e viszonylatrendszerben azokat az *összehasonlító szempontokat*, melyek majd újra és újra felvetődnek a művészetfilozófiai, esztétikai gondolkodásban. Természetesen nem csak a platóni filozófia és az arra épülő hagyomány szembeállító nézőpontjából, hanem költészet (irodalom, művészet) és filozófia szövetségét, együttlevőségét állító művészetfilozófiai, esztétikai érvrendszerekben *is* felfedezhetőek ezek – az alapvetően platóni eredetű – szempontok.

Előreutalva a korai német jénai romantikus esztétikákra, mint filozófia és irodalom, filozófia és költészet közötti legteljesebb együttlevést állítókra: e platóni téziseket *anti-tézisekként* ismerhetjük fel művészetbölcseleti gondolataikban. A platóni eredetű metafizikus két-világ elméletre, a Van diszharmonikus világának és a (valamilyen) harmonikus lényegi világnak az elkülönítésére építő német jénai romantikus művészetfilozófusok éppen fordítva, a lehető legközelebb helyezik majd el a művészetet és ezen belül a költészetet a lényegi világhoz. Emellett a másik platóni állítás, miszerint 'az érzelem az értelem megrontója' 2300 év múlva, a romantika korában az ellentettjére fordul, hiszen ekkor a ráció, az értelem, az ész már nem elégséges az élet igazságainak felfedésére, hanem éppen az irracionális, a misztikum és az érzelem az, mely az ember belső igazságainak, a másik hiteles megismerésének az egyik legjobb útmutatója lesz. Az ész, az értelem, (mely én és nem-én hasadottságáért felelős) helyett a felfokozott érzelem, valamint az intuitív megismerés válik hangsúlyozottá. Az ellentettjére fordul az a platóni állítás is, mely szerint a művészet nagyon is silány filozófia, hiszen a romantikus jénai esztéták teóriáiban a művészetet, legfőképp a költészetet a legszorosabb kapcsolat fűzi a filozófiához, és hierarchiájukat is megfordítják. Így például a novalisi töredékek – miszerint „A költészet az igazán abszolút való. Ez bölcseletem magva. Minél költőibb valami, annál igazabb."; „Az élet értelmét csak művész találhatja ki."[25] – a művészet (Platón által megkérdőjelezett) ismeretelméleti és ontológiai pozícióját állítják vissza.

A kortárs amerikai művészetfilozófus, Arthur C. Danto szerint Platóntól ered a művészet veszélyességének gondolatköre (árnyaltabban, ahogy azt láthattuk, egy már korábban meglévő, a filozófia és a költészet közötti ellenséges viszony következményeként), melyet a *Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?* című, egyben könyvének is címadó és kötetnyitó tanulmányában részletez. Danto értelmezésében éppen e veszélyesség miatt a művészetet Platón bezárja a „másodlagos látszatok birodalmába", és „mintha a platóni metafizika kifejezetten abból a célból született volna, hogy olyan helyet jelöljön ki a művészet számára, amely kozmikus garanciája annak, hogy semmin sem változtathat." „Többé-kevésbé ezért nevezem Platón művészetelméletét nagyrészt politikai jellegű elméletnek: stratégiai lépés ez az emberi elme uralásáért folytatott harcban, melyben a fő ellenség a művészet. […] S mivel Platón voltaképpeni filozófiája a művészetelmélete, s mivel a filozófia hosszú évszázadokon át nem volt más, mint a platóni hagyaték széljegyzetelése, a filozófia maga sem több talán a művészet kisemmizésénél […]." [26] Ezzel a platóni filozófia ártalmatlanítja a művészetet, hiszen sikerül azt az „ontológiailag a másodlagos és származékos jelenségek – az árnyak, illúziók, téveszmék, álmok, látszatok és puszta tükröződések – szférájába száműzni".[27]

[24] PLATÓN II. 1984. 682. (607a)
[25] NOVALIS 1965. 144-145.
[26] DANTO 1997. 20-21.
[27] Uo.

© Copyright Mikes International 2001-2013

A platóni támadás első szakaszának ezt *az ontológiai ellényegtelenítést* („a valóságot logikailag immunizáljuk a művészettel szemben" gondolatát) véli Danto, míg a második szakasza *„a művészet lehető legnagyobb mértékű racionalizálása*, hogy az értelem lépésről lépésre elhódítsa az érzés birodalmát". Ez először a (platóni) szókratészi dialógus formája révén történik, amelyben az „értelem a fogalmi elsajátítás révén a valóság megszelídítőjeként jelenik meg. Nietzsche »esztétikai szokratizmusnak« nevezi ezt, mivel a filozófus oly mértékig azonosította a szépséget az értelemmel, hogy semmi sem lehet már szép, ami nem racionális. […] A Platón-féle kifinomult agresszió óta, amellyel a filozófia nagyobb győzelmet aratott, mint valaha azelőtt vagy azóta, a filozófia története felváltva ingadozik a művészet látszattá silányítására s ezzel ellényegtelenítésére irányuló analitikus erőfeszítések és az olyan elemzések között, amelyek bizonyos mérvű érvényességet tulajdonítanak a művészetnek, s azt állítják róla, hogy tulajdonképpen ugyanazt csinálja, mint a filozófia, csak éppen ügyetlenebbül."[28] Danto szerint ez nem más, mint a platóni eredetű „kétlépcsős támadás" folytatása, *„az ellényegtelenítés és a hatalomátvétel"*, mely „az újabb kori filozófia szomorú történetében is megismétlődik" és akár Kant esztétikája, a „hegeli stratégia" vagy Schopenhauer felfogása[29] ugyanerre irányul. Hegel rendszerében a „művészet történelmi küldetése az, hogy lehetővé tegye a filozófiát, s ennek eljövetele után a művészetnek nincs más feladata többé a nagy kozmikus-történelmi áradásban."[30] Hasonlóan Kant majd az érdekmentesség kategóriájával, mely rögtön „szembeállítható az érdeklődéssel és az érdekkel" a művészetet kirekeszti az emberi rendből, melyet Danto szerint alapvetően az érdekek mozgatnak és a végeredmény ugyanaz, mint a platóni rendszerben: „a művészet afféle ontológiai nyaralás", távol az embervoltunkat meghatározó gondoktól, ezért aztán „nem is változtat semmin". Értelmezése szerint: Kant ezt erősíti meg, amikor „cél nélküli célszerűségről beszél. […] A művészetet tehát Kant szisztematikusan semlegesíti, egyfelől kiveszi a hasznos dolgok birodalmából, […] másfelől pedig kiemeli a szükségletek és az érdekek birodalmából is." [31] Tehát Danto szerint Kant folytatja a platóni eredetű ellényegtelenítést, Hegel pedig a filozófia – szintén platóni eredetű – hatalomátvételét a művészet felett. Éppen ezért: „el kell tűnődnünk azon, hogy vajon nem azért találták-e ki éppenséggel a filozófiát, hogy elbánjon a művészettel […], s nem lehetséges-e, hogy a filozófiák végső soron büntetőintézmények, amelyek leginkább egy szörny fékentartását szolgáló – azaz valamiféle súlyos metafizikai veszélyt elhárítani igyekvő – labirintusra emlékeztetnek".[32] Sőt, Danto értelmezésében: a „filozófia története szinte egyetlen hatalmas erőfeszítésnek tűnik a művészet semlegesítésére".[33] Szerinte a filozófusok azért találták ki az esztétikát, hogy az megmagyarázza a művészetet, de egyben ezzel el is *lényegtelenítse,* élettelenné és hatástalanná is tegye. Így az esztétika igyekszik megfosztani a művészetet minden titokzatos elemétől, s 'letaszítani a trónról', mivel „a filozófia nézőpontjából a művészet veszélyes, s az esztétika az az eszköz, amely elbánhat vele."[34] Danto analógiákat lát a filozófia felé megnyilvánuló kritikákban és a filozófiának a művészet felé megnyilvánuló kritikájában, mivel az a vád, hogy a „filozófia semmin sem változtat", megismétlődik a filozófusok részéről a művészet irányába: „a filozófusok jóformán egyhangúlag egyetértenek abban, hogy a művészet semmin sem változtat." [35] Vagy egy másik dantoi analógia: ahogy a filozófia a tudományhoz mérten és a pozitivizmus óta elnyomott pozícióba került és mint 'komoly törekvések haszontalan árnyaként' csupán látszatproblémákkal foglalkozóként határozódik meg, ugyanilyen érvek fogalmazódnak meg a filozófia felől a művészet irányába. Danto következtetése, hogy a filozófia Platón óta a művészet elnyomására törekszik. Az elnyomás két formája, az ellényegtelenítés és a hatalomátvétel [36] alól pedig akkor menekül meg a művészet, ha *kikerül* az „esztétikai szolgaságból". E folyamat kezdetének véli, amikor a művészeten *belül* vetődik fel a művészet filozófiai természetének a kérdése, „amivel arra utal, hogy a művészet maga is a filozófia eleven formája, amely betöltötte történeti küldetését, amikor feltárta saját filozofikus lényegét."[37] Ebben a kontextusban Duchamp Fountainja (1917) – Danto értelmezésében – egy műalkotás formájában feltett valódi filozófiai kérdés: „Miért lehet valami műalkotás, ha valami más, ami pontosan ugyanúgy néz ki, nem az"? – mely kérdés szerinte egyben Hegel nagyszabású történelemfilozófiai víziójának igazolásaként is interpretálható, azaz a művészet önmagán belül fogalmazza meg saját filozofikumát. (Vagy, ahogy *A közhely színeváltozása* című könyvének *Filozófia és művészet* fejezetében fogalmaz: „A művészet gyakorlatilag Hegelnek a történelemre vonatkozó tanítását példázza, amely kimondja, hogy a szellemnek az a sorsa, hogy önmaga tudatára ébredjen. A művészet újrajátszotta ezt a spekulatív történelmet abban a tekintetben, hogy öntudattá vált, a művészet *művészet voltának* tudatává olyan reflexivitással, ami a filozófiáéhoz fogható, lévén a filozófia a filozófia tudata; […]."[38]) A „művészet végső beteljesedése tehát saját filozófiája. Ez azonban nem más, mint a platóni program második lépésének kozmikus véghezvitele – a programé, amely

[28] Uo., 21.
[29] Uo., 22-26., 37.
[30] Uo., 30.
[31] Uo., 23-24.
[32] Uo., 26.
[33] Uo., 18.
[34] Uo., 27.
[35] Uo., 19-21.
[36] Uo., 22-23.
[37] Uo., 28-30.
[38] DANTO 2003. 63. (Kiemelés az eredetiben.)

© Copyright Mikes International 2001-2013

mindig is arra törekedett, hogy a filozófiával helyettesítse a művészetet. […] S ha ez így van, akkor bizonyos értelemben a művészet véget ér."

Dantót értelmezve, Duchamp Fountainja által jelölt folyamat egyrészt az imitáció-elvű művészet végét jelent(het)i, amikor a műalkotás teljesen azonossá lesz azzal, amit imitál; másrészt a művészet végét a filozófiai kisemmizés jelent(het)i, mikor a hegeli víziót igazolva a művészet a saját öntudatába megy át, önmagára reflektál, így voltaképp *egyenlővé válik a saját maga filozófiájával*. Ebben a dantoi értelmezési horizontban maradva a *bölcseleti irodalom sem lehet más, mint a hegeli vízió igazolása*, vagy a *platóni hatalomátvétel betetőződése.*

A filozófia az 'ellényegtelenítő és kisemmiző' stratégiával, Danto szerint azonban a „saját csapdájába esik. Ha a művészet semmin sem változtat, és a művészet voltaképpen álcázott filozófia, akkor a filozófia sem változtat semmin."[39] Danto *Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?* című tanulmányának utolsó gondolatköre a filozófia ezen érvét kísérli meg – utalásszerűen – *megkérdőjelezni* éppen saját korábbi könyvének eredményével, azt, hogy a „művészet semmin sem változtat": „érdekes volna megtudnunk, miféle változásokat képes a művészet előidézni, amelyet olyan veszélyesnek tartottak, hogy ha nem is elnyomást, de politikai ellenőrzést kíván."[40] Első látásra úgy tűnik, hogy „a művészet csak mellékesen, nem művészi felhasználása esetén képes változtatni valamin, ez pedig megkérdőjelezetlen hagyja az eredendő gondolatot, hogy ugyanis a művészet – mint művészet – semmin sem változtat. S megint a platóni támadás első formájához érünk vissza. Valami még sincs rendben ezzel, ha *A közhely színeváltozása* című könyvemben felsorakoztatott érvek, amelyek szerint a művészet a retorikára hasonlít, megállják a helyüket. A retorika feladata ugyanis, hogy érzelmeinken keresztül hasson az emberek tudatára, s ezáltal cselekedeteikre is. Másfelől viszont az érzések sem egyformák, egyesek egyfajta, mások másfajta cselekedetekhez vezetnek, s a költészet nagyon is változtat valamin, ha képes olyan cselekedetekre ösztönözni, amely megváltoztatja a dolgokat. A műalkotásnak ez nem lehet külsődleges jellemzője, ha a retorika és a műalkotás szerkezete valóban azonos. Végső soron tehát mégiscsak van okunk rá, hogy tartsunk a művészettől. Abban már nem vagyok biztos, hogy a retorika és a *filozófia* szerkezete is egyforma, hiszen a filozófia célja elsősorban a bizonyítás, nem a meggyőzés: a retorika és a művészet közelsége viszont bizonyos mértékig megmagyarázza, miért volt Platón ellenséges mindkettővel szemben, […]."[41]

Danto egy lehetséges olvasatát adta a filozófia (művészetfilozófia és esztétika) 'ellényegtelenítő és kisemmiző, hatalomátvevő' stratégiájának Platónnal kezdődően, ugyanakkor éppen ő hívja fel a figyelmet arra a (forduló)pontra, miszerint a költészet (a művészet) *nagyon is változtat(hat) valamin* az emberek tudatán és cselekedetein keresztül. Éppen e dantoi megállapításra helyezkedve *másfajta* viszonyulási trendeket is megláthatunk filozófia és művészet (irodalom, költészet) relációját illetően, természetesen nem kérdőjelezve meg a platóni viszonyulást és annak tendenciózusságának észrevételét, csupán a *kizárólagosságát*. Akkor vehetünk fel egy más nézőpontot, ha egyrészt a műalkotást annak értelmezése egységében, „van"-jában fogjuk fel, mint ahogy (többek között) éppen Danto teszi ezt *A közhely színeváltozása* című könyvében, miszerint a műalkotás léte az értelmezés: az „értelmezés konstitutív jellege folytán, a tárgy addig nem volt műalkotás, amíg nem tették azzá. Mint átalakító eljárás, az értelmezés a kereszteléshez hasonlít; a tárgy nem új nevet, hanem új identitást kap, ami által tagja lesz a kiválasztottak közösségének."[42] (Mármint a „Művészet Birodalmának" – dantoi kifejezéssel élve.) Az értelmezhetőség tehát a művészet elégséges és szükséges feltétele egyben.[43] Ha így tekintünk a műalkotásra, akkor ez esetben azt a *filozófiai hermeneutikai vonulatot* vehetnénk számba filozófia és művészet együttlevőségének relációját vizsgálva (a platónival szemben), mely Schleiermachertől, éppen a kora romantika korszakától kezdődően, Dilthey-n keresztül Heideggeren át Gadamerig, illetve napjainkig ível, melyet 'a művészet az élet megértése, a művészet az igazság működésbe lépése, a művészet létben való gyarapodás' gyakran idézett kulcsmondataival jelezhetünk. Másrészt, ha a művészet, illetve a költészet változtató hatásának vizsgálatára összpontosítunk, akkor éppen Platón tanítványa, *Arisztotelész katarzis-felfogásában és e hagyományban álló, az arisztotelészi felfogás etikai 'mozgásterét' követő filozófiákban, esztétikákban* lelhetjük fel a platóni 'ellényegtelenítési és hatalomátvevési' tendenciával szembeni, a költészet, a művészet mindenkori értékességét, hatását állító érveket. E két vonulat az, amely filozófia és művészet, illetve irodalom, költészet között a szimbiózis valamely formáját felleli. Azonban van egy alapvető *különbség* a hermeneutikai szemlélet és az arisztotelészi hagyományozottságú esztétikai gondolkodás között. Ez utóbbi két-világ „magasság-különbségének" narratívájában *a műalkotás egy eszköz* vagy híd, mely valamilyen alacsonyabb szférából egy valamilyen szempontból magasabba juttathatja a befogadót, míg a hermeneutikai szemléletben *a műalkotás és a befogadó közötti viszony kölcsönös*, egymást alakító.

[39] DANTO 1997. 30-31.
[40] Uo., 32.
[41] Uo., 35-36. (Kiemelés az eredetiben.)
[42] DANTO 2003. 124.
[43] Uo., 129.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Danto olvasata szerint a kanti esztétika 'a művészetet kirekeszti az emberi rendből', melyet Danto szerint alapvetően az érdekek mozgatnak, így a művészet távol marad az embervoltunkat meghatározó gondoktól, alapvetően nem változtat semmin, ily módon Kant semlegesíti és ellényegteleníti a művészetet. A kanti 'érdekmentesség'-et a hazai, valamint a gadameri hermeneutikai filozófiai gondolkodás ettől eltérően értelmezi, miszerint ha a műalkotások esetében felfüggesztjük a gyakorlati célra való orientáltságot, ez egyáltalán nem teszi semlegessé a befogadó számára a művészetet. Kant *Az ítélőerő kritikájá*ban az esztétikai ítélőerőt – annak vizsgálatát, így közvetve a művészetet és hatását – egy közvetítő „híd"-ként funkcionáltatja a természeti szükségszerűség világa, a Van birodalma (Sein) és az erkölcsi szabadság, a transzcendentális szabadság világa, mint a Legyen (Sollen) kétvilága között.[44] A műalkotás kontemplatív szemlélete, 'cél nélküli célszerűsége' és 'érdekmentessége', de legfőképp a reflexió öröme révén a befogadó esztétikai tevékenységében felfüggeszti közvetlen természeti szükségszerűségeit, például a hasznosságra, önzésre és birtoklásra irányuló célkitűzéseit, vagy puszta érzéki érzeteit. Így a szépművészet „olyan megjelenítésmód, amely önmagáért véve célszerű, és noha cél nélkül való, mégis *előmozdítja az elme erőinek kultúráját a társias megosztás érdekében.* Egy öröm általános megoszthatóságának már a fogalmában benne rejlik, hogy az ilyen öröm nem lehet az élvezet öröme, mely puszta érzetből fakad, hanem *a reflexió öröme* kell hogy legyen; s ekképp az esztétikai művészetben, ha szép művészet, a reflektáló ítéleterőnek kell mértékadónak lennie, nem pedig az érzéki érzetnek."[45] Másrészt a befogadó a jó morális érzületére diszponáltan szabadnak érezheti magát, ahogy a szellemnek is „szabadnak kell lennie" a művészetben.[46] Művének 59. §-nak tézismondata (illetve fejezete) „a szép az erkölcsileg jó szimbóluma"[47] nyomán Gadamer nem véletlenül hangsúlyozza az *Igazság és módszer*ben, hogy Kantnál belső és mély összefüggés van a „szép erkölcsiség" és a „szépművészet" között. [48] Ebben az értelmezésben Kant nem a 'platóni támadás' egyik beteljesítője, ahogy Danto véli, hanem éppenséggel a művészetet az ember intellektuális és közösségi, morális jobbítása (lehetséges) eszközének véli, szellemi kultúrája előmozdítójának.

IRODALOM

- PLATÓN *Összes Művei I-II*, bev. Falus Róbert, Bp., Európa, 1984.
- Kerényi Károly, *Mi a mitológia?* Bp., Szépirodalmi, 1988.
- RUSSEL, Bertrand, *A nyugati filozófia története.* Bp., Göncöl, 1997.
- ZOLTAI Dénes, *Az esztétika rövid története*, Bp., Kossuth, 1987.
- FALUS Róbert, *Görög harmónia*, Bp., Gondolat, 1980.
- POSZLER György, *Eszmék eszmények nosztalgiák*, Bp., Magvető, 1989.
- ARISZTOTELÉSZ, *Poétika, Kategóriák, Hermeneutika*, ford. Sarkady János, Bp., Kossuth, 1997.
- ARISZTOTELÉSZ, *Rétorika*, Bp., Gondolat, 1982.
- NOVALIS, *Töredékek = A romantika*, bev. HORVÁTH Károly, Bp., Gondolat, 1965.
- DANTO, Arthur C., *Hogyan semmizte ki a filozófia a művészetet?* ford. Babarczy Eszter, Bp., Atlantisz, 1997.
- DANTO, Arthur C., *A közhely színeváltozása. Művészetfilozófia,* ford. Sajó Sándor, Bp., Enciklopédia, 2003.
- Immanuel KANT, *Az ítélőerő kritikája,* ford. Papp Zoltán, Szeged, ICTUS, 1997.
- TENGELYI László, *Kant*, Bp., Kossuth, 1988.
- Hans-Georg GADAMER, *Filozófia és irodalom = Az esztétika vége – vagy se vége, se hossza?* vál. BACSÓ Béla, Bp., Ikon Kiadó, ELTE Esztétikai Tanszék, 1995, 41-63.

MÁTÉ, Zsuzsanna: On the Philosophical ´Dispossession´ of Literature

The treatise highlights one element in the complex web of relationship between art philosophy and art (literature, poetry), namely the starting point and its current explanation of the dichotomy between phlisophy and art.

~ ~ ~ ~ ~ ~

[44] Vö. TENGELYI 1988. 48., 123-124.
[45] KANT 1997. 232. (44.§) (Kiemelés – M. Zs.)
[46] U.o., 230. (43.§)
[47] U.o., 284.
[48] GADAMER 1995. 41-63.

© Copyright Mikes International 2001-2013

NYELVÉSZET

Czeglédi Katalin : A magyar-török nyelvviszony

Mahmūd al-Kāšγari török szótárának és nyelvtanának alapján

"A tudományban nincsen tekintélyi alap, csak a tények tudomásulvétele. Ha az mást mutat, mint amit valaki megállapított, akkor nem a tekintélyt, hanem a tényeket kell követni."

(LÁSZLÓ Gyula, 1995)

Mahmud al Kāšγari (11. század) török szótárában és nyelvtanában közel 1.600 olyan szót és számos grammatikai morfémát (képzőt, jelet, ragot) ismertem fel, amelynek magyar párhuzama van. László Gyula további gondolatait követve: "Általában minél több kérdést teszünk fel a leleteknek, annál gazdagabban felelnek nekünk." (LÁSZLÓ Gyula, in: Németh Kálmán összeállítása, László Gyula "vall" *önmagáról*.... Tisztelgő összeállítás az 1910-ben születtem kötet alapján (Magyar Helikon 5. Életünk Könyvek, Bp. 1995. 1-255):265.) mint nyelvész elmondhatom, minél több szkíta-hun rokon- és utódnép nyelvét vonjuk be a magyaron kívül a nyelvünk kapcsolatainak a kutatásába, annál többen és egyértelműen felelnek a nyelvész kérdéseire. A válaszok azonban rendre ellent mondanak annak a 'tekintélyi alap'-nak, amelyet ma a Magyar Tudományos Akadémia a magyar nyelv eredetével, kialakulásával, tovább fejlődésével és a magyar őstörténettel kapcsolatban képvisel.

Már 6-7 éve annak, hogy Bárdi László orientalista, sinológus professzor kérésére, a Helikon Kiadó megbízásából lefordítottam magyarra Mahmud al- Kāšγari orosz nyelvű kiadásának török szótárát és nyelvtanát. Azóta nem kaptam hírt a kiadásról, ezért elhatároztam, hogy a tervezett anyagot, a magyar-török nyelvviszonyt a kiadás előtt megírom. Tekintettel arra, hogy a szótár és nyelvtan sok olyan szót, nyelvtani elemet tartalmaz, amelynek magyar kapcsolatai vannak, ezeket kigyűjtöttem, feldolgoztam és az alábbiakban közzé teszem. Természetesen a lista bővíthető, ez az első lépés, mert ismereteim szerint Kāšγari anyagát ilyen szempontból még nem dolgozták fel. Közel 1600 XI. századi török szónak van magyar kapcsolata. Igaz, ezek között vannak képzett és többszörösen képzett, toldalékolt szavak is. Ehhez képest az akadémiai álláspont szerint csupán pár száz szót tartanak számon, azt is a magyarban jövevényszóként helytelenül.

Tekintettel arra, hogy az 1600 szó igen nagy mennyiség, ezért első lépésben 7-8 kötetre tervezve részletekben adjuk ki. Mindegyik kötet végén szerepelnek az adott kötet szavai abc sorrendben kétféleképpen, Kāšγari - Magyar és Magyar - Kāšγari formában. Az előfordulás helyéül nem az oldalszámot, hanem a szó sorszámát jelöltem meg. Ezt követik a Rövidítések, a Források és az Irodalom. Ezennel útjára bocsájtottuk az első és második részt.

Czeglédi Katalin, Pilisvörösvár, 2013.

Az első két kötet megjelent elektronikus könyv formában a Bibliotheca Mikes International keretében (http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#148). — Mikes Int. Szerk.

CZEGLÉDI, Katalin: The Hungarian-Turkish Linguistic Relationship

The full version of the first two volumes of this work are published as e-books, they can be accessed at the following address: *http://www.federatio.org/mikes_bibl.html#148*.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Mellár Mihály : Lüki nyelvi emlékeink

A lüki nyelvről és írásáról

Lykiai írásjelek és hangértékei *Melchert* és Mellár szerint		
𐊀	*a*	A/Á A'=A/Az
𐊁	*e*	E/É E'=E/Ez
𐊂	*b (/β/)*	B/V
𐊃	*β (/k^w/), K*	V
𐊄	*g (/γ/)*	G
𐊅	*d (/δ/)*	D
𐊆	*i*	I/Í/Ü/Ű/ U/Ú
𐊇	*w*	V
𐊈	*z (/t^s/)*	Z/C/CS
𐊉	*θ*	Th/T
𐊊	*y*	Í/J/LY
𐊋	*k (/k</)*	K
𐊌	*q (/k/)*	K
𐊍	*l*	L
𐊎	*m*	M
𐊏	*n*	N
𐊐	*m̃ (/m˥/)*	L/LY/J
𐊑	*ñ (/n˥/)*	NY/NG
𐊒	*u*	O/Ó/Ö/Ő
𐊓	*p*	P/B/F
𐊔	*K (≈/k/?)*	K
𐊕	*r*	R
𐊖	*s*	S/SZ/Z
𐊗	*t*	T
𐊘	*τ (/c/)*	TY/CS
𐊙	*ã*	Á
𐊚	*ẽ*	É
𐊛	*h*	H/K
𐊜	*x (/k>/)*	GY
𐊝		{L+V}

A lüki nyelvről a Lycian Turkey - *Discover the Beauty of Ancient Lycia* című honlap[1] a következőket írja: "H. Craig Melchert a University of North Carolina, Chapel Hill nyelvész professzora dolgozott legtöbbet a lyciai nyelven és megírta az első és egyetlen átfogó angol nyelvű szótárat: **Dictionary of the Lycian Language**[2]. (Nem volt alkalmam olvasni – jegyzi meg az idézet írója). Ez a könyv megírása előtt, a lyciai nyelvről nagyon kevés anyag volt hozzáférhető, nyelvtana, szókincse és ismerete szegényes volt. Noha, köztudott volt, hogy a lyciai legvalószínűbben a luwiainak egy kései változata – annak amelyet a hittiták odaérkezése előtt beszéltek Nyugat-Kisázsia szerte. Ez a tény, úgy tűnik, felülírja azt a görög hiedelmet, hogy lyciaiak eredetileg krétai bevándoroltak voltak. Nyelvük, az indo-európai rokonszók bizonyítéka alapján, melyek mintegy 20%-ot tesznek ki minden anatóliai nyelvben, indo-európai eredetű volt."

Megjegyzem, a 20% enyhe túlzás, a megfejtések csupán sejtések, amit az őszintébb kutatók, pl. Adiego be is ismernek. A kár nyelv doktorának elhihetjük, hogy eddig *talán*, ez saját szóhasználata, csupán négy szó jelentését sikerült a kutatóknak megállapítani. (De 100%-ban tévedett!) Mennyi négy bizonytalan jelentésű szónak a 20%-a?
Annyiban mégis a görögöknek volt igazuk, időben és térben közelebb hozzájuk, hogy a lükik, károk, lüdök és a többiek a krétaikkal azonos nyelven beszéltek.
Mire föl ez az erőszakos indo-európaiasítás? Azért mert e nélkül nincs „dicső" szemita és indo-európai múlt. Azok a tudósok és őket ész nélkül majmolva, szinte a teljes magyar értelmiségi réteg, akik valós történelmünket délibábosítják, önként és dalolva festik a legátlátszóbb hazugságból font délibábot a nyugati „kultúra-teremtő" civilizáció horizontjára. A föniciaiak, a görögök és a latinok az írást legszélesebb értelmében, az írott anyaggal, a bennük felhalmozott évezredes tudással együtt vették át a helybeli magyari népektől. Bűnük csupán az adoptálás és adaptálás eltitkolása, letagadása.

A jelek hangértékeivel kapcsolatban, még mielőtt valaki megvádolná a lükiket, hogy túl liberálisan használták az *i* jelét, gondoljon az angol *bit, bite* és *bird* szavakra. Ami engem meglepett az a *p* és a *b*, valamint a *β*, amit Melchert átírt *K*-nak, jelek hangértékei, ezek a jelek nagyon keverednek, mintha a lükik nem érzékelték volna a P, B, F és V hangok közötti eltérő hangzást. Vagy csak én nem látom a rendszert e jelek használatában?

[1] http://lycianturkey.com/
[2] http://www.oxbowbooks.com/bookinfo.cfm/ID/59302

© Copyright Mikes International 2001-2013

A Xanthoszi Sírkő Felirata — a oldal

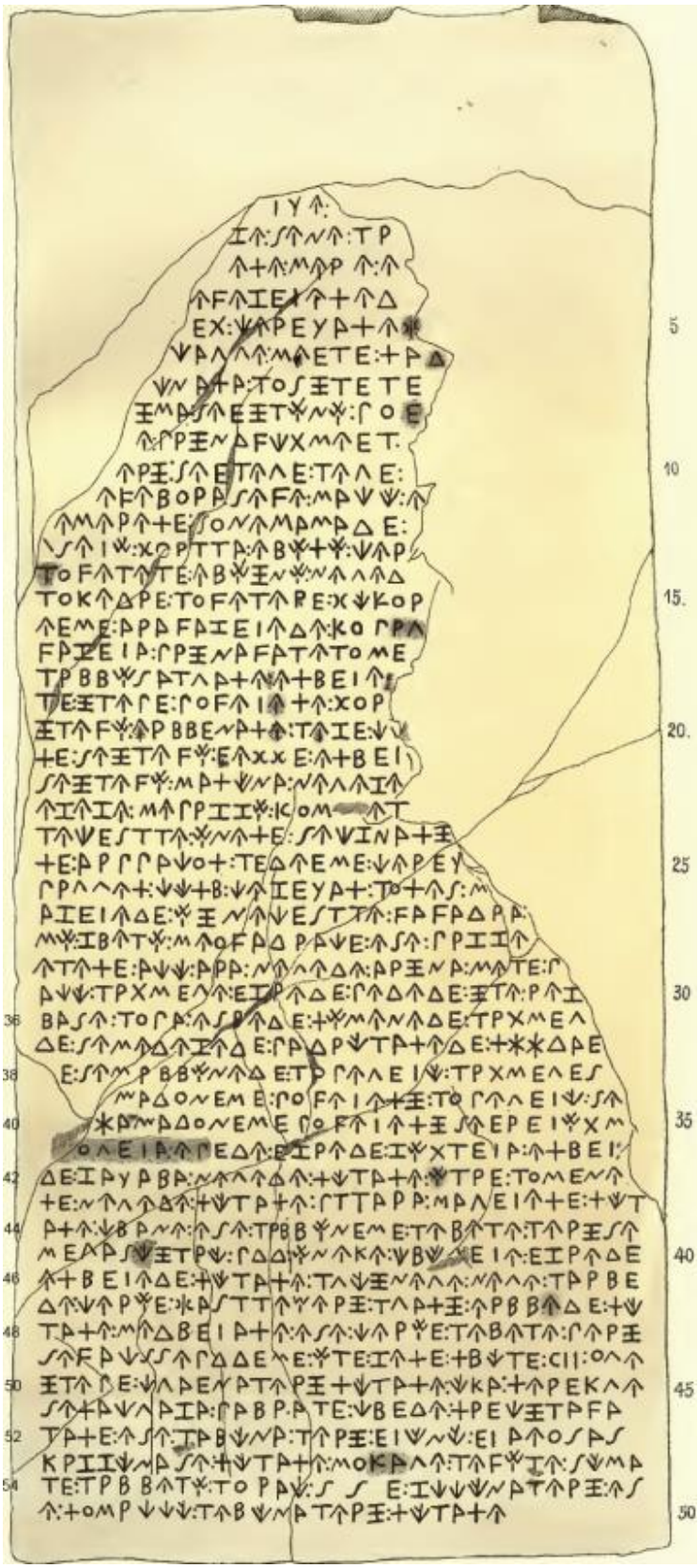

A faximile képek a *The Lucian inscription after the accurate copies of the late Augustus Schoenborn*, 1868, London – Jena – Paris című könyv utánnyomású kiadásából valók.

A Xanthoszi Kőoszlopnak ez az oldala szenvedte a legtöbb kárt.

Augustus Schoenborn eredeti sorszámozását, mely az épen maradt első sorral kezdődik, a kutatók felülírták. Az új sorszámok a kép baloldalán láthatók, kezdve a 36. sorral, lévén, hogy az azt megelőző sorok túl hiányosak ahhoz, hogy az egyes szavak olvasatát az értelmes összefüggő mondatok egyértelművé tennék.

Igazán kár, hogy nem tudjuk élvezni a teljes szöveget, de talán még sem minden veszve. A kedves olvasó, a hiábavaló keresztrejtvény fejtés helyett, megkísérelhetné a hiányzó részek feltöltését úgy, hogy egy minden tekintetben összefüggő értelmes szöveg kerekedjen ki.

Érdekes, hogy minden oldal, a semleges c oldal első részét kivéve, a médek ellen lázadó hazafiak mellett szól. Ez lehet a magyarázata az oszlopot ért vanadalizmusnak, és annak is, hogy a közelben talált Lètôoni háromnyelvű sztéle – az elnyomó hatalom hivatalos közleménye – miért sértetlenül került elő.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Inscription: 44a

1 ebẽñni[: stta]l[ã: m=e]n=ad[ẽ: x]er[iga: ar]ppa-
2 xuh: tid[eimi:] xe[.i]gah: [.....: k]u[pr]lle[h]
3 xahba: a[.....]e: s=[ek]eb[u]-
4 re: ehb[ije.....]u[...]
5 ñtikdu[.....e]
6 re: xal[le.....]
7 n[.....]ze: s=ene: tr[.....]
8 e[.....].ehe: mere: e[bette.....]
9 t[.....er]ewezijehed[i.....e]-pñ
10 [.....]ijm̃: xerigahe: [.....]
11 mere: [eri]: xalle me=i=ti: had[.....]
12 ñte: mahãnaha tusñti=ti [.....]
13 [...ar]ñna: se=i ñt(e)=ẽnẽ: puw[.....]
14 [....]we: prñnawã jm̃meit[.....]
15 [...t]erñ: se=i tali: teli[.....]
16 [...]ekebura: se=we: maxi: e[.....]
17 [.]e merehi: sunemamadi [.....]
18 esejẽ ϑ[u]rtta: ebẽhẽ xer[.....]
19 tuwete: ti ebẽñnẽ: [n]eled[.....]
20 tukedri: tuwete=pi ϑãkur[.....ti]-
21 deimi arawazije=de kuprl[leh ..... ara]-
22 wazija: prñnawate tum[.....]
23 trbbẽ s=atlahe ehbije: h[.....]
24 ti: ñtepi: puwej[e]he: ϑurt[t.....]
25 ñtewẽ: erbbinahe: tezi: xu[gahi: ehbije-]
26 hi: se ñtewẽ: teϑϑi: ehbij[ehi .....]
27 se ñtewẽ: mahãna: nelezẽ[.....]
28 ezeze: me przzẽ: kum[.]: me=ti[.....]
29 te xistte: ẽnehi: se xñnah[i.....]
30 hi: arppaxuh: tideimi: xerig[ah: ....: ku]-
31 prlleh: xãhb: xezigah: tuhes: me[....araw]-
32 azijedi:ẽñne xistte wawadra [....]
33 mẽ zbetẽ: me uwadraxi: ese: przz[.....]
34 etehi: axã: ara: nelede arñna: me=ti p[...]
35 axã trjm̃mile izredi: pededi: ñterez[...]
36 base: tupa: esbedi: hẽmenedi: trm̃mil[ije{> sa}]-
... TOPA : ÉSZ BEDŰ' : KÉMEN E'DŰ' : TuR áLLaMI L[ISZA]
37 di: se medezedi: padrãtahedi: hqqadi[je-
DŰ' : S E MÉDECS E'DŰ' : aPAD uRÁT A KEDÜ : Ha KóKADI [iLY E'-
38 d]i: se mrbbẽnedi: tupelijã: trm̃milis[..]
D]Ű' : S E MeRőBe' BÉNa E'DŰ' : TÖBB ÉLI úJJÁ : TuR áLLaMI LISZ[ÁT]
39 [....]Kadunimi: puwejehñ: tupelijã: se [l]
[LÁZaDóKKA'] VADON IMI' : BŐ öVEJE HáNY : TÖBB ÉLI úJJÁ : S E [L]-
40 [...]qa Kadunimi puwejehñ se irijẽm̃m

© Copyright Mikes International 2001-2013

[ÁZaDó]KKA’ VADON IMI’ BŐ öVEJE HáNY S E ÍRÍJ ÉLeMe
41 [..]ulija e[p]ide: izredi: zẽm̃tija: ehbij[e]
[BeT]OLi ÚJJA’ É[PP] IDE : ŰZi eREDI : CÉLT ÍJJA : E Kű BŰJ[E]
42 di: zagaba: nelede: hãtahe: ẽtri: tumine-
DI : űZi AGGÁ’BA : Nő’ ÉLED E : HÁT A HE’ : ÉTeRI : TÖMÍNNE’
43 hi: nelede: h[ã]tahe pttara: malijehi: hãt-
HÍ : Nő’ ÉLED E : H[Á]T A HE’ PaTáT ARRA : íM ÁLLi ILY E KŰ : HÁT
44 ahe: xbane: ese: trbbẽnimi: tebete[: #] terñ se
A HE’ : áGYBA NE : ESSE’? : TőRBe’ BÉNa Ű MI : űT EBBE TETTe ERNYeSSZE
45 milasãñtrã: pdd:ẽneke: xbãnije: izredi
MÚLÁSÁ aNNYiT RÁ : aPaD De : ÉNEKE’ : GYoBBÁN ILY E : ŰZi eREDI
46 ehbijedi: hãtahe: tlãñ nele: nele: tarbi-
E Kű BŰJE DŰ’ : HÁTA HE’ : TaLÁNY eNNÉL-E : eNNÉL E : TÁRBÚ’
47 de: xerẽi: qastte τerñ: tlahñ: erbbedi: h[ã]-
DE : iGYERÉ Ű : KASTo’T EGYE RoNGY : iTaL AHáNY : ÉRBe BEDŰ’ : H[Á]-
48 tahe: medbijahe:{> j} ese: xerẽi: tebete: [p]er[ñ]
T A HE’: MÉDBe ÍJJA HELYE S E : iGYERÉ Ű : üT EBBE’ íTE : PERNYe
49 se waxssepddimi: ẽti: zehi: hbãti: CII (íV+KeTTő?): u[..]
S E VÁGY SoSE aPaD De ÍM Ű : É’TI : űZ E HŰ : HiBÁT Ű : éVeKeT : Ö[L E]
50 ñtepi: xlaina terñ hãtahe: ãka: herikle
NYű TÉPI : GYaLA INA’ TERNYe HÁTA HE’ : ÁKA : HERIKeLi E’
51 se haxlaza: pabrati: xbide: hrixñtawa-
S E’HAGYi LÁZA : aBBA’ BaRÁTI : GYoBB IDŐ : HíRe Ű GYaNYóT AVA-
52 tahi: ese tabãna[: #] terñ: ijãnã: ijaeusas
TA HŰ : ESZÉT A BÁNAT ERNYI : ÍJJÁNÁ’ : UJJA E ŐSi ASZ-
53 krzz[ã]nase: hãtahe: mukale: tewẽt[e]: sãma{> d}-
KóR CSúCSÁN ASZ E’ : HÁT A HE’: MÓKÁL E’ : őT E VÉTE: SZÁMaDó’-
54 ti: trbbetẽ: turaxssi: zxxãna terñ: es-
TI : TeReBéBE’ íTÉ : íTŐRe AGY SZuSZI : űZi GYaGYÁN A TERNYű : ESZ-
55 e: humrxxã: tebãna terñ: hãtahe
E : KOMáRa íGY aGGYÁ’ : őT E BÁNAT ERNYi : HÁTA HE’

... topa (tompa) ész bedűl, kémen eldűl, Tur Állami L[isza] (szövetség) dűl, s e médecs(ke) eldűl, apad. Urát a kedü (kedv) ha kókadi [ily eld]űl, s e merőben béna eldűl. Több éli újjá (a) Tur Állami Lisz[át] (szövetséget) [lázadókkal] vadon imily bő, öveje/övéje hány. Több éli újjá s e [lázadó]kkal vadon imily bő, öveje hány s e írij élem (kor) [bet]oli, újjal é[pp] ide űzi, eredi célt íjja. E kű bűj[e] dűl, űzi aggályba. Nől, éled e hát(ság), a hely éteri tömjénnel hí. Nől, éled e h[á]t, a hely patát arra ím álli. Ily e kű-hát, a hely.
Ágyba ne essen, tőrben béna ű, mi űt ebbe tette ernyesssze múlásá, annyit rá. Apad, de énekel, gyobbán ily e, űzi, eredi, de igyeré (igyekezeté) ű kastolt, egye rongy, ital ahány érbe bedűl. H[á]t a hely? Médbe íjja helye s e igyeré ű üt, ebben íte: pernye s e vágy sose apad, de ím ű élti, űz e hű hibát, ű éveket ö[l, e] nyű tépi. Gyala (gyáva) inal, ternye háta hely, áka (ág) herikeli (herkéli) el, s elhagyi láza (lázongó kedve), abban baráti, gyobb idő híre. Ű gyanyót avata, hű eszét a bánat ernyi, íjjánál ujja, e ősi aszkór csúcsán asz el. Hát a hely? Mókál ez, őt e véte (vétke?) számadólti : terebében íté: ítőre (ejtőre/intőre) agy szuszi (súgva uszítja), űzi gyagyán a ternyű esze. Komára így aggyál, őt e bánat ernyi, háta hely.

© Copyright Mikes International 2001-2013

lisza/lésza: (1), (le-esz-a) fn tt. lészát. E szó az ország különféle vidékén különbözõ jelentésekkel bir ugyan egyes tárgyakra alkalmazva: de azon alapfogalomban mind megegyeznek, hogy lésza bizonyos növények ágaiból vagy száraiból csinált oly szövedék v. fonadék, melynek területe lapos, és majd lefektetve, majd felállítva, majd kerekre hajtva használtatik... CzF

élem: (él-em) fn. tt. élem-ìt. Csak származékaiban használt szó, am. kor, életkor, melyet leélünk, életfolyam. Származékai: élemìdik, élemìdés, élemìdìtt, élemény, élemetes stb. CzF

ternye: (1), (ter-eny-e) fn. tt. ternyét. Diószegi-Fazekasnál növénynem neve, a négyfõbbhímesek seregébõl és táskások rendébõl; némely hímszálain belülrõl kis fogacska látszik; táskája vagy csorba, vagy ép végü, szirmai némely fajokban két fogúk. (Alyssum). Ennek egyik faja népies néven a ternyefû; l. ezt. A ternyének legtöbb faja sátorozó, azaz szétterjedt virágfüzérü, t. i. habár a virágzat kocsányai különbözõ magasságból indulnak, végre mégis egyenlõ magasságra érvén egy sikban terülnek ki. Különösen ilyen minõségü a ternyefû is; tehát ez valószinüleg e tulajdonságtól vette nevét; s a ‚ternye' magában a növénytanban nemi névvé lett, mint több más növény nevével is történt. CzF

kastol: (kast-ol) áth. m. kastol-t. Tisza vidéki szó. Sáros, sárvizes, lucskos, harmatos helyen járva bemocskolja (pl. a ruha alját). Máskép: *csatakol, lucskol*. CzF

herkél: (her-k-el v. her-g-el) áth. m. herkél-t. 1) Valamely növénynek, pl. fûnek, gabonának hegyét, csúcsát letépi, elcsipi. 2) Akármily más csucsos test tetejét elmetszi, vágja, lecsipi. *A lágyra fõzött tojást megherkélni.* CzF

ernyik: erõhanyatlás, a szilárd részek bomlása, tágulása az ernyed, ernyedés származékokban.

aszkór: (asz-kór) ösz. fn. Betegség neme, mely a testet lassan-lassan hervasztja, fonnyasztja, míg végre kiszáradva elvész. Népies nyelven: szárazbetegség. CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

A Xanthoszi Sírkő Felirata — b oldal

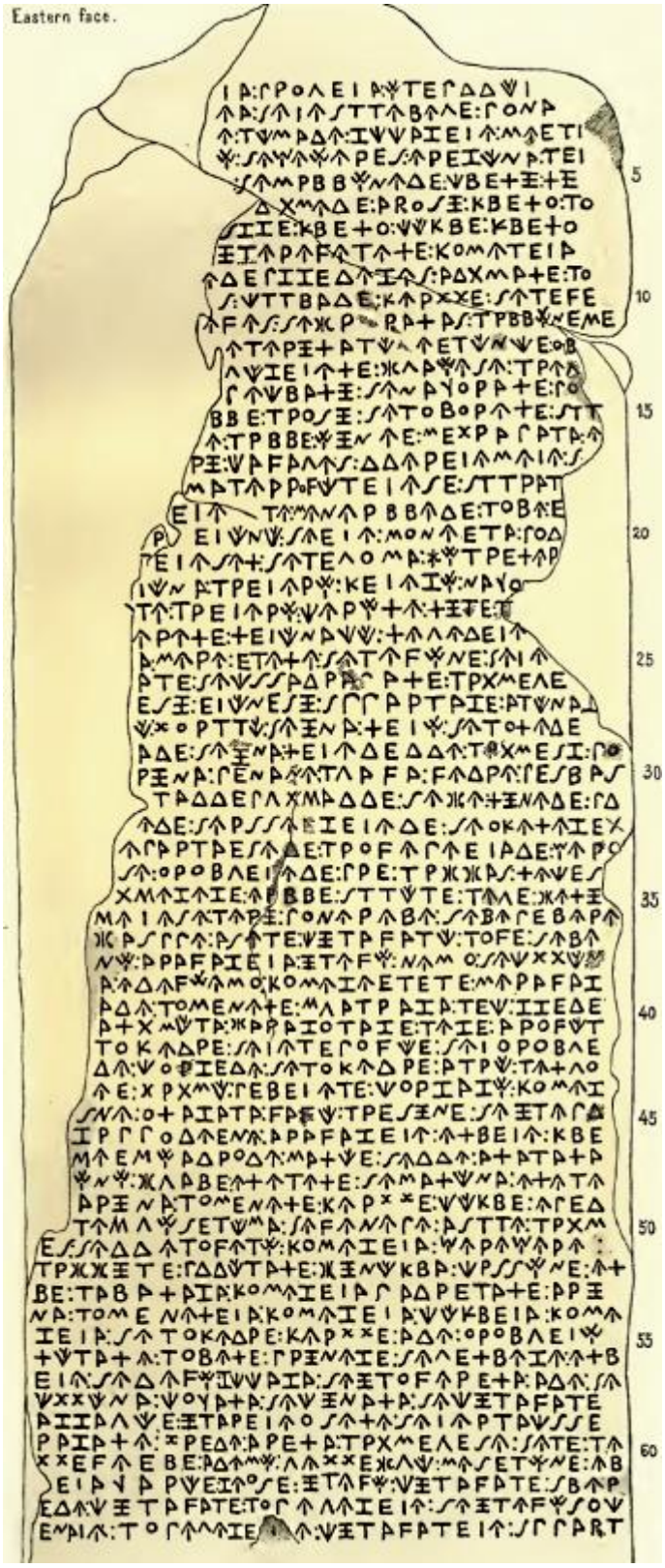

A felirat keletkezésének idejében a szerzők még nem nevezik meg magukat. A szöveg ezen részének a szerzője azért annyit elmond harmadik személyben magáról, hogy pörölő ódájának az éle már csorbul. Ebben hasonlít hozzá a ***c*** oldalra utólag rárótt szöveg alapgondolata is. Mindkettőben a kifulladt szabadságharcról van szó.

Sajnos, itt is vannak annyira hiányos részek, melyek megtörik a különben élvezetes szöveget.

A piros szögletes zárójelben [] levő részek a képen nem látható töredékekből lettek helyreállítva. A hiányos sorokban találhatók betűcsoportok melyek egyeznek a megfejtett egy-egy betűcsoportjával, azért még sem mondható ki 100%-os azonosságuk, ahogy a megfeleltetés módszerének alkalmazói azt abszolut alaptételként teszik. Ilyen megfeleltetésből tördelte le például Melchert a *se* 'szót' a *señtuweriha*, *sexñtawati* és *señtewẽ* csoportok éléről, pedig ezek olvasatai: SZENNYeT ÓV-E RUHA, eSZE GYaNYóT AVATI, S ENNYi TEVÉ.

A megfeleltetés csak más módszerek kisegítését szolgálhatja. Kizárólagos módszerként alkalmazva igen bizarr tolmácsolásokhoz vezeti a kutatókat.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Inscription: 44b

1 [ebei: kbi]ja: prulija: ẽti pddãt[ija]
EBBE' Ű : KűBe ÚJJA' : PöRÖLő ÚJJA' : É'TŰ' aPaDó óDÁT [ÍR A']
2 [ijãnati]ja: se(j)estte(e)beli: puna[..]
ÍJJÁN ATTÚ' iLY A' : SÉLYE SöTéTE BELŰ' : BŐ NA[DáLY]
3 τere τere: tãmade: zxxazije: mei ti
[GYERE GYER]E : TÁMADD E : ZaGY(va) aGYAZ ILLYE' : íME ÍTŰ'
4 [[.]budi: iw]ẽ: seτeτeris: erizãna: ti(j)
[íGY] BŐDŰ' : Ű VÉ' : S E CSECSÉRŰ' iS : E'RITYÁNA : aTTÚ' íLY(!)
5 [[...]iked[i]]: semrbbẽnedi: xbihñ: hñ
[SZoMoR]Ú KED[Ű] : S E MeRőBe' BÉNa E'DŰ': GYoBÚ' HáNY : HaNYa-
6 [.....a]dm̃medi arusñ: kbihu: tu
[TLIK HáNY Vé]DeLME DŰ' : A ROSSZ aNNYi : Ki BÚKÓ :
7 [.....]..i kbihu: xãkbi: kbihu
8 [.....]ñterewetehi: kumetija
9 [.....]edi pzzidezes: adm̃mahi: tu
10 [.....]s: xttbadi [k]er99i: seti(i)wi
11 [.....]ewes [s]e qr[i]rahas: trbbẽnimi
ÉVE So[S]E KeR[Ű'] Rá A HÁZ : TeReBéBe' É'NI íM Ű
12 [ẽnẽ: s[m̃m.t]]e terñ ha..[.]ei tã[n]ãi: ub[...]
É'NÉ : SZe[LLeMi LéT]E TERNYe HATáR[áT] E' ITT Á'[N]Á : ÓB[ÉGaT]-
13 [wazisñ [te]]lẽ?zijehi: qla(j)ese tre[l...]
VA űZ ISZoNY[T E'] LÁZÍJJa E HŰ : KaLAJ ESZE TeRE[Li A']
14 [señ[n]e tre]pe xbahñ: senagurahi: pu[nam]
iSZÉNY[eN] E TeREP EGYéBe AHáNY : SZÉN-AGÓRA HÍ : BO[NA aMi]
15 [[u]wahe: tr]bbi: trusñ: se tuburehi: stt[ra-]
[Ó]V A HE': TeReBéBŰ' : TöRŐ iSZoNY : S E TOBOR ÉKŰ' : öSZTeT [uRA-]
16 [[.]ãni[da]h]e: trbbi: ẽñnei: mi9rapata e[..]
[T] Á'NI [iDe A] HE' : TeReBéBŰ' : É' NYő'Ne Ű : MITHRA aPÁTA' E[..]
17 [.....]rñ: xawales: dderijemeje: s[...]
eRÉNY : GYÁVA LESZ : De DERŰJE MELLYE' :
18 [.....]mate aruwãtijesi: sttrat[...]
19 [.....]ijete: menerbbedi: tubei[t..]
20 [.....]rijãna: seije muneita: pu[d...a-
21 ruwãt]ijeseh: setiluma: qẽtriher[..]
22 [.....]jãna: trijerẽ: kijezẽ: nagu[r...]
23 [....]ete trijerẽ xerẽhe: hñti: t[....]
24 [.....]erehi: hijãnaxã: heledije[...]
25 [.....]a: mere: itehe: setewẽni: seje[...]
26 [....]ati se xssadrapahi: trm̃mili[...]
27 [.....]isñ: ijãnisñ: sppartazi: atãna[zi]
28 [.....]ã: 9urttã: señnahijẽ: se tuhedi
29 [....]adi: señnahijedidde trm̃misñ pu
30 [....a]rñna: pinale: tlawa: wedre: pisba[s]
31 [.....]taddi: plm̃madi: se qehñnedi pd-

© Copyright Mikes International 2001-2013

SZÉKE KöNNYeN E'DŰ' PaD
32 [dãtij]edi: sersseizijedi: se ukehezi-
[óDÁT IJ]EDI : SÉReS eSZE ŰZI iJEDI : S E OK ÉHE űZI
33 [jedi] epartaisedi: truwepeijadi: ter[.
[iJEDI] E PÁRTA IS E'DŰ' : TuR ÖVÉBE ILY ADI : CSERe
34 [.edi] se urubli[j]edi: pri: trqqas: hexis:
[iJEDI] őSE ÖRÖBeLI[J]E DŰ' : BáR Ű : TűRi KóKAS : HEGYi ŰZi:
35 [....]m̃mezezi: erbbi: sttãti: teli: qehñ:
[BáR FéLe]LME íZEZI : ERőBe' BŰ : SZíTaTÁTÚ' : TELI : KEHe'NYi:
36 [...]mejese: terñ: punerebe: sebe pibere:
[SZíVE] MELY EZZE' : TERNYe : éP ÖNERő EBBE' : S EBBE' éPP Ű éBER E
37 [trq]qaspe: a[s]ati: xñtawatã: tuwi: sebe
[TűRő Ku]KA SZePPE' : A' SZó ATTÚ' : GYaNYóT AVATÁ : uTÓVÚ' : S EBBE
38 [...]nẽ: arawazija: ñtewẽ:(n)em[-]u: se x99ã
[BeLeVi]NNÉ : A' RAVASZ ÚJJA' : NYűT EVÉ : NEMTŐ : eSZE GYú'TaTÁ-
39 [na: s]ebedewẽ emu: kumezeititi: me(e)rawaz-
[N A' S]EBE DEVÉ EMŐ : KŐMÉCSE ŰT ÍTI : íM E RAVASZ
40 [ija]ade: tuminehi: mlatraza: tixzzidi
[ÚJJA'] AD E : TÖMŰNEK Ű : MuLATóRa AZZA' : iTT ÍGY ZúZI DI-
41 [...]ahm̃mãta: qarazutazi: tezi: aruwãt-
[aDaLN]AK áLMÁT A': KAR AZÓTA áCSI: TE'ZI : A ROVÁT-
42 i[..] tukedri: se(j)eti: puwẽ{>ã}i: se(j)urubli-
É[KoT] áTOK E DeRŰ : SÉLYÉT Ű : éPP ÓVÁ Ű őSEI ÖRÖBeLI-
43 [je]de: xurzide: se tukedri: atrã: tehlu
[JE] DE : GYÖRTYe ÜDE : eSETi OK E DeRŰ : A' TúRÁ : TEKéLLŐ
44 [..]lei(:#) 9rm̃mã(:#) pibijeti: xurzazẽ: kumez-
[E]LEIT uRaLMÁBÚ' BŰJÉT Ű : íGY ŐRZi AZÉ(rt) : KŐMÉCS
45 [e]ine: uhazata(:#) wawã: trisñni: señte pl
[E'] INNE' : Ó-HAZÁT AVVA' óVÁ : TuRI SZeNNYéN Ű : S ENNYiT E PéL-
46 [..]zrppudeine: arawazije: ehbije: kbi
[Da aR]CáRa PúPÓ' DE Ű NE : ÁRÁVA' óCSÚJA : E HiBIJE : KűBŰ'
47 [..] mei mẽ adrude: mahãi: sedde: ahataha
[SZeLLe]ME ÍM É' ADó eRŐ DE : MA Ki ÁJJa : eSZÉD DE : Á'HAT A HA-
48 [dẽ]ẽnẽ: qla(e)bi: ehetehi: se mahãna: ehete-
[D éL]ÉNÉ' : KiLÁBÚ' : EHET-E KŰ : S E MAKÁNNA' : É'HET-E
49 [he] arñna: tuminehi: ker99i: xãkbi: epid-
[HE'] ÁRNYáN A : TÖMŰNEK Ű : KERű'TeTI : GYÁKáBÚ' : E BID-
50 [e ñ]temlẽ sitãma: sewe nepe: astte: trm̃m-
[ÉNY]T (bölényt) E MeLLÉ SÜT ÁM A : SZEVE? NÉPE : A SőTéTTE' : TéR eLMe
51 is: sedde tuwetẽ: kumezija: tere tere
IS : eSZÉD DE TŐVE' íTÉ' : KŐMÉCS UJJA' : GYERE GYERE
52 trqqñti: pddãtahi: qñnãkba: xrssẽni: eh-
TuRoK KöNNYéTŰ' : ePeDő óDÁT A KŰ : KoNGaNÁ KáBA : aGY RoSSZ SZÉNŰ' : E Hi-
53 bi: tabahaza: kumezija: padritahi: arñ-
BI : iTÁBa' A HAZA : KŐMÉCS UJJA' : PADRa ITTA' HÍ : ARaNYá-
54 na tuminehija: kumezija: xãkbija: kume-

© Copyright Mikes International 2001-2013

N A’ TÖMi INNi E HÍ’JA : KŐMÉCS UJJA’ : GYÁKa BÚJA : KŐMÉ-
55 zi[j]a: se tukedri: ker99i: ade: urublijẽ
CS Ú[JJ]A’ : eSETi OK E DeRŰ : KERTeT Ű : AD E : ÖRÖBeLIJÉ
56 hãtahe: tubehi: prñnezi: se lihbeze: eh[b]-
HÁTA HE’ : TÖBB E HŰ : PaRáNYoN EZ Ű : S E LÜKi BEZE : ÉHi[Be’]
57 ije: sedewẽ: zxxaza: se ñtuweriha: ade: se
ILYE : eSZE DEVÉ : ZaGY(valék) áGYA aZZA’ : SZENNYeT ÓV-E RUHA : AD-E: eSZE
58 x99ãna: xugaha: se xñnaha: se xñtawati
GYú’TóT Á’NA : iGYÓG A’ HA : eSZE GYaNYó’NA HA : eSZE GYaNYóT AVATI
59 azzalãi(: #) ñtarijeusehe: se(j)ertaxssi-
A’ ZúZi ALÁ UNGaTÁRa ILY E ŐS ÉHE : SÉLYÉRe iTATTYa SZeSZ U-
60 razahe: 9ride: hriha: trm̃milise: seti: te-
RAZZA HE’ : CSűRI DE : KaRIKA : TuR áLLaMI LISSZE’ : SZÉTŰ’ : TE-
61 99iweibi: ade mẽ: le99i: qlã: mesitẽni: eb-
TeTI öVÉIBŰ’ : AD EMÉ : LeTéTŰ’ : KóLÁ’ : MESSZI iTT É’NI : EBü-
62 [e]ija garãi(: #) zeusi: ñtewẽ: xñtawati: sber-
[L] ÍJJA GARÁ’ ŰZi E ŐSI : NYűT EVÉ : GYaNYóT AVATI : SeB ÉR-
63 ide: xñtawati: tupelezije: se ñtewẽ: sux-
I DE : GYaNYóT AVVA’ aTTÚ’ : TÖBBE’ éLEZI iLYE : S ENNYi TEVÉ : SZÓ üGY-
64 inaje:tupelezije: xñtawatije: sppart-
IN A JE’ : TÖBBE’ éLEZI iLY E : GYaNYóT AVATi ILY E : SZéP PARTi

Ebben ű kűbe újjal, pörölő újjal éltűl apadó ódát [ír az] íjján, attúl ily a sélye, sötéte belűl bő. Na[dály] (pióca) gyere, gyere támadd, e zagy(va) agyaz (agyaskodik) illyel. Íme ítül [így] bődül, ű vél s e csecsérül elrityálna, attúl ily [szomor]ú ked[ű]. S e merőben béna eldűl, gyóbúl (jóból) hány hanya[tlik, hány vé]delme dűl. A rossz annyi, ki búkó ...

7 – hiányos –11

... éve so[s]e ker[űl] rá a ház terebében élni, ím ű élné, sze[llemi lét]e ternye határ[át] ez itt áll[n]á. Ób[égat]va űz iszony[t, ez] lázíjja, e hű kalaj esze tere[li az] iszény[en] e terep egyébe. Ahány szén- *(szín-)agóra hí, (zene)bo[na ami] [ó]v. A hely terebéből törő iszony s e tobor ékűl ösztet [urat] állni [ide. A] hely terebéből él, nyőlne ű Mithra apáttal e[.....] erény gyáva lesz, de derűje mellyel ...*

18 – hiányos – 30

... széke könnyen eldűl, pad (pódium?) [ódát ij]edi, séres esze űzi, ijedi s e ok éhe űzi, [ijedi]. E párta (Pártus állam?) is eldűl, tur övébe ily adi, (de) csere [ijedi], őse öröbeli[j]e (örökbelije!) dűl. Bár ű tűri, kókas hegyi űzi, [bár féle]lme ízezi (ízekre bontja), erőben bű, szítatátúl teli. Kehelynyi [szíve] mely ezzel ternye, ép önerő ebben s ebben épp ű éber. E [tűrő ku]ka (néma) szeppel (szűköléssel) a szó attúl gyanyót avatá utóvúl s ebbe [belevi]nné a ravasz újjal (ismét), nyűt evé nemtő (mentő szellem) esze gyúltatá[n a s]ebe devé (dévajkodásé) emő. Kőmécs űt íti, ím, e ravasz [újjal] ad e töműnek ű mulatóra, azzal itt így zúzi di[adaln]ak álmát. A kar azóta ácsi (ácsorgó), telzi (tölti) a rováté[kot]. Átok e derű, sélyét ű épp óvá, ű ősei öröbeli[je] (örökbelije!), de györtye (gyértya) üde, eseti ok e derű. Az túrá tekéllő [e]leit uralmából, bűjét ű így őrzi azé(rt) kőméccs[el]. Innej ó-hazát avval óvá turi szennyén ű. S ennyit e pél[da ar]cára púpol, de ű ne áráva ócsúja. E hibije: kűből [szelle]me. Ím él adó erő, de ma ki ájja? Eszéd (eszmél) de állhat a ha[d él]én-é, kilából ehet-e kű s e makánnal élhet-e? [Hely] árnyán a töműnek (tömegnek) ű kerülteti (körettel ellátja) gyákából (nyársról) e bid[ény]t (bölényt), e mellé süt ám a szeve? népe. A sőtéttel tér elme is, eszéd de tővel (tűvel) ítél. Kőmécs újjal gyere, gyere! Turok könnyétűl epedő ódát a kű konganá, kába agy rossz szénül (színhelyül), e hibi: itában (italában) a haza. Kőmécs újjal*

© Copyright Mikes International 2001-2013

padra ittal (itallal) hí, aranyán az tömi, inni e hí'ja, kőmécs újjal, gyáka (gyaka/nyárs) búja (bújata). Kőmécs ú[jj]al, eseti (alkalmi) ok e derű, kertet (bekerített részt: fogságot) ű ad e öröbelijé (örökbelijért!). Háta hely, több, e hű parányon (kis területen) ez ű, s e lüki beze (bizony) éhi[ben] ilye: esze devé (dévajkodásé), zagy(valék) ágya. Azzal szennyet óv-e ruha? Ad-e esze gyújtót, állna igyóg (legott) az, ha esze gyanyólna, ha esze gyanyót avati? Az zúzi alá ungatára, ily e ős éhe: sélyére itattya, szesz urazza, hely csűri, de Karika, Tur Állami Lisszel szétűl teteti. Övéibűl ad emé (emezért) letétűl. Kólál (csavarog) messzi, itt élni ebü[l], íjja garál, űzi e ősi nyűt evé, gyanyót avati, seb éri, de gyanyót avval attúl többel élezi, ilye s ennyi tevé. Szó ügyin a jel, többel élezi, ily e gyanyót avati, ily e szép parti.

* *öröbelije*: ez a szó háromszor is előjön ***örökbelije, öröke, öröksége*** értelemben, de ebben a helytelen formában. Nehéz elhinni, hogy mindháromszor ugyanazt a betűt felejtette volna ki a vésnök, ugyanakkor az is hihetetlen, hogy a szót így ejtették volna a turok.

agyaskodik: (agy-as-kod-ik); k. m. agyaskod-tam, ~tál, ~ott. Gyakran, ismételve makacskodik, nyakaskodik, fejeskedik, sajá véleménye, akarata mellett más józanabbak daczára önfejüsködik. CzF

sélye: (1), fn. tt. sélyé-t. Régi, s ma alig divatos szó. Calepinus magyarázója szerint am. „mortuorum conditorium," azaz, sír, sirbolt. Szabó Dávidnál, sír vagy koporsó, Sándor István szerint, szent Mihály lova. Egyezik vele a Heltainál eléforduló zséllye. (2. köt. 251. l.) *Zséllyébe tevék a testet, és beszurkozák azt mindenfelõl.* CzF

rityálódás: (rity-a-al-ó-od-ás) fn. tt. rityálódás-t, tb. ~ok. Gúnyolódás, csúfolódás. CzF

kalaj: (kal-aj) mn. tt. kalaj-t, tb. ~ok, harm. szr. ~a. Gyöke a tétova s a görbe utakon járást jelentõ kal, képzése olyan mint a dévaj, szilaj szóké. Jelent csavargót, bolygót, kalandozót, kalézolót. Szép hangzata miatt megérdemli, hogy elavult állapotából ujra divatba hozassék. CzF

iszény, ízék v. izék: (íz-ék) fn. tt. ízék-ìt. Takarmányhulladék, maradék, pl. széna-, szalma-, kukoriczakóróból, melyet a marha a jászolban hagy. Néhutt: *iszény. Izékkel befûteni a kemenczét. Az izéket kihordani a ganajdombra. A jó takarmányból kevés izék marad. Megeszik még az izéket is, csak legyen.* Átv. szélesb ért. emberi eledel hulladékát is jelenti, köznép nyelvén. Gyöke a bütyköt, csomót, tört részt, tagot jelentõ íz. Ettõl különbözik: *török. CzF*

szén/szín: lásd szín(hely), szín(pad), (kocsi)szín

tereb/terep: (1), (tér-ep) fn. tt. terepet. Szélesebb tér, melyet valamely test elfoglal, különösen midõn széleit szétfeszíti, honnan terepély fa, melynek ágai szétnyulnak, terepély sátor, melyet szélesre pányváznak ki. Némi módosulattal: tereb. CzF

szítat: (szí-tat) mivelt. m. szítat-tam, ~tál, ~ott, par. szítass. Mondják papirról, mely itat, vagyis a tintát általereszti. CzF

ternye: (1), (ter-eny-e) fn. tt. ternyét. Diószegi-Fazekasnál növénynem neve, a négyfõbbhímesek seregébõl és táskások rendébõl; némely hímszálain belülrõl kis fogacska látszik; táskája vagy csorba, vagy ép végü, szirmai némely fajokban két fogúk. (Alyssum). Ennek egyik faja népies néven a ternyefû; l. ezt. A ternyének legtöbb faja sátorozó, azaz szétterjedt virágfüzérü, t. i. habár a virágzat kocsányai különbözõ magasságból indulnak, végre mégis egyenlõ magasságra érvén egy sikban terülnek ki. Különösen ilyen minõségü a ternyefû is; tehát ez valószinüleg e tulajdonságtól vette nevét; s a ‚ternye' magában a növénytanban nemi névvé lett, mint több más növény nevével is történt. CzF

szep: a fogak között beszivott levegõnek hangja. 1) Kedélyhang, melyen a fájdalmas vagy félelmes érzés kifakadni szokott. Származékai: szepìg, szepìgés, szeppen, szeppent. Hasonlók hozzá a sirásra vonatkozó zöp és zok kedélyhangok, melyekbõl a zöpög és zokog igék eredtek. Szélesb ért. erõsb indulat, vagy iparkodás következtében kitörõ leh, szusz, pihegés, honnan a szepeleg, szepelkedik, továbbá szepetel, szeplet származékok. Egyezik vele gyökben a latin sibilo, és a persában sziflí-den sibilum edere, a mongol szebi-kü szelel-ni. CzF

tel: (2) a Nádor-codexben átható igeként jön elé, t. i. a mai ‚tölt' értelemben. *„Es a szegek oly temerdök valának, hogy a seböket mind betelik vala és vér semmi ki nem jöhet vala."* CzF

tekéll, tökél, v. *tökéll,* régiesen: *tìkél*: (tì-gél? azaz te-v-eg-él) áth. m. tökél-t, v. ìtt. 1) Menynyiben származékai tökélet, és tökéletes a latin perfectio és perfectus-nak felelnek meg, am. valamit teljesen, egészen megtesz, megcsinál, elkészít, bevégez; régies jelentés; honnan: tökéletlen, am. nincs úgy megcsinálva, megtéve, elkészitve, mint kellene. 2) Az akaró tehetségre vonatkozva, am. elhatározza magát vagy magában, hogy valamit tenni végrehajtani fog, vagy törekszik. Eltökélettem magamat, hogy, ha törik szakad, ellent állok. Sok lelki küzdés, habozás, fontolgatás után eltökélni magát. Régiesen: „*Tekéljed meg*" am. végezd be... CzF

eszédik: (esz-éd-ik v. esz-õd-ik, esz v. ész gyöktõl) k. m. eszéd-tem, ~tél, ~ìtt. Eszmél, fölesmél, eszére tér, magához jön, pl. az ájulásból. Székely szó. CzF

kila: (törökül kile, és persául kila szintén gabonamérõ; meg van a lengyel nyelvben is; finnül: kielo; Heyse szerént Slavoniában is kila, Smyrnában pedig killo). fn. tt. kilát. Mérõ edény, vagyis ürmérték, száraz áruk, nevezetesen gabona, gyümölcs, mész stb. számára, mely két (némely tájakon, például Nógrád megyében egy) pozsonyi mérõt foglal magában.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Mátyusföldén: szapu, vagy szabatosabban: sarlai szapu. Tisza vidékén: köböl, harmadszemélyi birtokraggal: köble, pl. a búza köble, az árpa, kukoricza köble, mely közel jár a kila v. kile szóhoz. CzF

gyaka: (gyak-a) fn. tt. gyakát. Általán, valamit leszuró és megerõsitõ eszköz, karó, pl. melylyel a ház szalmafödelének tetejét lecsiptetik; vagy szénaboglya, kazal, asztag tetejébe, karimájába szúrt pózna, hogy a szél el ne hordja vagy le ne csuszszék; továbbá, a szekér oldalát tartó s kiálló fa, azaz rakoncza, vagy a lõcs felnyuló vége stb. Székely tájszó. CzF Itt: nyárs

igyóg/igyók: hegyaljai és bodrogközi tájszó, am. mindjárt, legott, izében, ugyanakkor, majdan. Fölcseréltetik igyold szóval is. Eredetileg együld, mint a régiek is használták. l. EGYÜLD. Ez elváltozott elsõben magas hangu igyóld-dá, melybõl az l kiesvén, lõn: igyód, igyóg, igyók. CzF

ungat: (un~ v. um-gat, szokottabban: ünget), önh. m. ungat-tam, ~tál, ~ott, par. ungass. A székelyeknél Kríza J. szerént: érthetlenül nyünynyög magában a nem felel tisztán a kérdésre. CzF

garál: (gar-a-al) önh. m. garál-t. Locsog, fecseg, haszontalanságokat beszél. Egyezik a latin garrio-val. CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

A xanthoszi sírkő felirata — c oldal

Ezen az oldalon két kézírással, két eltérő jellegű és stílusú írást találunk, közöttük pedig egy görög szöveget. Az első rész a sztéle eredeti szövegének a része, és a templomhoz tartózó zárda, leány nevelde hasznos tevékenységét ecseteli.

A második rész, egy graffiti, melyet már a sztéle sérülése, és valószínűleg a templom lerombolása után véstek az eredetileg szabadon maradt részre. Az írás minden sora csak a törés vonaláig megy, így ez a szöveg hiánytalanul leolvasható. A leolvasásnál azért történt néhány hiba. Ilyen leolvasási hibák könnyen előfordulnak, mivel az értelmes olvasat szükségessége nem ad útbaigazítást a kutatónak, csupán a külső forma, a kövön pedig vannak kopások és sérülések, melyek megnehezítik a felismerést. A vésnök is tévedett, de az első téves bevésés elmaszatolási kísérlete után rájött, hogy a tévesen beírt jelett sokkal esztétikusabb egy utána írt :) jellel törölni, a :) tehát ☺ (mosolyogva) törli az előtte levő téves betűt.

A tartalom igazolja, hogy ez a rész graffiti: egy lázadó lázong bizakodás és kétkedés marcangolja. A xanthoszi (gyantosi?) keresztről egy balladaszerű szöveg szól hozzánk, mely nemcsak nyelvében, hanem tartalmában és kifejezésmódjában is magyar. Nem vitás: embersorsok forognak kockán, melyeket csak villanásiban észlelünk, de érezzük a végzetes kényszertől didergő embert a sorok mögött, ahogy a végzet kibeszélésétől felszabadul. A szövegnek ezek a jellegzetes vonásai, bizony, a magyar ballada fő jellemzői.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Kezdjük ezt az oldalt egy jellegzetes megfejtés-részlettel Melchert tollából:
Saját gyüjteményében a xanthoszi sztéle c oldalának első három sora így néz ki:

1 [.....°e]ine n°[....]°tãtẽ: zisaprñna[je]
2 [widrñna]he: tideimi: se parzza: xbide: se sp-
3 [part]ali[j]ahe: trbbi: atãnas: zxxãte: terñ: me

A hiányzó részek feltöltésével és a sorok átrendezésével, a XANTHOS STELE című dolgozatban ez a következőre változik:

1 Sppart|[azi? … e] ine n […]tãtẽ: zisaprñna[je?]|[Widrñna]he: tideimi: se=Parzza: xbide: se=Sp|[part]ali[j]ahe:
2 trbbi: Atãnas: zxxãte: terñ:

És ime a megfejtés, vagyis a tolmácsolás:

1 The Spartans (?) –ed to –(?) Tissaphernes, son of Hydarnes, and the Persian(s) in Kaunos, and the (allies) of the Spartans (?),
2 when (?) they were fighting against Athens.

A tolmácsoláshoz fűzött magyarázatból megtudhatjuk, hogy *zxxãte* a '*they were fighting*' megfelelője, a *trbbi* pedig '*against*'. A többi az név, azokkal tehát semmi gond. Sőt, éppen ezek a nevek adják a hátteret az előbbi szavak "megfejtéséhez". Hogy miért Spártával, Athénnel és a Perzsákkal foglakozik egy lükiai felirat? Valószínüleg azért mert nem voltak saját gondjaik, amint ez az olvasatokból ki is derül. Vagy még sem? Olvassunk bele a szövegekbe és győződjünk meg erről saját magunk.

Inscription: 44c Xanthos

1 [.....e]ine n[....]tãtẽ: zisaprñna[je]
... CSISZA PíRoNGóN A[JJ E]
2 [widrñna]he: tideimi: se parzza: xbide: se sp-
[VIDoR aNYáNA]K E' : íT IDE ÍM Ű : S E PÁR CuCCA' : aGGYa Be IDE : S E SZéP
3 [part]ali[j]ahe: trbbi: atãnas: zxxãte: terñ: me
[PÁRáT] A' áLLÍ[JJ]A Ki E': TeReBéBŰ' : A' uTÁN A SZó/SZű : űZ GYaGYÁT E : TÉRiNGő : ME-
4 ñ[n]e(e)mu: axagã: maraza: me ubuhãtẽ: kbijẽti: se
NNYe[N] ÉMŐ : AGYa AGGÁ' : MARATTYA : íM E ÓVÓ GÁTÉ/HÁTÉ : Ki BŰJÉTŰ' : eSZE
5 utãna: sttati: sttala: ẽti: malijahi: p{>r}ddãti
Ó'TÁN A' : SZiTá'TATI : uSZíTóT ALÁ : ÉTI : MALYJA KI : Rá DaDÁT I-
6 ddewẽ: z{>t}xxazãi ne une: mẽseweh: m̃mi: se xbide
De üDE VÉ : TeGYe íGY AZZÁ INNE' ÖNE : eMÉSZ EVVE' Ki : LáM Ű : SZEGYéBe' ÜDE
7 sttati mẽ: sttala: ẽti: qlahi(e)bijehi: se mal[i]-
SZíTóT A' TIMMÉ : uSZíTóT ALÁ : ÉTI : Ki LAKI BŰJE HŰ : S E MAL[Y]-
8 jahi: se[(j)]ertemehi: se xñtawatehi: xbidẽñ-
JA HŰ : eSZE [] ÉRTEME HŰ : S E GYeNGéT AVATi EHHŰ' : GYoBB IDÉNY
9 hi: seddewe: sttati mẽ ~~u~~rublijẽ: meiti: puwe-
HÍ : SÉDeD EVVE': úSZTaT ÁT ÍM ÉRŐBőL ILYÉ : íME ITT Ű : BŐVE-
10 ti: azzalã: ddeu trbbeite mẽ: esbẽte: xñt-
dT Ű : A' CuCC ALÁ : DéDE Ó TeReBéBE ÍT EMÉ : E SeBÉT E' : GYeNGéT
11 awatedi unabãm̃me se mẽ kizzaprñna: widr-
AVATi E DÍ(j)ON ABBa' ÁLMa E SZEMÉ' KI CuCCA PíRoNGóN A' : VIDoR
12 ñnah: sewerijamãna telẽzij{>b}ehi: qlã[r..]

© Copyright Mikes International 2001-2013

aNYáNAK : S EVVE' RIJJA MÁN A' TELi ÉZIBE' HÍ : KaLÁ[RiS]
13 arñnas: kehixñta: erbbedi ñtube: ter[.]
ARaNY-NáS(fa) : éKE HÍ GYeNGéT A' : ERő Be-BE DÖNY?Ti Ő eBBE' : CSER[éLTe]
14 kizzaprñna: epriti: se parza: meñ[le]: t[..]
KI CuCA PíRoNGóN A' : E'PiRÍTI : SZÉP ARCA : MENNY(e)i [öLLE'] : Ti[LaL]-
15 mã: axa: se ñtepi kizzaprñnã: ttli[.....]
MÁ' : AGYA : eSZE aNNYa TÉPI KI CuCCA' PíRoNGaNÁ :
16 [.]e[..] tideimi ehbi arusñ{:#} nene xla[.....]
[N]E[Ve'Ve] íT IDE ÍM Ű E HűBŰ' A ROSSZ NYűNE NE GYaLÁ[ZZA Ki Ne]-
17 welẽ: τ[.]ãke ñtele aiti: tihe: zum̃[m.....]
VELÉ : CSá[BB]Á KÉNYTELE A' ÍTI : TŰ'KE' : CÖLö[MPRe KáRHoZ]-
18 taxa: sei tez[.....] axã: ñtepi: t[.....]
TATTYA : S E' ÍTE CS[ALáD E'H]AGYÁ : aNYa TÉPI : T[.....]
19 ñtem̃me: arñnase: se[.]uzez{>h}[i.....]
iNY?TELME : ÁRNYa'NÁ eSZE : S E [SZ]Ó CSEK[Le ...] (kelepce)

... csisza (csiszoló) pírongón a[jj e] [vidor anyána]k. El-ít (eljut) ide ím ű s e pár cuccal (holmival) adja be ide s e szép [párát] az (a nevelde) állí[tj]a ki e terebébűl (terepéből). Az után a szó/szű (szív) űz gyagyát:"e téringő menje[n] "; émő (éber) agya, aggály maratja, ím e óvó gáté/háté (támaszé), ki bűjétűl (bűbájától), esze oltán (oltalma alatt) az szitáltati, uszítót alá éti (= íti = ejti). Malyja ki rá dadát ide üde (frissen) vé (vesz), tegye így azzá. Öne emész evvel ki. Jellem ű, szegyébe üde, szítót az timmé (stimmelé), uszítót alá éti (= íti = ejti). Ki laki bűje (bűbája) hű, s e Mal[y]ja hű, esze érteme hű, s e gyengét avati ehhün (ehhez). Gyobb idény hí, séded (patakod) evvel úsztat át, ím, érőből ilyé (ilyené). Íme itt ű, bővedt ű a cucc alá, déde (őse) ó terepébe ít (jut), emé (szopja) e sebét, e gyengét avati e dí(j)on, abban álma e személy, ki cucca pírongón a vidor (vidám) anyának s evvel rijja mán (már) az teli éziben (íziben). Hí kalá[ris], arany-nás(fa) éke hí, gyengét az erő be-be dönti. Ő ebben cser[élte] ki. Cuca (kedves), pírongón az elpiríti, szép arca, menny(e)i [öllel] ti[lal]mál agya, esze, anyja tépi, ki cuccal píronganá. [N]e[velve] ít (jut) ide, ím, ű. E hűből a rossz nyűne, ne gyalá[zza, (azt) ki ne]velé. Csá[bb]á kénytele (kényszere), az íti tülkel cölö[mpre, kárhoz]tatja s ez íte (ítélete, sorsa): cs[alád elh]agyá, anyja tépi t[.....] iny?telme, árnyalná esze, s e [sz]ó csek[le ...] (kelepce)...

cucc: poggyász
cuca: (czucz-*a) fn. tt. czuczá-t. 1) Népies nyelven am. kedves, szeretõ, mintegy csókolni való.* Édes czuczám. CzF
émik: (ém-ik) kiavult ige, am. virraszt, ébren van, nem alszik. Ebbõl maradtak fenn a szinte kevessé divatozó émett, émetten szók. CzF
ít: elvont törzs íte bõvebb törzsben; és vagy am. ejt, vagy pedig int. Származéka íte (= ítõ am. ejtõ, vagy pedig intõ), s ettõl ítél, ítélet, ítész stb. Az ejt szónak ide vonatkozó értelme van, midõn mondják: ***rostán ejteni***, azaz ‚rostálni' valamit. Intõ-tõl pedig származik ‚intéz' is; a honnan ‚ítél' mintegy ‚intél' volna. Így enyészik el az n t elõtt, az öt (= önt) szóban is. CzF
séd: (sé-d) fn. tt. séd-ìt, harm. szr. ~je. Veszprém és Szala vármegyékben am. hegyi kis patak, különösen melynek csak záporesõk után van vize. Valamint a csermely csergedezõ hangjától, úgy amaz suhogásától, sebes folyásától vette nevét; máskép: sé. Rokonok hozzá: Sió, Sajó, Zsitva folyónevek. CzF
násfa, v. *násva*: elavult fn. tt. násfá-t, v. násvá-t. A régieknél am. aranyból vagy ezüstbõl készült drágakõvel rakott ékszer, melyet férfiak és nõk viseltek, latinul: monile. ... CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

nyû: (1) áth. ragozva: nyüvök, nyûsz, nyüvünk, nyûtök, nyûnek; elsõ m.: nyüvék; másod m.: ~tt, htn. ~ni; részesülõ: nyüvõ. 1) Tövestül kitép, kiszakaszt valamit. Mondják a mai általános nyelvben különösen kenderrõl, lenrõl, s néha más növényekrõl is. A virágos kendert egy hónappal elõbb szokták nyûni, mint a magvasat. A vetemény közõl kinyûni a gazt. Régibb iratokban eléjön egyébrõl is. „Nyûni kezdé az õ vén fején való hajáát.“ (Nádor-codex). 2) Viselés által valamely ruhanemût elszakgat. Elnyüni a csizmát, nadrágot. Módosítva: nyõ, tájdivatosan nyõl. Alapértelménél fogva ezen ige rokon a nyúz, nyúl, nyújt igékhez, minthogy a nyüvés, huzás-vonás, és fosztás által megy végbe, mi szerént nyû am. a vastag hangú nyú. CzF

tülök: fn. tt. tülk-öt, harm. szr. ~e. 1) Üreges szaru, milyen az ökörnemü barmoké. 2) Ily szaruból készített eszköz, pl. fuvóhangszer, milyent némely pásztorok, vadászok s mások használnak. CzF

czölömp: (czöl-öm-p) fn. tt. czölömp-öt. 1) Kuvaszebek nyakára kötött fa, máskép: czölönk. Tájejtéssel átvetve: kölöncz, vastaghangon: koloncz. CzF

32 sbirte: mezireima sabadi: mrKKdipe: sebe: p{>r}asbã
SZó BÍRT E: MEZIRE ÍM A’: SZABAD Ű: MiRe ViVé DÜ’BE’: SEB E: íRÁS BÁ-
33 natri: slati: xusttedi: sebe xñtab[j]u sebe ñte la-
NATRÚ’: S LÁTI: GYÓ SöTéTTE’ DŰ’: SEBE GYeNGéT ABá’[JJ]a ÖSSZéBB E NYűTT ELé A’-
34 Kra: trujeli: zazati: nbb:): trqqizkkepe: mede zp-
VóRA: TáRÓ-JELŰ’: űZ AZ ÁTI: NéP: TaRKáK ŰZiK eKKÉPPE’: MÉDDE’ CSaP
35 pli: xixbati: qetbeleimis: sike tesi: uwed {r[i]s}#
BaLÚ’: íGY ÜGYéBe aTTÚ: KETTőBE’ LE’ Ű Mi IS: SZŰKET ESZI: ÓVi E D-
36 erẽpliz: sebe leli: pinati: ma[s]asi: tulije.[ ]#
E RÉBeLL ŰZi: S EBBE’ LELI: BŰN ATÚ’: MÁZSÁSÚ’: TOLI JEL-
37 laKra: trbbdi: xeriga: mexbadiz: kudi: mrKKd{[i ...]}#
üL A’VóRA: TeReBéBe DŰ’: iGYER-IGA: MEGY BADa ŰZi: KÓ’DÚ’: MiRe ViVéD
38 kssa: trm̃mili#ja uweti padmruwasa kuplle [ ]#
KeSáSSA’: TuR áLLaM ILL ÍJJA ÓVi ETTŰ’ aPAD MáR ÓVÁSA KŐ’ PóLYáLó E
39 sebe: xbadasi esãnãmla:) ebinube kere: se {b[e...]-}#
SEBBE’: áGYa BADASÚ’ E’ SZÁNi ÁMuLi EBBŰ’ NŐ BEKÉRi E’ SE
40 udi: slãmati: zrbblã: m̃qrẽ: muri: tupleleimi [ ]-#
Ó’DI: S LÁM ATTÚ’: CSűRéBe aBáLÁ: LuK-íRÉ: MÖRŰ’: uTÓBB LELE ÍM Ű
41 az: sebe sbirtẽ pzziti: lelebedi: xñtabasi [ ]-#
ÁZó: SEBBE SeB-ÍRT ÉP CiCITŰ’: LELi EBBE DŰ’ : GYaNYTÁBA SZŰ
42 pe{:#} nike: waxsi: pibi: krese: rm̃pali: predi: xapaxi: j {.[ ]-}#
éPPEN Ű KE’: VAGY SZŰ: BÚBÚ’: KeReS-E: áRuLóBA áLL Ű : PeREDŰ’: üGY ABBA GYŰ’: iLY
43 adi: mrKKasuwẽti: sebe(ẽ)nẽ{:#} laKri: xñtabaimi: slãma
ADI : MiRe VíVÁS ÖVÉTŰ’: SEBEN ÉLő A VéR Ű : GYaNYíTi A’ BAI MI: S LÁM A’
44 zrbblã:) meuwe kemijedi: waxsadi: zrqqiti: zireim
CSoRBáBa’ áLL íME ÖVÉKKE’, Mi IJEDI: VAGY aSZADI: ZáRKa KITŰ’: űZőIRE Ű M-
45 emedi: xbadasadi: kudi: mawate: klleima: wijedri: ñt-
ENEDI : GYóBA De ASZADI: oKODI: Mi AVAT E’: KüLöLLE’ ÍM A’: óV IJEDőRŰ’: iNGóT
46 uwitẽni: pduradi: sebe pasbã:) ñte ne puketi{:#} xbide-
ÓV ÍTÉ’NI: aPaDÓRa ADI: SEBE íRÁSBa’ aNNYi TENNe BŐKET ÜGYéBŰ’ DE
47 wñni: ulaxadi: zrẽtẽni: sebẽnari: kupriti: turaxss-
FaNYa’Na Ű: ÓLLA’ áGYADÚ’: CSeRÉ’TÉN Ű: SEBÉN ÁRÚ’: KOPáRÍTI:

© Copyright Mikes International 2001-2013

TÖRi A GYáSZ S
48 a[l]i: na#triti mlu mawate: waxsadi: wizttasppazñ:
ADI : iNA TöRi ÍTI MúLÓ MA aVATi E: VÁGYa S Á'DI: VÍ CSaTáT
A' SuPáBA CSíNY:
49 ẽkebei xustite:) mrggazñ: klleimedi: sbirtẽ: xbad-
ÉKE eBBE ÍGY OSZTI TöMi RaGIG A CSíNY KüLöL E' ÍME DŰ': S BeÍRT É': aGYáBa D-
50 iz: tuwi pene: padrete: xeriga: waxsa: murei: sebe zri-
ICS: TÖVŰ' PEN(Y)E: aPADóRa ETTE: iGYER IGA: VÁGYáSA': áM ŐREI: SEBE CSoRI-
51 gali{:#} neitalã:) sede keri trisu: qñnãtbisu: prete
GÁL INNE' ITALa S EDE KERÍTőRŰ' SÓ: KÖNNYéN ÁT BŰ SÓ: BőRÉT E-
52 laxadi: zrẽtẽni: sebebe qirzẽ: utakija trm̃miliz:
LAGGYA DŰ': CSeRÉ'TÉN Ű: SEBÉBE KI őRZÉ: ŐT A'KUJA TuR áLLaMI LISZ-
53 tbiplẽ: trpplẽ: tuburiz: pduradi: xuzruwẽtiz:)
áT BŰ oPáLÉ : ToRBa(!) oPáLÉ: TOBOR ŰZi: Fő'D ŐRÁ DŰ': GYŐZő eRŐ VÉTI
54 xãzbi: tuminesi: hñtawã: kridesi: sebedi: qirzẽ: ziw-
GYÁZáBa Ű: TÖMÍNEZI: HúNYTA óVÁ: KöRe IDÉZI: SZEBBEDI: KŰ éRZÉ: SZÍV
55 i: dewis: asa: muwati: zrẽtẽniz: ali: muwilade: epñ tadi
Ű: DE VISZi: A' SAh: Mi ÓVi ATTÚ': CSeRÉ'TÉN ŰZi: ÁL Ű: íM ÓVUL ADi E': E BéNYéT
ADI
56 sebe: pasbbã:) nepe kiwisi{> w}u utetu ñtelija: pidritẽ-
SEBBE: PASS BúBa' NÉPE KI VISZi FŐ' ŐT E TONKíTó ELŰ' úJJA': PÌDìRÍTÉ
57 ni: pirli: murẽnedi: tuburiz: upleziz: sike tesi: arpp-
NI: PIRúL Ű: íM ŐRÉN E'DŰ': TOBOR ŰZi: OPáL E CSÌCSe: SZŰKE TESZI: ÁRaPáBa'
58 axus: ẽti: tm̃pewẽti:) kibe uwe neu: psseje: qidridi: la-
A GYÓ SZó: É'TI: íTéLő eBBE VÉT KŰBE' Ő FENE Ő: BúS SÉLYE: Ki ÜDőRe ÜDŰ': LÁ-
59 xadi: zirẽple: mede (e)rẽple: xradi: waxsa: truijele:# m(e) ẽ
GYAD Ű: CSIRÉPeL E: MÉD ERÉBe' eLE: üGYéRe AD Ű: VAGY aSSZA: TűRŐ ÚJ ELEMÉ
60 mi: maw{>r}ili: klleimedi: alKãnalax:) kize:) kle: p[ẽ]niu: tub-
vagy ha :)k = :* azaz :) k = : q akkor: /alKãnalax: qize: qle:/
MI: MARI öLI: KüLöLE ÍME DŰ': ALVÁN A LAKó ŰZi Ki eLE: /vagy: ALVÁN A LÁGY Kű :
ŰZi E' Kű eLE/ B[É]NU' Ó: TÖBB
61 edi lebi: kudi: p{>r}ubrati: p{>r}ere: medije tike: xuzrñtas-
E'DŰ' LEBBŰ': KÖD Ű: RÓ BaRÁTÚ : íR ERRE : MÉD ILYET ÍKKE': GYŐZőRe eNNYi iTTAS
62 isi: xrbblatã: trqqñtasi: tali: ermedeleli: tulijeli
ISZI: üGYéRe BáB áLLATTÁ: TaRKÁK uNGaTÁSI: uTALI: ÉReM ÉDE LELI: TOLÚ' éJJEL Ű
63 wixsabalaba: metm̃me xbade: lẽm̃pe: tunewñni: sebe (e)rẽ-
VIGYe SÁBA-LÁBA: METi eLME-áGYáBA' DE: eLÉ éLőBE': TÖNNE VáNYa'NI: SEBE RÉ-
64 pli: saba{>d}ka: qetbeleima: trqqiz: tbisu: serije kabu-
BeLLI: SZABaDoKKA': űKET BELE ÍM A': TuR Kű KŰeZ: TöBB ŰZő: SÉRi ILY E KABa Ő-
65 rã: sebe masa:
RÁ: SEBBE MÁSZ A':

Szó bírt e mezire (az oszlop mezejére). Ím, a szabad, ű mire vivé dühben: seb e írás bánatrúl, s láti: gyó (jó) sötéttel dűl (rosszba fordul). Sebe gyengét abállja összébb e nyűt elé alvóra (szemfel)táró-jelül (tur jeléül! - szójáték). Űz az áti (tengeren áti: görög) nép. Tarkák (kétszínűek, de szójáték is: trákok!) űzik ekképpen, méddel csap balul, így ügyébe attúl kettőben lel ű mi is szűket (szíveket) eszi. Óvi e, de rébell

© Copyright Mikes International 2001-2013

űzi s ebben leli bűn, attól mázsásul, toli jelül alvóra, terebébe dűl igyer-iga. Megy, bada űzi, koldul. Mire vivéd kesással (lázadóval)? Tur állam ill, íjja óvi ettől, (de) apad már óvása.
Kell pólyáló e sebbel, ágya badasul (férgesedik) el. Száni, ámuli, ebből nő bekéri, ez se oldi s lám attúl csűrébe abálá (apolá = csókolá) luk-íré, mőrűl (miről) utóbb lele, ím ű, ázó sebbe seb-írt, ép cicitűl leli, ebbe dűl: gyanytába szű. Éppen ű kell vagy szű búból keres-e árulóban? Áll ű peredűl, ügy abba gyűl, ily adi. Mire vívás övétől, sebén élő a vér. Ű gyanyíti a baj mi, s lám, a csorbában áll íme övékkel, mi ijedi (ijeszti) vagy aszadi (aszaszti/aszali): zárka, kitűl űzőire ű menedi (meneszti) gyóba, de aszadi, okodi (okoli), mi avat e külöllel (kívül állással). Ím, az óv ijedőrűl (ijedségtől) ingót, óv ítélni apadóra, adi sebe. Írásban annyi tenne bőket ügyéből, de fanyalna ű óllal ágyadúl cseréltén. Ű sebén árul, kopáríti (taroli), töri a gyász s adi ina, töri, íti múló ma, avati e vágya s áldi. Vív csatát a supában (fészerben), csíny éke, ebben így oszti, tömi ragig/rogyig, (míg) csíny külöl el, íme, dől.
*S beírt él agyába, dícs (dicsőség) tövül (tövesedik), penye apadóra ette gyér iga vágyással. Ám őrei sebe csurigál, innej itala s ede (étele), kerítőről só, könnyén át bő só. Bőrét elaggya dűl cseréltén ű (megváltozva) sebébe. Ki őrzé őt, alkuja. Tur Állami Liszát bő opálé, torba opálé tobor (tábor) űzi, föld (ország) őrá dől (bukik), győző erő véti. Gyászában ő tömínezi (tömjénezi), húnyta (elhunyta) óvá, köre idézi, szebbedi (szépíti). Kű érzé, szív (bátor) ő, de viszi a sah. Mi óvi attól? Cseréltén űzi, ál ű, ím, óvul adi el, e bényét adi, sebbe pass. Búban népe, ki viszi fől őt e tonkító elűl, újjal (újra) pederíté (szövetsegbe fonja; federatio!). Ni!, pirúl ű, ím őrén eldűl, tobor űzi, opál, e csecse szűke teszi. Árapában (ingadozó/bizonytalan állapotban) a gyó szó élti, ítélő ebbe vét, kűben ő fene, ő bús sélye, ki üdőre üdűl. Lágyad ő, csirépel e méd erében. Ele (előde) ügyére ad ű vagy assza tűrő új elemé, mi mari, öli külöle íme dűl alván a lakó, űzi ele /*vagy*: alván a lágy kű, űzi e kű ele/.*
B[é]nul ó, több eldűl, lebből (lebben) köd, ű ró barátul, ír erre méd ilyet ékkel. Győzőre ennyi ittas iszi ügyére báb állattá (önmagát), tarkák (kétszínűek)/trákok ungatási utali, érem éde leli, tolul éjjel ű, vigye sába-lába, meti elme agyában, de elé élőben tönne ványadni. Sebe rébelli (rebbenti, rebelli) szabadokkal, űket bele ím a tur kű kűezi (kövezi). Több űző séri, ily e kaba (sólyom-féle) őrá, sebbe mász az.

seb: lelki seb, fájdalom.
abáll/abárol: A fõvõ húslé habzó, tisztátalan fölét kalánnal leszedi. CzF
abál: Erdélyi tájszó, s am. kéjeng, lágy gyöngéd érzelemben mereng. Egynek látszik a régies apol igével. l. *apol*: A régieknél általán, sõt a székelyeknél még ma is am. csókol. CzF
csiperész: (csip-er-ész) áth. m. csiperész-tem, ~tél, ~ìtt, par. ~sz. Apródonként csipked, harapdál, legelész. Csiperésznek a kopár mezõn legelõ juhok. Máskép: Csipellérìz, csikerész. CzF
tereb: elavult fn. mely a terebély, terebélyes származékokban és Terebes, Terebesd, Terebõ helynevekben él; másképen: terep. Gyöke: tér, röviden: ter, melynek nagyobb mennyiségét, szélesebb állapotát látszik jelenteni. l. *terep*. CzF
igyer: igyekezet, ügy, közügy
kesa: (éles ë-vel) elavult igenév és fn., melybõl kesás, kesálkodik, kesaság, szinte elavult szók eredtek. Valamennyi a Müncheni codexben is eléfordúl, s *kesa* am. lázadás, háborgás, *kesás* am. lázadó, polgárilag háborgó, *kesaság* am. lázadó, háborgó állapot, zendülés, háboruság. CzF
bada: fn. tt. badát. Nádasokban tartózkodni szokott bogárfaj. CzF
avat: (av-at); áth. m. avat-tam, ~tál, ~ott, par. avass. Az av azaz ó gyököt véve alapul, általán am. valamit oly állapotba helyez, mely azt ujdon- vagy ujonczságától megfosztja, s mintegy hasonnemû ó tárgyakhoz hasonlóvá teszi. V. ö. *avatatlan*. Innen 1) am. valami új szövetet bizonyos készület által friseségétõl, ujdonságától megfoszt, s azt a kellõ czélra alkalmassá, s a többi már viselésben levõkhöz mintegy hasonlóvá teszi. *Beavatni a posztót*, am. beereszteni. 2) Valakit bizonyos hivatali körbe, vagy társulatba vezet, s annak ismeretes, rendes tagjává tesz. *Az ujonnan kinevezett tisztviselõket beavatni. A*

© Copyright Mikes International 2001-2013

gyermekágyas asszonyt egyházba avatni. 3) Valakit bizonyos rejtélyes dolgok, ismeretek titkaiba bevezet. *Titokba, tudományokba avatni valakit.* 4) Visszaható névmással: önmagától bizonyos dolgokba, ügyekbe keveredik, bocsátkozik, s úgy teszen, mintha azokhoz már régtõl köze vagy joga volna. *Mások ügyeibe avatni magát.* CzF

ill: (2), (il-ol v. ir-ol, ir-l) elvont törzsök, melybõl illan, illant, illog stb. származtak, s jelent folytonos vagy gyors, könnyü mozgást, sietést, szökést. Egyszerü gyöke il rokon azon ir gyökkel, melynek származékai: iram, iramlik, ironga, iront; minélfogva így is elemezhetõ: ir-l v. ir-ol. CzF

külöl: (kül-öl v. kül-ül); a régi magyar Passióban am. kívül, a székelyeknél: küjjel. „*Péter kedeg állván külöl az ajtóra.*" (Toldy F. kiadása 50. l.) CzF

ágyal: (ágy-al); áth. m. ágyal-t, htn. ~ni. Ágynemüeket fekhelyûl elkészít, kellõleg elhelyez, ágyat vet. Átv. ért. a gabonakévéket nyomtatás alá kiteregeti, máskép: ágyaz. CzF

csima: (csim-a) fn. tt. csimát. Némely növények husos szára, törzsöke, torzsája, dereka, melybõl a növény boga, feje, kalapja kinõ. *Káposzta, saláta, viola csimája. Némely csimák földalattiak, mások földfelettiek.* CzF

penye: (peny-e) mn. tt. penyé-t. Tespedezõ, mintegy penyhedt, henye, renyhe. Penye ember. Heves megyei tájszó. CzF

torba/turba: fn. tt. turbát. Bõrtarisznya, bõrláda, börönd, milyet az utazók, gyalog vándorlók használnak. Ellopták a turbát, de nálam a kulcsa (km.), oly embernek önvigasztalása, ki valaminek lényegét, tartalmát elvesztette, s azon örül, hogy a héja, takarója megmaradt. – Szabó Dávid szerént am. tüszõ. Egyezik a ‚turba' szóval a török-persa torba, máskép: tobra (Sack, Futtersack, Ranzen). CzF

tömjén: fn. tt. tömjén-t, tb. ~ìk, harm. szr. ~e. 1) Bizonyos borókafaj (juniperus thurifera) gyantája, mely égetve kellemes illatot ad. Ezen füstölõt szokták használni a római és görög egyházi szertartásoknál. Tömjént égetni. Ilyennel, vagy hasonlóval kedveskedtek hajdan a keleti népek ajándékul. „*És megnyitván kincsöket, ajándékokat adának neki (Jézusnak), aranyat, tömjént, és mirrhát.*" Máté. 2. 11. *Ha tömjén nem telik, liszttel is áldozunk.* (Km.). 2) Átv. a külsõ tiszteletnek, vagy hizelgésnek jelvénye; V. ö. TÖMJÉNEZ.
Valószinüleg a hellen-latin thimiama után magyarított szó, mely füstölõszert jelent, közelebb a görög Jumiaw igétõl, mely am. füstölök, ez ismét a görög Juma névszótól, mely am. füstölõszer; áldozat; végre ez a Juw igétõl, mely am. áldozatot égetek, áldozom. Az ettõl különbözõ német Thymian növényneve Adelung szerént a thymus v. thymum szóból eredett, mely magyarul Párizpápainál: balzsamfû, Diószegi-Fazekasnál: démutka. CzF

pas: Jelenti a tenyérbe csapott tenyérnek vagy más lapos eszköznek hangját, továbbá magát a tenyérbe csapást. A gyermeknyelvben divatos szó. Past adni, past vetni. A férfi gyermekek barátkozó és tisztelkedõ jele, valamint a leánykáknál a csókvetés. Szélesb ért. a testnek akármely részére ejtett tenyércsapás, ütés, honnan, paskol, megpaskol, am. tenyerével üt, megver. CzF

tonkít: (tom-k-ít) áth. m. tonkít-ott, par. ~s, htn. ~ni v. ~ani. Tonkává tesz valamit, midõn hegyét csúcsát, végét elmetszi, vagy eltöri; némi eltéréssel máskép: csonkít. CzF

pìdìrít, pederit: (pìdìr-ít) áth. m. pìdìrít-ìtt, par. ~s, htn. ~ni v. ~eni. Ujjai között forgatva, pergévé, kacskaringóssá, vagy fonalnemüvé alakít. *Bajuszát pederni, kipederíti, meg-, fölpederíti.* CzF. Átvitt értelemben: összefonódik, szövetkezik, federációt alkot!

sélye: (1), fn. tt. sélyé-t. Régi, s ma alig divatos szó. Calepinus magyarázója szerint am. „mortuorum conditorium," azaz, sír, sirbolt. Szabó Dávidnál, sír vagy koporsó, Sándor István szerint, szent Mihály lova. Egyezik vele a Heltainál eléforduló zséllye. (2. köt. 251. l.) *Zséllyébe tevék a testet, és beszurkozák azt mindenfelõl.* Továbbá hasonló hozzá a zselle v. zsölleszék, mely karokkal ellátva, s nagyobb terjedelménél fogva félig fekvésre is alkalmas. Egy értelmü s eredetü a latin sella szóval. Innen kiindulva legvalószinübbnek tarthatjuk, hogy sélye eredetileg karos gyászpadot, vagy

© Copyright Mikes International 2001-2013

zselleszékhez hasonló alkotványt jelentett, hová a halottat fektették, vagy ültették, innen továbbá jelentette a gyászpadhoz, vagy székhez hasonló szent Mihály lovát, melyen a holt testet sírba viszik; végre névszócsere által átvitetett a koporsóra és sírgödörre is, melyekbe a halottat fektetik. CzF

fene: (1), (fen-e) mn. tt. fenét, tb. fenék. Átv. ért. am. fen-õ, ami fegyvert, körmöt, fogat fen mások ellen, azaz vad, vérengzõ, pusztító, kegyetlen, fenekedõ. Fene vad, fene állat, fene bogár, fene ember, fene természet, fene rûh, fene rák.
Rokonságok, a következõ szót is ide értve, a török fena (rosz), hellen φονη, φονος (ölés, gyilkosság) stb. CzF

üdűl: A Tájszótár szerént Kemenesalján am. hízik, szépül; és Pápa vidékén am. növekedik; máskép általános népnyelven: javul. CzF

árap: (ár-ap) ösz. fn. árap-ot. Az árad igének ár, és apad igének ap gyökeibõl alkotott szó, jelenti a nyilt tengernek rendszerént váltakozó emelkedését és sülyedését. (Fluxus et refluxus. Fluth und Ebbe). Némelyek szerint: árapály. CzF

ungat: (szokottabban: ünget), a székelyeknél Kríza J. szerént: érthetlenül nyünnyög magában, nem felel tisztán a kérdésre. CzF

éd: (rokon íz, ez ismét szí gyökkel, a rokonságokat más nyelvekbõl l. alább) fn. tt. éd-ìt. Elhanyagolt állapotából ismét életre kapott szó, melybõl édes, édeleg, édesség stb. származnak. Jelenti azon kellemes érzést, melylyel némely testek az ízlelõ érzéket csiklandozzák s gyönyörködtetik, nemkülönben azon anyagot vagy részecskéket, melyek által ily érzés gerjesztetik. *Édet érezni, ízlelni. Gyümölcsnek, méznek, czukornak éde.* Átv. ért. igen kellemesen ható gyönyör, akár érzékileg, akár szellemileg véve. *Csók éde, beszéd éde. Éddel függeni a kedves minden szaván. Édem,* am. *édesem, kedvesem. ...* CzF

sába/zsába: fn. tt. zsábát. A test valamely részét különösen az idegeket meglepõ zsibbadásos nyavalya, péld. farzsába, az ember vagy ló farának zsibbadása. Gyökre nézve hasonló a zsibbad, zsiborog igékhez. CzF

rebben: (reb-b-en) önh. m. rebben-t. 1) Ijedtében megriad, megrezzen. 2) Öröm miatt szive mintegy remegni kezd, vagy fölpezsdül. 3) Balaton vidékén mondják a méhében foganó nõrõl, midõn a magzat elõször megmozdúl benne. 4) A madár szárnyaira kelve repül, reppen. *Bokrok közõl egy csapat fogoly rebbent fel. A vadász elõl elrebbennek az ovatos madarak.* CzF. A rebellióban egyszerre rebben/robban a tömeg, általában a mégrosszabbtól ijedtében.

sérű/sérv: (sér-v) fn. tt. sérv-et, harm. szr. ~e. Széles ért. mindenféle seb anyagi, erkölcsi, és szellemi jelentéseivel, s körülbelül egy a sér fõnévvel, azon különbséget kivéve, miszerint a sérv a sér igének részesülõjébõl módosított alak, tehát sérõ t. i. baj, állapot. Ily viszonyban állanak egymáshoz a seny és senye, ned és nedv, eny és eny stb. CzF

kaba: (1), (kab-a) fn. tt. kabát. Ragadozó madárfaj a sólymok nemzetségébõl. *Elfajzott, mint kaba, sólyom nemzetétõl.* (Gyöngyösi). Párizpápai szerént latinul: subbutco. Megvan a cseh nyelvben is: *koba.* CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

A Xanthoszi Sírkő Felirata — d oldal

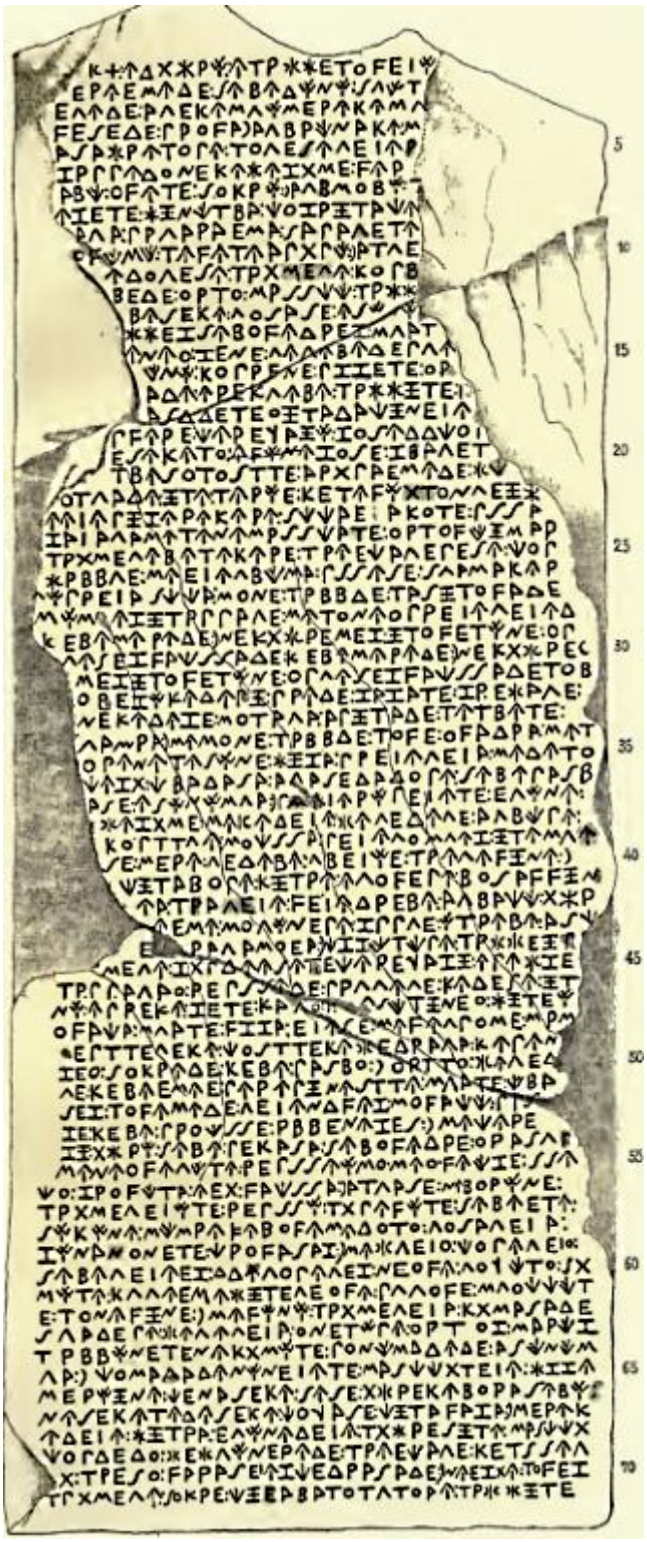

Augustus Schoenborn eredeti rajzát láthatjuk a képen, de az átírást a Titus Didactica[3] honlapjáról töltöttem le, ahol a képről hiányzó szöveg nagy részét pótolták, valószínűleg T. Kalinka, J. Friedrich, G. Neumann, H. Metzger és mások munkáira támaszkodva. Sajnos, ezekhez nem tudok hozzájutni, de megnyugtat, hogy az átirat pótolt, piros [] szögletes zárójelben lévő szövegrészei tökéletesen illenek a képen látható szöveg környezetébe.

Így ezt az oldalt sikerült teljes egészében megfejteni vagyis elolvasni.

Itt érdemes megjegyezni, hogy H. Craig Melchert, a lüki nyelv legkiemelkedőbb kutatója és szakértője, Lykian Corpus című, 2001-es szöveggyüjteményéből kihagyta ezt az oldalt és a c oldal alsó részét is, vagyis a két legteljesebb és legterjedelmesebb lüki szöveget és ezt a mulasztást azóta sem pótolta.

A tévesen bevésett jelett egy utána írt :) jel törli, a :) tehát mai SMS nyelven így ☺ (mosolyogva) törli az előtte levő téves betűt. Az átírási hibáknál a törlést a # jellel végeztem, míg az általam végzett átjavításokat zöld {} kapcsos zárójelbe zártam. Ezek az átírási hibák rendszerűek, pl: az *r*-t kilencszer *p*-nek írták át a kutatók, az *s*-t háromszor *j*-nek, de a többi átírási hibában is a hasonló alakú betűk keverednek.

Az olvasatban pirossal írt részek a kőoszlopról levert vagy elmosódott betűk ésszerű bepotlásai. A tisztázott szöveg sötétsárga () kerek zárójeles részei csupán magyarázatok, nincsenek benne az eredeti szövegben.

[3] http://titus.uni-frankfurt.de/didact/idg/anat/lykbeisp.htm

© Copyright Mikes International 2001-2013

Inscription: 44d

1 [...]hedm̃qrẽ: etrqqi tuwijẽ [di: qrbbli:]
[KéT]KEDő LüKi eRÉ’ : E TuR Ki KŰT ÓV ILY É[D Ű : Ki RaB BeLŰ’ :]
2 .ireimedi: sebedẽnẽ: slãt[u: xbadiz: qrb-]
ÍR-E Ű MÉDŰ’ : S EBBE’ üDÉN-É : S LÁT[Ó : GYoBB A DICSő Kű-RaB:
3 [b]ledi: alike mlẽ mireke ml[ẽ tm̃qrisñte:]
[Bé]LLEDI: A LÜKi EMeLÉ MIRE KiEMeL[É őT eLeKRŰ’ SZeNNYéT E’-:]
4 wisidi: pruwa){>j} albrãnake: m[lati: trqqñt-]
VISZi IDő Ű : PöRŐ’Ve AJÁL BoRÁNAK E’ : M[úLATI : TuRoK KöNNYiT]
5 asa qre tupe: tulijelije p[utu trlluba]
A SZó A KűRE TOPa E’ : TOLI JEL ŰJJE? B[ÖTŐT RóLa áLLÓBA’]
6 zrppedunike qezm̃mi: wer [[ik]lebẽke: xñt-]
CSoRBa BEDŐ’NI KE’ KÉZ Le MI : VER[I KeLL E BÉKE : GYaNYóT]
7 abã: uweti: sukrẽ:) albmubẽ {:#} [ti: zawa: qttid-]
ABÁ’ : ÖVÉTŰ’ : SZÓ KáRALLóBa’ íM ÖBÉ[TŰ’ : CSA’VA : KuTaT ID-]
8 eziti: qñnãtba: xuzrñta xe [rigasa: tu.a-
ÉZÍTI : KíNNYáN ÁTiBA : GYŐZő eRéNYéT AGY E’[RIGGASSA : TOLi A-
9 dr] ala: palaraima: sapalite [pñ kizppli
DóRa] ALÁ : BAáL ÁRA IMA : S ABBA’ áLL ITT E [BaNYa KI CSuPa BaLI-
10 ug] uwãmã: tewete arm̃pã:) atli [tñne: qã.ã:{>t}
OG] Ó VÁM Á’ : úT-E’VÉTTE’ ÁRu-LoPPA’ uTuLI [TuNYáN E : KÁBÁT
11 pri[j]] edulise: trm̃mile: kupr [[l]lese{:#} mepe
PáR IJ]EDŐ LISSZE’ : TuR áLLaM ILL E’ : KOPáR [LESZ EME PE-
12 ne tu] bidi: urtu: mrssxã: trqq [[i]z: esetesi
NETŐ]BŰ’? DŰ’ : ORTÓ : MaRó SóS áGYÁ : TuR KáKa [ŰZi : E SZÉTESő Í-
13 [k]e er[b]] besike: lusasi esẽnẽ[[m{>K}]la:) mep{>r}e: stt-
KE ERe Bi]BE SZÍKE : eLŐSASÚ’ ESZÉN É[VeL MER’ E : SöTéT
14 .ni: tr] qqiz: sebuwedriz: mlat. [masaiz:
HoNI : TuR] KáKa ŰZi : S E BŐ VEDeR ŰZi : MuLAT Ű [MÁSA ŰZi:
15 .emẽk] e neu{:#} zini: lelebedi ple[jerese:
EMÉKEN E’ ÓCSÚ’NI : LÉLE BEDŰ’ PeLE [JERe ESZE’ :
16 ..-pe ek]ãnẽ: kuprimi: pzziti ur[[a]sli:)
KeLePE’ E K]ÁNÉ : KOPáR ÍM Ű : PiCi CSITI ŐR[Á SZáLL
17 [m]e[pd]ur] ade: eriklebe: trqqñti p[...[ ]i-
íM E BuDORR]A’ DE : ÉRIK LEBE : TuRoK KöNNYiTŰ’ P[áRa KiNeK SÍ
18 .i qi[d]r] as dditiu ñtada xñnije [...
RI KŰDúR]ÁS DÉDIT Ű ÖNKé’T ADi A GYóNYóN ILY E’ [AJTó
19 ..ub[e]] weri: xeriga[z]:ẽ: zuse: ddxu [[g...]
GöRÖBE] VERI : aGY-ERő IGAZÉ : CSŐSZE : DéD GYÓ [GáTLó S
20 ....] iseketu: ewẽne zusi: zbali t [.....
iGeNLő] Ű S E KETTŐ : E’VÉN E CSŐSZ Ű : CiBÁLI Te[HeTeTL-
21 ..l]ẽ] tbisu tustti: arm̃paimedi: q[ã [....
NT LÉ]TéBe Ű SZÓT OSZó’TaTI : ÁRuLóBA’ Ű MEDDŰ’ : KÁ[RaLL BúT
22 .] utlade: ñte: terẽi: kitewẽ #{>m̃}tunewñn [... (lásd a rajzot)
K]ÖTéL AD-E : eNNYiT E : TERÉ Ű : KITEVÉ LáTÓN E VÉNYeN [KöTé-

© Copyright Mikes International 2001-2013

23 l]e(j)epñ tere kere: sxxaija kuti: pssa [t.]
LL]E’ E BéNYe TERE KÉR-E : SZiTTYa/SZÍTTYa/SZIGGYa aGYA IJJA KÖTI : ePéS SA[TÓ]
24 zajala: metene mrssxati: urtuwãz{>ñ}: mar[ãz{>s}] (lásd a rajzot)
ZAJJAL A’ : METE’NÉ MáR aSZáS aGYÁTÚ’ : ORTOVÁNY : MAR[ÁS]
25 trm̃milebete keri: trei{>w}: xali pise: xup..
TuR áLLaM ÜLLÉBE TEKERI : TeREFa : GYALÚ BIZ’ E : GYÓ P[ÁR]
26 qrbbli: meije(a)lbãma: pssesi: slama: ker[i]
Ki RaB BeLŰ’ : IME ILY E eLéBB ÁM A’ : ePéS SZESZŰ : SZóL AMA : KER[Ű’]
27 lẽprijasxxa: muni: trbbdi: tasñtuwadi:
LÉPRe ÍJJA’ SZiTTYa/SZÍTTYa/SZIGGYa aGYA : MONNÚ’ : TőRBe BeDŰ’ : TÁSS aNNYiT ÓVADI :
28 mẽm[r]ezñ: trppali: metu neu prijelijed[i]
MÉ’ MeR EZ eNNYi : TöRPe PALLI : ME’TŐN E Ó BŰRI JEL IJED[I]
29 kibe meredi:) nikm̃qrimiz ñtuwitẽni: up{>r}-
KŰBE MEREDNe Ű Ki LüKiRŰ’ MÚ’ CSúNYáT ÓVa ÍTÉ’NI : ŐR-
30 lesiz: waxssadi: kibe meredi:) nik m̃qri-
LES ŰZi : VAGY SaSSADI : KŰBE MEREDNe Ű Ki LüKiRŰ’
31 miz ñtuwitẽni: up{>r}lesiz: waxssadi: tub-
MÚ’ CSúNYáT ÓVa ÍTÉ’NI : ŐRLES ŰZi : VAGY SaSSADI : TOB-
32 uriz ẽkedep{>r}ñ: predi: zazati: zriqali:
OR ŰZő ÉKE DEReNG : PeRE DŰ’ : óCCSA’ óCSATI : CSúRI KALLI :
33 nike dezi: mutala: apñ tadi: tetbeti:
` NÍKi EDEZI (edzi) : íM ŐT ALÁ : APáNYiT AD Ű : TETűBE’ TŰ :
34 laKra:) memuni: trbbdi: tuwi: uwadra: met-
LAVóR ME’ MÓ’N Ű : TőRBe BeDŰ’ : őT ÓVI : ÓVi ADóRA : ME’T-
35 u pene tesẽni: qñza: prijelija: medetu
Ő PENETE eSSÉN Ű : KöNNYeZ A’ : BŰRI JEL ÍJJA : MÉDET Ó’-
36 xezm̃: xbadasa: alasi dadupe: sebe p{>r}asb-
TTYa EZZeL : GYóBa ADASSA : ALÁ S ÍDDA’ iDŐBE’ : S EBBE’ íRÁSBa’
37 [.]asi: esẽnẽmla:) plejerẽ: pijeti: ilẽne:
[J]ÁSZÚ’ : E SZÉNNÉ’ eMeLi BeLE iLY ERÉ’ : BŰJÉTŰ’ : ILL ÉNE :
38 [..]qezm̃mi: mekedije: qelideli: albãpe{>rd}
ŰZi]K E’ űZeLMI : íME KEDŰJE : éKELI DELI : ALaBÁRD
39 [..]kupttle: muxssa: pijelumlez: ñte mle-
EL]KOPoTT TőLE : MÖGY SZuSSZA’ : BŰ JEL ÖMöL EZ : NYiT EMEL E
40 [...]si: mire: lidebe: lbijẽi: trelewñne:)
[PYRRHu]SZI : MŰRE : éL IDEBE’ : eLőBBIJÉ Ű : TűR ELEVe ENNYi Na-
41 [....]xñtabure: kñtre: eluwip{>r}e busawwñn-
[GY BŰNRe] GYóNYTÁBa’ ŐRE : KöNNYíTőRE : ELŐVe ÍR E BŐSZ A VeVéNYeN
42 [....] la: tralije: wijedribe: albaxã{:#} m̃qr-
[KeRGü]L A : TuR ÁLLÍJa E : VÍJJa E DiRIBBE’ : ALáBA’ GYÁLK Re-
43 [....]eime: mulẽnip{>r}e: zppli: ẽtrebe asx-
[DVÉB]E IME : öMÖLÉN ÍRE : CSöPP áPoLI : ÉTeR EBBE’ A SZoTYo-
44 [....] i: a[t]rala mu[w]a:) xzzãtãpe: trqqi[z]:
[S ÉTeR]I : A [T]uR ÁLLAM Ó [V]áGYa CuCÁ’ TÁPÉ’ : TuR KáKa Ű[Zi] :
45 [t]rm̃] mile: zm̃pde ese ti xerigazñ: epeqzz.

© Copyright Mikes International 2001-2013

[T]uR áLL]aMi ILE : űZi LePi DE ESZÉT IGYER IGÁZi NYű : EPEKű ZúZi
46 trppalau: ripssedi: prlleli: kedipe ñt [(e)[ẽ]-
TöRPe PALLi A' Ó RIPő SZeSZE DŰ' : PöRöLő LELI : KEDŰBe ENNYi T[E-
47 nẽ: eprike: ziti: kalu:) .[e]sãtñniu: qñtbẽ[.]
NNÉ: E PiRIKE: CSITTŰ': KALéZo' [E] SÁTáNYNÜO (-nál): KöNNYűT BÉ[K]-
48 uwaxa: mlati: wzza: ijesi: mewelpumi: mrK[K]-
ÓVA' aGGYA : MuLAT Ű : VáZ-ZA' : IJESZI : íM EVVE' LoPÓ MI : MáR Vá
49 di pttilike: xusttike: qidrala:ke pen[e]
D Ű éPíTTeTI LÜKKE' : íGY OSZTaT ÍKE' : KI DuRÁL A' : KÉPPEN [Le-]
50 ziu: sukredi: kibe: p{>r}asbu:) urttu: qelid[e]-
ZŰ' Ő : SOKáRa E'DŰ' : KŰBE : íRÁS BOR-iTaTÓ : éKELI D[E]-
51 li: kibei mei: perepñ(:#) nestte: mlati: xba[da]-
LI : KŰBE ÍME Ű : PERE' BéNYéN E SöTéTTE' : MúLATI : GYoBB A[DÁ]-
52 siz tuwemedi: lijenuwez: muwaxã: ppe...-
S ŰZi TOVa E MÉD Ű : öLI iLYEN ÖVEZi : íM ÓVA iGYÁ' : PiPE eLLeN-
53 zi: kibe: pruxssi: rbbinezis:) mexeri[ga]-
ZI : KŰBE : BiRÓ GYáSZoSÚ' : RaB BŰNNE' űZI MEGYE őRe I[GA]-
54 zñ: m̃qrẽ: sebe: pigasa: sebuwedri: urasl[a.]
Z aNNYi : LüKi RÉ : SEBE : PIKÁSSA' : SZEBB ÓVi E DeRŰ : ÓRiÁS L[ÁTi]
55 mene uwe lãte: ripsse ẽmu: meuwe: ãzi#sse
MENNE ŐVELe ÁT E : RÍPi SZeSSZE' ÉMŐ : iME ÓV E : ÁCSI SZeSSZE'
56 xuzruwãta: eim̃: waxssa:) atlasi: neburẽni:
GYŐZ ROVÁTA : E ILLó : VÁGY SaSSÁT LASSÚ : NE BŐRÉNI :
57 trm̃milij{>s}ẽti: ripssẽ: tm̃pewẽti: sebeite:
TuR áLLaMI LISZÉTŰ' : RÍPeSSe SZÉT LeP/LaP E'VÉTŰ' : SEBEIT E :
58 sẽkẽne: mãmre kebure: medutu: lusalija:
SZÉK ÉNE : MÁMoR EKE-BOR E' : MÉD Ó'TÓ' : oLLÓ SZÁLLÍJJA :
59 zẽna nuniti: xruwasaz:) meqliju: xupeliju:
íZÉN A NŐNITT Ű : GYóRa ÓVÁSSA' íME KüLŰ' JŐ : GYÓ BELŰ' JŐ :
60 sebe lijeiz: dde{>j}lupeliz: ni uwe: lugãtu: sm̃- (az *e* kalpja levakarva!)
SEB ELŰ' iLY ELŰZ : De iDILLÓ BELeŰZ : iNNI ÓV E : LÓ GÁTÓ' : SZeLLe-
61 mẽte: klleime qñtili uwe: plluwi: mluxxãt-
MÉT E : KüLöLLE' IME KöNNYíTŰL Ű ÓVi E : BaáLLaL ÓVI : MúLÓGGYa aGYÁT-
62 i: tunewñni:) mewẽnẽ: trm̃milij{>s}a: km̃ma{>p}sadi
Ú' : TÖNNE VéNY NeME VÉNÉ : TuR áLLaMI LISZA : KoLoMPoSA aDI
63 sladipe: qelelij{>s}a: uni: tẽpe: urtuz: marãz
SZaLADI BE : KEL E LISZA : Ö'NI : TÉP E': ORoTOZ : MAR ÁZ-
64 trbbẽni ti ne km̃mẽti: p{>r}unã{>x}madedi: asãnãm-
oTT RaB BÉNÚ' TŰN E' KeLLeMÉTŰ' : RONGY iMÁDó E'DŰ' : A' SZÁNÁ Má-
65 la:) xumalade nẽnijeti: masxxm̃tije: qzze
Ló GYOM ALÁ DE NÉNIJÉTŰ' : MÁS üGY GYüLTIJÉ' : KÖZ eZZE'
66 mirẽñne: xinasike: sesi: m̃qri kebura sebẽ-
MI eRÉNYeN E' : GYÜN A'SZIK E' : SZESZI : LüKiRŰ' Ki E BORRA' SEBÉ-
67 nesi ke tedesike: xugas{>z}i: xñtawaza:) mire k-
N ESIK E' TiEDÉ eSIK E : GYÓ iGAZI : GYóNYóT AVVA' űZ MIRE K-
68 edije qñtra: ilẽnedije: tm̃qrisñte: masxxm̃

© Copyright Mikes International 2001-2013

EDŰJE KiNYú'T/KiNYiT RÁ : ILL ÉNE IDŰJE : TeLeKRŰ' SZeNNYÉT E : MÁS üGY GYűLi
69 xupdidu: qiqlẽniredi: trei xali: kitssel-
GYOPaD IDŐ : KI KeLÉN ÍR E'DŰ' : TűR-E Ű GYALÚ' : KIT SZESSZE' Le-
70 .m̃]: trisu: warasijez: xidrasadi:) neizke tuwiz
ToL : iTT uRUSÓ' : VÁRÁS/VARÁZS ILY EZ : eGY IDőRe A SZÁD NE ŰZőKET Ö'Ve ŰZZ
71 ~~.ñm:~~# t[r]m̃mile: sukri: xñtabatu: t[e]tu[r]e: trqqñti
TuR áLLaM ILL E : SOKRa Ű : GYaNYóT ABBA' TÖTET ŐRRE : TuR Kű KöNNYiTI

[Két]kedő lüki erély, e tur ki kűt óv ily é[d. Ű, ki rab belűl,] ír-e ű méd̈ül s ebben üdén-é? S lát[ó: gyobb a dicső kű-rab, bé]lledi (tartalommal tölti) a lüki, emelé. Mire kiemel[é őt elekről (elődökről), szennyét el]viszi idő. Ű pörölve ajál borának, ez m[úlati turok könnyit]. A szó a kűre topa, eltoli; jel űjje (üljön rajta, ma álljon-t mondanánk). B[ötőt (betűt) róla állóban] csorba, bedőlni kell kéz, le mi ver[i. Kell e béke, gyanyót (gyanút)] abál (ápol), övétűl szó kárallóban, ím, öbé[tűl (terjedelmétől) csalva kutat, id]ézíti kínnyán átiba győző erényét. Agy el[riggassa, toli adóra] (uralma) alá. Baál ára ima s abban áll itt e [banya, ki csupa baliog (bal- azaz rossz jog)]: ó vám áll út-elvéttel (útadóval), áru-loppal, utuli (hátráltatja) [tunyán e kábát. Pár ij]edő lisszel (megyével?) tur állam ill el: kopár [lesz eme penető]bűl, (seprűből, vesszőkötegből, itt: szövetségből), dűl ortó (írtó) maró sós ágyá. Tur káka (behódolt) [űzi, e szétesző ike (éke) ere (féke). Bi]be szíke (csíra) elősasúl, eszén é[vel. Mer(t) e sötét honi tur] káka űzi, s e bő veder űzi, mulat ű, [mása űzi emék]en elócsulni. Léle (lelke) bedűl: „pele [jere eszel" keleppel e k]áné. Kopár ím ű, pici csiti(paté) őr[á száll, ím, e budorr]al,? de érik lebe turok könnyitűl.
P[ára (bestia), kinek síri kűdúr]ás, dédit ű önként adi a gyónyón, ily ez, [ajtó göröbe] veri. Igyer (igyekezet) igazé, csősze déd, gyó [gátló s igenlő] ű s e kettő elvén e csősz, ű cibáli te[hetetlent lé]tébe, ű szót oszoltati árulóban, ű meddűl ká[rall bút, k]ötél ad-e ennyit e teré (területé)? Ű kitevé látón e vényen, [kötéll]el e bénye (bánya) tere kér-e? Szittya / szíttya / sziggya agya, ijja köti epés sa[tó (sajtó/sújtó)] zajjal, az metélné már aszás (száradó) agyától.
Ortovány (irtás), mar[ás], tur állam üllébe (ünnepbe) tekeri: terefa (tréfa), gyalú (gyalázás) biz' e. Gyó p[ár], ki rab belűl, ime ily e. Elébb ám az epés szeszű szól, ama ker[ül] lépre ijjal.
Szittya / szíttya / sziggya agya monnal tőrbe bedűl, táss (társ) annyit óvadi. Mé(rt) mer ez? Ennyi törpe palli (veregeti vállát) mentőn, e ó bűri jel (tetoválás?) ijed[i], kűbe meredne ű ki lükirűl múl (mellőz) csúnyát óva ítélni. Őrles (őrző-leső katona) űzi vagy sassadi (fárasztja), kűbe meredne ű ki lükirűl múl (mellőz) csúnyát óva ítélni. Őrles űzi vagy sassadi, tobor (tábor) űző éke dereng, pere dűl, óccsal ócsati (ócskával ócsároltati), csúri, kalli, níki (néki) edezi (edzi) ím őt alá, apányit ad, ű tetűben tű, lavór mell(é) moln (malom).
Ű tőrbe bedűl, őt óvi: óvi adóra. Mentő penete essén (elestén) ű könnyez. A bűri jel, ijja médet olttya, ezzel gyóba adassa alá s íddal (ünneppel) időben s ebben írásban [j]ászúl e szénnél (szín, scene) emeli bele ily erély. Bűjétűl ill(an) éne, [űzi]k el űzelmi, íme kedűje ékeli, deli alabárd [el]kopott tőle, mögy szusszal, bű jel ömöl. Ez nyit, emel e [pyrrhu]szi műre, él idebenn előbbijé ű, tűr eleve ennyi na[gy bűnre] gyónytában. Őre, könnyítőre, előve ír e bősz a vevényen: „[kergü]l a tur" állíja e, víjja e diribben(darabban), alába gyálk (gyalok, gyilok), re[dvéb]en, ime, ömölén íre (gyógykenőcse), csöpp ápoli, éter ebben a szotyo[s. Éter]i a [T]ur Állam ó [v]ágya: cucál tápé(rt), tur káka ű[zi], [T]ur Áll]ami Ile (lovasság) űzi, lepi, de eszét igyer (igyekezet) igázi, nyű, epekű zúzi.
Törpe palli, az ó ripő (pórias) szesze dűl, pörölő leli, kedűbe ennyi t[e]nné. E pirike csittűl (elhallgattatásul) kalézol (beárul) [e] sátánynüo (-nál). Könnyűt bé[k]óval aggya, mulat ű, (csont)váz-zal ijeszi, ím evvel lopó – mi már vád – ű építteti lükkel. Így osztat (szétválasztat), íkel (ékel), ki durál (megköti magát) az eképpen [le]züll, ő sokára eldűl.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Kűbe írás bor-itató, ékeli d[e]li kűbe, íme, ű. Perel bényén (bányán) e sötéttel, múlati gyobb a[dá]s,[?] űzi tova e méd, ű öli, ilyen övezi. Ím, óva igyál, pipe (csibe) ellenzi. Kűbe biró (birtokos) gyászosúl, rab bűnnel űzi megye őre. I[ga]z annyi lüki ré (sír), sebe pikással szebb – óvi e derű! Óriás l[áti], menne ővele át e, rípi (ropja) szesszel émő (virrasztó), ime óv e. Ácsi szesszel győz rováta, e illó vágy sassát lassú – ne bőréni (ne pergamenen) – Tur Állami Liszétűl rípesse (roppantassa) szét lep/lap-elvéti sebeit e szék.
Éne mámor, eke-bor e, méd óltól olló (orló/orgazda) szállíjja, ízén a nőnitt (nőnél). Ű gyóra óvással, íme, külűl jő, gyó belűl jő, seb elűl ily elűz, de idilló (ügyetlen) beleűz. Inni óv e ló, gától. Szellemét e külöllel (külsővel) ime könnyítűl ű óvi, e Baállal óvi múlóggya (múlasztja) agyátúl, - tönne vény neme véné.
Tur Állami Lisza kolomposa adi, szaladi be: kel e lisza ölni, tép el, orotoz (kivág), mar. Ázott rab bénul, tűn(ik) el kellemétűl, rongy imádó eldűl, az száná máló gyom alá, de nénijétűl más ügy gyültijé(rt). Köz ezzel mi erényen elgyün, alszik el: szeszi lükirűl, ki e borral sebén esik el; tiedé (érted) esik el! Gyó igazi gyónyót avval űz mire kedűje kinyújt/kinyit rá: ill éne idűje (idve) telekrűl, szennyét e más ügy gyűli.
Gyopad (gyapjad) idő, ki kelén ír eldűl. Tűr-e ű gyalúl (gyáván) kit szesszel letol? Itt urusól (orvosol) várás/varázs, ily ez: egy időre a szád(dal), ne űzőket ölve űzz. Tur Állam ill e, sokra ű gyanyót abban tötet őrre: tur kű könnyiti.

éd: (rokon íz, ez ismét szí gyökkel, a rokonságokat más nyelvekbõl l. alább) fn. tt. éd-ìt. Elhanyagolt állapotából ismét életre kapott szó, melybõl édes, édeleg, édesség stb. származnak. Jelenti azon kellemes érzést, melylyel némely testek az ízlelõ érzéket csiklandozzák s gyönyörködtetik, nemkülönben azon anyagot vagy részecskéket, melyek által ily érzés gerjesztetik. Édet érezni, ízlelni. Gyümölcsnek, méznek, czukornak éde. Átv. ért. igen kellemesen ható gyönyör, akár érzékileg, akár szellemileg véve. Csók éde, beszéd éde. Éddel függeni a kedves minden szaván. Édem, am. édesem, kedvesem.

„És viszonz az ifjú keser-éddel.”
Garay.

„E szent falak közt élvezik
A béke édeit.”
Tárkányi Béla.

A görög ηδος (am. gyönyör) ηδυς (am. édes) szókban szinte mint gyök megvan. Hangzóváltozással a héber adid, aram: ado, arab: ad hasonlóan édest, kedvest, kedveltet jelentenek. Ide tartoznak a szanszkrit szvad (ízlel), szvádusz (édes), latin suavis, német szüsz stb. A törökben is dad v. dat, v. tat, am. íz, ízlés, innen tatlu v. tatlï, v. dadlu, v. datlu, (a csagatajban: tatlïg), am. édes; eléjön a csagatajban dsüdsük szintén = édes.

Végelemzésben az ìszik igének ì gyökébõl származtatva, am. ì-ed v. ì-et öszvehúzva: éd, honnan ì-edìs v. ì-etìs = édes, azaz a szájíznek különösen tetszõ, ennivaló. CzF

béll: (bél-el) áth. m. béll-ìtt, htn. ~eni. Belül hozzávarr, hozzátold, hozzáragaszt valamit, mely mintegy belet képez. *Posztó ruhát selyemmel, vászonnal bélleni. Téli öltönyt bárányborrel bélleni. Falat deszkával bélleni. Bútorokat bélleni.* CzF

riggat/*ríkat*: (rí-og-at) áth. m. ríkat-tam, ~tál, ~ott, par. ríkass. Rívásra kényszerít, fakaszt, indít, eszközli, hogy riogjon. Ne ríkasd a gyermeket. Sokszor megríkatták õt. Egyezik vele a sí gyökbõl származott síkat, és a nyik-ból nyikgat. CzF

apol: (2), (ap-ol); áth. m. apol-t. A régieknél általán, sõt a székelyeknél még ma is am. csókol. „Meg apolja vala õ lábait,“ (osculabatur pedes eius). „Kit megapolandok,“ (quem osculatus fuero). Münch. cod. Így értelmezi Molnár Albert is. Elemzését és rokonságát, illetõleg. l. ÁPOL CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

patél: (pat-é-el) áth. m. patél-t. Általában am. ver. Különösen sulyokkal vagy lapoczkaféle eszközzel pufogat, puhítgat, vereget valamit. A mosónõk patélják a ruhát, a párolt kendert, fonalat. E szónak törzsöke a hangutánzó pata, s volna tulajdonkép patál, mint pufál, a törzs átalakulva lett paté, mint zuhé, s így származott belõle patél. CzF

lésza/lisza: a lüki/tur államszövetség, a megyék/kantonok szövetsége. *lisz*: úgy látszik egy-egy ilyen szövetséges.

lésza: (1), (le-esz-a) fn tt. lészát. E szó az ország különféle vidékén különbözõ jelentésekkel bir ugyan egyes tárgyakra alkalmazva: de azon alapfogalomban mind megegyeznek, hogy lésza bizonyos növények ágaiból vagy száraiból csinált oly ***szövedék*** *v. fonadék*, melynek területe lapos, és majd lefektetve, majd felállítva, majd kerekre hajtva használtatik... CzF

penete/penetõ/pemet: fn. tt, pemet-ìt, harm. szr. ~e v. ~je. 1) Növénynem a kétföbbhímesek seregébõl és fedetlenmagvúk rendébõl; csészéje gyertyatartóforma, öt, vagy tíz fogu, tíz sinóru; bokrétájának felsõ ajaka szálas, egyenes, két águ. (Manubium). Legismeretesebb faja nálunk a feher pemet, nébutt: fehér peszercze. (Marrubium peregrinum). Van köznyelven: fekete pemet is, máskép: fekete peszercze, növénytani néven fekete pesztercze (ballota nigra). 2) Ölnyi hosszú piszkafaforma nyélre kötött kemenczesöprõ, szalmából, kukoriczafoszlányból, néha pemetfûbõl, s talán nevét is vagy ezen fûtõl vagy legalább ennek szétágazó, seprõded alakjától vette; ez utóbbi értelemben máskép: azsag, csalóköziesen: arzsag (harsogó?). Ezen eszközzel kenyérbevetés elõtt szokták a fûtött kemenczébõl a tüzes hamut, pernyét kisöpörni. Ártatlan mint a pemet a kemenczétõl. (Km.). Így nevezik néhutt a kovácsok és lakatosok is azon pamacsot, melylyel a tüzet befecskendezik. Székelyesen: peheteg, néhutt: pemeteg v. penetõ, v. pemete v. penete. Az utóbbiak: ‚pemetfû' jelentésében is divatosak. Hasonló hozzá a második értelemben a szláv pometlo, mely po és metla alkatrészekbõl öszvetett szó, s am. kisöprõ, elsöprõ. A törökben pedig demet am. csomó, kéve; bokréta. V. ö. PAM, PAMAT. CzF

sasul v. sassud v. sassudik: önh. illetõleg k. m. sassud-tam, ~tál, ~ott v. ~t. Veszprém és Vas vármegyékben valamint a székelyeknél is am. fárad, lankad, tikkad; máskép: sasúl, sassúl. Jelentésénél fogva úgy látszik, hogy eredetileg lassud v. lassudik és lassúl volt, s törzsöke lassu. Hogy az l néha nyelvhegyi mássalhangzóra változik, mutatják a liba zsiba, lotyka szotyka változatok, a jelen szónál annyival inkább, mert a következõ suhogó hangok is elõmozdították az átváltozást, pl. az ‚áspis' szóból s elõtéttel így lett sáspis. CzF

ere: (er-e) régies fn. tt. erét. Gyeplõ vagy fék, melylyel t. i. a lószáját megeresztik, vagy visszarántják. Megvan az uigur nyelvben is. CzF

ével: (év-el) önh. m. ével-t. Évrõl évre tart, eltart. Ével sziveinkben emlékezete. (Perennat). CzF

eme: (1), (em-e, rokonságait l. EM 2) alatt) fn. tt. emé-t, tb. emék. Régies. Jelent nõstény állatot. Eme állat (Pázmánnál), eme tyúk (Sylvesternél), eme disznó (Molnár Albertnél stb.). Eredeténél fogva (l. EM) am. emmel (csecscsel) biró, szoptató. Jelennen csak a disznóról mondjuk: eme v. emse disznó, (a többi nõstény állatokat vagy külön néven, mint kancza, tehén vagy általán nõstény-nek híjuk). Rosz eme fiait is megeszi. (Km.) A törökben emme am. emlõ, csecs; a héberben em, a finnben emä és az arabban úm am. anya. A török em-mek ige am. emni, szopni, s a csagataj nyelvben emdsek v. imdsek szoptató nõ; szintén azon gyökbõl: emgek v. emgeklegen v. emgen, (imgek, imgeklegen, imgen) am. csecsemõ (Abuska). CzF

pele: (1), fn. tt. pelé-t. A güzmölõk rendébe tartozó emlõs állatnem, melynek fajai: a közönséges pele, a mókushoz nagyságra, s életmódjára hasonló, húsa megehetõ, (glis esculentus); makkpele, nagysága, mint a patkányé, háta fekete, hasa pedig fehér, farka hosszú, szõrös, (glis quercinus); mogyorópele, akkora, mint a házi egér, eleven furcsa állatka, (glis avellanarius).

Ezen állat neve máskép pöle, põle, pölye, pölyü. Van ily nevü hal is, mely más néven ökle, s hihetõleg szurós hátszálkáitól vette nevét. Minthogy pedig a pele vagy pöle hegyes orru, sõt a közönséges pöle

© Copyright Mikes International 2001-2013

az apró madarakat meg is öli, valószinü, hogy gyöke a szurást jelentõ öl, melybõl lett öle, pöle, ölü, pölü. CzF

budor: talán budár (vincellér), budiőr, a szőlőtőkék között *búdó/bujdo(só) őr*-ből összevonva.

leb: fn. tt. leb-ìt, harm. szr. ~je. Valamely vékony, könnyü, hajlékony testnek gyönge, finom mozzanata. Ebbõl erednek: lebeg, lebben, lebbent, lebenyõ, lebel, lebke, s átv. értelmü lebzsi, lebzsel. Legközelebbi rokona: lev, melybõl leveg, levegõ, mintegy 'lebegõ' erednek. Gyökeleme a könnyü mozgást jelentõ le, melybõl lett, ha tetszik, az igeneves le-õ, hangváltozattal le-v, le-b, s nyomatékosan kettõzött b-vel lebb. Minthogy e szó, és származékai oly testek mozgását jelentik, melyek vékonyak, laposak, innen másod értelmök laposra kinyujtott vékonyság, s rokon vele közelebbrõl: lep. Rokon továbbá láb, melybõl lábbó stb. valamint lob is, melybõl lobog, lobogó, lobban, lobbantyú stb. erednek, azon különbséggel, hogy ezekben nagyobbféle mozgás az alapfogalom. Újabb idõben némely öszvetételekben a 'légtünemény' (meteor) értelmében kezdik használni, pl. lebkõ (de ez jobban: légkõ), lebisme, lebtan. CzF

göröb: (gör-öb) fn. tt. göröb-öt. Forgó, (görgõ) závár vasból vagy fából, melyet az ajtóra lehet fordítani, milyen péld. a vasból csinált s úgynevezett huszár bajúsz. CzF

igyer: igyekezet, ügy, közügy

aszás: (asz-ás) fn. tt. aszás-t, tb. ~ok. Általán száradás, a nedvek kipárolgása következtében. A füvek aszászát sietteti a nagy hõség. CzF

szesz: (2), fn. tt. szesz-et v. ~t, tb. ~ìk, harm. szr. ~e v. népiesen: ~i. 1) Ürügy, ráfogás, melynek híre, szine, neve alatt valami történik. Azon szeszszel ment oda, hogy... CzF

monnal: elavult ih., mely a régi magyar nyelvemlékekben, nevezetesen a Münch. codexben am. mintegy, csaknem, mintha, pl. Lukács I. „Lakozott pedig õ vele Mária monnal (mintegy) három hónapokban." Luk. 5. „S betölték monnó hajót, úgyhogy monnal (csaknem) elmerülnének." Luk. 6. „Bódogok lesztek, mikor tütöket megszidalmaznak, s kivetendik tüneveteket monnal (mintegy) gonoszt." Luk. 16. „Vala egy néminemõ ember, kinek vala folnagya, s ez megócsároltatott õ nála, monnal (mintha) eltékozlotta volna javait." ... CzF

pall: (pal-ol) áth. m. pall-ott, htn. ~ani. Kevéssé ismert szó. Molnár A. értelmezése szerént valamit ütöget, vereget, például pálczával a ruhát, hogy a por kimenjen belõle. CzF

múl, mul: vönh. m. mul-t. Régente tárgyesetes viszonynévvel átható, cselekvõ erõvel birt, s anynyit tett, mint valamin túl halad, tovább megy, maga után hagy valamit; továbbá: mulaszt, mellõz. Megfelel neki a latin praeterit. Ily értelemben fordul elé többször a Müncheni codexben: „Látván õtet elmúla", (viso illo praeterivit). Lukács 10. „Elmuljátok Istennek minden itéletét",) praeteritis omne judicium dei). Luk. 10. „És mulván a galilaeai tenger mellõl." Mark. 15. „Kik eleve mulnak vala", (qui praeteribant). Luk. 18. A Nádorcodexben: „Te parancsolatodnak utát el nem múltam." Mai szokás szerént is mondjuk e szerkezetben: idejét mulja valami, azaz, kimegy a kellõ idõbõl, vagy, ez a dolog már idejét multa, azaz, ideje elmaradt; fölülmulni valakit, am. bizonyos tekintetben magasabbra jutni. Világos, hogy ezen igében alapfogalom a menés, haladás, távozás, minél fogva rokon mozog igével, s elemezve mo-ol és mo-úl honnan öszvevonva lett mól v. múl. A persában múl Beregszászi szerént am. haladék, késedelem (Verzug.) CzF

kall: (kal-ol) áth. m. kall-ott, htn. ~ani v. ~ni. Valamely hajlékony anyagot, pl. gyapjút, szõrt sodorva, forgatva gyúr, nyomkod, ütöget, s ezen gyúrás, nyomkodás, ütögetés által elkészít, kelmévé képez. Posztót, szûrt, kalap nemezt kallani, Bõröket kallani, azaz a csávás kádban lábakkal tiporni. Szûrharisnyát kallani. Gyöke a hangutánzó kal. Hasonló hozzá a takácsot jelentõ tót kadlecz. CzF

redv: (red-v) fn. tt. redv-et, harm. szr. ~e. A fáknak, s gyökérnövényeknek rohadni indult, vagy megtaplósodott bele, máskép: rev, purha, pudva. Minthogy az ily romlott állapot a növény husának megránczosodásában, öszvezsugorodásában áll: innen a redv alapértelemre nézve rokon a redõ szóhoz,

© Copyright Mikes International 2001-2013

s mindkettõ csak alkalmazásban és árnyéklatilag különbözik egymástól. Másod értelme: porhanyodó romlás, rohadás, pl. redv a fogakban, csontokban. CzF

szotyos/szotyogós: (szoty-og-ó-os) mn. tt. szotyogós-t v. ~at, tb. ~ak. A mi saját nedvétõl szotyogni szokott. Szotyogós szilva, körte. Szélesb értelemben piszkos, mocskos, lucskos. CzF

éter: a görögnek mondott aether az *élet-tér (él-tér > é'tér > éter)*, a *levegő* ami nélkül nincs élet.

czucz (cuc): (1), elvont hangutánzó gyök, máskép: czup, czupp, honnan czuczorít, vagy czuporít. Általános jelentése: a szájnak szûkebb, hegyesebb csucsorodása, szívás, szopás, csókolás alkalmával. CzF

durál: (dur-ál) m. durál-t. Visszaható névmással használtatva neki- vagy meg-durálja magát, am. megköti magát, megrögzik valamiben; valamely nagyra, nehézre elszánja magát; nekikeményûl. A latin duro, induro igével rokon. CzF

ripõ /ripõk: (rip-õk) fn. tt. ripõk-öt, harm. szr. ~je. Darabos erkölcsü, pórias magaviseletü ficsúr, úrias betyár, ki amint mondják jobb házból (alsóbb nemesi vagy polgári osztályból) való ugyan, de mind külsõ viseletében, mind erkölcsében (durvaságban) inkább a pórnépet utánozza. E szónak gyöke, úgy látszik, a székely ríp, mennyiben a ripõk magáról azt hiszi, hogy õ derekabbul cselekszik másnál, vagyis, hogy õ pórias magaviselete által a természethez hívebb, és ez által másoknál különb; s a köznép is ezt tartja róla; jól rípi mint a székely mondja. Néhutt: rüpõk. CzF

idilló: mn. tt. idillót. Kriza J. szerént a székelyeknél, különösen Udvarhelyszéken am. ügyetlen. CzF

gyült: (gyü-ül-t) mn. tt. gyült-et. 1) Egybesereglett, öszvejött. Templomba gyült ájtatos nép. 2) Öszveszerzett. Ebül gyûlt szerzéknek ebül kell elveszni. (Km.). 3) Mondják a test azon részérõl vagy sebrõl, melyben a geny, rútság öszvetolult. Gyült tenyér. Gyült kelés. CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

A Létôoni háromnyelvű felirat lüki változata

A háromnyelvű felirat, melyet mint *text N320 {Xanthos; the Létôon Trilingual}* tartanak nyilván, 41 sor lüki írást tartalmaz.
A Wikipedia a következőket írja a feliratról: "A **Létôoni háromnyelvű** szabványos lyciai vagy lyciai A, görög és arameus nyelvű feliratokkal borítja a négyoldalú kőoszlop oldallapjait. A kőoszlopot 1973-ban találták meg a letooni templom-együttes régészeti feltárása közben, Xanthos közelében, az ősi Lyciában, a mai Törökország területén. A felirat a hatalom nyilvános rendelete egy istenítés (kultusz) alapításának, utalásokkal az istenségek, és az új istenítés tisztviselőinek járandóságairól. (*Nem vicc, lásd az eredeti szöveget!*) A lyciai szöveg 41 sort igényel, a görög 35-öt és az arámeus 27-et. **Ezek nem szóról szóra fordítások**, mindegyik tartalmaz a másik kettőben nem létező tudnivalót. Az arámeus valamelyest tömörített." (A kiemelés tőlem!)
A kőoszlop koráról a következőket írja a honlap: "Az arámeus változat első öt sora említi, hogy a felirat Artaxerxes perzsa király uralkodásának első évében készült, de nem mondja, hogy melyik Artaxerxes: *Siwan hónapban, Artaxerxes király első évében. Arñna határvidéken. Pixodarus, Katomno fia, a satrap aki Karka- és Termmila-ban van.*
Ha a kérdéses király Artaxerxes III Ochus volt, akkor a felirat dátuma ie. 358. Csakhogy Pixadorus nem lehetett 341/340 előtt Caria és Lycia satrapja. Ezért nagy valószínűséggel Arses volt a perzsa király, III. Artaxerxes fia, aki hatalomra jutásakor felvette apja nevét. Ebben az esetben a háromnyelvű ie. 337/336-ban keltezett."

Mint minden más erőltetett "megfejtés" így Melchert megfejtése is feltételezések sorozata, melyek az egyszer elkövetett hibát és/vagy ráhibázást tovább görgetik, kitalálnak nemlétező nyelvi szerkezeteket, néhány (félre)olvasott szó alapján rokonítanak nyelveket, írnak történelmet, konstruálnak (utólag) vallást, stb. Ezekkel szemben egy laikus *olvasatot* állítok, minden mesterkélt megfeleltetési kényszer, belemagyarázás nélkül, vagyis közönséges, tudománytalan olvasatot, amennyiben az olvasás nem tudomány.

Azért teljesen mégsem zárhatom ki a tudományt: a jelek hangértékei nagyrészt megfelelnek a Melchert által javasolt értékeknek, de tolmácsolásával, melynek részletét angol fordításban alább közlöm (kék szín), nem tudok egyezni.
Egy kicsit azért foglakozzunk Melchert fordításával mielőtt belekezdenénk az olvasatba: Lycia neve a lykök nyelvén állítólag *trm̃mile*, ez a kiejthetetlen szó majdnem telitalálat, éppen csak el kell olvasni a lüki írás belső szabályai szerint: *TuR áLLaM*, ez az első négy jel olvasata, az egész együtt és magashangon TüReLeM ILL E'. Bizony, a szövegből megtudjuk, hogy átvitt értelemben a TuR áLLaM is elillanhat a lázadás következményeként. A TuR/TüR/TöR áLLaM, az a terület ahol a TuRok (a ~k népnév és többesszám képző a magyarban), TüRök (görögül tyrsenoi, úgyszintén többes) éltek. Erről a területről kapták a jóval későbbi betelepülő TöRökök (kétszeres többes!) a nevüket és nem fordítva. Mecsoda különbség! Törökország nevének a gyöke ott van az ország közepén kőbe vésve, és várva a másfél ezer évvel később betelepülő mai törökökre. Hihetetlen!

Graig Melchert a *The Trilingual Inscription of the Létôon, Lycian Version* című dolgozatában lefordította a szöveget angolra. Ebből fordításból ime egy kis bemutató:
Kezdjük a lüki szöveg átiratával:
1. ẽke: trm̃misn: xssaθrapazate: pigesere: katamlah: tideimi:
2. sẽ=ñne=ñte=pddẽ=hadẽ: trm̃mile: pddẽnehm̃mis: ijeru: se=natrbbijẽmi:

© Copyright Mikes International 2001-2013

se(j)=arñna: asaxlazu: erttimeli:
3. me=hñti=tubedẽ: arus: se(j)=epewẽtlm̃mẽi: arñnãi:
4. m̃maitẽ: kumezijẽ: hhẽ: xñtawati: xbidẽñni: se(j)=arKKazuma: xñtawati:
5. sẽ=ñn=aitẽ: kumazu: mahãna: ebette: eseimiju: qñturahahñ: tideimi:
6. se=de: eseimijaje: xuwati=ti:

H. Graig Melchert fordításának megfelő részlete:
1. When Pigesere, son of Katamla, ruled Lycia as satrap,
2. And he commissioned as commissioners for the Lycians Iyera and Natrbbiyemi
and as governor for Xanthos Erttimeli,
3. The citizenry and the Xanthian *perioikoi* agreed
4. (That) they built a sacred altar to the King of Kaunos and Arggazuma the king.
5. And they made priest to these gods Eseimiya, son of Qnturahi,
6. And whoever is close to Eseimiya.

A fordítás/ferdítés alapja: találni ismert személy- és földrajzi nevekhez hasonló betű-csoportokat és azokhoz valamilyen cselekményt hozzácsatolni. Ha ez nem megy szépszerivel, akkor erőltetve: – ki meri kétségbe vonni a professzor állítását?! – így változik a *β* jel V hangértéke K-ra, hogy egy betűcsoportból Arggazuma neve kerekedjen ki.
Itt a megfejtőket (Laroche, Neumann, Frei, Melchert, stb.) segíti – és többé-kevésbé félrevezeti – az oszlopon található görög és arámeus szöveg. Ez utóbbiak az elnyomó hatalom embereit szólítják meg, az új hatalom intézményeivel foglakoznak, míg a lüki szöveg a több ezer éves helyi kötődésű, hagyományos műveltséggel és svájci mintára szervezett államisággal rendelkező, szabadságáért küzdő néphez szól. A lükiknek teljesen mindegy, hogy éppen hogy hívják a sathrapát és ez fordítva is igaz: nem lényeges a lázadók és vezéreik neve, a fenyegetés minden lükire vonatkozik. Melchert és társai tolmácsolásában, mint minden megfeleltetésben, hemzsegnek a személy- és földrajzi nevek. Amit a kutató nem ért az név lesz, azt nem kell tolmácsolni!, probléma megoldva. A szövegben egyetlen név sem szerepel, hiszen a kiáltvány a Tur állam minden lakósához és lakósáról szól.

Egy 2012-ben publikált írásban I.-X. Adiego (*Two reading notes to the Lycian text of the Letoon trilingual stele*) két átírási hibára hívja fel a figyelmet: a 24. sor *ẽ* jele, valamint az utána következő *ã*-nak átírt jelek nem azonosak a megelőző, *ã*-nak írt jelekkel. A jel valójában egy ligatúra: egy fordított Λ a V-ben, azaz {L+V}, de ezt már nem Adiego állítja.
A címben szereplő második hiba egyszeri: a 30. sor *b* jele valójában *p*. A kérdéses jeleket természetesen átírtam (kékkel), hiszen Adiego meglátásaihoz kétség nem férhet.
A mellékelt kitűnő minőségű fénykép néhány további hibát is felfed, ezeket pirossal javitottam át.

© Copyright Mikes International 2001-2013

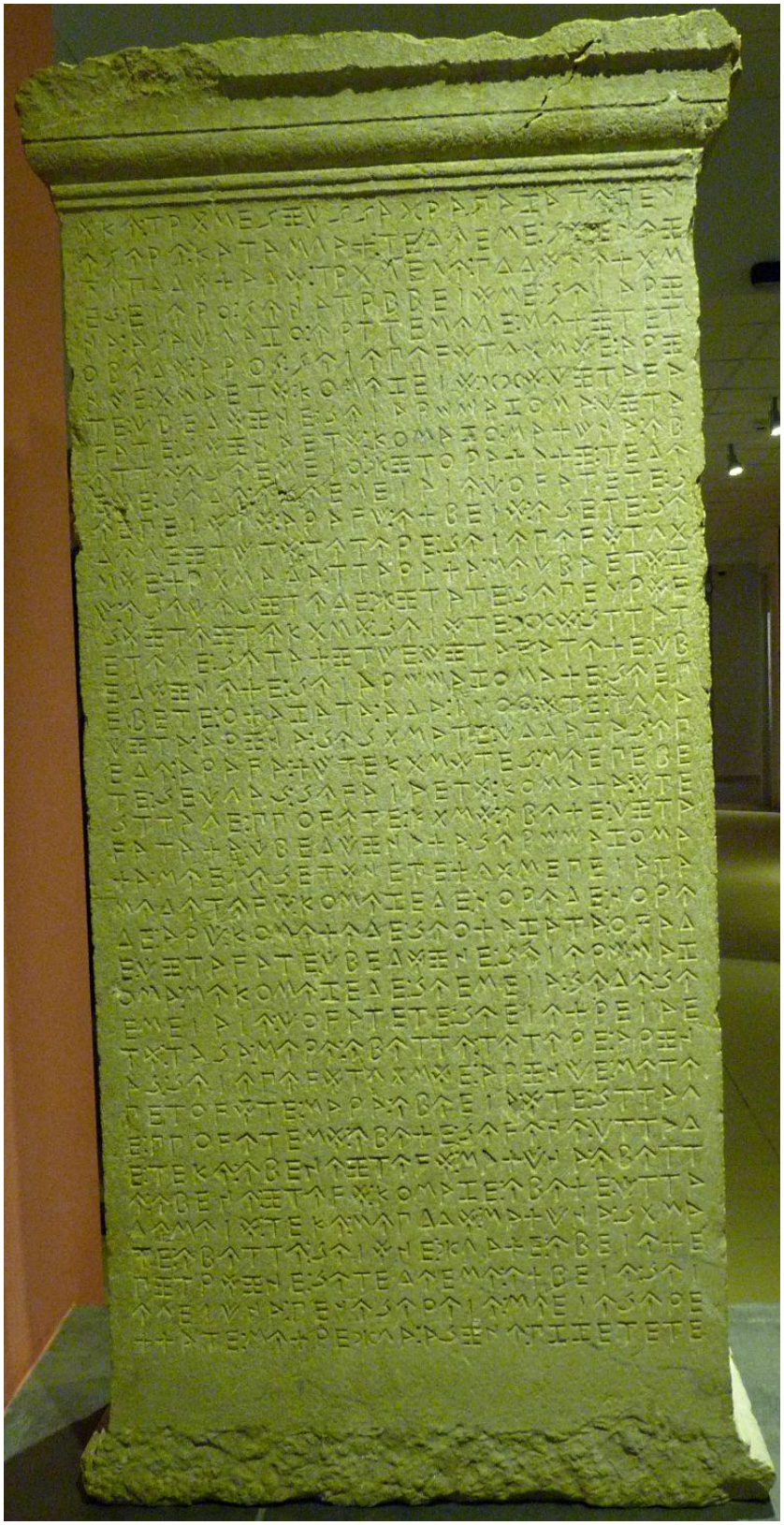

© Copyright Mikes International 2001-2013

1. ẽke: trm̃misñ: xssaθrapazate: pig
   ÉK E : TuR áLLaMI SZéNY : üGYeS SAThRAP A CSAT E : FÜGG-
2. esere: katamlah: tideimi: sẽñneñ
   ÉSÉRE : Ki A TÁMLA Ha : üT IDE ÍM Ű : SZÉNYiN E NYű
3. tepd{>e}dẽhadẽ: trm̃mile: pddẽnehm̃m
   TEPEDÉ HADÉ : TuR áLLaMI iLE[1] : éPeD üDÉN E KeLLeM-
4. is: ijeru: senatrbbijẽmi: se(j)arñ
   ŰZő : ÚJ ERŐ : eSSEN A TuR BiBIJÉ' MI : eSÉLY ÁRNYa'-
5. na: asaxlazu: erttimeli: mehñtit
   NÁ: A' SA-GYaLÁZÓ: ERőT TIMEL Ű: íM E HeNYéTŰ' T-
6. ubedẽ: arus: se(j)epewẽtlm̃mẽi: arñ
   ÖBBEDÉ': A ROSSZ: SÉLYÉBE VÉTeL eLeMÉŰ' : ARaNYo'-
7. nãi: m̃maitẽ: kumezijẽ: θθẽ: xñtawa
   NÁ Ű: LáM A' ÍTÉ: KŐMÉCS ILYÉ: é'TeTÉ: GYaNYóT AVA-
8. ti: xbidẽñni: se(j)arKKazuma: xñta
   TI: üGYéBe' IDÉNYéN Ű : eSÉLYe A RoVóVA' CSOMA : GYaNYóT A-
9. wati: sẽñnaitẽ: kumazu: mahãna: eb
   VATó Ű: SZÉNYeN A' ÍTÉ': KOMÁZÓ: MAKÁNNA': EBB-
10. ette: eseimiju: qñturahahñ: tide
    E TeTTE: ESE ÍM Ű JŐ: KiNYú'T ORR-A'KKA' HáNY: íT IDE
11. imi: sede: eseimijaje: xuwatiti: s
    ÍMŰ': eSED E': ESSE' IMILY ALY E': íGY ÓVA TÍ'TI : SZó/SZű
12. eipijẽt{>j}ẽ: arawã: ehbijẽ: esiti: se
    E IFFIJ ÉJJÉ' : ARA óVÁ : E HiBIJÉ': E SZŰTŰ' : SZE-
13. deliñtãtẽ: teteri: se(j)epewẽtlm̃
    Di E' LINKó TÁTÉ: TETTÉRŰ': SÉLYÉBE VÉTeL eLe-
14. mẽi: hrm̃mada: ttaraha: mexbaitẽ(:#) z
    MÉŰ' : KéReLMe ADA': TaTARAKKA': MEGY BA' ÍTÉZő
15. ã: esexesñtedi: qñtati: sepigrẽi:
    Á' : ESEGGY ES NYűTTED Ű: KöNNYíTi A' TÚ': SZÉP ÍGéRÉ Ű:
16. sẽñteñtekm̃mẽ: se(j)ẽti: θθẽ: stat
    SZÉNYTe (szinte) ENNYiT E KeLLeMÉ' : SÉLYÉT Ű: Tő'TÉ: oSZTAT-
17. iteli: setahñtãi xñtawatehi: xb
    I TELI: eSZÉT A' HáNYaTÁ ÜGY NYiTTÁVA' üTÉ KI: üGYéBe'
18. idẽñnehi: se(j)arKKazumahi: seip
    IDÉNY NEKI : SÉLYe A RoVóVA' CSOMA KI: őSEIB-
19. ibiti: uhazata: ada: H00{>jgos} : ẽti: tlla tisztán látszik: I, Y és O.
    Ű' BUTÚ' : Ó-HAZA óTA : A DA' : JoGOS : ÉTŰ' : TáLaLi A-
20. xñta: arñna: sesm̃mati: xddazas: ep
    GY-iNGaTA : ARaNYú'NA : S E SZóLaMÁTÚ' : GYú DuDÁZÁS ÉPP
21. ide arawa: hãti km̃mẽtis: meipib{>s}i
    IDE ARÁVA': HÁTÚ' KeLLeMÉT IS : íME Ű BÚSÍ-
22. ti: sixlas: sewa(j)aitẽ: kumaha: ẽti
    TI : S ÍGY LÁSS: SÉVAJA ITÉ: KOMÁKKA': ÉTŰ'
23. sttali: ppuweti: km̃mẽ: ebehi: xñta
    üSTöT ÁLLI: éP BŐV ÉTŰ: KeLLeMÉ': EBBE HÍ: GYeNGéT A

© Copyright Mikes International 2001-2013

24. wataha: xbidẽ{>{l+v}}ñnaha: serKKazuma
VAT A’ oKKA’: áGYáBa’ ÜDüLVe NYí’Na A’ oKA: SÉRVéVe’ A CSOMA
25. ha: meijesitẽniti: hlm̃mipijata
oKA : íME ILYES ITT É’Ni ÍTI: HáLóJa aMIBe Ű aJÁ’TA
26. medetewẽ: kumezidi: nuredi: nure
íME iDE TEVÉ: KŐ-MÉCS ÜDŰ’: NŐ REDŰ: NŐRE
27. di: arã{>{l+v}}: kumehedi: seuhazata: uwad
DŰ’: ÁRuLVa: KOMa ÉKEDI/ÉKELI : iSZE’ Ó-HÁZÁT A’: ÓVAD
28. i: xñtawati: xbidẽñni: se(j)erKKaz
I : GYaNYóT AVATI: GYoBB IDÉNYeN Ű: eSÉLLYE’ áRVú’Va ÁCS-
29. uma: mekumezidi: seimija: sede: se
O’ MA: íME KŐ-MÉCS IDŰ’: S E’ ÍM ÚJJA’: SZEDE’: öSSZE
30. imijaje: xuwatiti: sei(j)ehb{>s}ij~~(a)~~ai
ÍM ÍJJA JE’ : aGY ÓVA TÍ’TI: eSZE ILY EKKéPP’ ÍJJA Í
31. tẽ: tasa: mere: ebette: teteri: arñn
TÉ’: TÁSSA: MER’ E’: EBBE TeTTE: TETTÉRŰ’: ARáNYu’N-
32. as: se(j)epewẽtlm̃mẽi: arñnã{>{l+v}}i: mete
A S: eSÉLYÉBE VÉTeL eLeMÉŰ’ : ARáNYáN áLVa Ű: íME TÉ-
33. pituwẽti: mara: ebeija: ẽti: sttal
PI TÖVÉTŰ’: MARA: EBBE ÚJJA’: ÉTŰ’: üSTöT ÁLL-
34. i: ppuwẽtimẽ: ebehi: sewene: xttad
I: éPP BŐVÉTŰ’ MÉ’: EBBE HÍ: S E VÉNE: áGYáT áTAD-
35. i: tike: ebineñtewẽ: mahã{>{l+v}}na: ebett
I: TIKE: E BŰNE éNNYéT EVÉ: MAKuLYVáN A’ : EBBE TeTT-
36. e: ebine: ñtewẽ: kumazi: ebehi: xtta
E: E BŰNE: NYűTTE eVVÉ : KOMÁZ Ű: EBBE HŰ: áGYaT áTA-
37. deme(j)ẽ: tike: mepddẽ: mahã{>{l+v}}na: sm̃ma
D ÉMELYÉ’: TÜ’KKE’: eME Fő’DeDÉ’ : MAKuLYVáN A: SZóLaMÁ-
38. ti: ebette: se(j)ẽni: qlahi: ebijehi
T Ű: EBBE TeTTE: SÉLYÉN Ű : Ki LAKI : EBBe ÍLLYE’ HÍ
39. pñtrẽñni: setideime: ehbije: se(j)
PeNYéT eRÉNYéN Ű : eSETT IDE IME : E HiBIJÉ’: SÉLYe
40. elijã{>{l+v}}na: pigesereje: mei(j)eseri
ELŰ’ aJáLVáN A : FÜGGÉS EREJE: íME ILY ÉSSZERŰ
41. hhati: mehriqla: asñne: pzzititi
Hí’HATI: ME’ Ki oRÚ’/úRÚ’ KáL A’: ASSZoNYáN E: Bő’CS CSITÍTI

[1] TuR áLLaMi ***ILE***, lovasság a makedón hadseregben, görög: ἴλη [ῑ], Dor. ἴλᾱ (Boeot. Γιλ-ᾱ in Γιλαρχίω), ἡ, band, troop of men, εὔφρονες ἴλαι merry companies, also ἴλα λεόντων).
2. as a military term, *troop of horse, prop. of sixty-four men, but varying in num*ber, κατὰ ἴλας, = ἰλαδόν, opp. κατὰ τάξεις, generally, troop or company of soldiers.
3. at Sparta, subdivision of the ἀγέλα (q.v.), κατ’ ἴλην.
Ha szabadna a magyarból eredeztetni, czuczorosan fogalmazva: ***illó***, mely szóban a gyors könnyű mozgás mellett, a ló is benne foglaltatik.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Ék (ékesség) e tur állami szény (színhely, scene), ügyes sathrap a csat e függésére. Ki a támla (támasz) ha üt ide ím ű? Szényin (színhelyein) e nyű tepedé, hadé(rt) Tur Állami Ile éped (épül) üdén, e kelleműző új erő. Essen (el) a tur bibijé(rt), mi esély árnyalná (tompítaná) a sah-gyalázó erőt? Timel ű (csapatot gyűjt), ím e henyétűl (henyéléstől) többedél (többszöröződik) a rossz, sélyébe vétel eleméül (elsőül) aranyolná (aranyozná be). Ű lám az íté (ítéleté), kőmécs ilyé élteté. Gyanyót (gyanút) avati ügyében idényén ű, esélye a rovóval (adószedővel) csoma (mirígyes halálvész). Gyanyót avató ű, szényen az ítél, komázó (barátkozó) makánnal ebbe tette ese (esküje). Ím, ű jő, kinyúlt orr-alkkal hány ít (jut) ide íműl (ímmel-ámmal). Esed ez essel, imily aly ez. Így óva tilti szó/szű, e iffij (ifjúi) éjjé(rt) ara óvá, e hibijé(rt) e szűtűl szedi el linkó (ingovány). Táté tettérűl sélyébe vétel eleméűl (elsőül) kérelme adall (adódik).

Tatarakkal (hitványakkal) megy baj – ítéző (ítész) ájj! – eseggy (esedezz) es nyűtted ([ki]szakgatottságod) ű könnyíti. Az túl szép – ígéré ű, szényte (szinte) ennyit e kellemé(rt). Sélyét ű tölté, osztati teli, eszét az hányatá, ügy nyittával üté ki; ügyében idény neki sélye, a rovóval csoma.

Ki őseiből butul ó-haza óta, a dal jogos étűl tálali, agy-ingata aranyulna (képzetében bearanyozódna) s e szólamától gyú dudázás épp ide. Arával hátúl (mögötte) kellemét is, íme, ű búsíti, s így láss: sévaja (zsivaja) ité (italé). Komákkal étűl üstöt álli: ép bőv étű, kellemé(rt) ebbe hí. Gyengét avat az okkal, ágyában üdülve nyílna az oka: sérvével a csoma. Oka, íme, ilyes; itt élni íti hálója, amibe ű ajálta, íme ide tevé. Kő-mécs üdűl (hízik/szépül), nő redű, nőre dűl. Árulva koma ékedi/ékeli hiszen ó-házát(!) az óvadi. Gyanyót avati: gyobb idényen ű eséllyel árvúlva ácsol ma.

Íme, kő-mécs idűl (tartósul), s ez, ím, újjal (újra) szedel (szedeget, gyűjt) össze, ím, íjja jel. Agy óva tilti (de) esze ily: ekképp íjja ítél. Tássa (társa) mer(t) ez ebbe tette, tettérűl arányulna (követné), s esélyébe vétel eleméűl arányán álva. Ű íme tépi tövétűl, mara ebbe újjal (újra). Étűl üstöt álli, épp bővétűl mé(rt) ebbe hí? S e véne ágyát átadi. Tike (tyúkja) e bűne énnyét evé, makulyván az ebbe tette. E bűne nyűtte evvé: komáz ű, ebbe hű, ágyat átad émelyé(rt).

Tülkkel eme földedé(rt) makulyván, a szólamát (szólását, kijelentését) ű ebbe tette. Sélyén ű, ki laki, ebbe illyel hí, penyét (pedig) erényén ű esett ide, ime, e hibijé(rt).

Sélye elűl ajálván, a függés ereje, íme, ily ésszerű: híjhati, me(rt) ki orul/úrul kólál a szényen, e bölcs csitíti.

szén/szény: a székelyeknél különösen Udvarhely székben am. szín. Halálszényt vátott. CzF

teped: önh. m. tepedt. A székelyeknél am. mély hangon az általánosabb divatu tapad, azaz valamibe belé ragad, belémarad... CzF

bibi: gyermeknyelven, kis seb, tt. bibi-t. CzF

timel: csapatba gyűjt (ang. *team up*). TIM, fn. mely önállólag nem, csak öszvetételekben divatozik: timany, timércz, timföld, timkõ, timsó. Ide tartozik a timmal dolgozó timár neve is. – Eredeti jelentésére nézve mennyiben a tim illetõleg timsó más sóktól fõleg abban különbözik, hogy öszvehuzó, öszveszorító, s mintegy tömegesítõ erõvel bír, azt lehet vélni, hogy a tem v. töm igével rokon, vagy azonos. TEM v. TÌM, (1), v. TÖM, gyök, melybõl több szócsalád vette eredetét, u. m. 1) tem v. töm ige, melybõl temet, temetés, temetõ, temetkezik, tömeg, tömkeleg, tömlõ, tömhüdik, tömhüdt, tönkesz (tömkesz), temény, temérdek v. tömény, tömérdek származtak. Mindezek valami sürüen öszvenyomott, aránylag szük terimébe szorított sokaságra vonatkoznak. Ez alapfogalomnál fogva rokonok: tem v. tim, honnan (temcs) tencs, vagy (timcs) tincs, egy csomóba fogott hajból, szõrbõl, lenbõl stb. álló tömegecske… CzF.

sélye: Régi, s ma alig divatos szó. Calepinus magyarázója szerint am. „mortuorum conditorium,“ azaz, sír, sirbolt. Szabó Dávidnál, sír vagy koporsó, Sándor István szerint, szent Mihály lova. CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

~á/~é: igerag a határozott vagy tárgyi igeviszonyítás elsõ multjában és óhajtó módjában. CzF

~ a (4): idõrag, mely mélyhangú igékbõl úgynevezett félmúltat képez: száll-a, jár-a, gondol-a, mutat-a, mely egyszersmind a harmadik személyt is rejti magában, mely a többesben an (= ön) alakban tétetik ki: járának = jára-an-ak (jára–önök), szállának = szálla-an-ak (szálla-önök), épen úgy, mint a többi idõkben: járnak = jár-önök, jártanak = járt-önök, járjanak = járj-önök, járnának = járna-önök. A magashanguakban párhuzamos társa e: kel-e, tör-e, ül-e, honnan, kelének = kele-önök, törének = töre-önök, ülének = üle-önök. Ugyanez a határozott igeragozásban köz nézet szerint a tárgymutató a alakban tétetvén utána, ezzel összeolvadva hosszú á-t alkot: láta-a látá, monda-a mondá, és így a többesben, láták = láta-a-ak = láta-a-õk, mondák = monda-a-ak = monda-a-õk; hanem a tárgymutató itt is inkább i vagy átváltozva j, mint a jelen idõben, mert látá, régiesen: láta-i-a vagy láta-j-a, mondá = monda-i-a vagy monda-j-a, hallá = halla-i-a = halla-j-a (= halla-v-a, a régi hallotti beszédben). Így az óhajtó módban is látná = látna-i-a = látna-j-a, mondaná = mondana-i-a = mondana-j-a. V. ö. ~ A (3). A párhuzamos magashanguakban: vere-e vagy vere-i-e = veré, üt-e vagy üte-i-e = üté, verne-e vagy verne-i-e = verné, ütne-e vagy ütne-i-e = ütné, a többesben: vere-i-õk = verék, üte-i-õk = üték, verne-i-õk = vernék, ütne-i-õk = ütnék, úgy hogy régente valóban is megvolt: verné-j-e, ütné-j-e, veré-j-ek, üté-j-ek, verné-j-ek, ütné-j-ek. CzF

íte: (ít-õ, azaz ejt-õ v. int-õ) l. ÍT. Némelyek önállólag is kezdték használni ‚itélet' helyett, kivált mûbirálat értelemben. CzF

idén: Elavult ért. am. idõn, idõben. *Minden idén*, azaz minden idõben. CzF

rovó: (rov-ó) mn. tt. rovó-t. Amivel rónak. Rovó kés, rovó eszköz, vésû. Mint fõnév a régi korban jelentett személyt, királyi (országos) vagy megyei, hatósági tisztviselõt, ki az adót kivetette, illetõleg beszedte; midõn gyakran ravó alakban találjuk. „Azért én az leleszi prépositall szembe es (= is) voltam, eleget es szóltam nekie, de az õ jószágából es az szolgabiró kezébe szolgáltatták be, én megmondám, hogy onnan is kivenné, az ravó kezébe szolgáltatná.... Mathius János királ õ felsége ravója." (Levél 1541-bõl. Szalay Ág. 400 m. 1.). CzF

csoma: Átv. ért. a székelyeknél am. mirigyes halálvész, minthogy ez csiraforma kinövés által jelenkezik. CzF

komázó: Koma néven, koma címmel szólítása valakinek. Átv. ért. pajtássági bizodalmas társalgás, beszélgetés. Tréfálás, enyelgés. CzF. Itt: pajtás v. bajtárs

makán/mokány: (mok-ány) fn. tt. mokány-t, tb. ~ok. Szilaj, pajzán indulatu, kinek erkölcsei szelíditve, fínomítva nincsenek; a Tájszótár szerént különösen am. másokon kikapó. Mokány ember. Gyöke mok, melynél fogva rokon a makacs, makuj, makrancz, makranczos szók mak gyökével. Ide sorozható a bakacsol, pl. megbakacsolja magát, mely am. makacsolja. CzF

es/eskü: ES, (2), elavult fn. 1) A ma divatos eskü értelmében. „*És esével erõsejti vala.*" Et cum juramento affirmabat. „*És hazug est ne szeressetek.*" Et juramentum mendax ne diligatis. „*Az eseket, melyeket beszélettél a népeknek.*" Juramenta, tribubus quae locutus es. Bécsi cod. Csalóközben itt-ott ma is hallani: Sok esre, hitre, = esküvésre, bizonyításra. Ezen egyszerü es-bõl származott a mai eskü. Rokonnak látszik hozzá a régi halotti beszédben erõs bizonyitást jelentõ isa. „*Isa por és homu vogymuk.*" (Lugossy József véleménye szerént is). A sínai nyelven sí szintén am. es v. eskü. CzF
ES, (3) v. ESS, régente önálló fn. esõ v. essõ (pluvia) helyett. „*Vidéknek királyt nem támasztanak, sem adnak esset embereknek.*" „*Monnal esset szomjuhozó szérõ.*" „*Megverlek tütöket égetõ széllel, és rogyával, és kõessel.*" Bécsi codex. CzF

alk: (al-k) elv. törzs, melybõl alkot, alkalom, alku és származékaik erednek. Alapfogalomban egyezik alak (= forma, kivált tetszetõs forma) szóval, ahonnan alkot am. formál, stb. Különösen alku, alkuszik, régiesen am. illõség, illik. Lásd ezeket. Hogy hajdan alk v. alkik ige is létezhetett, az alkat fõnévbõl gyaníthatni. CzF

© Copyright Mikes International 2001-2013

ímül: immel ámmal, am. kedvetlenül, kényszerülve, tunyán, lustán.
linkó: (lin-og-ó v. in-og-ó) fn. tt. linkó-t. Egy az ingoványt, söppedékes, gödrös, nedves helyet jelentõ linka szóval, amaz t. i. eredeti, emez pedig módosított részesülõ linog igétõl, melynek gyöke li am. le, azaz alá, minthogy a linkóban alapfogalom az alászállás, alásöppedés; vagy pedig az l hang elõtételével inog igétõl. CzF
táté: (1), (tát-é) mn. tt. táté-t. Tátott száju, málé száju, szájtáti, szájtátó, ostobán bámuló, bámé, bamba, buta, gyáva. Gyöke tát azon szók osztályába való, melyekben az ó, õ, é-re módosúl, mint ámó ámé, bámó bámé, csuhó csuhé, fõ fé, bõ bé stb. és így táté = tátó. CzF
tatar: A székelyeknél Incze József és Ferenczi János szerént am. rosz, rongyos, hitvány, alávaló. Tatai szerszám, eszköz, ruha, viselet. Tatar ember, hitvány, rongyos, kinek se esze, se külseje, se jó öltözete nincs; székelyesen szólva: tikombakom, torongy, tatarbatar ember, néhutt: koczipor, rongyember. Jelent még mindenbõl összetûzött-fûzöttet (Ferenczi J.), toldott-foldottat (Túry Ignácz); továbbá Kríza J. szerént: akinek kezén minden elromlik; vagy aki ferde bánásu, rosz erkölcsü; honnét tatarozni valamit, am. toldozni foltozni. Hasonhangzásu és értelmü Kemenesali tájszólással: tatri (= tatari); s a székelyeknél még tataló is. CzF
aldogál: (al-ud-og-ál), gyakor. önh. m. aldogál-t, htn. ~ni. Szunydikál, szendereg, csendesen alszik, szúnyadoz. Máskép: aluddogál. CzF. Itt: gyakorító-képző nélkül, viszonyos v. függő múltidő.
it: elavult fn., mely helyett ma *ital* divatozik. CzF
sérv: (sér-v) fn. tt. sérv-et, harm. szr. ~e. Széles ért. mindenféle seb anyagi, erkölcsi, és szellemi jelentéseivel, s körülbelül egy a sér fõnévvel, azon különbséget kivéve, miszerint a sérv a sér igének részesülõjébõl módosított alak, tehát sérõ t. i. baj, állapot. Ily viszonyban állanak egymáshoz a seny és senye, ned és nedv, eny és eny stb. CzF
makuj/makuly: (mak-ol-ó azaz bak-ol-ó) Székely tájszó, am. makacs, makranczos. CzF
orv: (or-v) fn. tt. orv-ot. Jelentését illetõleg l. OR, fn. Minthogy ezen név cselekvésre vonatkozik, s am. lopó, ragadó: innen hasonlat szerént valószinü, hogy eredetileg igenév, azaz: részesülõ az elavult or igétõl, mint a nyelv, ölv a nyel és öl gyököktõl, tehát elemezve: or-ó, or-u, orv. CzF
kólál: (kól-a-al) önh. m. kólál-t. Dunán túli tájszó, s am. ide-oda járkál, görbe utakon csavarog. Mondják szélrõl is, midõn rendetlenül változó irányban fú. Gyöke a görbeséget jelentõ ko v. kó, innen kól ealvult ige, ebbõl kóló, kóla, azaz görbedõ, pl. kelekóla szarvu ökör, melynek tekervényes szarvai vannak. CzF

A felirat szövege még abban az időben íródott amikor a függőség függőség volt, nem felszabadítás. Szó sincs benne új vallás alapításáról, csupán új figyelmeztetést, utalást látunk arra, hogy a sah-gyalázással és a lázadással vagy szabadságharccal milyen megpróbáltatások járnak, adószedő, dögvész, asszonyaik kiszolgáltatottsága, stb. A hatalom, nagylelkűen megbocsátana a lázadónak, és hívásra minden szbadon kólálót elcsitítana. Tényleg nincs új a nap alatt! Sokszor jönnek hívásra vagy hívatlanul...
A szöveget nem kell fordítani, a néhány betűzött magyarázó szó és a szótár csupán a ritkábban használt szavak/szófordulatok felfrissítését szolgálják. Sokan éppen ezt róják fel, lehetetlen, hogy nyelvünk 2300+ éve szinte semmit sem változott, mondják. Talán ha ismernék nyelvünk gyökrendszerét, ha nyelvünket kielemeznék, a nyelvészek tanításaitól függetlenítve magukat, csupán a józan paraszti észjárás alapján, akkor a ‘szerencsétlen Saussure’ (Végvári tanár úr szófordulata) és tyúkeszű hazai követőinek még a nevét se ejtenék ki többet. A szavakat nem cserélgethetjük önkényesen és nem büffentünk fel új szavakat a semmiből; gyökökből építkezünk és azok egy sziklaszilárd vázat alkotnak, amely szinte semmit sem változik az évszázadok során.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Nyelvünknek van egy erős törzse amely legfeljebb csak erősödik a korral, de lombozata képes a megújulásra, képes új ágakat hozni, a régieken új rügyeket fakasztani. Nyelvünk e csodálatos állósságának köszönve olvashatjuk ezeket a régi szöveget ma is. Ezt még a tyúkok is tudják, ők ugyanis nem tyúkeszűek mint a fent említett tudós urak és hölgyek.
A tyúkok ezt az egy TY_K gyököt kapták tőlünk. Nézzük, hogyan gazdálkodtak vele. Vannak vidékek ahol keményebben ejtik a szót: a fenti szövegben ezért meghagytam TiK formában, aki akarja így is megérti, átvitt értelemben is, ahogyan a kőoszlopon találjuk. Mielőtt a csirkéből tyúk lett, előbb ToK-os volt. A T_K gyök tükrözve K_T, a tyúk ha kismama akar lenni akkor KoT-lik, KoT-lós lesz, ha társalogni akar akkor KoTTY-og, KoD-ál vagy megduplázva, KoT-KoD-ál (T>D). Nem véletlenül RíMelnek, illenek egy RáMára ezek a szavak, a kezdeti gyökből tudatosan építettük fel őket. Az egyik beszédes tyúkom még azt is tudja, hogy melyik gyökből. Meséli, hogy ausztrál barátnője, ahol őt angolul, ugye, CHiCK-nek, CHiCKen-nek hívják, megfigyelte, hogy ott Ausztráliában, Burke udvarának (*Burke's backyard* - egy TV sorzat) köszönve a CHooK is nagyon népszerű lett. Ennél közelebb a magyar és az angol kiejtés már nem kerülhet az egyik vagy másik nyelv belső korlátainak ledöntése nélkül.
(Megjegyzem: Czuczorék szerint Baranyában és az Ormányságon *csiké*nek nevezik a csirkét. És az ő korukban az angolok majmolása még nem dívott, Baranya falvaiban még nem ismerték a *Kentucky Fried Chicken*-t!)
Ez azt jelenti, hogy a szó/gyök legalább 6-7000 éve szinte semmit sem változott. G. Krantz szerint ugyanis a tengeri pásztorok népe ekkor hagyhatta el a Közel-Keletet, ekkor váltak el útjaink. Ezek a pásztorok révén kerültek a tyúkok a Britt szigetekre. Nevük is ezeknek az őstelepeseknek a nyelvéből kerülhetett aztán a a későbbi angol-szász nyelvekbe. Ha ilyen tér- és időbeli távolságból a két szó még mindig rímel akkor miről beszélnek Saussure és követői?
Nagyon sok tikmony-*ömlet* (globálul *omlett*) árát fizetik ki az adófizetők pénzéből politikai megrendelésre készült – különben haszontalan – etimologizálásra, mely szerint a szolgalelkűségre ítélt magyar számára a tyúk [tör], vagyis török eredetű szó, az uralkodásra hivatott angol számára a *chicken* vagy a mégközelebbi *chook is from* ***Old English*** *ċicen, cycen* ("chicken"). Az ábra önmagáért beszél és mivel a magyar szótárak, nyelvkönyvek, tanítók és tanárok ezt az idegenből eredeztetést minden szónál, és állandóan sulykolják, a szolgalelkűség, az alacsonyabbrendűség érzése előbb-utóbb beleívódik gondolkodásunkba. Ezek a szögletes zárójelek nem ártatlan és ártalmatlan dolgok, részei az összképnek: a görbelábú, sámándobot verő nomádnak, a nyereg alatt puhított húst zabáló, ázsiai vadbarbárnak és társainak.
A fentebb már említett csacska tyúkom ismét kotyog valamit, azután érdeklődik, hogy ez a fenti szöveg, és a többi hasonló, egyértelműen és cáfolhatatlanul magyar szöveg mikor kerül fel a hivatalos magyar nyelvemlékek listájára. Mégiscsak tyúkesze van, látszik, hogy nem érti: az alja nép látszatát még a tények sem írhatják felül! Ha ilyen mégis előkerülne, fejünket mélyen a szemétbe túrjuk. Mi mást tehetnénk! Homok nincs, csak a sajátmagunk termelte szemét. Azért egyszer talán a magyar értelmiség is rájön, hogy ha mindent ami magyar másodkézből valónak, ócskának fest le, azzal önmagát is minősíti.

MELLÁR, Mihály: Lycian Language Research

In this paper the author shares his latest reserach results concerning the Lycian language.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

TÖRTÉNELEM

Bencze Mihály : Szovjet makaróni gyár Csernátfaluban

Javában zajlott a II. Világháború. Csernátfalu *Bogyén* (Hermány utca) részén német katonaság volt elszállásolva a Szörnyi István, Jónás Mihály, Czimbor Sára, Pünkösti István (Bözsi, Rózi, Anna) lakásaikba. Pünkösti Ilona szemrevaló lányt német tisztek látogatták, és így a környék tőle értesült a háborús hírekről. Odesszát meghódították a németek. A brassói Breiner Béla gyár környékén, egy nagy német lerakat odesszai termékeket árusított. A mezőgazdasági munkán részt vett a falu aprajanagyja. A szülők ebből a lerakatból vásároltak gyerekeinek vajat, kekszet, málnacukorkát és még sok-sok olyan finomságot, amit eddig a falusiak nem láttak. A német katonaság a korrektség miatt is szimpatikus volt a csernátfalusiaknak. A Deák Anna háza, a Papp féle sörkert, és a Dirba patak közötti részen a németek káposztatermesztést folytattak, többnyire 40-50 orosz hadifogollyal, akiket a környék lakóihoz szállásoltak el. A Hermány utca mezőre vezető részén beton híd volt a Dirba patak fölött. Melléje építettek a németek egy gátat, ellátva egy 3 m-es forgókerékkel, ami a vizet merte a patakból, és csőrendszeren keresztül öntözte a 3-4 hektáros káposztásföldet. Nyárom ez a gát volt e gyerekek strandja. Mára, az egykori káposztás földek helyén épült fel a Halom (Movilei) negyed.

1944. augusztusában, a szénacsinálás idején benyomult Hétfaluba az orosz katonaság. Benedek Mihály (Hermány utca 22 szám, és Mező utca 101 szám) telkét, lakását a polgármesteri hivatal kiutalta a szovjet katonaságnak. Az oroszok elfoglalták a csűrt, a kertet, a házat, mindent. A családot egy szobába kényszerítették, egy másik szobát a polgármesteri hivatal által egy bákói menekült családnak utalt ki. Butnariu volt a férfi neve, és két unokahúga lakott vele, akik az otthonról menekített pénzt az oldalukon hordott fényképezőgépben rejtették el. Reggel a Benedek család Anna lánya elment Kiss Jakab András keresztapjának segíteni a szénacsinálásban, akkor még nem voltak itt az oroszok. Este, mikor a Lapiasról jöttek haza szerencse, hogy keresztapja hazakísérte Annát, mert az oroszok mindent elfoglaltak, és az ittas katonák a lányokat (barisnya) hajkúrázták. A Dirba partján a katonaság felépítette a konyhát, és rögtön melléje a makaróni gyárat. A csűr egyik odora liszt raktár lett. Félszoba nagyságú gép gyártotta a makarónit, melyet motor hajtott. Folyamatosan két személy gyúrta teknőbe, majd onnan a nagy tartályba tették a masszát. A vizet a Dirbából húzta a szivattyú. A kifáradt személyeket rögtön váltotta a következő kettő. A gépbe tett masszából makaróni jött ki, amit két személy fél méteresre vágott. Ezeket asztalnyi nagyságú rostákra tették, és bevitték a csűr mások odorába száradni. Itt orosz nők is dolgoztak, persze katonaruhában. A házigazda családnak egyszer se adtak makarónit. Minden nap kamionokkal hozták a lisztet. A kertben ágyúk, tankok, szekerek, és a környéken a katonaság lócsordája legelt az itteni lakosok telkén. A katonaság lassan megbarátkozott a falusiakkal, akik az orosz katonáknak italt vittek, hogy cserébe makarónit kaphassanak. Mindezt persze nem hivatalosan. Egy ilyen ittas katona újra lányt kért Benedek Mihály bácsitól, aki persze nem adhatott, ezért a katona fenyegetni kezdte, és a levegőbe lőtt. A hűzli pont az asztalra esett. A riadalomra rögtön jött a szovjet tiszt, Mihály bácsi pedig diszkréten az asztalon maradt hűzlit a tiszt kezébe csúsztatta. A dorbézoló katonát rögtön megbüntették, és elhelyezték. A katonák állandó jelleggel tyúkokat, libákat, bárányt és gyümölcsöt loptak a környékbeli falusiaktól. Nem volt kinek panaszkodni, háború volt. Benedek Mihály bácsi a tyúkólt a padlásra költöztette, és ezt a példát követték a szomszédok is. A *Bogyént* a Hátsó utca egy része: Benedek Káplár András, Deák Samu, Páll István, Köteles János, Lőrincz Köblös István, Dávid János, Nagy András, Deák András családok és a Papp féle sörkert, valamint a Hermány utca mező irányában a jobb oldalon a következő családok: Buna István, Szörnyi János, Bencze Mihály, Köpe András, Pünkösti István (később Kajcsarácz), Papp Mihály, Pataki Ráchel, Benedek Mihály, Dávid István, szifonos Magdó kertje, Jónás Mihály, Bartos Mihály, (Fazakas Mihály kertje, később Gócsmán András házat épített a felső részébe) bal oldalon pedig: Buna Mihály (pásztor), Jónás Mihály (Czimbor Sára), Deák Anna, Deák András, Bartos Tárcsa Mihály, Bálint Sándor, Türkösi András, Szőrnyi István, Pataki Gyula (Később Kapitány János), Vajda Péter (Veres Sára, később Serény Géza), Forsner András, Sebők Róza (később Bencze János), Bartos János (meddő tehénpásztor a Kelebúcson), Antal Bacsó Ilona, üres kert (később Tana), Székely Sára határolták. Gyakorlatilag a Hátsó utca pataka, a Rajna és a Dirba által bezárt terület. Nagy András volt Buna Katus néni nevelőapja, hatalmas ember és erősebb, mint Péter János az általam ismert csángó Toldi. Első világháborús hős volt, a szentpéteri Wohner barátjával együtt, akik kéthetente látogatták egymást. Pityóka szedés végén, a szántó eke után elmaradt pityókát szedegedte, amikor összeesett és meghalt. Kasos szekérben vitték haza. Papp Mihály egyik lábára kicsit sántított, és a Temesből homok és kavics fuvarozásával tartotta fenn magát. Az Breiner Béla lőszergyár elődje a Voinea féle gyár volt. A tulajdonos kocsijával ládákban szállította a gyár pénzét a bankba. Egy láda pénz kiesett, amit Papp Mihály megtalált, és a szekerének ülése alá a homokba tett. Annyi pénz volt, hogy tíz házat vásárolhatott volna. A visszafordult kocsiból a tulajdonos ijedten kérdezte mindenkitől, hogy találtak-e egy ládát? Papp Mihály annyira becsületes volt, hogy visszaadta. Jutalomként a gyár tulajdonosa, annyi pénzt adott neki, hogy azzal menjen a vasüzletbe és vásároljon magának egy kötelet, és akassza fel magát. A Benedek családnál albérletben lakott Végh Berta varrónő, aki

© Copyright Mikes International 2001-2013

Bukarestből költözött ide. Húgának (Végh Gizella) férje Rosen Vili pékséget működtetett a Papp féle sörkertben. Bertához az orosz nők is eljártak ruhát varratni. Mikor a méreteket vette le, az orosz nők derekára négy csörgőóra volt felkötve, amit nem is akartak levetni, annyira féltették. Végh Berta évek múlva visszaköltözött Bukarestbe Jóska öccséhez, és ott is halt meg.

A hosszúfalusi szénafűt (ma Ştefan cel Mare negyed) szintén az orosz katonaság foglalta le. Tankok, ágyúk, szekerek, raktárok, sátrak lerakata lett. A gazdasági iskolával szemben lakott Páter Kata (később mellettük a Csere család is), a villaszerű csodálatos háza a háborúban eltűnt szász családé volt. Gatter is működött, tönköt, épületfát vágtak. Az oroszok lefoglalták, és ide egy őrzött lőszerraktárt építettek. A Dirba partja tele volt gyümölcsfákkal, Bálint Mihály (a kuglibajnok) akkor még fiatal gyerek volt és csapatával ide jártak gyümölcsfákat dézsmálni. Az orosz őr először levegőbe lőve figyelmeztette, hogy tilos helyen járnak, de a következő éles lövéstől félve a gyerekcsapat szétoszlott.

A csernátfalusi szénafű (az egykori vágóhíd, és a nádassal szembeni rész) is az orosz katonaság lakóparkja lett. Ugyanazt a struktúrát építették ki itt is, mint a többi helyen. Ide is csináltak egy kisebb méretű makaróni gyárat.

A Dirba vize és a kisvasút közötti részen a Papp családtól a Jónás családig kenderáztatók működtek. Szoba nagyságú gödrök, amelyben a kendert keresztbe tették egymásra, és ezen a gát által kiterelt Dirba vize folyamatosan folyt, egyik áztatóból a másikba. Ez a gát volt a gyerekek másik nyári strandja. A Dirba folyását kétszer is egyenesítették ahhoz, hogy a kenderáztatók jól működjenek. A víz partján óriási fűzek tartották az árnyékot. A kisvasút és a mező között volt a határút. Itt mivel nem volt állomás, nem volt sorompó, sok baleset is történt. Egyszer Bandi András (fia Gyula) ökrei megbokrosodtak, így a már a kürtölő vonat elől nem tudott kitérni, és a vonat derékból kettévágta az apát, és az egyik ökröt is. A szekér is tönkrement. Mindezt Ceptoreanu Gheorghe mozdonyvezető élte túl, de Bajcsi mozdonyvezető még sok ilyen történetet mesélt.

Két hónap múlva jött a rendelet, az orosz katonaság szedelőzködött, lebontották a makaróni gyárat, a csűrből mindent kamionokra tettek, a szekereket megrakták, és a Hátsó és a Fő utcán elvonultak a Babarunka felé. Ósáncnál az orosz haderő bekerítette a visszavonuló német hadsereg egy részét, és lemészárolta őket. Az életben maradt németeket a csernátfalusi temető mellett a Filip ház boltíves pincéjébe vitték. Egyesek innen kerültek hadifogolyként Szibériába. Az egyik tisztet kivitték a temető fölötti erdőbe, és a vasgárdista Cursaru lelőtte. A tiszt iratait szintén a temető környékén lakó Kauffman cipész jutatta ki, jóval a háború után a német hatóságoknak. A 70-es években az erdőben elhantolt tiszt maradványait exhumálták és eltemették a csernátfalusi temetőbe. A szétvert német haderő autóit, motorkerékpárjait, a meglőtt katonák ruháit, csizmáit, bakancsait Cursaru és Dogaru gyűjtötte össze, persze összejátszva az orosz tisztekkel. Ezt értékesítették, és hatalmas vagyonra tettek szert. A csatatéren maradt német halottak már oszlásnak indultak, az oroszok nem temették el őket, és az itteni hatóságok se. A csángók önkéntesen kivonultak szekerekkel, lovakkal, és fenyőcsetenyére téve a halottakat elhúzták a kiásott gödrökig, és elhantolták. Mindezt Márton István (Észak-Erdélyben őrmester volt) szakmai felügyelete mellett.

BENCZE, Mihály: Szoviet Macaroni Factory in Csernátfalu

In this paper the author tells local history in the small Transylvanian village of Csernátfalu at the end of World War II.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Bérczi Szaniszló : Pikt-szkíta skóciai művészet

Eurázsiában a szkíta művészet nyomai széles horizonton föllelhetők. Északnyugat-Eurázsiának egy kicsiny darabja a Brit-szigeteken Skócia. Viharos történelme során a kelták és a vikingek mellett más népek is részt vettek a néppé ötvöződésben. Díszítőművészetüket tekintve van egy erőteljes szál, ami a szkítákhoz vezet. Ez az erőteljes szál a skóciai kőfaragó-művészetben őrződött meg. Azok a hatalmas sírkövek, amelyek elszórtan a tájban mindmáig több százas darabszámban lelhetők föl, azt tanúsítják, hogy a szkíta hagyományú díszítőművészetet itt egykor valakik beleszőtték a népi hagyományba, ábrázolás-világba.

1. ábra. A füzet első borítóján azt láthatjuk, hogy a sírköveken megfigyelhető pikt-szkíta művészetre kettős szimbolika jellemző: egy kereszténységi és egy ősi eurázsiai szkíta műveltségből származó ábrázolásvilágbeli.

A legrégibb sírkövek állatalakok és lovasok sokaságával vannak benépesítve. A lovasok íjjal és dárdával harcolnak, vadásznak és állatokat terelnek. Egy pásztornép hagyatéka ez, de a jelképek, az állatküzdelmi jelenetek gazdagsága pontosabban is utal arra a műveltségi közösségre, amely átitatta egész Eurázsiát. Ezeket a harcias, vándorló lovasnépeket Nyugat-Eurázsiában (Európában) szkítáknak, Kelet-Eurázsiában (Ázsiában) hunoknak nevezték a legősibb leírások. Itt Skóciában ennek a harcos-vadász népnek a piktek elnevezése maradt fenn.

© Copyright Mikes International 2001-2013

2. ábra. A füzet hátlapján vadászati jelenetek részleteit láthatjuk pikt-szkíta sírköveken: a bal szélen a két vadásztestvér a csodaszarvast űzi.

A piktek elnevezést talán a rómaiaktól kapták, akik a Krisztus születése idejét jelző ezredforduló előtt már megjelentek Britanniában és harcoltak az északon lakó, erőteljes, valószínűleg kifestett harcosokat fölvonultató törzsekkel. A rómaiak nem is tudták legyőzni őket. Az angolszász krónika maga is megemlékezik a piktek szkítiai eredetéről. „Britannia szigetén öt nép volt honos: az angol, a velszi (walesi, amit britnek is neveznek), a skót, a pikt, és a latin. A piktek Szkítiából érkeztek néhány hosszú hajóval, és partra szálltak Írország északi területén." Majd átköltöztek a mai Skócia északi vidékeire. Szent Columba idején, az 500-as években váltak fokozatosan kereszténnyé.

Kétségtelen az is, hogy azoknak a népeknek, amelyek a ma Brit-szigeteknek és Írországnak nevezett szigetcsoportot benépesítik, más népek is műveltségformálói voltak. A legősibbnek tekintett kelták mellett a különböző Viking hajósnépek és katonanépek invázióiról értesülünk, szinte évszázadonként, a különböző krónikákból. Személyes olvasmányom a sokféle Viking betörésről a Dublini Nemzeti Múzeumból származik, ahol a Kr. utáni évezredben több norvég, dán és normann inváziót olvashatunk a kiállításokon. A Viking művészet is gazdagon tartalmaz állatküzdelmi jeleneteket, ahogyan ezt sorozatunk egy korábbi füzetében, a *Viking kifestőben* láthatjuk is. De találkoztunk sorozatunkban már pikt-szkíta kőfaragásokkal a *Kelta kifestőben* is. A piktek kőfaragóművészetében azonban, ahogyan azt láthatjuk majd, archaikusabb vonásokban áll előttünk a szkíta eredetű állatábrázoló művészet.

© Copyright Mikes International 2001-2013

3. ábra. Négy pikt-szkíta sírkő rajzán a festés jól kiemeli az állatküzdelmi jeleneteket: a felső sorban a Rossie templom (bal) és a Szent Madoes templom (jobb) , az alsó sorban pedig az Aberlemno templom és a Benvie templom sírkövén.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Azok a sírkövek, amelyekkel füzetünkben találkozunk, Észak-Skóciából származnak. A térképen nyomon követhetjük lelőhelyeiket. Több közülük szabadon áll kint ma is. Aberlemno, vagy Hilton of Cadboll sírköve talán a legismertebb példák ezekre a sírkőtáblákra, melyeknek mindkét oldalát megfaragták. Az egyik oldalon harci jelenetekkel találkozunk, a másikon egy hatalmas kereszt köré csoportosulnak az ősi jelképek.

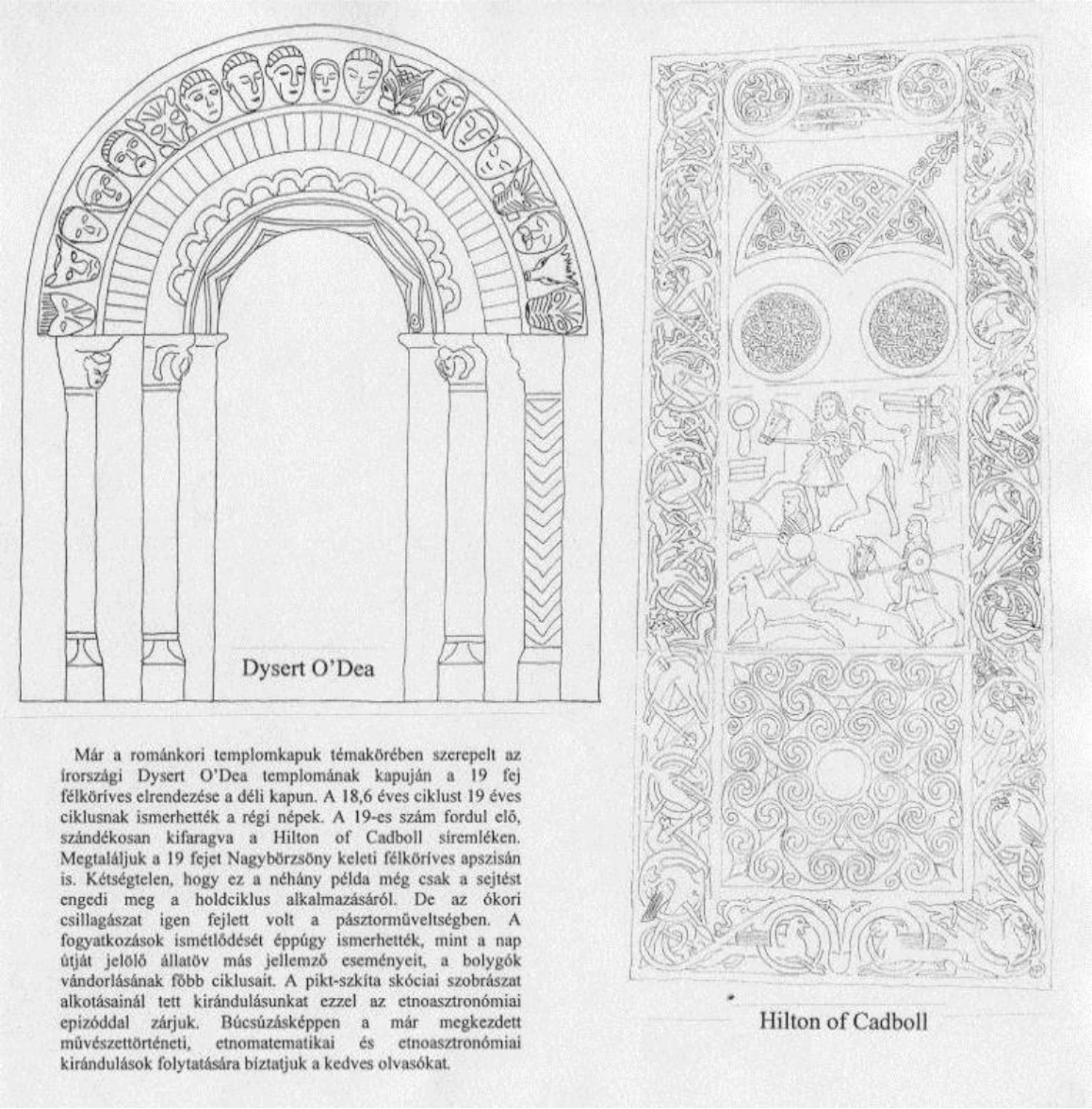

Már a románkori templomkapuk témakörében szerepelt az írországi Dysert O'Dea templomának kapuján a 19 fej félköríves elrendezése a déli kapun. A 18,6 éves ciklust 19 éves ciklusnak ismerhették a régi népek. A 19-es szám fordul elő, szándékosan kifaragva a Hilton of Cadboll síremléken. Megtaláljuk a 19 fejet Nagybörzsöny keleti félköríves apszisán is. Kétségtelen, hogy ez a néhány példa még csak a sejtést engedi meg a holdciklus alkalmazásáról. De az ókori csillagászat igen fejlett volt a pásztorműveltségben. A fogyatkozások ismétlődését éppúgy ismerhették, mint a nap útját jelölő állatöv más jellemző eseményeit, a bolygók vándorlásának főbb ciklusait. A pikt-szkíta skóciai szobrászat alkotásainál tett kirándulásunkat ezzel az etnoasztronómiai epizóddal zárjuk. Búcsúzásképpen a már megkezdett művészettörténeti, etnomatematikai és etnoasztronómiai kirándulások folytatására biztatjuk a kedves olvasókat.

4. ábra. Az írországi románkori kelta építészet e pompás kőfaragásán és egy pikt-szkíta sírkövön megfigyelhetjük a csillagászati szempontból jelentős 19-es számot. Balra: Dysert O'Dea kapuívén 19 fej keretezi a timpanont, jobbra pedig 19 körindával körbevett állatfigurát látunk. A 19 év a holdpálya felszálló csomópontjának körbejárási ideje az ekliptikán (pontosabban ez az érték 18,6 év).

Kedves fölvállalt kötelességünk az is, hogy a vizsgált eurázsiai művészeti tartományban a matematikai jellegzetességeket föltárjuk. A Hilton of Cadboll sírkövén található mintázaton ezt is bemutatjuk. A nem egyszerű ***pgg*** típusú szimmetriacsoportnak az örvénysorokkal való rokonsága arra utal, hogy a helyben ötvöződő népek között nagy hajósok is voltak.

© Copyright Mikes International 2001-2013

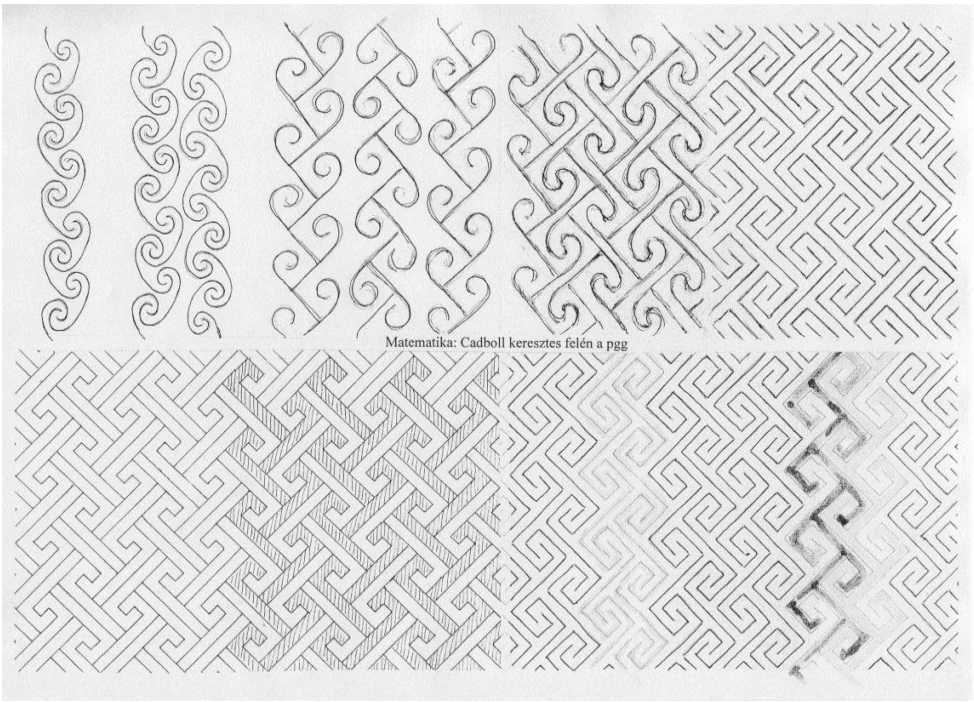

*5. ábra. A **pgg** síkszimmetria minta „genetikája” lehet ez az ábrasor, ahogyan az örvénysorból, a megkettőzött örvénysorból eljutunk a Hilton of Cadboll pikt-szkíta sírkövön is látható **pgg** mintázatig.*

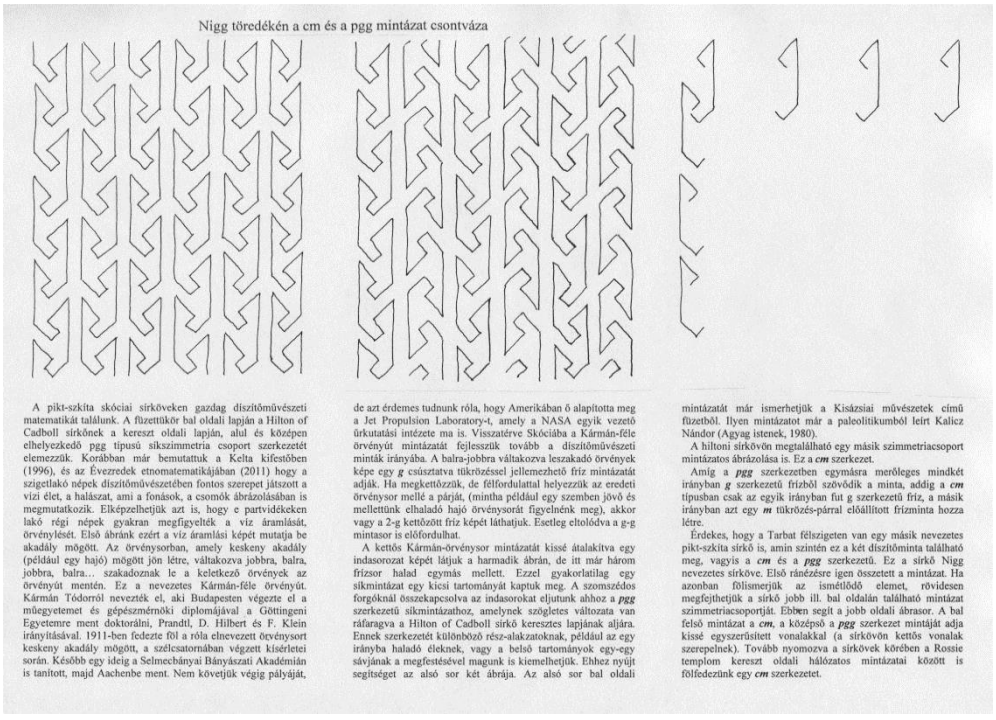

*6. ábra. A **pgg** és a **cm** síkszimmetria minta „genetikája” Niggs pikt-szkíta sírkövén.*

© Copyright Mikes International 2001-2013

Jó megfigyelők mindmáig a hajósok, és az sem véletlen, hogy a természettudományos ismeretrendszer két legnagyobb vívmánya, a fogalomfejlesztés és fogalomszintézis két csúcsa, Newton mechanikája és Maxwell elektrodinamikája az ősi népekből ötvözött Északnyugat-Eurázsiában jött létre. Newton angol volt, Maxwell pedig skót.

Golspie és Meigle helységekből. Egy negyedikről beillesztettünk egy kicsi kiegészítést, az íjász vadkanvadászt, melyet Szent Vigeansban láthatunk. Rögtön feltűnik a magyar szemlélő számára, hogy a bal szélen mintha Hunor és Magyar nevezetes csodaszarvas üzését látnánk. Egy okkal több, hogy fölismerjük a pikt sírkövéken fennmaradt ábrázoló-művészet kapcsolódását a szkíta művészethez. Mert az ábrázolt íjászok, lovasok, fegyverzet, állatvilág mind erősen rokon a szkítiai művészetekben találhatókkal. A tükör jobb oldalán Shandwick harcos-vadász faragásainak állatokban bővelkedő jelenetsorát láthatjuk.

Ha a piktek országát gondolatban három részre osztjuk, akkor a mai Közép-Skócia alkotja a Piktföld déli részét. Talán a leglátthatóbban ezt az Edinburgh-Glasgow-Lochgair vonaltól északra eső területekkel lehet, amelyek fölnyúlnak egészen az Inverness egykori fővárossal (Macbeth, Malcolm kora) kijelölhető északi keleti tengeröblig tart. Ezen a területen a leghíresebb skóciai tartomány Angus grófság (megye). Itt található Meigle és itt Arbroath városa, ahol a szent Vigeans templom környékéről összegyűjtött sírkövek nagyon híresek. Angus grófságban található Aberlemno híres néhány sírköve is, Forfar és Brechin települések között, az út mentén. Piktföld második övezete az Invernesstől fölfelé nyúló félsziget, a nagy Brit sziget felső vége. Ennek a délkeleti partvonalánál találunk három híres sírkövet: ezek a Nigg, a Shandwick és a Hilton sírkövek. A harmadik övezet, az Orkney-szigetek és a Shetland-szigetek is gazdagok pikt-szkíta-skót sírkőfaragásokban.

7. ábra. A diákoknak nagy öröm lehet kifesteni a szép állatfigurákat. Bemutatunk egyet a vadászjelenetesek közül: Peták Lelle így festette ki a chadwicki sírkő szereplőit.

A füzet lapozgatása, festése során nemcsak a távoli szkíta világ e különleges ötvözetével találkozunk, hanem a művészetek azon képességével is, hogy meg tudtak őrizni tökéletességig fejlesztett tudásokat, részrendszereket, amelyek azután később, egészen más környezetben újra meg tudták termékenyíteni az emberek gondolatvilágát. Az ősi pikt-szkíta művészetek körében tett kalandozásokhoz jó szórakozást kívánok olvasóimnak.

IRODALOM:

- Bérczi Sz. (1998): *Kelta kifestő*. TKTE, Piremon, Budapest, Vámospércs;
- Jackson, A., Brundle, A. L., Jackson, H. (1984): *The Symbol Stones of Scotland: A social anthropological resolution of the problem of the Picts*. Orkney Press,
- Megaw, J. V., Megaw, M. R. (2006): Celtic Art. Thames and Hudson;
- O'Neill, P. (2008): St Vigeans No. 1. and No. 1a. a reconsideration. *J. Australian Early Medieval Studies,* 4, pp. 159-173;
- Romilly, A. J., Anderson, J. (1993): *The Early Christian Monuments of Scotland.* Pinkfoot Press;
- Trench-Jellicoe, R. (1999): A missing figure on slab fragment… *Proc. Society of Antiquaries of Scotland,* 129, pp. 597–647.
- Ritchie A. (1977): The *Kingdom of the Picts*. Chambers;
- Ritchie, A. (1995): Meigle and Lay Patronage in Tayside in the 9th and 10th centuries. *Tayside and Fife Arch. J.*, 1. pp. 1-10.

BÉRCZI, Szaniszló: Pict-Scythian Scottish Art

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, April-June 2013, pp. 23-29. (http:www.federatio.org/joes.html)

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Z. Tóth Csaba : Dzsagfar Tarihi

Dzsagfar évkönyvei a Volgai Bulgáriáról

Egy 17. századi gyűjtemény és magyar vonatkozásai

Bevezetés

Létezik egy mindezidáig általában vitatott szöveggyűjtemény a bolgárok őstörténetéről és a Volgai Bulgáriáról, mely a 30-as évek végén megsemmisült bolgár-török nyelvű kéziratok orosz fordításában maradt fenn. A gyűjteményt Fargat NURUTDINOV és R. S. SARIPOV gondozta és adta közre oroszul 1994-ben (Бахши Иман, Джагфар Тарихы Том Второй Редакция Вестника "Болгар Иле" Оренбург, 1994. Ответственные редакторы Ф. Г.-Х. Нурутдинов и Р. Ш. Шарипов; Baksi Iman: Dzsagfar Tarihy, 1-2. köt., Orenburg, 1994., szerk. F. G.-K. Nurutdinov és R. S. Saripov), majd angol nyelvre is lefordították és feltették a világhálóra (s155239215.onlinehome.us/turkic/10_History/Djagfar_Tarihi). Mivel számos név és esemény megtalálható a Dzsagfar Tarihiben, melyek a magyar őstörténettel kapcsolatosak, de eddig nem találkoztunk e mű említésével a hazai őstörténeti irodalomban, sem pro, sem kontra – a „Bolgár Történet" sorsa emlékeztet a Tarihi Üngürüsz hivatalos fogadtatására, vagy a Csíki Székely Krónikáéra, mely utóbbi, annak ellenére, hogy valóban kései alkotás lehet, tartalmazhat ősi, szájhagyománybeli adatokat –, úgy véljük, hogy legalább utalásszerűen érdemes felhívni egyes elemeire a figyelmet. Ezt megerősíti A. LVOVA, a szentpétervári Ermitázs Múzeum vezető történésze is, aki néhány évvel ezelőtt összevetette a Dzsagfar Tarihi-t más történeti forrásokkal, és gyakran megegyezőnek találta ezekkel (zlatalvova.narod.ru).

A gyűjtemény keletkezéstörténete, sorsa meglehetősen homályos és hányatott. Mint F. Nurutdinov az előszavában beszámol róla, családi kapcsolatok révén jutott hozzá, nagybácsija, Ibrahim Mohammed-Karimovics NIGMATULLIN fordította az eredeti szövegeket illetve másolataikat orosz nyelvre. A kéziratok sorsa 1680-ban kezdődik, állítólag az akkori, volgai bolgár-moszlim felszabadítási mozgalom vezetője, Szaid Dzsagfar parancsára a titkára, Baksi Iman állította össze a bolgárok történetét, valahol Baskorosztánban, azaz Baskíriában, innen a gyűjtemény címe, „Dzsagfar Évkönyvei". Baksi Iman összegyűjtötte Itil Bulgária évkönyveit: a Gazi-Baradzs Tarihi-t (1229-1246), a legkorábbi, őstörténeti adatokkal, a „Bulgár sejkek igaz útja avagy kegyes cselekedetei" (1483, Mohammed-Amin kézirata), a Kazan Tarihi-t (1551, Mohammedyar Bu-Yurgan munkája), a Sheikh-Gali Kitaby-t (1605, Ish-Mohammedtől), és még más kéziratokat is.

Ezt követően Baksi Iman és a kéziratok sorsa hosszú időn át ismeretlen. Az eredetik bolgár-török nyelvű másolatai a 19. században készültek s a 20. század elején bukkantak fel a kazahsztáni Petropavlovszkban (Kyzyl Yar), Nurutdinov szerint. Kyzyl Yar régi időktől fogva a bolgárság egyik fontos központja volt s a 19. században sok bolgár vándorolt ide. A polgárháború idején, 1918-1921-ben Kyzyl Yarban összpontosultak a bolsevik-ellenes erők, köztük a volgai bolgárok jelentős részével. Nem kizárt, hogy ők hozták magukkal a kéziratgyűjteményt is. Nem ismeretes, hogy milyen úton-módon, kitől került tovább, de 1939-ben Nurutdinov nagybácsijánál, az említett I. M.-K. Nigmatullinnál volt, aki ekkortól kezdve lefordította oroszra a gyűjtemény nagy részét. Ennek hátterében az állt, hogy a 30-as évek végétől Sztálin elrendelte, hogy meg kell semmisíteni a bolgár-török vagy arab nyelven és írással írt könyveket és kéziratokat, s Nigmatullin, hogy megmentse a nemzeti bolgár krónikákat, lefordította azokat oroszra. Még épp időben, mert aztán valaki feljelentette és az NKVD elhurcolta s egy kényszermunkatáborba került. Az NKVD megsemmisítette az eredeti másolatokat, de szerencsére az orosz nyelvű fordítások megmaradtak. Nigmatullin aztán kiszabadult, 1941-ben behívták katonának, majd eltűnt a II. világháborúban.

A család gondosan megőrizte Nigmatullin 14-15 jegyzetfüzetnyi fordításait, és 1966-ban, amikor Nurutdinov egyetemre ment, a nagymama, Nigmatullin húga, átadta neki ezeket. Nurutdinov a jegyzetfüzetekből sokat lemásolt, majd a 80-as évek elején levélben fordult támogatásért a Szovjet Tudományos Akadémiához, hogy kiadhassa a gyűjteményt, de nem kapott érdemleges választ. Ekkor úgy döntött, hogy ő maga ír egy kivonatot három kézirati dokumentum alapján. Nyaranta elvonult apja vidéki kunyhójába, hogy biztonságban dolgozzon, azonban hamarosan ellopták a kéziratait, s csak kettő maradt meg, a Kyzy dastany és a Baradzs dastany fordításainak nagy része, mivel ezek otthonában voltak. Ez tehát a Dzsagfar Tarihi kéziratainak, másolatainak és fordításainak rövid története F. Nurutdinov szerint.

A tudományos magyarázatok a gyűjteményt részben már ismert adatok és hiteltelen kitalációk keverékének tartják, s a szkepszist alátámasztja, hogy nem áll rendelkezésre semmilyen eredeti kézirat. Felmerült, hogy a gyűjteményt volgai tatárok készítették, hogy igazolják a területük feletti jogaikat az oroszokkal szemben, vagy akár maga az NKVD (a hajdani szovjet titkosszolgálat), hogy megossza vele a nemzetiségeket. Az alábbiakban a fennmaradt szövegnek azokat a részleteit mutatjuk be, melyek magyar őstörténeti szempontból mindazonáltal érdekesek lehetnek, a hun korszaktól kezdve „Almysh" és „Arbat",

© Copyright Mikes International 2001-2013

azaz Álmos és Árpád alakjáig (Almisról még a 945. évnél is szó van az egyik iratban, meglehet nem ugyanarra a személyre vonatkozóan), sőt egy mitológiai vonatkozású szövegben olvashatunk a „Kaz emese" nevű óbolgár ünnepről is. Szövegünk az angol fordítás alapján készült, így mindenképpen indokolt lenne egy török nyelvészeti összehasonlítás annak megállapítására, hogy a Dzsagfar Tarihi földrajzi, személy- és népnevei mennyiben tükrözik valóban az óbolgár viszonyokat, illetve mennyiben származnak a tatárjárás utáni idők névanyagából, és mennyiben van szó a szláv-orosz nevek „visszabulgárosításáról". Akinek tehát van kedve az őstörténeti ködszurkáláshoz, újfent megteheti.

Z. Tóth Csaba

[*szögletes zárójelben a fordító megjegyzései,* N. = Nurutdinov nyomán]

A Dzsagfar Tarihi egyes magyar vontakozású részletei

Baksi Iman: „Gazi-Baradzs Tarihi" – Gazi-Baradzs Évkönyvei, 1229-1246

I. kötet, 1. fejezet

A kezdetektől AD 360/378-ig

…A türkmének bizonyos kirgiz és türk népek leszármazottai voltak, akik a szabanjukkal [*csobán, fárszi nyelven pásztor*] a maszgutok [*masszagéták, alánok*] földjére jöttek és fokozatosan megsokasodtak. Ezek nagyon szép emberek voltak és nyelvük kellemesen hangzott. A türkmének nagyon segítőkészek voltak és kedvesek a rokoni körben, de ezen kívül nagyon dölyfösek és hirtelen haragúak, és a szövetségeik tekintetében nem voltak valami hűségesek. Nem szívesen vetették alá magukat bárkinek, és saját választott vezetőiket sem igen méltányolták. Bulümarban [*óbolgár kán*] fenyegetést láttak a függetlenségükre, ezért háborúval kezdték őt fenyegetni. A kán kénytelen volt a baskortokhoz [*baskírok*] menni, akik megvédték a honokat [*vagy khonok, hunok*], és ezek [*bulgárok*] a „szeber" nevet („szövetséges"), [*ld. még alább*] kapták a baskortoktól [*baskírok*]. A türkök a baskortokat ugüroknak nevezték, ezek ugyanolyan önfejűek voltak, mint a türkmének. Alp Baradzs-t imádták [*istenség, Alp, Alyp: szellem, Istennek engedelmes; használták fejedelmek, vezérek neveként is, ld. Alp Ilutver, kaukázusi hun fejedelem neve a Dasxuranci-krónikában*], de Madzsarnak nevezték őt. Hitük szerint Madzsar volt az élet védelmezője… [*N. töredékei szerint: „…a madzsarok azt mondják: 'A jó emberek mindig önzetlenek másokkal, innen ered a nevük, 'madzsar', azaz önfeláldozó"*].

A kánt [*Bulümárt*] az éhínség késztette Nyugatra menni. Kénytelen volt elhagyni az Idel-folyónál lévő szállásait [*N. szerint Idel, azaz Itil eredetileg hét törzs szövetségének a neve volt, s a Volga és az első bulgár állam neve is, mely a Káma-torkolattól a Káspi-tengerig terült el*],… és átkelt az Agidel-folyón [*a Bjelaja/Fehér, a Káma és a Volga folyók bulgár neve, Ak-Idel, a.m. Ezüst-folyó*], melyet a baskortok Atilnek neveztek, a maszguti hős, Atillé vagy Atilkus tiszteletére [*Attila királyt „masszagétának" nevezi a szöveg; több mint valószínű, hogy nem pusztán „toposz" az sem, hogy a hunokat néha szkítáknak nevezték a forrásokban*]. A helyi kara-maszkutok, akiket szaklanoknak neveztek [*fárszi nyelvűek*], próbálták ezt meg-akadályozni, de legyőzték őket, és a Buri-csajhoz [*Dnyeper, gör. Borysthenes, hun nyelven Var*] menekültek, bégjük, Boz-Urusz vezetésével…

2. fejezet

Idel a hun kánok idején (AD 378-453)

A hunok fia, Alip-bi [*Avitochol? AD 153. k.*] kán a bulgárok és hunok csapataival legyőzte a szadimikat [*vagy szadumok, a skandinávok gyűjtőneve N. szerint*] és azok Altin Basba és Rúmba [*Rómába és Konstantinápolyba*] futottak [*zavaros közlés*]. Azután Alip-bi a bulgárokkal, akik sok megpróbáltatást szenvedtek a rúmiaktól Azerbajdzsánban, átkelt a Szulán [*Duna*], és Dere [*Dara*] város mellett legyőzte a nyolcvanezres rúmi sereget [*az 500-as években többször megütköztek a perzsák és a bizánciak a mezopotámiai Dara erődvárosnál, s a hunok hol az egyik, hol a másik oldalon harcoltak zsoldosként*]. A rúmi kán, Balin a palotájába menekült, de körülvették és felgyújtották azt a hunok, akik így bántak el az ellenséges vezetőkkel. Amikor a palota leégett, Alip-bi a romok között lovagolt, és rátalált a császári koronára. Felvette azt és apjához vitte, akit kánnak

© Copyright Mikes International 2001-2013

neveztek, de a győzelmi ünnepségek közepette hirtelen meghalt. Alip-bi lett a hunok kánja, államot alapított Szaklanban [*Kelet-Európa déli része, a Szkíta-sztyeppe, a maszgutok országa; Szaklan dingezi: a Fekete-tenger*], és mikor ideje betelt, eltemették a Kujan-Tau vagy Kuk-Kujan hegységben [*a kijevi hegyek, dombok, N. fordítója egy helyen 'Nyúl-hegynek' nevezi*].

Halála előtt Dere kán (így is nevezték Alip-bit) megparancsolta, hogy síremlékére a Dulo-klán hatalmas tamga-jelét véssék, a „Baltavár"-t. Ez így nézett ki: Ψ , ami egy álló fokost és egy fekvő íjat formázott. Ezek jelképezték a bulgároknál a kán hatalmát. Az uruszok [*ruszok, oroszok, akiket N. „masszagéta" törzsnek nevez, holott varég-vikingek voltak*], akik tisztelték Dere kánt, mivel legyőzte ellenségeiket, a szadimikat, a sírjánál telepedtek le, és Aszkal települést alapították [*Eszegel, ld. alább*]. A bulgárok is tisztelték Alip-bit, mert az ő idején lettek uralkodó törzs a hun államban. A hun rész hamar egyesült a bulgárokkal, a bulgárok neve alatt és a hunok türk nyelvén. A fő bulgár klánok voltak az Erdim, Bakil vagy Bojandur, Szeber [*N. szerint az ősmagyarok vagy ugrok általános neve, és a szibériai hantik, manysik közös őseié*], Agatir [*akadzsirok, akiket N. bulgároknak nevez; ld. akacir, agathyrs szkíták*], Kharka, Utig [*utigurok, 30 ogur törzs szövetsége; érdekes, hogy N. szövegeiben nem fordul elő az óbolgárok onogur, tíz-ogur neve*], Kimmer…

Alip-bi unokája, Ajbat fia, Atillé Ajbat kán, becenevén Audan (Audon) Dulo, az almanok és farangok [*allemánok és frankok*] ellen vonult, mivel a kánjukat megmérgezte a felesége, Atillé kán húga. Miután legyőzte a legerősebb alman törzset, a galidzsot [*skandinávok*], melynek egy része a Kuk Dingez tengernél [*Barents-tenger északon*] a Szadum és Galidzs szigetekre menekült [*Szadumnak nevezték Svédországot, Norvégiát és a Brit-szigeteket is*], Atillé egy éjjel megostromolta a farangok fővárosát, Altin Bast [*Róma*]. Ez a házak arany kupoláiról kapta a nevét. De amint reggel a nap felkelt, az arany kupolák ragyogása elvakította a bulgárokat. A megrémült bulgárok menekülni kezdtek, nem látva az utat, és erejük ezután lehanyatlott. Atillét Misdauli-nak nevezték az ulcsiak [*szlávok, innen származik az oroszok ulicsi neve*], az almanok földjén halt meg visszavonulás közben, és az ország széthullott.

Atillé három fia, három testvér, Illak, Tingiz és Bel-Kermek, a bulgárokkal és ulcsiakkal együtt csatába szálltak a farangok ellen, de legyőzettek. Illak a harcmezőn esett el, de Tingiz és Bel-Kermek a bulgárjaikkal megmenekültek. A Buri-csaj torkolatához mentek, és út közben elesett Tengiz, a galidzsik rajtaütése közben. Áttörve ezen a támadáson, Bel-Kermek először parancsolta meg, hogy jelvényként emeljék fel az ászok vörös zászlaját, egy fél holddal a rúd végén [*a félhold és a vörös zászló kissé gyanús, bár lehet tényszerű is a közlés*]. Bel-Kermek nyitotta meg a bulgár kánok vonalát, akiket kánoknak vagy baltavároknak neveztek, mivel a baltavár szó azt jelenti, hogy „vezető" [*N. szerint Baltavár volt a mai ukrajnai Poltava régi, bulgár neve*].

3. fejezet

A bulgár baltavárok kora (AD 453- c. 683)

…Bel-Kermek idején a szabarok [*N. szerint a csobánok török beceneve*] elfoglalták Szaklant, a bulgárok szaklani nyelven szabanoknak hívták őket. Tőlük jött a nyelvünk, amit a perzsák pontatlanul kipcsáknak mondanak, mivel a kipcsákok ezt a kirgizektől vették át, és azután teljesen eltorzították. A szabanokat, akik Turánban maradtak, kezdték egyre gyakrabban badzsanakoknak nevezni [*besenyőknek, akiknek egyik törzse volt a Csaban, Const. Porph. DAI 37. szerint*]. Nyelvük, mint írtam, fokozatosan az úzok vagy türkmének nyelvéhez lett hasonló, és a Mindenható [*Allah*] elrendelte Michaelnek [*a mollahnak*], hogy ez a nyelv legyen az írott nyelvünk, az arab mellett. A kasánok [*kasgarok*] ezt bulgár türkinek nevezték, a türkmének pedig „turán telé"-nek…

Az avarok, a hunok utolsó töredéke, még Hinben [*Khin, Észak-Kína, Mongólia, Bajkál-tó térsége*] maradtak, majd kiűzték őket a szabarok Jeti-Szuból, szülőföldjükről. De Szaklanban ugyanúgy cselekedtek, mint az üldözőik, és tönkrevertek számos hun klánt. A helyi hunok egy részét a Kaf-hegyekbe [*Kaukázus*] űzték, ahol ezek megalapították Kondzsak Beilik-et [*N. szerint Grúziát, Georgiát, másutt Kondzsaknak nevez egy 7. századi bulgár kánt*]. A többi szabar a hunok másik részét Dzsurasba [*Dagesztán, Vajnahsztán, másképp Csecsen-Ingusföld*] űzte, ahol ezek csatlakoztak a bulgárokhoz…

A murdászok, akik gyűlölték a hunokat, csatlakoztak a szabarokhoz, és el akarták intézni a hunokat és a bulgárokat, akik elfogadták őket, de Bel-Kermek a maszgut bek rokona lett, s mivel a murdászok féltek a maszgutoktól, megóvta népét a pusztulástól…

© Copyright Mikes International 2001-2013

Dzsuras, becenevén Maszgut, Bel-Kermek fia a maszgut bek lányától, egyik-másik szabar beknek szolgált, és így földeket kapott a Szula [*Duna*] és a Dzsalda [*Krím*] között… Mivel jó természetű volt, kiváltott a szabaroktól száz hun bijt [*vezető*], és még sokakat, és a bulgárokhoz csatlakozott, szürbisz néven [*N. szerint hun törzset, vagy csuvasokat jelent*]…

Maszgut fia, Tatra híressé vált sikeres támadásairól a rúmiak ellen, melyeket az ulcsi alattvalói segítségével hajtott végre…

Tatra fia, Bojan-Cselbir uralkodása idején az avarok, akiket a kazár türkök elűztek, Szaklanba érkeztek. A szabarok, mivel megrémültek tőlük, megszelidültek, és mi, bulgárok, ellenkezőleg, felemeltük a fejüket… Bojan-Cselbir összebarátkozott az avar khakannal, Tubdzsákkal és fiának a Tubdzsák nevet adta, és a khakan felvette a Bojan nevet [*Baján volt a pannóniai avarok egyik kagánjának neve*]…

Bojan-Cselbir nyugati bulgárjait, akik az avar khakanok alattvalói maradtak, kara-bulgároknak kezdték hívni, azaz nyugatiaknak, mivel a nyugatit a türkök szokásosan „feketének" nevezik. A bulgárok is a nyugatot „karа"-nak [*fekete*], a keletet „ak"-nak [*fehér, ezüst*], az északot „kuk"-nek [*kék*], a délt „szará"-nak, vagy szarünek [*arany, sárga*] nevezik…

…Alburi [*Alpár?*] idősebb fia, Kurbat [*Kuvrat*] a Buri-csajnál lévő szaklán aul, Aszkal és az Ak-szunál lévő Kharka aul [*mai Harkov*] között nomadizált, és a fő szállása a Baltavár aulnál volt…

A 618. évben az elméjében elboruló avar khakan hívatta Alburit, hogy tárgyalni akar vele, és áruló módon kivégeztette táborában amiatt, hogy az ancsik [*eredetileg hun egységek, melyek fárszi nyelvűekből, szlávokból és ukrajnai bulgárokból álltak, akiknek határvédő feladata volt N. szerint*] rátámadtak az avarokra. Valójában maguk az avarok támadták meg a galidzsi ulcsikat és ellopták a marháikat. Néhány avart az ancsik öltek meg, hogy megakadályozzák a rablást, és az avar szardar [*perzsa katonai rang*] úgy tett, mintha ezt az ulcsik tették volna… Mielőtt Alburi a khakanhoz ment, Bu-Ürgan álmában látott egy vörös ruhát, amibe az ászok [*N. szótára szerint a murdaszok nevezték így a „szindi" (indiai?) árjákat*] a beteget burkolják, és egy lándzsahegyet.

Aggodalmában felébredve így szólt a testvéréhez: „Tengri tett engem bojárrá, és álmomban megmutatta a szerencsétlenség jeleit: a betegek vörös ruháját és a lándzsahegyet, amelyen a megöltek fejei vannak. Ez azt jelenti, hogy halál vár rád a khakan táborában. Ne menj oda!" Alburi nem hallgatott rá és bajba került. És a nép elismerte Bu-Ürgant bojárnak vagy aszkalnak…

Amikor testvére megölésének híre eljutott a bulgárokhoz, Bu-Ürgan Rúmba [*Bizácba*] ment, és kijelentette, hogy a bulgárok minden kapcsolatot megszakítanak az avarokkal, és készek szövetségre lépni Konstantinápollyal ellenük [*a bolgárok és avarok összecsapásairól más források is beszámolnak*]. A rúmi kán megörült és azonnal elismerte a beket, mint a független kara-bulgárok baltavárját, és szövetséget kötött vele… Amikor Ar-Buga visszatért népéhez, a bijek fel akarták emelni őt a bulgár trónra. De Bu-Ürgan a bojár címet nagyobbra tartotta, mint a káni címet, és azt mondta: „a nép szabadon választhatja uralkodóit, de nem a bojárokat, mert azokat Tengri [*tör.-mong. isten*] választja…" És tanácsára a bulgárok Kurbatot választották, becenevén Bastut, Alburi fiát, mint a bulgárok baltavárját, aki azonnal megkezdte a háborús előkészületeket az avarok ellen.

620-ban Kurbat parancsára fiatalabb testvére, Sambat, Aszkal aulban, a Kujan-taunál Bastu várost alapította [*Kijev bulgár neve; ld. Bíb. Konst., DAI 9., Kijev neve Szambat*], és egy nagy sereg vezetője lett, melyben bulgárok, ancsik és szaklanokruszok voltak. Gyors támadással akarta legyőzni az avarokat és elfoglalni országukat. Segítették ebben a helyi ulcsik és a baskortok is, akik „honturcsinak" nevezték magukat, és elégedetlenek voltak az avar khakan uralmával. De azután ez a Sambat független uralkodónak tekintette magát, és Dulobának nevezte az államát, ami „Dulo legelőjét" jelenti. Amikor Kurbat értesült erről, megparancsolta testvérének, hogy térjen vissza a szolgálatára, de ő elutasította, és Bastu név helyett a Kyi („kivágott", „elkülönült") becenevet kapta. Sambat harminchárom évig uralkodott Dulobában [*N. szerint „Szamo állama"*] és dicső lett neve a farangokon és almanokon aratott győzelmeiért…

…Kurbat idősebbik fia, Bat-Boján fellázadt a Dzsalda és a Buga-Idel középső folyása között, népe egyik része a folyó bal partjára ment, a másik a jobb partra… [*a „Dinasztiák" c. fejezetben az szerepel, hogy Bat-Boján 643-ban felvette a moszlim hitet, majd amikor az arabok 654-ben megtámadták a bulgárokat, elhagyta az iszlámot; ugyanebben az évben Szarkelnél legyőzte az arab sereget; 682-ben felvette a kereszténységet és 683-ban elhunyt, Kijevben temették el*].

Kurbat legfiatalabb fia, Atilkesé [*ez volt az Etelköz nevünk eredeti alakja? A „Dinasztiák" c. fejezetnél N. úgy magyarázza, hogy ez a dunai Bulgária megalapítója, Aszparuk neve volt, és 'szakálltalan Atillát' jelent*], akinek Aszparukh volt a beceneve, fellázadt a Burdzsan és a Bektas között, és az utigok és murdászok is engedelmeskedtek neki…

© Copyright Mikes International 2001-2013

6. fejezet (AD 882-895)

Bat-Ugür uralkodása

882-ben Erek fia, Szalabi, elindult Galidzsból [*Ladoga vagy Novgorod, de a skandinávok egyik elnevezése is N. szerint*] Bastuba, és Alabuga a szabanok és badzsinákok csapataival elindult Bolgarból [*a volgai Bolgary táborváros a kora középkorban*], hogy bosszút álljon a Lacsün vezette karabolgár modzsarok [*a gyűjtemény itt modzsarokat ír*] támadásai miatt. Gabdulla kán meghalt a hadjárat kezdete előtt, és a bulgár trónra fia, Bat-Ugür Mumin emelkedett, aki megtartotta atyja rendelkezéseit…

Alabuga épp megérkezett Koriszdan közelébe [*ukrajnai város, másképp Batavil, amelyből a mai Putyivl város neve keletkezett N. szerint; az eredeti krónikás váltogatta a neveket, talán azért, hogy minden nevet megörökítsen*], amikor Karadzsarból [*a mai Csernyigov*] jött Almis [*Almysh, egészen 945-ig szerepel, a név valószínűleg két, különböző személyre vonatkozik*] a barinokkal [*ukrajnai bulgárok, akiket a kijevi ruszok berendejeknek neveztek N. szerint*] és a dzsuni ancsiak fegyvereseivel. Almis idősebb fia, Arbat [*itt nyilvánvalóan Árpádról van szó*], aki a baltavári Lacsün szolgálatában állt, Alabuga ellen indult baskortjaival, de teljesen legyőzték, és elrejtőzött Batavilban. A kazárok, akik Batavilban voltak, felkészültek az erőd védelmére, de a ravasz Arbat inkább megnyitotta Koriszdan két kapujának egyikét, és bűntudattal atyjához ment. Ezután a dzsuni ancsik áttörték a kaput, és a várost szörnyű vérengzéssel elfoglalták. Almish személyesen lovagolt Baltavár jurtba és a nagybácsit [*Lacsünt*], aki remegett a félelemtől, kihajította onnan, mint egy bábut. Szerencsére ő elég nemes és nagylelkű volt, és nem végeztette ki apjának testvérét, hanem hagyta elmenni Kazáriába. Lacsün megalázkodva elment Itilbe két feleségével, és itt hamarosan meghalt szégyenben, és Almis felnevelte a fiát, Ugürt, aki egy baskort feleségtől született…

Lacsün idején az Urusz Bejlik volt a birtoka, ezért Almis előrenyomult Bastuba, hogy alávesse Asz-Kalibot.

A város közelében csatlakozott Szalabihoz, aki kicsivel korábban érkezett, és kezdetben megegyeztek, hogy ő baltavári adófizetőként fog uralkodni a városban. De azután Dzsun azt javasolta, hogy Szalabi legyen társuralkodó Bastuban Lacsün fiával, Ugürrel, és ennek átgondolása után a bijek megegyeztek az ancsi vezetővel. Szalabi bemutatta a bastui bojároknak Ugür Lacsün beket, bejelentette igényét, hogy Urusz Bejlikben a bek vezíreként uralkodjon, és figyelmeztette őket, hogy ha ellenállnak, megölik Bulatot és komoly bulgár támadásra számíthatnak. A bojárok elfogadták az egyezséget Szalabival, mivel féltek a bosszútól és a moszlimok üldözésétől. De Asz-Kalib nem vetette alá magát a bojárok döntésének, és azok kényszerrel hozták őt Szalabi elé. Amikor Szalabi elé lépett, hirtelen felkiáltott: „Te átkozott szolga, elárultad uradat, meg fogsz halni!” Kivonta a kardját és meg akarta ölni Szalabit. De Dzsun megölte Asz-Kalibot egy lándzsával, amit egy közel álló ancsi kezéből kikapott, és Alabuga megölte Bulatot, aki apja segítségére odarohant. Asz-Kalib fiatalabb fia, Hot, mikor értesült apja és testvére haláláról, titokban elmenekült Bastuból a khakanhoz…

Szalabi bement Bastuba Dzsunnal és Ugürrel, és az első adóként elküldte Almisnak Baltavárba a zsidó kereskedők vagyonát. Dzsun, aki az első bojár lett és az összes ancsi vezetője, és ezek bulgár nyelven Batának nevezték, szigorúan megbüntette apja gyilkosait és a moszlimokat. Almis a történtekkel elégedetten visszatért Koriszdanba, és Alabuga visszament Bolgarba. Itt a bij megkérdezte Michaelt, mire költse zsákmányát, és a mollah tanácsára építtetett egy karavánszerájt fából, egy mecsettel Buljar városában. És ezen a helyen, amely a három bulgár tartomány, Bolgar, Bersud és Eszegel találkozásánál feküdt, a bijeik tartották a tanácskozásaikat, és innen kapta a Buljar vagy Biljar nevet [*Eszegel a Kámán túl feküdt, moszlim források is említik, Györffy György összefüggésbe hozta a székelyekkel, ld. A magyarság keleti elemei, 1990; N. szerint Eszegel sumér nyelven „templomvárost” jelent; itt jegyezzük meg, hogy csak N. veti föl a névszótárában ezt a relációt; azt is hozzáteszi, hogy Sumért a bulgárok egy része alapította, amely 12.000 évvel ezelőtt Mezopotámiába költözött; a genetikai kutatások alapján ma már tudjuk, hogy a mezopotámiai eredetű J2 apai géncsoport (M172, Seminonál Eu9) megtalálható a turáni népeknél – a mai magyarságnál is viszonylag magas, 2,2-7% között –, de a kapcsolat más irányú, természetű lehetett, amit bizonyosan nem lehet úgy aktualizálni, hogy az északról leköltöző bulgárok „alapították” volna Sumért; az viszont régészetileg is megalapozott, hogy a Dél-Urál bronzkori emlékei rendelkeznek transzkaukázusi, kelet-anatóliai párhuzamokkal, ld. S. A. Grigorjev kutatásait*].

De Almis öröme rövid ideig tartott. 885-ben a khakan titokban meggyőzte Arbatot, hogy döntse meg apja hatalmát, megígérve a trónt s hogy vége lesz a háborúnak [*érdekes, bár más forrásból ellenőrizhetetlen adalék, mely indokolhatja, hogy miért esik oly kevés szó krónikáinkban Álmos fejedelemről; apa és fia szembenállására utalhat személyes különbségük: Álmost inkább szellemi vezetőként, Árpádot seregparancsnokként írják le a források, Anonymus, Metód-legenda stb.*]. A kaubuji [*különböző bulgár törzsek Ukrajna területén, akiket a kijevi ruszok „kovujoknak” neveztek N. szerint*] és modzsari bijek, akik ennek a háborúnak a fő erejét képezték és elégedetlenek voltak az új adóval, a dzsizjával, melyet Baltavárból fizettek a pogányoknak, támogatták Arbatot és hívására kiütötték Dzsafart [*Almis arab neve?*] Koriszdanból Karadzsarba. De Almis nem talált itt

© Copyright Mikes International 2001-2013

nyugalmat, mert Arbat utánament, és egy rémült ancsi vezető elkezdte kérlelni a baltaváriakat, hogy hagyják el a várost és előzzék meg az ellenség támadását. Látva, hogy a dolgok nem állnak jól Karadzsarban, Dzsafar barinjaival a hűséges Szalabihoz ment Bastuba, és örvendezve találkozott vele. A városban egy negyedet megkapott Almis, ahol udvarát felállította, amely pompájában felülmúlt minden más udvart. A bastui bulgárok és az ancsik mégis baltavárinak tekintették őt, és peres ügyeikkel hozzájöttek, míg a balinik [*bjeloruszok, nagyoroszok, Szuzdal régi bulgár neve is Balin volt*] és szadimik Szalabi udvarában pereskedtek…

Ugyanebben az évben Csinavüz fia, Arszlan bek, aki a kazár trónra ácsingózott a khakan barátjának mímelve magát, de valójában csak saját maga barátja volt, meggyőzte a hebehurgya Iskakot, hogy kezdjenek háborút a badzsanákokkal, azzal az ötlettel, hogy hagyják el a bulgárokat, fő szövetségesük nélkül. Akszak-Temer parancsára, Arbat a modzsarjaival és kaubujaival megtámadta a badzsanák mezőket, de a hinek, a nur-szuvari Mardan bek, Dzsilki fia segítségével visszaverték a támadókat és Burtaszt pusztították [*Szuvar város a Volga-Káma találkozása közelében feküdt; N. szerint a szuvar név tulajdonost, urat jelent, a város kereskedőinek és kézműveseinek független rétegét, akik Alp Szuvar, a villámlás, a kereskedelem, a kovácsmesterség szellemének tiszteletére vették fel ezt a nevet; a magyarság rokonnépének neve is, mely szavart, szabir, szevort, Zuard stb. alakban szerepel a különböző nyelvű történeti adatokban, Ptolemaios AD 2. századi Geográfiájában Szuardeni vagy Szovardeni néven*]. Ez a győzelem megerősítette Mardant, aki ennek emlékére egy második nevet vett fel, a bogatir [*bakadir, lovag, hős, erős ember*] Ar-Bugát, és minden alárendelt földje, az Arcsa, az északi Burtasz, Nur-Szuvar és Eszegel egyesült Eszegel kánsággá. A bijek nagyon bizonytalanok voltak és haboztak a két uralkodó között. És Arszlan, aki ezt úgy adta elő a khakannak, mint politikája sikerét, felhatalmazást kapott, hogy alkalmazza az oguzokat vagy türkméneket egy döntő csapásra a meggyengült badzsanákok ellen…

Arszlan parancsára a menek [*imenek? N. szerint mandzsuk*] megtámadták a badzsnákokat, és elvágva őket a Khwarezmi-tengertől [*Aral-tó*] egyesítette csapatait a keleti baskortokkal. A modzsarok örömmel egyetértettek a badzsanákok elleni háborúval, mert ezek régóta sóvárogva tekintettek földjeikre. 891-ben Arbat modzsarjaival együtt elkezdődött az első hadjárat a badzsinákok ellen, de megverték őket. A badzsinákok sikerét megmagyarázta a Mardzsan segítsége. Mardzsan, kánnak kikiáltva magát, váratlanul a badzsinákok adófizetőinek egyike lett. Amikor a fejedelem ezt kifogásolta Illaknak, a badzsanák beknek, az kedves mosollyal így szólt: „Te korábban nem voltál független uralkodó, és én nem vettem adót tőled. Most kán lettél, és ugyanannyit veszek tőled, mint másoktól, semmivel sem többet. Miért vagy akkor elégedetlen?" Mardzsan azt remélte, hogy ha segít Illáknak, mentesül az adófizetéstől, de a badzsanákok nem gondolták, hogy köszönettel tartoznak a kánnak. Ezért 894-ben, amikor a menek ismét megtámadták a badzsinákokat, az elégedetlen Mardzsan nem segített nekik. Illákot teljesen legyőzték. Népének felét iszonyúan leigázták a hódítók, és ő a badzsinákok másik felével kénytelen volt nyugatra menni.

Útja közben Illák vadul elpusztított minden kazár területet, őket okolva szerencsétlensége miatt. Arbat abban az időben nem volt Kara-Bulgarban, hanem, Arszlan parancsára Rúm oldalán volt a háborúban a Burdzsan kánság ellen [*Bardzsil? = Perzsia; N. szótárában a burdzsánok az észak-kaukázusi népeket, karacsájokat, balkárokat, kumüköket jelenti, de a transzkaukázusi bolgárokat is (?)*]. Az, hogy a bek küldte a baltavárit [*Árpádot „poltavainak" nevezi a szöveg*] Rúm segítségére, amikor szüksége volt Dzsaikra, megerősíti Abdallah tudósítása az ő titkos szövetségéről a rúmi kánnal…

A modzsar legelőket, melyek férfiak nélkül maradtak, teljesen feldúlták a badzsanákok, akik nem ismertek könyörületet állandó ellenségeikkel szemben [*itt már ismerősebb leírással találkozunk a besenyő támadásról és körülményeiről; a szöveg valamelyest érthetőbbé teszi, miért szakadtak el egymástól magyarok és szabirok: Árpád hadjáraton volt a magyarokkal, s a besenyő támadás a szabirokat érhette*]. Azután a karabulgárokat elöntötte a rettegés. A kaubujok családjaikkal Kazáriába menekültek és a Kuba-folyónál [*Kubán az Azovi-tengernél vagy Meótisznál*] telepedtek le, és ötezer barin Bastuba jött és kérte Almist, kísérje őket Bulgarba. Almis nem szerette a kényelmes életet Bastuban [*Kijevben*] és úgy döntött, nem szalasztja el ezt a talán múló alkalmat, hogy uralkodó legyen, még ilyen messze is az északi Bulgartól. Barátságosan elköszönve Szalabitól és Dzsuntól és megígérve nekik, hogy támogatja őket sikerükben, a baltavári elment a barinokkal. A Szeber-szu folyó [*a Dnyeszna, mely Kijevnél ömlik a Dnyeperbe; N. szerint a bulgárok szebernek becézték a magyarokat*] mentén Dzsafar elhagyta Karadzsart [*Csernyigov*] és… elérte a murdasz törzs *limis*-ét [*lat. limes? = határ*]. A murdaszok annak a folyónak mindkét partját birtokolták, melyet a karabulgárok Akának, a murdaszok Szainnak, és a bolgárok Szain-Idelnek neveztek [*az Oka alsó folyása*]. E folyó partja mentén haladt Kan-Murdasz [*Murom*] városába a baltavári [*Almis*], és azonnal Bolgarba akart menni innen, de tétovázott, és inkább egy hírvivőt küldött először. A murdászok, akik segíteni akartak a bulgároknak, gyorsan elszállították a hírvivőt Bolgarba egy hajón. Bat-Ugür megörült a bátyja érkezésének, és mivel igénybe akarta venni segítségét Mardzsan ellen, letelepítette a Djau-Sirnél [*N. szerint a mai Kicsi-Cseremsan folyó Cseremiszföldön, melyet Almis nevezett el Djau-sirnek, s korábban Bula-Idel volt*]. A barinok épphogy megtelepedtek, jöttek a szalari minek [*imenek?*], akiket Mardzsan átengedett Bolgarba. Almis habozás nélkül elindult a türkmének felé. Ezt látva Szalar úgy vélte, legjobb lesz visszavonulni. A

© Copyright Mikes International 2001-2013

minek a bek hátrálására elfutottak. Csak az eszegel városon, Szulcsán túl állította meg Szalar a csapatai visszavonulását, és ment ismét Bolgarba, de Almis már elhatározta Szulcsa elfoglalását ez előtt, és ennek falainál a minek érkezésére fegyverszünetet ajánlott. Szalar úgy döntött, nem kísérti ismét a végzetet, és azt mondta a bijeknek: „Ti láttátok, hogy nem a bulgárok, hanem a tangra [*tengri, isten*] volt az, aki minket visszafordított, és megmutatta követeléseink határait. Így engedelmeskednünk kell neki." Mind egyetértett vele, és a kán meghívta Almist tárgyalni. A hadisátorban mindkét uralkodó megegyezett Almis házasságáról Szalar leányával, és a születendő gyermekekről…

Ford.: Z. Tóth Csaba

Z. TÓTH, Csaba: Djagfar Tarikhy

In this paper the author provides the Hungarian translation of those parts of this historic chronicle that concern the Hungarians. The work also contains an introduction that places the work in a proper historic context.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

IRODALOM

Kukucska Ferenc : Pofon

Mikor beült a csaj a verdámba, rögtön láttam, ilyen bombázó csak egyszer akad utamba – szerény, ám muffokkal tűrhetően kibélelt hétköznapjaimon. Na, jó! Közkívánatra az ünnepeket is beleszámolhatom… Ajándékot kaptam a stopposok védőszentjétől! – csöppent majdnem a nyálam, mikor a hatalmas tüdőkön elakadt a tekintetem. A tünemény szó nélkül mellém huppant a másik ülésre – miután fékeztem és kinyitottam a kocsi ajtaját -, maga elé tette a hátizsákját, közben unottan rágózott, azt sem mondta hova akar menni. A barna póló alatt úgy álltak a mellei, mint egy play – boy nyuszié a címlapon, csak bővebb kiadásban, és persze mindez melltartó nélkül. Rövid szoknyája alól a lebarnult combok háremek és bordélyok bujaságát idézték elém, azoknak is az izgalmasabb, éjszakai hadműveleteit. Arca kellemesen ovális, barna, de egyik fele pirosabbnak tűnt. Nem tudtam hirtelen elindulni, összekevertem a gázt a fékkel. Nem tagadom, pillanatra elállt a lélegzetem.

- Mi van, a torkodon akadt valami? – közelebb hajolt, és a szemeimbe túrt pillantásával, mint egy pszichiáter, majd érdeklődve lefelé nézett:

- Mit hordasz te a nadrágodban? Egy mozsárágyút, vagy a kölni dómot? -

Való igaz, beindultak a hormonjaim, és ezt nem tudtam elrejteni a szeme elől. Artikulált hang még mindig nem hagyta el a torkomat, csak mutogattam. Kérdésére válaszolandó, kérdően rámutattam említett textíliám bizonyos régiójának – a zalai lankákat, de inkább a Somlót idéző feltűnő domborzatára. Erre ő is kíváncsian oda mutatott, s mivel csak tovább néztem rá bambán, profi természetességgel – később elmondta prevenciós jelleggel, nehogy elfelejtsek levegőt venni! – a lábaim közé nyúlt. A terápia helyesnek bizonyult, legott visszatért a hangom.

- Az utóbbi ujjgyakorlatból kérhetek repetát? – vigyorogtam.

- Nem is vagy pofátlan! Sem telhetetlen. Én meg legyek a nézőközönséged? Jegyezd meg, ha köztünk netán előfordulna valami, az első mindig én vagyok. Nem bízom meg az ilyen országúti nyulakban, mint te is vagy. Elhajózol tizenhét másodperc alatt…én meg…

- Szó sincs erről, kitűnő referenciáim vannak – nyögtem ki megkönnyebbülten, hogy valamit sikerült válaszolnom.

- Vannak referenciáid – bólogatott. – És pénzed? Az nálam jobb belépő.

- Abból is akad egy kevés. Nézd csak! Ott van az a motel. Megállok, egy kávé mellett megbeszélhetjük a részleteket…

Megegyeztem a pincérrel – aki egyben a motel tulajdonosa is volt – a szoba árában. Egész napot fizetek, plusz ötven százalék veszélyességi pótlékot. Nem értettem ki lesz veszélyben, de jutányos összegnek tartottam ilyen bombázóért, hát fizettem. Persze zsebből zsebbe, semmi unalmas adminisztráció. Ezért a summáért egy órára enyém a szoba, és újdonsült barátnőmé.

Még mondja valaki, hogy nem kötöttem jó üzletet!

Csak a tulaj végig tátott száját nem értettem, meg az ideges toporgását, bár később rájöttem az okára.

A szobák az éttermen kívül, hátul a kerítés mellett sorakoztak. Mindegyik ablaka az újonnan épült fürdőház átlátszó, csupa üveg épületére nézett. Az udvarról stoppos tündéremmel tisztán láttunk néhány szaunában izzadó pókhasat, a jakuzzit, a zuhanyokat. Kinyitottam szobánk ajtaját, beléptünk tervezett nászunk színhelyére.

- Tivadar vagyok – szóltam, s hanyatt dobtam magam a franciaágyon.

- Fontos a név? - kérdezte a lány. – Szerintem nem. Lehetek Vica, esetleg Laura. Melyik tetszik?

- Igazad van, nem a neved tetszik, hanem te. De Laurának foglak szólítani. Levetkőzöl?

- A nevem eltaláltad, de várd ki a sorod kis cserkész. Előbb megfürdöm. Addig hozhatnál egy kis gyorsítót, innék valami erőset.

- Ott voltunk az étteremben…

© Copyright Mikes International 2001-2013

- Hozod, vagy kézbe veheted magadat!

Egyenes beszéd volt, s ahogy Laura modell – szerű arcára néztem, éreztem, komolyan gondolja, amit mond. A libidóm már az agyamban lüktetett, tombolt minden sejtemben. Vacak piáért nem hagyok ki egy ilyen nőt.

- Csak zuhanyozz le, mindjárt jövök. Hozom az italt. – Laura furcsa, kajánul fürkésző tekintete láttán megtorpantam.

- Mire gondolsz? – kérdeztem rekedten. Lassan, szó nélkül bement a fürdőszobába. De mindjárt vissza is fordult, csípőre tett kézzel végigmért.

- De tudod mit? Lásd, hogy komolyan gondolom. Kapsz egy csókot előlegbe. - A csók hosszúra sikeredett, talán percekig tarthatott. Hiába akartam, a ruháját nem vetette le.

- Majd ha visszajöttél. Most menj! -

Elfordítottam a kulcsot a zárban, sokáig néztem a félig nyitott ajtónál a lányt, ahogy állt a szobában mozdulatlanul, és csak bámult ki az ablakon. Sóhajtva kiléptem a szabadba. Az ütés az orrnyergemet érte, szabályosan letaglózott. Visszazuhantam a szobába. A nagydarab fürdőruhás pali gyorsan becsukta az ajtót maga mögött, aztán az oldalamba rúgott.

- Kell neked más felesége, faszszopó? – vicsorgott rám. Laura az ágyon ült maga alá húzott lábakkal, unottan nézve ránk.

- Már nem sokáig vagyok a feleséged drága – dúdolta maga elé. - Beadtam a válópert, te is tudod.

- Tudom te kurva, de akkor is a feleségem vagy még! Nem hentereghetsz a szemem láttára senkivel, mikor eljöttél velem ide – mert lerúgom a fejeteket! – Emelte a lábát, sarkával át kívánta rajzolni arctérképemet valami egyedire, ami csak az ő kreativitására utal a későbbiekben. Valamivel viszont nem számolt felettem a hústorony. Mégpedig azzal a csekélységgel, hogy időközben sikerült összeszednem magam. Mielőtt a sarka elérte volna a fejemet, cipőm orra telibe találta a lábai közt. Felhorkant, térdre esett, és előírásszerűen összetekereredett. Laura szemében most láttam először érdeklődést, elismerően bólintott felém.

- Tévedtem volna, hogy országúti nyuszi vagy?

- Meglehet boga… A mondatot nem tudtam befejezni, kivágódott az ajtó, betódult a pincér - tulajdonos, mögötte egy rendőr, és a pultos nő. Meg sem lepődtek a csendéleten, amit láttak. Minden nap részük lehet az ehhez hasonló szívet melengető csendéletben? A férj, és a felesége majdnem szeretője a földön fetreng, a hitves pedig az ágyról gyermeki ártatlansággal néz a rendőrre,- jelezve neki, ő aztán tényleg nem érti, mit művelhetnek ott lenn azok a csúnya férfiak.

- Igazolják mgukat! - csattant fel a rend éber őre, és két ujjával a gumibotján kezdett játszadozni.

- Nem történt semmi biztos úr – ült fel kínlódva Laura férje. – A barátommal játékból birkóztunk egyet, igaz haver? – fordult felém.

- De még mennyire hogy így volt, pajtás! Unatkoztunk – bólogattam meggyőzően.

- Akkor miért csapta pofán magát a haverja az ajtó előtt? – vörösödött el a tulaj feje. Leguggolt és a képembe ordított: - A vendégek láttak a fürdőházból mindent! Ez a bivaly! – mutatott Laura férjére – a jakuzziból figyelte, hogyan terelgeti be maga az ő feleségét a szobába. Mérgében kirohant a medencéből és jól pofán csapta magát…

- Ne sértegesse a barátomat, és kerülje a szóismétléseket – emelkedtem fel nehézkesen – mert maga lesz pofán gyűrve rögvest. Arról fuvolázzon inkább, miért kér másfél napi szobadíjat egy óra használatért?

- Ne hamukázzon itt – vágott vissza a tulaj, de nem volt éle a szavainak – mert megbánja!

- Igaz ez Oszkár? – kérdezte a rendőr a motel tulajdonosát. Az Oszkárnak nevezett főpincér bizonytalanul legyintett.

- Ugyan Józsi! Csak nem hiszel itt ezeknek? Püfölték egymást a nő miatt, ez a tény! Rontják a hírnevemet, elmaradnak a vendégek… Inkább vegyél fel jegyzőkönyvet! – Laura finoman legurult az ágyról, a férjéhez ment – akinek arcán még látszott a fájdalom – és lehajolva megcsókolta. Közelebb lépett a rendőrhöz.

- A legjobb férj higgye el nekem. Amiért szeretem… hogy mindig igazat mond! Bizony Józsi – ugye ez a neve? – búgta sejtelmesen a rendőr fülébe. Józsi krákogott néhányat, miközben Laurán legeltette a szemeit. Nyelt egy mélyet – a fejével körzött hozzá – megigazította derékszíját, pisztolytáskáját, és kihúzta magát.

- Asszonyom én hinnék önnek, de tanúk látták…- Laura megfogta a rendőr kezét.

- Józsi! Elég magának annyi, hogy azt mondom: én vagyok a bűnös mindenben?

© Copyright Mikes International 2001-2013

- Maga? Ezt hogy érti? Nem maga miatt hívtak ide…

- Akkor elmondom! A férjemmel ki akartunk szabadulni néhány napra a városból. Megtetszett ez a motel, gondoltuk, itt töltünk egy-két éjszakát. Azt találtuk ki – szórakozásból vagy tesztelni akartuk az embereket? – csinálunk valami őrültséget. Az ötlet az enyém volt! Bevallom megbántam már… Nem kellett volna… - Laura a padlót nézte, halkan mondta:

- A megvalósításhoz szükség volt egy beépített emberre. Tivadar – aki egyébként a férjem legjobb barátja – vállalta ezt. – Laura itt rám mosolygott, igyekeztem a mosolyt viszonozni a szőnyegről. Reméltem nem látszik sírásnak.

- Szóval az volt a tervünk – folytatta Laura - hogy rendezünk a férjemmel egy kis szóváltást az étteremben, én pedig elrohanok. Veszem a hátizsákom, gyalog elindulok az országúton. Ekkor jön Tivadar, felvesz, és bejelentkezik velem a motelba, ahol én már egyszer be vagyok jelentkezve. Oszkár a tulaj, ezt jó pénzért elnézte nekünk…

- Igaz ez Oszkár? – nézett Józsi az izzadó tulajdonosra.

- Tudod, hogy nem. Hazudik a nő – a motelos kerülte a rendőr tekintetét. Józsi Laurához fordult.

- Mondja tovább, hölgyem.

- Bementünk a szobába Tivadarral. A fürdőzők meg a férjem látták ezt a fürdőházból. Botond, a férjem kiszaladt, és eljátszották a verekedést Tivadarral. Bent meg jót röhögtek a függöny mögött a vendégek elszörnyedt arcain. Jókedvükben bírkóztak egyet a szőnyegen. Ennyi. Szégyenlem, hogy én is benne voltam. Nézze ezt el nekünk, Józsi.

- Nem úgy festenek, mint akik oda vannak a jókedvtől – a rendőr a két férfit figyelte. Hangja határozottá vált.

- Ne reménykedjenek, nem hittem el mindent. Viszont megkérem a két urat és a hölgyet, viselkedjenek, amíg itt vannak. Ha mégis úgy döntenének, most mindjárt távoznak, senki sem marasztalja önöket. Menjünk Oszkár, négyszemközt akarok beszélni veled!

- Kihúztalak benneteket a szarból, paprikajancsik – szótagolta Laura, ahogy hárman maradtunk. – Pakoljunk, mert a rendőr visszajön, ha megint balhézni kezdtek. Akkor nem ússzátok meg ennyivel.

- Laura miért hagytál itt? - Botond remegő lábakkal állt fel.

- Miért utaztam ide veled, azt kérdezd inkább! Reménykedtem, talán rendbe jön még köztünk…De te megpofoztál, itt is mint otthon, te szemét! – mutatta Laura a még mindig pirosló arcát. – Az örökös féltékenységed miatt. Pedig eddig nem volt rá okod. A pofon miatt elhatároztam, megalázlak. Az első férfival, aki utamba kerül, éspedig a szemed előtt. Örülük, hogy kaptál egy kis leckét tőle. Rám nézett. – Talpra Tivadar, elmegyünk - te meg én! – A férje vállának mondta: - Netán ha egy - két nappal hamarabb érsz haza, mint én, ne aggódj! Megyek én is. Kibírjuk egymással azt a kis időt a válásig…

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

ZENEMŰVÉSZET

Plájás Ildikó Zonga : A technikán túl

Tóth Valentina: *Hungarian Horizon* – debütáló lemez

Európa keleti végeiről felcsendülő harmóniák és diszharmóniák, amelyben archaikus dallamok és ősi hangzásvilágok vegyülnek – Tóth Valentina debütáló lemezén Bartók Béla és Kodály Zoltán zongoradarabjait játssza[1].

A 18 éves Tóth Valentina, aki maga is részben (3/8-ad részben, ahogy hangsúlyozni szokta) magyar, nemrégiben mutatkozott be az első lemezével, és a holland kritikák lelkesen fogadják. Ennek ellenére Ő maga szerényen beszél a felfele ívelő zenei karrierjéről: „Nagyon boldoggá tesz, hogy zenélhetek, mert őszintén, nem igazán tudnék semmi egyebet csinálni" – vallja különleges őszinteséggel, annak ellenére, hogy zenei karrierje meglehetősen rendhagyó. Nem kezdte korai gyerekkorában a zongorázást, és nem a szülői elhatározás állította erre a pályára. 9 évesen ő maga döntött úgy, hogy megtanul zongorázni, és döntéseit azóta is öntudatosan hozza.

A lemezbemutatóra 2013. április 6-án került sor egy teltházas koncerttel az amszterdami Amstelker-ben. Azóta egymást érik a „kizárólag csak pozitív" kritikák, ahogy azt a kiadó, a *Challenge Records* is megjegyzi a honlapján[2]. Valentinát az óta gyakran kérik fel különböző médiaszereplésekre szerte Hollandiában, és júliusban a lemezét az Amerikai Egyesült Államokban is bemutatják.

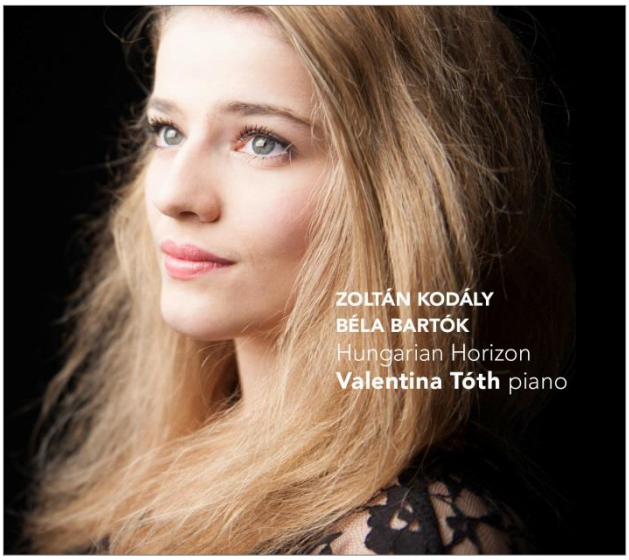

*A **Hungarian Horizon** nagy ívű sikerét egy kiváló marketingstratéga biztosítja, amely azonban Valentina elragadó egyéniségére épít. Ahogyan azt a magyar nagyapa, Tóth Miklós, is hangsúlyozza egy személyes találkozás alkalmával, Valentina előadóművésznek született. Sugárzik a színpadon, játékával magával ragad és gyönyörködtet. Személyiségében a naiv gyerek tisztasága az érett előadóművész tudatosságával elegyedik. Ez a lemez pedig még ezen túlmenően is telitalálat. Akárcsak a Tóth család Magyarországra visszanyúló gyökerei, a zene is magában hordozza egy ősi eredetnek a lenyomatát. Bartók és Kodály hangzásvilágába beépíti a kelet-európai népzenei hagyományokat, ezzel egy elfeledett autenticitás ígéretét is hordozza a nyugat-európai közönség számára. Valentinának pedig különleges érzékenységgel sikerül megszólaltatnia ezt a zenét, amelyre „pusztán a kozmetika és a briliáns technika nem ad megoldást. Épp ellenkezőleg, bensőségessé tett, integrált tiszta muzikalitást igényel, amely mindenféle modorosságtól mentes", ahogy azt Maarten Brandt holland zenekritikus fogalmazta* meg az Opus Klassic számára írt lemezbemutatójában.

Valentinával egy napfényes, tavaszi reggelen találkoztunk. Éppen az első évi vizsgáira készül a hágai Királyi Konzervatóriumban. Hangjából kicseng az ambíció, de a zene iránti alázata is. A kezdeti formálisabb interjút lassan fellazítja a nevetése, és a beszélgetés lassacskán bevezet egy fiatal zongoraművész örömmel és harcokkal teli hétköznapjaiba, akárcsak egy laboratóriumban, ahol a kemény munkát a határtalan álmok fűtik.

Miért kezdtél el zongorázni?
Amikor fiatalabb voltam, játszottam egy musical-ben, 'A muzsika hangjában'. Már az, hogy beválogattak, nagy dolgot jelentett akkor Hollandiában, és mindenkinek nagyon tetszett az előadás. Emellett mindig is akartam zongorázni, így tehát megkértem a

[1] http://www.valentinatoth.nl
[2] http://www.challengerecords.com

© Copyright Mikes International 2001-2013

születtem. Az édesanyám elkezdett egy jó zongoratanárt keresni, ami nem volt egyszerű. A szüleim mindig is támogattak, de az én ötletemnek kellett lennie.

És ekkor már 9 éves voltál, valamivel idősebb, mint ahogy általában kezdeni szokták.
A konzervatóriumban mindenki 4 vagy 5 évesen kezdte. Néha én is érzem, hogy későn kezdő vagyok, de ugyanakkor megvan az az előnye, hogy mindig a saját ötleteimet követtem. Akárcsak a Hágába költözés is. Mondtam a szüleimnek, hogy itt, ebben az iskolában szeretnék tanulni, ők pedig segítettek abban, hogy ez megvalósulhasson.

Nem csak zongoraművészként, hanem színpadi énekesnőként is meghatározod magad.
Igen, azt hiszem, ezt a kettőt lehet társítani: a zongorát a színpaddal. Szeretem, ha élőben, a színpadon teremthetek meg egy pillanatot. Amikor létrehozok egy hangulatot, és a néző akkor és ott érez valamit.

Tudatosan csinálod ezt?
Persze. Mindenik mű magában hordoz egy történetet, és mindenik előadóművész megpróbál megteremteni egy érzést azzal, ahogy játszik. Akárcsak a színészek vagy az énekesek. Mindenki másképp játszik egy darabot, különböző történetek születnek meg. Talán ezt élvezem a leginkább a zenélésben. Most például éppen egy Debussy darabot játszom, egy Prélude-ot, amelynek a címe 'Brouillard', ami franciául ködöt jelent. Debussy gyönyörű hangzást hozott létre, szinte az egész darabot nagyon lágyan kell játszani, nyugodtan, könnyedén. Sok pedált kell használni. Amikor játszom, megpróbálom elképzelni a ködöt, és megpróbálok egy titokzatos hangzást teremteni. Inkább képekkel vagy érzésekkel működik ez. Mint például, ha valami nagyon boldog, akkor azt úgy lehet elképzelni, mint egy nyári szellőt.

Amikor gyakorolsz, ezeken a képeken vagy érzéseken is dolgozol?
Először magát a darabot kell begyakorolni: a hangokat helyesen kell játszani, és a technikának is jónak kell lennie. Amikor helyesen játszod, és már szépen hangzik, akkor kezdődik el a munkának ez a része. Csak amikor úgy tudod eljátszani, ahogy valóban szeretnéd, mint egy történetet, csak akkor kezd el a darab élni. Amikor a túl vagy a technikán, akkor sok mindent lehet kihozni a zenéből.

Te magad is találsz ki történeteket?
Néha vannak olyan történeteim, hogy például: van egy kislány, és akkor jön az édesanyja… Azért is izgalmas, mert sokat lehet játszani a képzelettel. A „Köd"-ben például, van egy hullám, és azt úgy szoktam elképzelni, mintha a szél fújná a száraz leveleket. Vagy amikor fiatalabb voltam, az édesanyám szokott mesélni egy történetet arról, hogy amikor ő kicsi volt, egy nagy házban laktak. És abban a házban sok egér volt. A sok testvér viszont nagyon szerette az egereket, és etette őket. Egyszer, amikor egy olyan darabot játszottam, ami nagyon egér-szerű volt, akkor erre a történetre gondoltam.

A koncerteken a darabjaidat be szoktad vezetni egy pár szóval.
Igen, szeretem elmondani a közönségnek, hogy miről szól a darab. Néha a darabról, amit játszol, annyi mindent el lehetne mondani. Mindenki szereti hallani, hogy miért vagy hogyan íródott, vagy mit értett alatta, vagy mondott róla a szerző maga. Nem kell hosszúnak lennie, de mindenképpen másképp fogod hallgatni ezek után a darabot. Az elején eléggé félénk voltam, nem mertem felnézni, amikor beszéltem, de mostanra már jobban megy.

Rengeteg munkát fektetsz ezek szerint a darabjaidba. Honnan meríted a kitartást?
Nagyon kell akarni. Folyamatosan szem előtt kell tartanod, hogy te ezt akarod. Ha abbahagyod, senki nem fogja azt gondolni, 'Milyen kár', hiszen még olyan sok jó zenész van. Néha a darabok nagyon nehezek, és sehogyan sem boldogulok a zongorával, és olyankor mindig felteszem a kérdést magamnak: „Miért is csinálom mindezt? Soha nem leszek elég jó!" De végül, soha nem adom fel, és tovább próbálkozom.

És mindenközben megjelent az első albumod…
Igen, ez igaz. Nagyon szerencsés voltam, hogy elkészíthettem ezt a CD-t, és rengeteget tanultam belőle. És persze, az is szép, hogy van már egy saját lemezem. Ha a dolgok jól mennek, az új motivációt is ad. De annyi minden van még, amit meg kell tanulnom.

Az első lemezeden „magyar"zongoraműveket játszol. Mit jelent ez számodra?
Az egyik nagyapám magyar, és én mindig is büszke voltam arra, hogy nem csak holland vagyok. Egy kicsit a magyar zenével is nőttem fel, hiszen a szüleim sokat hallgatták, én pedig nagyon szerettem. Amikor 12 éves voltam, játszottam először magyar darabot, egy Bartók Szonatinát. Nem volt egy nehéz darab, de nagyon szerettem. Amikor a CD-n gondolkodtunk, eszembe

© Copyright Mikes International 2001-2013

jutott, hogy játszhatnék magyar zenét, és a kiadónak is tetszett az ötlet. Így történt, hogy a debütáló lemezemen Bartókot és Kodályt játszom.

A magyarokról azt tartják, hogy 'gerincesek' (hollandul 'eerlijk': egyenes, őszinte). Hogyan tudsz te ezzel azonosulni?
Én magam is megpróbálok őszintének és egyenesnek lenni, de azt gondolom, hogy ez a fajta egyenesség a zene természetében is benne van. A zene 'őszinte' *(hollandul 'oprecht')*, nincs benne semmi mögöttes szándék, mindig egyenes, direkt. Ez az erőssége is, hiszen ez teszi annyira tisztává.

Bartók viszont nem a legkönnyebb zene, és a magyar létérzés is sötétebb.
Igen, ez igaz. A magyar zene mindig is egy kicsit 'komor'. Megpróbáltam megérteni a zenét és megragadni az érzést, de ez egy nagyon hosszú út volt. Hiszen már annyi minden eleve benne van a zenében, amit meg kell értened, mielőtt magadévá tudod tenni. Körülbelül másfél évembe került, amíg eljutottam erre a szintre.

http://www.youtube.com/watch?v=3uzD1ks2338

És nem esett nehezedre 16 évesen Bartókot játszani?
A stúdiófelvétel igazán nehéz volt, hiszen teljesen egyedül vagy a zongorával a teremben. Csak a zongora van és egy technikus. Ez teljesen új volt számomra. Semmi hasonlót nem csináltam korábban, a koncerteken ugyanis a legtöbb esetben ott van a közönség. De tulajdonképpen élveztem: csak te vagy meg a zene, amely ilyen módon egy egészen más szintre tud jutni, sokkal mélyebbre.

Mi az, ami miatt annyira más egy közönség előtt játszani?
Teljesen más, mint a stúdiófelvétel. Amikor a színpadon vagy és játszol, csak egyszerűen kikapcsolsz minden mást. Annyira jól zongorázol, amennyire csak lehet, és megpróbálsz megteremteni egy gyönyörű zenét. És utána meglátod, hogy a közönség mit gondolt róla, a taps mennyisége általában egy jó fokmérő szokott lenni.

És hogy állsz a lámpalázzal?
Néha nagyon izgatott vagyok, és ez meghallatszik a játékon is: remeg a kezem, néha nem sikerül létrehozni egy szép hangzást, mert annyira zihált a légzésem. Most már jobban hozzá vagyok szokva ahhoz, hogy a színpadon játsszak, de sokban függ attól is, hogy mennyire fontos valami, vagy mennyire teszed fontossá a magad számára. Néha ideges leszek a semmiből olyan koncertek előtt is, amik nem is annyira fontosak, de csak megtörténik. Most, hogy már több tapasztalatom van, egy picit jobban tudom uralni, de ez valami olyasmit, amit meg kell tanulni kezelni.

Kinek a jelenléte tenne idegessé?
Nagyon sok a jó zongorista vagy a jó zenész. A többi diák előtt is szoktam izgulni, vagy ha a zongoratanáromnak vagy a többi tanárnak kell játszanom, hiszen mindenki nagyon jól ismeri a darabot, és mindenki nagyon jól tudja játszani.

És a szüleid, vagy a magyar nagypapád?
… (egy pillanat gondolkodás után) Nem! A nagypapám nagyon büszke rám, és soha nem ítélne el egy hibáért, úgyhogy ő semmiképpen nem tenne még izgatottabbá.

Mi volt a legrosszabb élményed a színpadon? Vagy inkább beszéljünk a legjobbról?
Nem, nem! Beszéljünk a legrosszabbról (és nevet.) Egyszer, amikor 13 éves voltam, egy verseny elődöntőjén játszottam. Tudtam, hogy jól tudom játszani a darabomat, hiszen már játszottam az első és a második körben, de valamiért elkezdtem nagyon izgulni. Azt gondoltam, hogy most, hogy már bejutottam az elődöntőbe, be kell bizonyítanom, hogy valóban itt a helyem. Délután 5 fele játszottam, így egész nap a stresszeltem magam. Amikor végül sorra kerültem, nagyon rosszul játsztam. Ideges voltam és feszült, minden túl hangos lett, és kicsúszott a kezem közül, utána pedig nagyon dühös voltam magamra. De tulajdonképpen rengeteget lehet tanulni a rossz koncert-tapasztalatokból.

És továbbjutottál?
Nem. Különdíjat kaptam, de a döntőbe nem jutottam be. És ez volt a helyes döntés a bizottság részéről.

Visszatérve a lemezedre, amikor először megláttam, az tűnt fel, mennyire ki van találva: a koncept, a borító, a fotó, az, hogy éppen 18 éves vagy, a magyar zene. Minden annyira passzol. Ki áll e mögött?
Köszönöm! (És elpirulva nevet.) Hát kellett csinálnunk egy borítót, és a kiadó szervezte meg a fényképezést. Volt egy pár fotó, ami közül választhattam. Sok olyan fotó is volt, ami nem tetszett, de végül is meg vagyok elégedve azzal, ami a borítóra került.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Amikor pedig a kis füzetecskéről ötleteltünk, akkor merült fel, hogy egy interjú talán jobb volna, mint egy hosszú leírás. És ez jó ötletnek is bizonyult.

A CD nem csak a zenét jelenti, hanem a borítót is, a képet, az arcodat, amit mellesleg el kell adni.
Hát igen. Ez eléggé nehéz, mert ugye, azt szeretném, ha a zenéről szólna és nem rólam. Vannak, akik nagyon jók a kapcsolatok kiépítésében, sok fontos embert ismernek, de nekem ez annyira nem megy. Én csak megpróbálom elvégezni a dolgom a zenével. De igazad van abban, hogy valóban kell promoválnod magad. Ha egy koncerten játszom, egy szép ruhát fogok felvenni, de nem csupán az imázs kedvéért. Én is szeretem, és jól mutat, és szebben is fogsz játszani. De sajnos nem vagyok elég jó abban, hogy eladjam magam.

Zavar-e néha, hogy az arcodat, a személyiségedet is áruba bocsátják?
Hát igen. A kiadó például egy szép képet akart, és elvárják, hogy egy bizony módon nézz ki, mert azt jobban el lehet adni. Akárcsak egy olyan lemez, amely mögött van egy történet, jobban elkel, és számukra természetesen, ez a fontos. De nem gondolkodhatunk mindig csak úgy: 'Ezt kell játszanom, mert a közönség ezt szereti', vagy 'Így kell kinéznem, vagy így kell viselkednem'. Egy kicsit feszélyez, mert nem csak erről kellene szólnia, de kétségtelenül ez is része. De a legtöbb zenész számára nehéz ez. Minden szakmának megvannak a szép- és az árnyoldalai, a zenészeknek pedig ezzel kell szembesülniük.

A legtöbb lemezbemutató írásban ugyanazok a jelzők köszönnek vissza: melankolikus, érzelmes, romantikus vagy a drámai. Hogyan tudsz azonosulni ezzel a képpel?
Néha nem tudok mit kezdeni a kritikákkal azon túl, hogy egy szép kritika. Arról, hogy romantikus, meg azt gondolom, hogy persze, a zene maga romantikus és érzelmes, és örülök, ha ezt írják, de nem igazán tudom, hogy hogyan egyeztessem ezt azzal, aki vagyok. Ráadásul még csak 18 éves vagyok.

Hogyan képzeled el magad a jövőben?
Ez mindig nehéz kérdés, hiszen megvannak az álmaid, de sohasem tudhatod, hogy sikerül-e megvalósítanod majd őket. Nagyon szeretek kamarazenét játszani. Azt gondolom, nagyon szerencsés lennék, ha lehetne egy sikeres kamarazenekarom. És itt egy zongoratrióra gondolok: zongora, cselló, hegedű. És szeretnék sokat koncertezni a zenekarral, és kiegészíteném egy szóló zongoraművészi karrierrel. Sok művészt látok, akik a zenét a színházzal kombinálják, és én is szeretném ezt csinálni: játszani egész életemben.

(Az eredeti angol nyelvű beszélgetést a szerző fordította.)

PLÁJÁS, Ildikó Zonga: Above the Technique

This is the Hungarian version of the article published in English in the Journal of Eurasian Studies, April-June 2013, pp. 82-87. (http:www.federatio.org/joes.html)

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

KRÓNIKA

Obrusánszky Borbála : Az új magyar zarándokhely

Korábban megírtuk: Kínában azt szeretnék, ha az északnyugat-kínai Senhszi tartományban lévő Tungvancseng település, a déli hunok 1600 évvel ezelőtt alapított fővárosa a magyarok zarándokhelyévé válna. Mindez egy szakmai konferencián hangzott el, melyen részt vett Obrusánszky Borbála történész. Az alábbi beszámolót ő osztotta meg portálunkkal.[1]

Június 13-a és 15-e között háromnapos nemzetközi konferencia keretében a déli hunok fővárosának, Tongwanchengnek a múltját és jövőbeli szerepét elemezték kínai és külföldi kutatók a kínai Shaanxi-tartomány Jinbian nevű városában (Csinbien). A résztvevő magyarokat különös tisztelet övezte.

A déli hun város történetének átfogó kutatása az 1990-es évek végén kezdődött meg. Az első jelentős nemzetközi konferenciára tíz éve, 2003-ban került sor, amikor japán és kínai kutatók elemezték a város korszakainak a történetét. Ennek az első és számunkra is legfontosabb időszaka a hun periódus 413 és 431 közötti szakasza, amikor Helian Bobo hun főkirály megtervezte és megépítette a várost. Ennek a kínai, jelképes neve Tongwancheng lett, amelynek jelentése „egyesüljön tízezer város”, de ma már a kutatók nagy többsége úgy véli, hogy valószínűleg a hunok a Fehérvár nevet használták. Ez a név gyakran tűnik fel a kínai forrásokban, valamint a város mellett két kis település is ezt a nevet viseli mind a mai napig.

[1] Eredetileg az ***Alfahir.hu*** hirportálon jelent meg 2013. Június 18-án.

© Copyright Mikes International 2001-2013

A konferencián körülbelül 80 kutató vett részt a világ számos országából, de nem mindenki tartott előadást, így például egyetlen nyugati-belga, angol, kanadai, amerikai- kutató sem kapott megszólalási lehetőséget, míg a két magyar előadó, köztük magam is, megszólalási lehetőséget kaptunk, és az előadások nagy sikert arattak. A szervezők műsorra tűzték Daubner György filmrendező dokumentumfilmjét, a Hunok titkos történetét, amely szintén nagy sikert aratott a kínai kutatók körében.

Ordosz és Fehérvár

A hun város kutatása nagyon sok ázsiai egyetemen folyik, tajvani és koreai kutatók is elmélyülten foglalkoznak Helian Bobo városalapító és a hunok történetével. A konferencián részletes képet kaphattunk a város szerkezetéről, lakosainak számáról, valamint a hunok és a kínaiak kapcsolatáról. A belső-mongol Ucsiraltu professzort a szervezők felkérték, hogy legyen a konferencia egyik szekcióvezetője. A neves hun kutató az egyik előadás kapcsán felszólalt, és elmondta, hogy nagyon fontos a környékbeli nevek eredetének a tisztátázása, hiszen sok kínai kutató nem ismeri fel a környékben található mongol eredetű neveket. Utalt arra, hogy a környéken nagyon sok fehér jelentésű kifejezés van, de nem mindegy, hogy városról, nevezetesen fehérvárról vagy tóról esik-e szó. A mongol professzor egyébként Helian Bobo nevét elemezte és kiderítette, hogy az egy kései kerej, kerejt törzsnévvel áll kapcsolatban. Nagyon valószínű, hogy a magyar király szó is abból ered, amely kifejezést Attila felmenői hozhattak maguknak és a régi törzsi név méltóságnévvé vált Európában.

© Copyright Mikes International 2001-2013

Mongol kutatás

A konferencia résztvevőin túl az Ordoszban élő mongolok is foglalkoztak egy keveset a hunok kutatásával. Bennünket rendszeresen úgy mutattak be, mint hunokat, akik onnan vándoroltak el. Az ordoszi térség egyik leggazdagabb területe Uusin, amely szóban a hús szavunk található meg, amely egy különlegesen tartósított húsféle volt a régi mongolok számára, állítja Ucsiraltu.

Az ordoszi mongol értelmiségek szerint nemcsak egy hunokhoz köthető rom lehet, hanem akár több kis város nyomát érdemes lenne kutatni, amelyek szintén a fehér nevet viselik. Az uusini járás egyik tanára, Gangarudi elmondta, hogy ő három olyan romot tud a környéken, amely a hunokkal kapcsolatos lehet. Az egyik rom körül előkerültek olyan cserépedények, amelyek Han-koriak voltak, ez akár a hunok emléke is lehet. A konferencián igazolták azt, hogy a Kr. e. 206-Kr. u. 220 között valóban ismertek régi településnyomok a térségben, ezt a vidéket egyébként Shuo-fangnak, vagyis északi körzetnek is nevezték a kínaiak.

A hun tudat

A konferencia fő szervezője, Hou Yong Jiang professzor, a Shaanxi Tanárképző Egyetem oktatója nem egyedül állítja azt, hogy a magyarok a hunok utódai, hanem nagyon sokan osztják ezt a véleményt. Sajnos azonban nem mindenki ismeri alaposan a hunok nyugati vándorlásának a történetét, hiszen Kínában nem jól ismertek a nyugati történeti krónikák. Annyit azonban tudnak, hogy Attila volt az ottani hunok legnagyobb királya és tőle származunk mi, magyarok. Lehet, hogy hamarosan kínai nyelven is megjelennek majd azok a művek, amelyek ezt a kérdést taglalják, legalább is élénk érdeklődés mutatkozik az európai hunokat emlegető források iránt.

Különös, hogy az egyetemi oktatók mellett a tongwanchengi felújításon dolgozó kínai munkások is tisztában voltak a hunok történetével, illetve azzal, hogy a magyarok valahonnan onnan vándoroltak nyugatra. Sőt, közöttük máig él az építőáldozat emléke, máig ismerik azt a régi hun történetet, miszerint a rosszul dolgozó építőmunkásokat beépítették a falba. A konferencián az is kiderült, a mongol és kínai kutatók azért nem tartották igaznak az építőáldozatról szóló történetet, mert nem kerültek elő csontok a falból. Előadásomban azonban bemutattam, hogy elsősorban nem csontot, hanem hamut kevertek az építőanyagba, amelyet nem lehet megtalálni az építkezés során.

A páratlan hun város mellett az Ordosz tele van olyan épített emlékekkel, amelyek a magyar pásztorkultúrában is megtalálhatók, az ideiglenes szállástípusok, a kerítések, majd a házak szerkezete és építési stílusa is hasonló a magyar házakéval. A nevekben is feltűnő hasonlóságokat találunk. Az ottani mongol szavak sok esetben eltérnek a belső-mongol, vagy akár a halha, mai mongóliai nyelvjárástól és a régi magyar alakokkal mutatnak hasonlóságot. Sajnos ezeknek a kutatása magyar oldalról nem történt meg, elképzelhető, hogy a közeljövőben a mongol kutatók kezdik meg ennek a feltérképezését.

Magyar zarándokhely

© Copyright Mikes International 2001-2013

A Jinbiani Városi Tanács vezetősége nagy figyelemmel kísérte végig a városban zajló konferenciát, melynek anyagi fedezetét ők biztosították. A közel háromszázezres település nagyon gazdag ásványkincsekben, a földből származó kőolaj, földgáz, szén és kősó kitermelésévből származó jövedelem egy részét fejlesztésekre akarják fordítani. Már elkészült a látványterve egy új, hun múzeumnak, amelyet a csodás város mellett kívánnak felépíteni, ezen kívül turisztikai szolgáltató központok is hamarosan megépülnek, ahol be szeretnék mutatni a hunok kultúráját. Mivel a kínai forrásokban kevés adat maradt erről, a városvezetésnek az az ötlete támadt, hogy ellátogatnak hazánkba, tanulmányozzák a magyar népzenét és néptáncot, amely valószínűleg hun hatást tükröz. A kulturális bizottság elnöke szerint a kétoldalú kapcsolatok fejlesztése nagyon fontos, hiszen Tongwancheng a magyarok új zarándokhelye lehet, a városuk mellett megtekinthetjük őseink páratlan épített örökségét. Ők legjobban azt szeretnék, ha sok magyar látogatna el hozzájuk, hogy megismerjék, milyenek a nyugati hunok utódai. Az eddigi tapasztalatok alapján elmondhatjuk, hogy Kínába a hunokon keresztül vezet az út, gazdaságilag csak akkor lehetünk keleten, főleg Kínában sikeresek, akkor szerezhetünk a magyar áruknak piacot, ha büszkén felvállaljuk, hogy Attila unokái vagyunk.

OBRUSÁNSZKY, Borbála: The New Hungarian Pilgrim Location

Between 13-15 June 2013 an international conference took place in Jinbian, Shaanxi Province, PRC where the main topic was Tongwancheng, the capital of the Southern Huns, founded 1600 years ago. The author, who was also a presenter at the conference, and whose paper will be published in the July-September 2013 issue of the *Journal of Eurasian Studies* (http://www.federatio.org/joes.html) provides a full coverage of the conference. One of the most interesting news of the conference for the Hungarians was the wish in China to have Tongwancheng become a Hungarian pilgrim location.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

ÍGY ÍRTUNK MI

~ Válogatás a XX. századi nyugati magyar emigráció sajtójából ~

Szabad Európa Rádió
1967. szeptember

Sulyok Vince :

Színházi élet Oslóban

Hang IV.: Augusztus végével visszatér az élet a norvég fővárosba a nyári hónapok vakációs üressége és pangása után. Újból teljes létszámmal dolgoznak a hivatalok és megnyitották kapuikat az iskolák és egyetemek, s egyidejüleg megindul a kulturális élet vérkeringése is. Csodálatos meleg nyara volt az idén Dél- és Középnorvégiának- erről tanuskodnak a mindenfelé nagy számban látható lebarnult arcok. A hosszu, napfényben oly igen azdag nyár után a mindinkább beköszöntő ősz sem hat elijesztőleg, annál kevésbé, mert hiszen ennek az évszaknak is megvannak a maga örömei, szépségei, sajátosságai. Nem utolsósorban persze ami a kulturális életet illeti.

Igy például az őszi szinházi évad máris megkezdődött a norvég fővárosban, s az évadnyitás tiszte idén a norvég Nemzeti Szinházra esett. A bemutatásra került darab maga azonban dán, s ősbemutatója ez év márciusában volt Kopenhágában. Sikere olyan nagy, hogy a hirek szerint még a mostani ősz folyamán is müsoron kell tartan a nagy érdeklődés miatt. Az oslói bemutató is sikert igér, s teszi ezt annál inkább, mivel mind a rendezés, mind a játék szinvonala dolgában a norvégok felülmulják a kopenhágai előadást. Ezt állitják legalábbis azok a dán kritikusok, akik az oslói Nemzeti Szinház premierjén jelen voltak.

A darab irója Ernst Bruun Olsen /ejtsd: Brün Olszen/ fiatal dán drámairó, aki pár évvel ezelőtt "Teenagerlove" cimü szinpadi alkotásával keltett feltünést Skandinávia-szerte. Most bemutatott uj drámájával, melynek "A polgári egylet bálja" cimet adta, kétségtelenül ujból olyan témához nyúlt,, melynek közönség-sikerét nem nehéz megjósolni. Szatirikus-irónikus hangnemben irott népies komédiának mondhatjuk leginkább, mely gunyolódásának és humorának tárgyául a dán társadalmi élet néhány fonákságát választotta. A norvég társadalom képe eléggé egyezik a dánéval ahhoz, hogy Bruun Olsen müve Norvégiában és célba találjon, akárcsak Dániában. Témája- röviden és tömören – a szociáldemokrácia fokozatos és egyre teljesebb elpolgáriasodása. Mint ismeretes, több évtizede már, hogy a szociáldemokrata kormányok irányitják a skandináv népek életét, - bár ez a megállapitás Norvégiára már csak mult időben érvényes, 1965 szeptemberében, a parlamenti választások után ugyanis a többségre szert tett polgári partook alakitottak itt kormányt. Bruun Olsen nem kevesebbet állit, mit azt, hogy a szociáldemokraták, kormányrajutásukkor, egyszerüen átvették a polgár keretet és folytatták a polgári tárasalmat – ahelyett, hogy gyökeresen átformálták volna a szocialista tanoknak mefelelően. S hogy miért éltek a radikálisabb átalakitás lehetőségével, arra a darab egyik hőse, a munkásasszony-feleség azt feleli, hogy a "munkásoknak nem a hatalom kell, hanem jól akarnak élni". Mellékesen jegyzi meg, hogy ennek a szociáldemokráciát kipellengérező darabnak a bemutatását senk sem próbálta megakadályozni abban a Dániában, amelynek változatlanul szociáldemokrata kormánya van!

"A polgári egylet bálja" főhősei egyszerü mindennapi emberek: a munkásként dolgozó Hansen s a háztartást vezető, de Mellette kis extra jövedelemért játék-falovacskákat festegető feleség, valamint kettőjük reménysége: gimnazista fiuk. Tipikus törekvő emberekről van szó, akiket lázba ejtettek a jóléti állam kinálta lehetőségek. Életük lassan teljesen anyagiassá válik, végül már csak a sztátusz-szimbólumként fölfogott tárgyakért és tárgyak által élnek, s az auto, televizió és hasonlók töltik ki életüket és vágyaikat. S még valami: a fölkapaszkodás, a polgári közegbe való igazi bejutás reménye, amit középiskolát végző fiukon keresztül

© Copyright Mikes International 2001-2013

vélnek elérni. Fiuk ugyanis, mint gimnazista, meghivást kap a polgári egylet exkluziv báljára- s vele együtt megnyilik a jobb társaságba vezető ut a szülők előtt is…

Bruun Olsen komikus társadalmi szatirája azonban a közönség-siker ellenére sem mondható maradandó értékü és hibátlan alkotásnak. Ehhez egyrészt tulságosan is korhoz, társadalmi szitációhoz kötődött, s ráadásul még ilyenként is egy kicsikét méris elévültnek és tulhaladottnak látszik. Sokkal sulyosabban esik azonban a latba az iró különleges viszonya darabjához, annak alakjaihoz, amit az irói elkötelezettség: teljes hiányaként jellemzhetnénk leginkább. A szerző mintegy kivülről és felülről nézi alkotásának problematikáját, s minden fölfedezhető állásfoglalás nélül irta meg azt, egyformán ütve-szurva a guny fegyverével jobbra is és balra is, fölfelé is és lefelé is, ami végül is azt eredményezi, hogy senki sem érzi igazából találva magát, s a nézőtér egyformán mulat. Ezzel viszont a puszta szórakoztatás szinvonalára csuszik le "A polgári egylet bálja" cimü uj dán darab, melynek pedig nem egy prábeszéde és részlete szellemes és korszerü kritikáját adja a jóléti társadalomban is megtalálható ferdeségeknek.

Az oslói Nemzeti Szinház őszi évadának bemutatója tehát nem a legszerencsésebb választás, de anyagilag biztosan kifizetődik. Ami a szinháznak az őszi szenzonra vonatkozó további terveit illetően, az Albee-től Csehovon, Schilleren, Dörrenmatton, Peter Weissen át Henrik Ibsenig terjedő szerzői névsor arról tanuskodik, hogy sokoldaluságra, sokszinüségre, változatosságra törekszik a szinház uj igazgatója, igyekezve kielégiteni a klasszikus alkotások kedvelőit épp ugy, mint a mai dráma hiveit.

A szeptember közepére tervezett következő premieren Albee "A delicate balance" cimü drámája kerül bemutatásra. A fiatal amerikai drámairó, Edward Albee, korábbi világsikerü darabjához, a "Who's afraid of Virginia Woolf"-hoz hasonlóan, ezuttal is a mai amerikai középosztály életmódjával foglalkozik, s egy szalondráma keretében vet föl olyan problémákat, mit az alkoholizmus, a válások, a társadalom-szabta keretek közé való beilleszkedés problémája.

Csehov halhatatlan "Három nővér"-ének októberi bemutatója után Friedrich Dürrenmatt nagysikerü svájci szerző egyik legfrissebb alkotását, a "A meteor"-t láthatják az oslóiak, melynek ősbemutatója tavaly jauárban volt Zürichben.

Schillertől "A rablók" kerül felujitásra, még pedig egy igéretes fiatal német rendező, Hansgünther Heyme irányitása mellett. – A norvégok nagy hazai klasszikusa, Hanrik ibsen, egyik késői s költői szépségekben rendkivülien gazdag müvével, "A tenger asszonyá"-val szerepel az őszi évad programján, mely egyébként olyan, politikailag és dramaturgiailag egyaránt problematikus szinpadi alkotás előadását is igéri, mint Peter Weiss "Ének a madárijesztőről" cimü müve, melynek ez év tavaszán volt Stockholmban az ősbemutatója.- A mai norvég drámát egy fiatal iró, Anders Bye /ejtsd: Bü/ első szinmüve, a "Béke, szabadság, szerelem" képviseli. Már maga az a tény is, hogy bemutatását az elmult szezonban elnapolták, problematikus alkotásról tanuskodik, s müsorra tüzését igy jelentős érdeklődés kiséri.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Szabad Európa Rádió
1967. szeptember 7.

Sulyok Vince :

Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK cimü sorozatunkban Sulyok Vince svédországi levelét hallják.

Narrátor: Mintha cask a tavasz és a nyár hozta volna magával: április-május óta egyre fokozódó mértékben szaporodott el mindenfelé Svédországban a H-betü. Ott található és látható mindenütt, a svéd élet és valóság minden területén, olykor a legváratlanabb helyeken is, igy a tejeüvegeken és házak falát boritó plakátokon éppugy, mint mondjuk a női melltartókon vagy a férfi alsónemükön. Ennek a misztikus H-betünek az inváziója a nyári hónapokban hétről-hétre tért nyert: minden uj nappal több- és több uj helyen és tárgyon bukkant fel, uj és uj, meglepőbbnél meglepőbb megjelenési format keresett, hogy ezáltal lepjen meg, hivja fel magára a figyelmet, ivódjék be a köztudatba – méghozzá mindenki, az egész svéd nép tudatába! Folyton fokozódó mértékben bombázta az agyakat, szinte agymosással vagy hipnotizálással fölérően ugy, hogy Svédország hét és fél millio lakosa közül senki sem vonhatta ki magát hatása alól, az iskolásgyerekek éppoly kevésbé, mint a felnőttek sokrétü társadalma. Ráadásul mindenkinek saját jólfelfogott érdeke volt, hogy tudatezőibe minék kitörölhetetlenebbül vésse be azt a H-betüt, a benne, illetve mögötte rejlő jelentést.

Ennek a misztikus H-betünek ez a roppant arányu inváziója 1967 szeptember 3-ával érte el a csúcspontját. Még közelebbről szeptember 3-án vasárnap, hajnali 5 órakor… Ekkor tért át ugyanis Svédország-többéves nagyarányu szervezőmunka és előkészitő munka eredményeképpen- a jobboldali közlekedésre! Természetesen ezzel állt kapcsolatban a mindenütt látható H-betü is, mivelhogy a H a Högern-trafiknak, azaz a jobbra-hajtsnak kezdőbetüje és szimbóluma.

A jobboldali közlekedésre való áttérésnek mélyreható következményei vannak az egész svéd társadalomra. Részben emiatt a külföld is igen nagy érdeklődések kisérte az előkészületi munálatokat éppugy, mint magát a a nagy napot: szeptember 3-at.

Jelenleg mintegy 70 olyan ország van még a földön, ahol a baloldali közlekedés érvényes. Ezen országok száma azonban állandóan fogy. Közülük sok egyébként is jelentéktelen szigetecske. De baloldali közlekedés található Angliában, valamint a brit birodalom legtöbb országában, s azokon a területeken, amelyek valaha szorosabb kapcsolatban álltak Angliával, igy Ausztráliában, Ujzélandon, Indiában, Pakisztánban, Délafrikában, Nigériában, Szudán, Burmában és Ceylonban, - hogy cask a legfontosabbakat emlitsük. Hasonlóképpen Japánban, Indonéziában és Thailandban. Sőt Izlandon is, egyelőre pontosabban 1968 május 26-ig, akkor azonban ott is követik a svédek példáját. De követni fogja előbb vagy utóbb a többi ország is. S minél előbb teszi meg ezt, annál olcsóbban uszhatja meg az átállást. Az angolok a következő 10 évben kivánják végrehajtani ezt az áttérést. Előzetes számitásaik szerint ez egy milliárd dollárjukba kerül majd nekik.

Svédország kiadásai ezzel kapcsolatban mintegy 140-150 millió dollárt tesznek ki a szakértők véleménye szerint. Drága vállalkozásnak tetszhetik. Végrehajtására azonban ennek ellenére halaszthatatlan szükség volt. Márcsak amiatt is, mivel Svédország- az angol szigetországot nem számitva- az utolsó baloldali közlekedési ország volt az európai kontinensen. A háboru után világszerte rohamosan megnövekedett turizmus. De a mind szorosabbá váló gazdasági kapcsolatok miatt is alkalmazkodni kell a többség szokásaihoz a közlekedésben. A svédek a megmondhatói, hogy hány svéd állampolgár veszitette évente életét európai utakon autóbeleset áldozataként, mivel veszélyes helyzetben a baloldali közlekedés szabályai szerint reagáltak. Valamint hogy milyen sok Svédországba látogató külföldi autóst ért szerencsétlenség az eltérő közlekedési szabályok miatt.- Ami pedig a dolog gazdasági oldalát illeti, nem kis összegekbe került Svédországnak az is, jogy közlekedési eszközeit Európa többi országaiétól különbözően kellett épittetnie. Igy a villamosok és autóbuszok ajtóit, vagy a magángépkocsik kormánykerekeit ellenkező oldalra kellett szereltetniük, mint másutt.

Szeptember 3-tól nincs többé ilyen elválasztó különbség a közlekedésben. Ezt a fontos napot azonban egyáltalán nem titkolt izgalommal várta mindenki Svédországban, hiszen most fordult először elő a történelemben, hogy egy ilyen fokon civilizált, ilyen sürü uthálozattal és ilyen tömegü közlekedési eszközzel

© Copyright Mikes International 2001-2013

rendelkező ország áttért a jobboldali közlekedésre. A svéd hatóságok igyekeztek mindent megtenni annak érdekében, hogy lélektanilag kellő mértékben tudatositsák mindenkiben az átállást. Könyvek, brossurák, a radió és televizió, az egész sajtó ennek a szolgálatába szegődött. Emellett közlekedési átképzőtanfolyamok százait szervezték meg. Az iskolások és a hadsereg tagjai különleges kiképzést kaptak, szeptember 3-án a szó legszorosabb értelmében az egész svéd nép részt vet a közlekedési átállásban. Az utak mentén 150-ezer plakátot állitottak fel emlékeztetőül, nyolcezer rendőr, nem sokkal kevesebb betanitott katona s további néhány ezer iskolás irányitotta a közlekedést. Az autósoknak fényes délben is teljes reflektorral kellett hajtaniuk, ráadásul egész sereg különleges rendelkezést is bevezettek, az első napokra szóló érvénnyel: igy például szeptember 3-án éjjel egy órától öt óráig teljes közlekedési tilalmat vezettek be, ami alól cask a mentők, tüzoltók, rendőrség és közszolgálati autók kaptak fölmentést. A nagyobb városokban külön meghosszabbitották a közlekedési tilalmat, igy Stokholmban szeptember 2-án szombaton délelőtt tiz órától szeptember 3-án délután három óráig tilos volt a magánautók használata. A közlekedési sebességet is jelentősen korlátozták: lakott területen 40, egyéb utakon 60 kilométeres óránkénti sebességet engedélyeztek csak az első napokban.

Hogy a jobboldali közlekedésre való áttérés milyen óriási technikai problémák elé állitja a svédeket, arra had álljon itt egyetlen város, Göteborg példája. Göteborgnak körülbelül négyszázezer lakója van, a városban regisztrált autók száma pedig százezer, vagyis minden negyedik lakosra jut egy. Ez egyébként egész Svédországban igy van. A göteborgiaknak 140 közlekedési lámpagépezetet, huszezer közlekedési táblát, 950 villamos és autóbuszmegállót és 90 taxiállomást kellett megváltoztatni és átépiteni ahhoz, hogy a jobboldali közlekedés megindulhasson. Emellett számtalan tér forgalmát átrendezték, parkolóhelyek, benzinállomások be- és kijáratát átcserélték. Egyedül Göteborgban 15 millió dollárba került ez a munka.

Ezzel szemben az izlandiak azt remélik, hogy a jövő májusban esedékes átváltás költségei nem haladják meg az egy millió dollárt. Pedig az autósürüség Izlandon is magas. Minden ötödik izlandira jut egy-egy auto. Az összlakosság száma azonban mindössze kétszázezer. Az országban található 40-ezer autót jóval kisebb probléma lesz az uj szabályok szerint dirigálni, mint Svédország közel két millió járművét. Másrészt az uthálózat és a kicserélendő közlekedési táblák száma is arányosan kevesebb Izlandon. Ennek ellenére számtalan izlandi közlekedési szakértő tartózkodik ezekben a hetekben Svédországban, hogy közvetlen közelről szerezzenek értékes tapasztalatokat az áttéréssel kapcsolatban. Történelmi tény egyébként, hogy a svédek XII. Károly rendeletére 1718-ban már egyszer áttértek a jobboldali közlekedésre. A király hirtelen halála után azonban a régi hagyományokhoz hiven ragaszkodó alattvalók ujból visszatértek baloldali közlekedésre. Az ősök eme nyakasságáért nagy árat kell most fizetniük a késő unokáknak.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK cimü sorozatunkban Sulyok Vince svédországi levelét hallották.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Szabad Európa Rádió
1967. szeptember 16.

Sulyok Vince :

Nyugati levél

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK sorozatunkban felolvassuk Sulyok Vince oslói tudósitását a norvég főváros egy nevezetes parkjáról.

Hang: Ivo Caprino, a kisfilmjeivel már sok nemzetközi dijat elnyert fiatal filmrendező, egyszer tréfásan arra hivta fel egy nemzetközi sajtófogadás ujságiróinak a figyelmét, hogy tudtával Osló a világ egyetlen olyan nagyvárosa és fővárosa, amelynek geográfiai középpontja egy valódi, hamisitatlan északi őserdőben található…Nem kell nagy földrajzi szakismeret és helyi ismeret ahhoz, hogy nyilvánvalóvá váljanak Caprino kijelentéseinek tulzásai. Őmaga is tréfásan mondta, mintegy tréfának szánta. A dolog lényegét illetőleg azonban mégis igaza van! Mert valóban: a világnak talán egyetlen másik nagyvárosa sem őrizte meg olyan fokban a körülvevő természettel való sokoldalu kapcsolatát, mint Osló. Nem cask a környékén és peremén találhatunk érintetlen természetet, összefüggő erdőségeket, nagy tavakat, hanem ezek ténylegesen is belenyulnak, belenőnek, mintegy beleépülnek Oslóba, s jelenlétükkel, sérthetetlenségükkel számolni kénytelenek az épitészek, alkalmazkodni kénytelenek hozzájuk terveikkel.

Zöld övezetben ilymódon nincs hiány Oslóban. A város tüdeje nem csak kielégiti az általános kivánalmakat, de már-már szinte tulméretezettnek is tünhet idegen látogatók előtt. Maguk a város lakói viszont annál nagyobb féltékenységgel őrködnek minden talpalattnyi füvel és fával benőtt földdarabon, gyakorta az okos és helyes városfejlesztési tervek számlájára.

Mindebből következik, hogy a parkok-általában-nem jelentenek itt önmagukban különösebb szenzációt, hiszen Olsó egyetlen pontja sem hat kősivatagnak. Ennek ellenére mégis éppen egy nagy kiterjedésü park lett a norvég főváros egyik legismertebb és legfontosabb látványossága: a Vigeland-park, vagy köznapibb nevén Frogner-park. Persze ez a park sem a fáinak, virágainak, tavának és sétautjainak szépsége folytán vált hiressé, noha ezekben sincs hiány. Rajtuk kivül azonban nem kevesebb 191 szobor is található ebben a parkban-s ami még ennél a számadatnál is érdekesebb: mindvalamennyi szobor egyetlen müvész: Gustav Vigeland alkotása… Sőt maga a park is az, egész arkitektonikus felépitésével és elrendezésével.

A park tehát meglehetősen egyedülálló jelenség, méginkább azonban a benne müvészi elrendezésben látható szobrok minősége.

Gustav Vigeland, aki 1869-1943 között élt és tevékenykedett, a norvég szobrászatnak vitathatatlanul legkimagasalóbb alakja. S bárha nemzetközi jelentősége és hatása nem is let olyan nagy, mint az expresszionizmust elinditó Edvard Munché a festészetben, életpályája és életmüve mégis számtalan kézenfekvő analógiát mutat nagy kortársáéval és honfitársáéval. Ezeknek az elvont és spirituális problémáknak keresi-kutatja adekvát kifejezési lehetőségeit a szobrászat formanyelvével. Az élet és a halál rejtélyei, a szerelem és hiány, a vágy és magány legfontosabb alaptémái.

A századfordulón forradalmian ujaknak számitottak ezek a témák, különösen a szobrászatban, melynek technikája leginkább fogyatékos volt ahhoz, hogy ezeknek a gondolatoknak anyagból gyurt format adhasson a müvész. Vigeland egész élettörekvése arra irányult, hogy sajátosan egyéni és lelki tartalmak kifejezésére alkalmas formanyelvet teremtsen magának mint szobrász.

A megelőző generációnak jóformán cask egyetlen nagy müvészétől tanult: a francia Rodintól,-tőle azonban annál többet. A mester hatása hosszu évtizedeken át fölfedezhető Vigeland java alkotáséveiben is. Legjobb és legnagyobb munkái azonban vitathatatlanul saját énjének adják, telitve valami különleges belső erővel, érzéssel és férfias szépséggel.

A nagy kiterjedésü, gyönyörü fekvésü és harmonikusan fölépitett Frogner-park Vigeland főmüvének számit, s egyuttal életmüve szabadtéri muzeumának is, hiszen alkotásainak tulnyomó többsége itt látható. Ennek a nagyszabásu létesitménynek a gondolata már az 1900-as évek elejétől foglalkoztatta Vigelandot,

© Copyright Mikes International 2001-2013

kezdetben csak mint egy nagyméretü, szoborcsoportokkal körülvett szökőkut terve, ez a terv azonban folyton bövült az évek során. Ahhoz viszont, hogy a mai formájában megvalósulhasson, a sors különös összejátszása kellett. Méginkább azonban egy szerződés, ameéy talán még a parklétesitménynél is egyedülállóbb a müvészettörténetben: 1921-ben egyezséget kötött Vigeland Osló városával. Eszerint minden szobrászati mü, melyet Vigeland már megalkotott avagy a jövőben meg fog alkotni, Osló város tulajdonába megy át, Vigeland viszont ennek fejében óriási modern mütermet kapott a várostól, valamint mindazt az anyagot és mindazokat a kézmüveseket, amire s akikre szüksége volt. S természetesen azt a nagy területet is, amely ma Vigelandpark néven ismeretes.

Hasonló munkalehetősége aligha volt őelőtte szobrászmüvésznek az ujkori müvészet történetében. Nem kétséges, hogy a minden vonatkozásban rendkivülien impozáns parklétesitmény, sőt Vigeland egész életmüvének alakulása az Olsó városa által nyujtott ideális feltételek nélkül mai végleges formájában elképzelhetetlen lenne.

A park több, egymástól stilusban alapanyagban és mondanivalóban eltérő részegységekből áll. Körülbelül középütt helyezkedik el az eredti ötlet magvát képező szökőkut-csoport: nagy bronzmedence, melynek közepén, kiemelkedő talapzaton öt óriási bronzkolosszus emel hatalmas tálat a feje fölé. Ebből a tálból, valamint a talapzatból árad a szökőkut kettős vizköpenye köralakban. A medence mintegy méternyi magas oldalfalait négyzetekre tagolt dombormü-sorozat disziti, melynek hatvan jelenete az egész emberi életet felöleli a bölcsőtől a koporsóig. De ugyanezt a témát variálja és mélyiti el Vigeland az oldalfalakra állitott életfa-csoportokkal is, melyeken megtaláljuk a még öntudatáig el nem érkezett gyermeket, az ifjuságot, szerelmet, életküzdelmet, magányt, férfikort, házaséletet, öregséget s elmulást bemutató szimbólikus szoboralakzatokat: az élet egész körfolyamát, melyben csak az egyedi életnek van kezdete és vége, az élet általános körfolyamának azonban soha, hiszen az uj nemzedékek egymás nyomába lépnek szakadatlanul. – A park másik nagy sulypontja a monolit-csoport, ez a gránitból épitett óriási lépcsőzetes platform, melynek közpéből magaslik föl a moonlit-oszlop, ez az obelszikre és ókori fallosz-ábrázolásokra emlékeztető alkotás. Vigeland oszlopa azonban egymásra sulyosodó, egymásra tekeredző, fölfelé küzdő-kapaszkodó alakokból van kiképezve. Az egyetlen kőtömből kifaragott monoliton 121 emberi alak látható – mintegy az életharc kellős közepén, ahol egyeseket már agyontapostak, mig mások győztesen a csucsig, a fényig jutottak, vagy küzködve oda törekszenek. A monolithoz vezető köralaku lépcsőzeten az oszlop rádiuszaiban elhelyezkedő nehéz gránit-szoborcsoportok uj szobrászati formanyelvet képviselnek, Velük ért el Vigeland legigazibb önmagáig. Alakjai elnehezültek, egyszerükké – és monumentálisakká váltak, a szó mindkét értelmében. – A harmadik fontos részegységet a hidcsoport alkotja: egy száz meter hosszu hid mentén fölállitott 58 szoborcsoport, ugyancsak az életut-téma variációi, de mintha itt a müvésznek az emberi életről alkotott képe is optimistább és vidámabb lenne, mint egyebütt: ujjongó fiatal anya emeli a fénybe kisgyermekét, életvidám fiatal fiuk és lányok játszanak, erő, egészség, életöröm, szépség sugárzik ugyszólván minden alakról.

A park legbelső végén helyezkedik el a szimbólikus életkerék, melyen hét ember kering körbe örökön, föloldhatatlanul egymáshoz kapcsolva.

Külön meg kell emliteni a park ritka szépségü kovácsoltvas keritéseit és kapuit, Vigeland alkotó fantáziájának eme friss termékeit, melyek méltóképpen járulnak hozzá ennek az egyedülálló parknak, Vigeland főmüvének, összhatásához és szépségéhez.

Műsorvezető: Felolvastuk Sulyok Vince NYUGATI LEVELÉT a norvég főváros egy nevezetes parkjáról.

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013

Szabad Európa Rádió
1967. október

Sulyok Vince :

Peer Gynt

Hang III.: Az olaszoknak van Divina Comediájuk, az angoloknak Hamletjuk, a németeknek Faustjuk. Egyetemes érvényü mestermüvek, boldog irodalmak boldog és ritka pillanatainak szülöttei.

Sokkal ritkábban esik meg, hogy kis nép irodalma hoz létre ilyen alkotást. A norvég irodalom számára 1867 nyara: Ibsen "Peer Gynt"-je jelentette ezt a csodálatos pillanatot. Könyvalakban 1867 novemberében jelent meg a verses drama Kopenhágában, a kézirat viszont Itáliában készült: Rómában, Ischia szigetén és Sorrentoban, a déli egek nyájassága alatt, a tyrrhéni tenger fényözönében. Oda menekült ugyanis csalódottan és elkeseredetten harmincas éveinek végére ért, de elismerésben oly igen szükösen részesült drámairó. Eddigi irói utjának vereségek voltak a mérföldkövei. Egyik darabja a másik után bukott meg Bergen és Krisztiánia szinpadain. A kor irodalmárai közönyösen nézték erőfeszitéseit, nem hittek benne, nem vártak tőle jelentős teljesitményeket. Pedig fiatalkorának, pályakezdésének drámai próbálkozásai után már olyan igazi alkotások is kikerültek mühelyéből, mint 1862-ben "A szerelem komédiája", 1863-ban pedig "A trónkövetelők". A kritika azoban vakon ment el a megtett fejlődés mellett, s felületességében nem ismerte fel e két dráma immár vitathatatlan, időtálló értékeit.

Hang IV.: Ugy tünik, mintha ezekkel egyedül Ibsen let volna csupán tisztában. A megérdemelt siker elmaradása, meg a velejáró anyagi problémák, sőt nyomor, végsőkig elkeseritették, s egyuttal meggyülöltették vele hazáját is, mely éhezni hagyta akkor, mikor a nálánál négy évvel fiatalabb s páratlan költői egymásra halmozó Björnsonnak- évjáradékot szavazott meg.

De más dolog is hozzájárult ahhoz, hogy megvetés ébredjen benne Norvégia iránt: 1864-ben az előzetes nagyhangú igéretek ellenére is- óvatosan félrehúzodva nézte csak az ország / Svédországgal egyetemben/, hogy a poroszok és osztrákok egyesült hadai leigázzák Dániát, s megfosszák azt Schleswig-Holsteintől.

A költő 1864 áprilisában nem titkolt haraggal és keserüséggel hagyta el hát Norvégiát. Teljes huszonhét esztendő kellett ahhoz, amig annyira enyhült megvetése, hogy elszánta magát a hazatérésre.

Ugy látszik azonban, hogy távozásával szinte egycsapásra sikerült meggyőznie irói értékei irányában eladdig annyira közönyös és szekptikus honfitársait tévedésükről. Két esztendőre rá, hogy elment , már megajánlotta neki is a norvég parlament az évjáradékot, a "költői dijat", mely anyagi gondjaitól véglegesen és egész életére szólóan megszabaditotta. Igaz, persze, hogy ehhez oly meggyőző erejü költői életjelt adott magáról Rómából, mint Brand!

Nagy elégtétel lehetett mindenképpen számára a hirtelen hazai légkörváltozás, melyről oly árulkodóan tanuskodott az irói évjáradék. De sértett büszkeségében oly módon nyugtázta ezt, hogy vele csak ujabb s örökös hálára kötelezte honfitárasait: néhány hónapos munkával, csodálatot érdemlő erőfeszitésével végbevitte legszebb müvét, s köszönőlevélként a "Peer Gynt" kéziratát küldte el Északra…

Hang III.: Ibsen teljesitménye már abból a szempontból is rendkivüli volt, hogy alig egy esztendő leforgása alatt hozta létre a "Brand"-ot és a "Peer Gynt"-öt, ezt a két egymást kiegésztő, de egymástól homlokegyenest különböző világlátást kifejező verses drámát. Rokonná őket paradox módon azt teszi, hogy gondolataik eszmei sikon a legteljesebb mértékben különböznek egymástól. Brand fanatikus, könyörtelen követelményekkel fellépő, minden kompromisszumot elutasitó, szinte kegyetlen papi szigorával Ibsen a fiatal és semmittevő, lustaságra, lóditásra, kalandra hajlamos Peer-t állitja szembe. Ugyanakkor mindkét dráma meglepő mértékben /habár szintén egészen különböző módokon!/ norvég is, sőt a legnorvégabb minden müve között, annak ellenére, hogy a fölnevelő földtől kétezer kilométer távolságban születtek, sőt annak ellenére is, hogy Ibsen sötét haraggal és megvetéssel a szivében hagyta ott a norvég világot alig két-három évvel korábban.

A szülőháza azonban, mondáival, meséivel, költészetével, lélegzetelállitóan szép olykor ijesztően vad tájaival, népével, népének erényeivel, hibáival és gondjaival visszatarthatatlanul vele ment gyülölködő fiával,

© Copyright Mikes International 2001-2013

agyának, szivének, lelkének levethetetlen, letagadhatatlan részeként.

Hang IV.: Igy lett a Peer Gynt / de más vonatkozásban sokban a Brand is / egyrészt a személyes, individuális, másrészt a nemzeti önismeret drámája. Ibsen elérkezett a "légy önmagad", "valósitsd meg önmagad" kierkegaardiasan hangzó posztulátumhoz: ha elmulasztjuk igazi önmagunk, valódi énünk megvalósitását, cask a hagymához fogunk hasonlitani, amelyről Peer Gynt egymás után választja le a rétegeket, migcsak el nem fogy anélkül, hogy belső maggot tartalmazott volna. Aki önmaga megvalóstiása helyett megalkuszik, arra az út végén a nagy Gomböntő kanala vár…- Nemzeti sikon viszont Peer Gynt tagadhatatlanul az átlag-norvég perszonifikációjaként jelent meg, nem utolsó sorban ami jellemhibát illeti, melyekre éppen az alapos eltúlzásokkal hivja fel Ibsen nyomatékosan a figyelmünket. Az a tény, hogy Peer Gynt valódi, hús-vér-mód létezett személyre/ vagy inkább: személyekre/ is visszavezethető, cask erősiti e megállapitás érvényét.

Hang III.: Ibsen elősdleges forrásmüve a Peer Gynt megirásához Asbjörnsen hires norvég népmesegyüjteménye volt, méghozzá a gyüjteménynek nem pusztán azok epizódjai, melyeket ténylegesen Peer Gynt alakjával kapcsolatban emlit Asbjörnsen- vagyis más szóval Ibsen tudatosan növelte Peert sokoldalúbb mondai alakká, népi hőssé, mint amilyennek őt a szájhagyomány ismerte. Másik fontos forrása Ibsennek a saját 1862-es gudbrandsdali utázása lehetett, melynek során bizonyára gyakran hallotta a Peer Gyntről közszájon forgo történeteket. Per Gynt, mint történelmileg is létezett személy, föltehetőleg a Haagaa-tanyán 1775 táján elhalálozott Peder/azaz:Peer/ Olsennel azonos. A család neveként régi dokumentumokban többször emlitődik mindenesetre a Gynnthe, illetve Günter névforma.

A norvég népi mondakör anyagának fölhasználása mellett a dráma környezetleirásai és tájai is /kivéve természetesen az egyiptomi jeleneteket/ félreérthetetlenül norvégok.

Hang IV.: Ugy tünik tehát, hogy minden a helyén volt itt olyan nemzeties-népies irodalmi alkotás megszületéséhez, amelyet kizárólagosan csak a norvégok /avagy legjobb esetben még a svédek és dánok/ érthettek és élvezhettek volna. Ibsen költői ereje és zsenialitása azonban sikerrel emelte fel a drámát, az általános embereinek koroktól független magaslataiba. Ibsen ott lett a legeurópaibb, ahol témakörben, forrásokban, nyelvben a legnorvégabb maradt.

Mint ahogy Bartók is azzal magaslott föl leginkább, hogy a néplélek legfeneketlenebb mélységeibe szállott alá. Azzal lett a legmodernebb-legeurópaibb, hogy a legősibb hagyományokhoz nyúlt vissza.

~ ~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. október 2.

Sulyok Vince :

Nyugati levél

Műsorvezető: Sulyok Vince skandináviai levele következik.

Hang I.: Nemrég volt husz éve annak, hogy a Csendes-óceáni Tuamotu-szigetcsoporthoz tartozó Raroia-sziget korallzátonyain szerencsés kimenetelü, noha izgalmakban és drámai pillanatokban nem szükölködő hajótörés történt – bár a hajótörés kifejezés helyett ebben az esetben inkább tutajtörést kellene mondanunk. A toronymagaságu, sistergő, dörgő hullámhegyek ugyanis egy szálfákból egybeszerkesztett kis tutajt sodortak ellenállhatatlan erővel a partok előterében fölmagasló korallszirtek éles-hegyes pokla felé, s a tutajon tartozkodó hat férfi és egy papagáj, kiszolgáltatva az elemek rettenetes erejének, nem minden ok nélkül félt a legszörnyübb vég közeledtétől.

© Copyright Mikes International 2001-2013

A sors azonban kegyes volt hozzájuk. Egy önmagában sülyedő hullámnyereg aránylag elképesztő gyengédséggel tüzte föl őket tutajostól egy korallszirt tüskéire. Még akkor is hitetlenkedve nézegették-tapogatták egymást, mikor pedig már fölfelé haladtak a leirhatatlanul kék ég alatt a napfénytől vakitón szikrázó fehér fövenyen a közeli pálmaerdő árnyas, hivogató zöldje felé. Épen és egészben megvoltak mindannyian, még a papagáj is, csak egyiküknek zuzódott be a homloka a gyufaszálként szétroppant főárbóc valamelyik darabjától.

Hajótörésük azonban nemcsak egyszerüen szerencsés kimenetelü volt, hanem más szempontból nézve diadalmas és világraszóló siker is, egy eszme és elképzelés győzedelme, féltucat férfi vállalkozó kedvének, bátorságának és kitartásának eredményeként. 101 napos tutajon hátrahagyott tengeri ut állott a hajótörés pillanatában mögöttük, 8000 kilométer távolság, melyet a délamerikai Peru partjairól kiindulva tettek meg. Vállakozásukat eleve kilátástalannak és bukásra itéltnek tartották tudósok, szakértők és közvélemény egyaránt, mivel a tutajuttal egy olyan elképzelést kivánt a hat férfi igazolni, amely történetesen ellentétben allot a hivatalosan elfogadott fölfogással és magyarázattal. S ha tutajtörötten is, de partrakerülve mindenképpen célhoz értek a bátor hajósok, s utjukkal tudományos elképzeléseiket is meggyőző erővel támasztották alá. Több mint három hónapos hősies küzdelmük a délcsendesóceáni viharokkal és egyéb tengeri veszélyekkel, melyeknek primitiv tutajukkal sokszorosan kiszolgáltatva voltak, olyan egyedülállóvá teszi vállalkozásukat, hogy jellemzésekor mintegy magától értetődően fordul a toll alá az Odüsszei kifejezés. Utjuk ugyanis méltó folytatása és megismétlése volt a háromezeréves ógörög homéroszi kalandnak, nem utolsó sorban a hajótörés pillanatának a Szkülla- és Karübdisz-epizódokra oly kisértetiesen emlékeztető jelenetével.

Hang II.: A korallszigetekre vetett tutajt Kon-Tiki-nek hivták, a pédátlan merészséggel megtervezett és véghezvitt fölfedező ut megszervezőjét és vezetőjét pedig Thor Heyerdahl-nak. A hat férfi mind skandináv volt: öten norvégok, egy pedig svéd. Heyerdahl célja a tutajuttal az volt, hogy gyakorlati módon bebizonyitsa: primitive hajózási alkalmatosságokkal és fölszereléssel is lehetséges volt délamerikai, közelebbről perui indiántörzseknek megtenniük az utat a 8-10 ezer kilométerre fekvő polinéziai szigtekig, hogy ott letelepedve azokat benépesitsék. Vagyis hogy Polinézia őslakói nem ázsiai eredetüek, hanem amerikaiak, vagy inkább: délamerikaiak. Heyerdahl tutajutjának, valamint a Raroia szigeten talált antropológiai és archeológiai leleteknek, melyekről népszerü formában a világ szinte minden nyelvére leforditott "Kon-Tiki" cimü könyvében számolt be Heyerdahl, sikerült meggyőzővé tenni a szakértők zömével is elfogadtatni a délamerikai kirajzásról fölmerült elképzeléseket, - melyeket most egy érdekes vércsoport-vizsgálat eredményei is tovább erősitenek. Ezeket az utóbbiakat a napokban tette közzé Oslóban Eivind Myhre/ejtsd: Ejvinn Müre/, az orvostudományok doktora, aki 1964-65-ben egy tudományos expedició tagjaként tartózkodott a polinéziai szigetcsoporthoz tartozó Husvét-szigeten. Myhre a Husvét-sziget összesen 949 benszülött lakosa közül 905-nek, vagy a lakosság 95.36 százalékának vércsoportonkénti megoszlását vizsgálta meg, s úgy találta, hogy az összlakosságnak 42.92 százaléka tartozik az Á-vércsoporthoz, mig a B-vércsoporthoz mindössze 0.83 százalék! Ennél az adatnál kitévő "hosszufülüek" és " rövidfülüek" közül nem kevesebb mint 58.30 százaél tartozik az Á-vércsoporthoz. Az Á-vércsoportnak ez a rendkivül magas aránya, valamint a B-vércsoport mejdnem teljes hiánya ujabb cáfolhatatlan bizonyiték arra, hogy a polinéziai őslkaosság délamerikai eredtü, nempedig ázsiai. Ázsiában ugyyanis a néptörzsek és népcsoportok túlnyomó többsége a B-vércsoporthoz tartozik, mig ugyanakkor a délamerikai indiánoknál az Á-vércsoport dominál ugyanilyen szembeötlő módon. Heyerdahl elképzelései ezzel további tudományos igazolást nyertek a nagyszerü tutajút huszadik évfordulóján.

Hang I.: A 8000 kilométeres tengeri út számtalan fantasztikus élményről, eseményről és drámai pillanatáról részletesen beszámolt Heyerdahl a "Kon-Tiki" cimü nagysikerü könyvében, mely magyarul a " Tutajjal a Csendes Óceánon" cimmel jelent meg. Ahhoz azonban, hogy vállalkozása ilyen mértékben sikerülhetett, jelentős mértékben járult hozzá a többi öt résztvevő is a maga sajátos tudásával, szakértelmével és képességeivel. Közülük egy, aki a csoport egyik legszinesebb egyénisége volt, Torstein Raaby /ejtsd: Tórstein Róbü/ nem érhette meg a huszadik évfordulón rendezett ünnepségeket: három évvel ezelőtt halt meg Staib szenzációs grönlandi si-expediciójának tagjaként, halálával is hünek maradva változatos és kalandos élete egyéb szakaszaihoz. Nem utolsó sorban Norvégia német megszállása idején véghezvitt vakmerő vállalkozásai tették legendássá nevét messze a norvég határokon túl is. Segitségével sülyesztették el annak idején az angolok a "Tirpitz" nevü nagy német hadihajót is. – A tutajút egy másik résztvevője, Knut Haugland is ismert ellenálló volt a második világháboru idején, végrehajtva többek között a rjukáni nehéz-viz-gyártó vegyimü elleni szabotázs-akciót is, amiért aztán angol királyi kitüntetésben is részesült. – Heyerdahl tutaj-expediciójának svéd tagja, Bengt Danielsson, egyenesen akkori résztvételének köszönheti egész későbbi tudományos karrierjét is, melynek betetőzéseképpen nemrégiben nevezték ki a Stockholmi Etnográfiai Múzeum igazgatójává. – Legnagyobb mértékben azonban az expedició szervezője és vezetője, Thor Heyerdahl életére volt kihatással ez

© Copyright Mikes International 2001-2013

a páratlan vállakozás. Neve, népszerüsitő formában irt, vagy tudományos müvei által, világszerte ismertté vált, méltóképpen csatlakozva olyan norvég nevekhez, mint Fridtjof Nansené és Roald Amundsené. A Kon-Tiki-n megtett út óta számtalan újabb expediciót vezetett már a polinéziai szigetekre, köztük a Husvét szigetre is, mely különösen fölkeltette érdeklődését. A sziget müvészetéről irott hatalmas háromkötetes müvét ezekben a hetekben bocsátja utjára egy nagy New-York-I kiadó.

Műsorvezető: NYUGATI LEVELEK cimü sorozatunkban Sulyok Vince skandináviai levele hangzott el.

~ ~ ~ ~ ~ ~

Szabad Európa Rádió

1967. október 12.

Sulyok Vince :

Nyugati levél

Műsorvezető: Egy film és egy évforduló tanulságai. –NYUGATI LEVELEK… Sulyok Vince oslói levele következik.

Hang: A norvég főváros intézményei között kiemelkedő helyet foglal el a Kolosseum elnevezésü filmszinház. Az ovális alaku épület – óriási kupolájával – valóban "kolosszális" térhatást kelt, jól rászolgálva ezzel is nevére. Fontosabb azonban, hogy technikai felszerelésével és vászon-szélességével Európa legmodernebb filmszinházai közé tartozik ebben a pillanatban. Érthető hát, hogy az itt bemutatásra kerülő filmek rendszerint hosszu hónapokon keresztül mennek telt ház mellett. Igy például a világszerte igen népszerü "Sound of Music"-ot több, mint egy évig kellett müsoron tartania a Kolosszeumnak, s bizonyára még máig sem csökkent volna a látogatottsága, - a filszinház vezetősége azonban kötelességének vélte, hogy legalább évente egyszer müsort cseréljen…

A választás ezuttal egy szintén világsikert aratott filmalkotásra, David Lean "Doktor Zsivágó"-jára esett. Ez a döntés több szempontból is szerencsésnek: egyrészt, mivel ez a film – Lean korábbi filmalkotásaihoz, a "Kwai folyó hidjá"-hoz és az " Arábiai Lawrence"-hoz hasonlóan – technikai és tartalmi szempontból egyaránt a film-müvészet kiemelkedő alkotásai közé tartozik. Ezáltal mindenképpen méltó arra, hogy minél szélesebb néprétegek ismerkedjenek meg vele. Másrészt a " Doktor Zsivágó" minden bizonnyal müsoron marad az ősz és a tél folyamán. Márpedig az 1967-es ősz az 1917-es orosz forradalom ötvenedik évfordulójának jegyében fog állni, amit a Szovjetunió bizonyára igyekszik majd maximálisan kihasználni propaganda céljaira. Ennek ellensulyozására keresve sem találhatott volna alkalmasabb módot a norvég főváros, mint az ország legimpozánsabb filmszinházában hónapokon át telt házak mellett vetiteni Borisz Paszternák Nobel-dijas regényének filmváltozatát.

Paszternák könyvétől és a belőle készült filmtől mi sem áll távolabb, mint az olcsó propagandisztikus törekvés. Paszternák egyike korunk legtragikusabb sorsu s az igazság föltárására leginkább elszánt nagy irónak. Egész alkotóperiódus, leszámitva irói indulásának néhány esztendejét, egybeesik a proletárdiktatúra oroszországi hatalomrajutásának és megszilárdulásának véres és nyomasztó évtizedeivel. S ha másból nem tudnánk, akkor a szovjet kommunista párt 20. Kongresszusának hires hruscsovi beszámolója is elég támpontot adna annak igazolására, hogy aligha volt még a történelemben nagy irói életmü megalkotására, irói életpálya kiteljesitésére nehezebb időszak, mint amilyenek a sztalinizmus évtizedei voltak Paszternák számára. Önmagában véve már az is csoda, hogy a soha konformizmust nem mutate Paszternák fizikailag túlélte azt a sztálini időszakot, amely alatt a szovjet irószövetség által félhivatalosan beismerten is legaább hatszáz oroszországi irót gyilkoltak meg. Méginkább csoda az, hogy irói életmüve olyan maradandóan értékessé teljesedett ki, hogy a svéd Akadémia Nobel-dijjal tüntette ki Paszternákot a " Doktor Zsivágó" nyugati megjelenése után, 1959 őszén. – Közismert az a felhördülés, amellyel a szovjet kultúrális és irodalmi élet

© Copyright Mikes International 2001-2013

ideológiai adminisztrátorai Paszternák Nobel-dijára reagáltak: hasonlóképpen az az embertelen és példátlan hajsza is, amelyet az idős, beteg, magányos iró Ellen inditottak rögtön a dij odaitélése után. Nem ok nélkül érezte akkoriban Paszternák a "hajtók gyürüjének szükülését" maga körül, mint erről " Nobel-dij" cimü megrázó versében is vall:

"Kallódom, mint üzött állat.
Hol vagytok fény, emberek?
Üldözők zúgnak mögöttem,
s én kiútra nem lelek."
"Sötét erdő, komor tópart,
Földre döntve szálfenyő.
Minden út elvágva innen.
Mindegy is már, bármi jő."-

Olvashatjuk ugyabban a versben, melyet magárahagyatottságának legsötétebb óráiban irt. Mikor az üldöztetés példátlansága már azt kérdeztet vele önmagától:

"Mit követtem el, hogy érte
gonosztevő a nevem?"

A Paszternák ellen inditott hajszában a távoli figyelő számára kétségtelenül az iró kiszolgáltatottságának a látványa volt a legmegrázóbb, ahogyan a világtól félrehuzódva ott ült kicsi faházikójában, dácsájábsn, s válasz-adás és a védekezés minden lehetőségétől megfosztva, miközban az egész szovjet sajtó és radio teljes erővel orditott ellene, a rendőrség pedig minden mozdulatát leste, barátnőjét és bizalmasát, Olga Ivanszkáját, elhurcolta mellőle. Regényének, a " Doktor Zsivágó"-nak elolvasása és a belőle készült film megtekintése után teljesebben sikerült megértenem és átélnem ennek a jelenetnek minden szörnyüségét. Ugy alakult az ő egyéni sorsa is, mint regényhőséé, Zsivágó orvosé. Zsivágó alakja igy nem csak Paszternák "korábbi" életéről hordoz magában önéletrajzi vonásokat és vonatkoztatásokat, de mintegy a "jövőbe előrevetitve is", előre sejtetve azt a sorsot, amely osztályrésze let élete utolsó pár évében Paszternáknak.

A regény nagy erővel megirt lapjai és a film lenyügözően fantasztikus képei-jelenetei az első igazán hiteles és mindmáig legmegrázóbb összefoglalásai az ötven évvel ezelőtti orosz forradalomnak, a polgárháborus időszak egész kegyetlenségének. A Paszternák által fölrajzolt impozáns történelmi panorámában az olvasó és néző számára mindenképpen az a legmegrázóbb, ahogyan az egyedi emberi sorsok szinte teljes védtelenséggel vannak kiszolgáltatva az erőszak és kegyetlenség erőinek, véres hatalmainak. A pusztulásnak és pusztitásnak ebben a véres viharában, a körülvevő világ fokozatos és rohamos elembertelenitése közepette az egyed, az individum csak a legreménytelenebb kiszolgáltatottsággal várhatja saját sorsának megpecsételődését. Ugyanakkor a gonoszság és embertelenség erői Ellen ugyszólván semmit sem tehet. Legfeljebb megpróbál félrehuzódni egy zugba, tenyernyi kertecskében virágokat és veteményeket termeszteni, éjszakánként pedig iróasztala fiókjának verseket irni, ragaszkodva a szépség és az élet értékeihez a végsőkig.

Pasztenák nagy regénye nem csupán sugallja mindezt, de leplezetlen nyiltsággal ki is mondja. Ennek tudatában érthetőbbé – ha nem is elfogadhatóbbá! – válik az a felhördülés, amellyel hazájának kultúrfunkcionáriusai fogadták müvét, s annak világvisszhangját. Paszternák talán csak abban különböztt regényhősétől Zsivágótól, hogy élete utolsó pillantáig megőrizte magában a reményt, miként arról ismét csak " Nobel-dij" cimü versének egyik szakasza tanuskodik:

© Copyright Mikes International 2001-2013

"Szinte sírban már, de így is
Hiszem, hogy jön még a kor-
Győz a jó ügy, a gonoszság
És az aljasság lakol."

A szivszoritó mégis az, hogy nap mint nap láthatjuk: milyen kevés oka és alapja volt Paszternáknak ehhez a reményhez és optimizmushoz. A forradalma ötvenedik évfordulójának megünneplésére készülő szovjethatalom ötven évvel később is szinte éppen olyan fokon anti-humanista, mint a véres forradalmak közepette. A humanista Paszternák hajszoltsága, tehetlensége és védtelen kiszolgáltatottsága 1960-ban lényegében ugyanaz volt, mint a humanista Zsivágó 1917 körül, vagy Szolzsenyiciné, Vozsnyeszenszkijé és egyéb igazság-szomjas orosz iróké ma, a nagy propaganda-felkészültséggel várt évforduló előestéjén.

Műsorvezető: Sulyok Vince oslói levelét hallották.

~ ~ ~ ~ ~ ~

HIGHLIGHTS FROM THE 20th CENTURY HUNGARIAN PRESS IN THE WEST

The following writings are presented in this column:

- Vince Sulyok: *Theatrical Life in Oslo.* (Broadcasted by Radio Free Europe in September, 1967).
- Vince Sulyok: *Letter from the West.* (Broadcasted by Radio Free Europe on September 7, 1967).
- Vince Sulyok: *Letter from the West.* (Broadcasted by Radio Free Europe on September 16, 1967).
- Vince Sulyok: *Peer Gynt.* (Broadcasted by Radio Free Europe in October, 1967).
- Vince Sulyok: *Letter from the West.* (Broadcasted by Radio Free Europe on October 2, 1967).
- Vince Sulyok: *Letter from the West.* (Broadcasted by Radio Free Europe on October 12, 1967).

~ ~ ~ ~ ~ ~

A Szerkesztőség itt mond köszönetet Majorné Farkas Anikónak ezen rovat technikai elkészítéséért.

© Copyright Mikes International 2001-2013

FELHÍVÁS

VIII. Kiss Árpád Emlékkonferencia
2013. szeptember 6 – 7.
www.kissarpadkonf.unideb.hu

Interdiszciplináris pedagógia és a fenntartható fejlődés

A *Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottsága, a Debreceni Egyetem Neveléstudományok Intézete, az MTA Debreceni Területi Szakbizottsága és a Magyar Pedagógiai Társaság* 2013. szeptember 6-7-én Debrecenben rendezi meg a Kiss Árpád Emlékkonferencia sorozat VIII. tudományos tanácskozását.

Az *Interdiszciplináris pedagógia és a fenntartható fejlődés* című konferencia az 1999-ben megrendezett I. Kiss Árpád Emlékkonferencia hagyományait kívánja folytatni. Jóllehet megnevez egy központi problémakört, ugyanakkor mégis teret ad a jelenkori pedagógiai gondolkodás, kutatás és gyakorlat elviekben valamennyi problémájának.

1999-ben az *Interdiszciplináris pedagógia*, 2001-ben az *Interdiszciplináris pedagógia és a tudás társadalma*, 2003-ban *Interdiszciplináris pedagógia és az elvárások forradalma*, 2005-ben az *Interdiszciplináris pedagógia és az oktatás finanszírozása*, 2007-ben az *Interdiszciplináris pedagógia és az eredményesség akadályai*, 2009-ben *Interdiszciplináris pedagógia, pedagógusok, értelmiségiek*, 2011-ben *Interdiszciplináris pedagógia és a felsőoktatás alakváltozásai* címmel rendeztünk konferenciát.

A tömegkultúra minden eddiginél komplexebb rendszere, a kultúra gazdasági feltételeinek átrendeződése, az oktatásügy és az azzal szemben támasztott elvárások mutációja, az Internet, a kultúra új kódjainak, néhol egyenesen új mítoszainak megjelenése új alapzatot épít az intézményesült oktatásügy számára. E folyamatot középpontba állítva 2013-ban az *Interdiszciplináris pedagógia és a fenntartható fejlődés* címmel hirdetjük meg a VIII. Kiss Árpád Emlékkonferenciát.

Nyilvánvaló, hogy a fenntartható fejlődés talán legfontosabb feltétele éppen az oktatásügy színvonala (s ezen a ponton már érzékenyen hiányzik a fenntarthatóság mellől a „fejlődés" követelménye), éppen az oktatásban jelentkezhetnek legfeltűnőbben az egész fenntarthatóság-koncepció pozitív, de negatív részletei is. Indokolt a kettős megközelítés, hiszen ahogy – Kosztolányi szavaival élve – könnyebb az „emberiség"-et szeretni, mint egyes konkrét személyeket, ugyanúgy kevésbé problematikus a „fejlődés" fenntarthatóságát célul kitűzni, mint az összes iskola fenntarthatóságát

Tervezett szekciók:

- A fenntartható fejlődés és az oktatásügy
- A fenntartható fejlődés műveltség-igénye
- Globalizáció. Tudás- és információs-társadalom
- Az Európai Unió és az iskolarendszer
- Irányzatok és elméletek a mai pedagógiában
- A tanítás művészete és technikája
- Teljesítmény az oktatásban
- Összehasonlító pedagógia
- A tanárképzés keretei és tartalmai
- Multikulturális társadalom és oktatás. Oktatás(ügy) és kisebbségek
- A civiltársadalom és az oktatás(ügy)
- A média mint nevelő
- Zaklatás és erőszak az iskolában
- A pedagógiai tudomány és oktatásügy története
- Kiss Árpád pedagógiája
- Az „abszolút" pedagógus problémája
- Az iskola, mint az emlékezés tárgya

© Copyright Mikes International 2001-2013

A tervezett előadás absztraktját 2013. június 30-ig kérjük feltölteni a konferencia honlapjára: http://www.kissarpadkonf.unideb.hu/ Az előadások időtartama a vitával, reflexiókkal együtt 20 perc. Az absztraktok hossza szóközökkel együtt 1500-3000 karakter, az ettől eltérő hosszúságú absztraktokat nem tudjuk kötetbe szerkeszteni.

Értesítés a döntésről: 2013. július 20.

A konferencia előadásait, az eddigi Kiss Árpád Emlékkonferenciák során követett eljáráshoz hasonlóan ismét összefoglaló kötetben szeretnénk megjelentetni. Az előző konferencia gyűjteményes kötete 2012-ben megjelent. Az eddigi konferenciák kötetei korlátozott számban megrendelhetőek.

Részvételi díj:

elfogadott előadással 19 000 Ft
résztvevőknek 15 000 Ft.

A részvételi díj a konferencia kiadványait, a fogadást és a frissítőket tartalmazza. Igény szerint a szállásfoglalásban is tudunk segíteni.

Őszinte érdeklődéssel várjuk az előadók kutatásainak és vizsgálatainak eredményeit, élénk és eredményes vitáknak szeretnénk helyt adni.

Debrecen – Budapest, 2013. május 15.

Kiss Endre
a Programtanács elnöke

Buda András
a Programtanács titkára

~ ~ ~ ~ ~ ~

© Copyright Mikes International 2001-2013